

43860

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BEKTAŞI ERKANINDA NEFESLER

SANATTA YETERLİK TEZİ

43800

LALE AKAY UMUL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 6 Haziran 1994

Tezin Savunulduğu Tarih : 6 Temmuz 1994

Tez Danışmanı

: Doç. Yalçın Tura

Diğer Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Selahattin İçli

Doç. Ahmet Yürür (M.S.Ü.)

TEMMUZ 1994

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türk tarihinin yaklaşık yedi asırlık bir devresini sâdece mistik düşünce açısından değil; estetik , sosyolojik, ekonomik ve hâttâ politik açıdan da etkilemiş olan Hacı Bektaş Velî'yi, Bektâşiliği, Bektâşi Erkânını ve bu erkânda nefeslerin yerini ve önemini, tez konusu olarak anlayıp incelemeyi uygun bulduk. Özellikle, Bektâşi erkânında yer alan nefesleri incelerken, İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın 1933 senesinde neşretmiş olduğu "Bektâşi Nefesleri Kolleksiyonu" nu kendimize örnek aldık.

İ.T.Ü. Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı'nda eğitime başladığım 1983 yılından bu yana, gerek okul bünyesinde gerekse okul dışında çok değerli hocalarım ve kıymeti tartışılmaz büyüklerimden edindiğim nazarı ve tatbiki bilgileri, mümkün olduğunca araştırıp okuduğum kaynakları ve konu hakkında bilgi sahibi olan üstadların ortak görüşlerini ve benim de, Türk dînî mûsikîsinin bir bölümünden edindiğim bilgilerin ışığı altında yapmış olduğum inceleme ve araştırmayı, buraya aktarmaktan mutluluk duyuyorum.

Bu konuda araştırma yapmamı onaylayan ve tez danışmanım olmayı kabul eden sayın Doç. Yalçın TURA'ya ve bilgilerinden yararlandığım sayın Doç. Ahmet YÜRÜR'e yardımlarından dolayı bilhassa teşekkürü bir borç bilirken; ortaya çıkabilecek eksiklerimin ve varsa hatalarımın maruz görülmesini ve gelecek yıllarda bu çalışmalarımın daha ileri safhalara ulaşmasını dilerim.

Lâle Akay UMUL

İstanbul 1994

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
KISALTMALAR.....	XI
BÖLÜM 1. GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2. HACI BEKTAŞ VELÎ ÜZERİNE.....	4
2.1. Hacı Bektaş'ın Tarihsel Kişiliği ve Hayatı..	4
2.2. Hacı Bektaş ve Yeniçerilik Mes'elesi.....	17
2.3. Hacı Bektaş Velî'nin Evlenip-Evlenmeme Mes'e- lesi.....	20
2.4. Hacı Bektaş'ın Bektâşîliğe Esin Kaynağı Oldu- ğu Söylenen Yapıtları.....	23
2.4.1. Makâlât.....	24
2.4.2. Şathiyye.....	27
2.4.3. Fevâid.....	28
2.4.4. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye.....	30
2.4.5. Fatiha Sûresi Tefsiri.....	31
2.4.6. Tefsir-i Besmele.....	34
2.4.7. O'na Atfedilen Diğer Eserler.....	34
2.5. Hacı Bektaş ve Şiilik-Bâtınîlik Mes'elesi...	34
2.6. Hacı Bektaş'ın Düşünce ve Fikir Dünyası.....	38
BÖLÜM 3. BEKTAŞİLİK ÜZERİNE.....	49
3.1. Şiilik, Alevîlik, Caferîlik, Bektâşîlik Kavram- ları.....	49
3.2. Bektâşî Tarihinde Dönemler.....	51
3.3. Bektâşîlikte Organizasyonlar.....	55
3.4. Bektâşîlikte Erkân ve Âdetler.....	57
3.4.1. Bektâşîlikte Dereceler ve Onlara İlişkin Er- kânlar.....	58
3.4.2. İbâdet Âdetleri.....	116
3.4.2.1. İbâdet.....	116
3.4.2.2. Gülbank ve Tercüman.....	116
3.4.2.3. Sofra Duaları.....	117

3.4.2.4.	Sabah ve Akşam Tercümanı.....	117
3.4.2.5.	Nevruz ve Muharrem.....	118
3.4.2.6.	Tövbe Hizmeti.....	118
3.4.3.	Evlilik ve Cenâze Erkânı.....	119
3.4.4.	Yeni Doğmuş Çocuğa Ad Verme Erkânı.....	119
3.4.5.	Sünnet Olma ve Mektebe Başlama Erkânı.....	121
3.5.	Tabular.....	123
3.6.	Ahlâki Yaşam.....	123
BÖLÜM 4.	BEKTAŞÎ ERKÂNINDA NEFESLER.....	125
4.1.	Nefesler Hakkında Genel Bilgi.....	125
4.2.	İncelenen Nefeslerin Listesi.....	149
4.4.	Nefesleri İnceleme Yöntemi.....	152
4.4.	Eserlerin İncelenmesi.....	153
4.4.1.	İncelenen Nefeslerde Güfte.....	318
4.4.2.	İncelenen Nefeslerde Form.....	320
4.4.3.	İncelenen Nefeslerde Makam ve Melodi Yapısı.....	320
4.4.4.	İncelenen Nefeslerde Usûl.....	322
4.5.	Nefeslerin Beste ve Güfte Yazarları.....	322
4.6.	Nefeslerin icrâsında Enstrümanın Önemi.....	338
4.7.	Nefeslerde Tavır ve Uslûp Özellikleri.....	341
SONUÇ.....		347
KAYNAKLAR.....		351
ÖZGEÇMİŞ.....		354

ÖZET

Hacı Bektaş Velî, Bektâşîlik ve Bektâşî Erkânında Nefeslerin araştırıldığı bu çalışmada, konu üç ana başlıkta toplanarak incelendi.

İlk bölümde Hacı Bektaş Velî'ni hayatı, yaşadığı dönem, mücerret olup-olmaması, yeniçerilik meselesi, O'nun ortaya koyduğu ve O'na ithaf edilen eserler, düşünce yapısı, felsefî görüşleri ve bâtinî olup-olmaması gibi meseleler araştırılıp incelendi.

İkinci bölümde, Bektâşîlik hakkında bilgiler ortaya konuldu. Bu bölümde evvelâ Şiilik, Alevîlik, Bektâşîlik gibi birbirine karıştırılan kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra; Bektâşî Tarihinin Dönemleri, organizasyonları ve özellikle Erkân ve Âdetleri üzerine bir çalışma yapıldı.

Üçüncü bölümde ise, Bektâşî Erkânında Mûsıkî konusuna girildi. Bu bölümde, özellikle Bektâşî âyin törenleri içinde büyük yeri ve önemi olan Bektâşî Nefesleri incelendi. Bektâşî Nefeslerine genel bir bakış yapılan giriş bölümünün ardından, bugün elimizde toplu halde nefeslerin bulunduğu önemli bir belge niteliği taşıyan, 1933 senesinde İstanbul Belediye Konservatuvarı tarafından iki cilt halinde neşredilen ve 87 nefesten oluşan "İstanbul Konservatuvarı Bektâşî Nefesleri Koleksiyonu" ndaki bütün nefesler incelendi. İlk önce listesi verilen bu nefesler sırasıyla; güfte, form, makam ve melodi yapısı ve usûl gibi özellikleri gözönünde bulundurularak incelendi, düşünülenler sonuç bölümünde söylendi.

SUMMARY

In the following work the nefes genre in the Bektashi liturgy is presented. The subject can be grouped under three main headlines.

In the first part matter as; historical character of Haji Bektash, his life, the period in which he lived, whether he was married or a bachelor, the yeniçeri phenomenon- the artworks and works of other people which are dedicated to him, his character, his philosophical views and whether his and his followers' activities were esoterical were studied.

In the following second part, certain information about the Bektashi order was given. First information is given about certain concepts like shi'ite, Alevi, Bektashi which are commonly mistaken for each other. Various eras in the history of the Bektashi, their parterus of organizations. And finally the liturgy and traditions are introduced.

Finally in the third part, music in Bektashi liturgy was introduced. The nefes genre has a special place and importance in Bektashi rituals was studied. After a general outlook on Bektashi nefes, a collection of 87 nefes-s contained in a two volumes publication of Istanbul Municipal Conservatory (1933) were analyzed.

After listing all the nefes , lyrics, forms, mode and melodical structure, the rhytm of one was analyzed, comments were stated in the end. It has been very hard to reach concrete facts, conclusions on Bektashis', The Bektashi's did not conduct their services in public. Although in the beginning, this sect had a philosophy parallel to Islamic law, afterwards they separated from these and obtained a secretive entity as if converting into a different belief system.

Although lots of research has been done on the subject, Bektashi belief which has been one of the most powerful belief systems and in some sense a political influence, still has retained its secrecy up to this time to a great extent.

If one would look into lots of research done by historians and scholars, it would be easily abserved that the subject has not been clarifield yet. When the resources concerning the Bektashi belief and Haji Bektashi Veli are studied, lots of works containing various stories and rumors can be found. On the other side, one could obtain certain objective studies containing scientific evidences.

The reason of the differing views is not only because the subject is hard or the sources are inadequate, but there has been a controversy regarding the main concept.

This controversy has been the main reason of the

secrecy which still clouds certain facts regarding the Bektashi view. As a result of hhis lots of misleading and false views on Haji Bektashi Veli's personality and on the Bektashi sect emerged thus blocking the path to a healthy conclusion.

The main reason underlying the discrepancy of views can be deducted to some circles' trying to introduce Islamic rules as basic rules of Bektashi views. Sunni shi'ite were the forerunners of this controversy. As a result of this, Bektashi view was either viewed as an Islamic sect or as a clan which inhibits non- Moslem character or has foreign belief motives ebbedded within.

Authorities on this subject have surprisingly only accepted one view as the truth and have reached conclusions on the Bektashi clan an Haji Bektashe Veli based on those assumptions. In the light of these facts it is hard to state that the sources on Bektashi clan and Haji Bektashi Veli are unbiased.

In the first two sections, maximum objectivity was retained by utilising strong research methods. Because of this, both views were considered and were sometimes compared to each other and at other times concepts of each view was justified or proven wrong.

In this about "Bektashi Liturgy Nefes " before introducing the nefes' , the main reasons, enviroment for the emergence of such music was analyzed. Due to this, in the second part special emphasis was given an Bektashi Liturgy and traditions. Before going into "Cem" services and "İkrar" services in which Nefes which are liturgic forms are recited; Bektashi degrees and the liturgies

associated with them are analyzed. In the cases where some liturgies and traditions are not clear, certain authorities' views, documents and resources on the subject were utilised.

In order to become "Muhip" or Dervish in Bektashi school, special ceremonies were required. These ceremonies are covered in great detail in this thesis. There was a feast following the ceremony where music was played, songs were sung. Nefes-s were cited. After the details of this unique ceremony the final part of the thesis starts.

In the final part of the thesis, first general information about nefes was given, afterwards nefes were analyzed in detail. "The Collection of Bektashi nefes-s" containing 87 nefes-s which has been organized by Istanbul Municipal Conservatory in 1933 under the supervision of Rauf Yekta was selected and analyzed in detail. It was stated that no previous studies were made on these nefes which belonged to the third period, and the publication did not go further than being a repertoire.

Nefes-s in this publication were studied one by one in order to give detailed information on nefes "mode", melodic structure, form, time, lyrics.

While analyzing some of the publications of the Istanbul Municipal Conservatory on lyrics of nefes, some faulty grouping structures were observed. In order to analyze the lyrics especially from the "rhyme" point of view properly, the faulty lyrics were corrected. The nefes-s were mostly composed according to the "syllable rhyme", no "free rhyme" was observed, although

surprisingly "Aruz structure" was utilised. Main subject of the lyrics was the love of God, Mohammed and Ali and common language was used.

When the nefes-s were observed on a structural point of view it became clear that they had single part (A) structure. Main melody was repeated constantly, lyrics were quite long, thus it can be deduced that lyrics had main importance in nefes . As a result of this one can say that big forms were not introduced to nefes'.

While analyzing nefes-s from the point of view of mode and melodical structure, it was observed that no specific mode was preferred although Ussak and Huseyni modes were used mostly. In the works, the modes were applied strictly even transtitions were avoided, and only 4-5 sounds were utilised.

When nefes-s are observed from the timing point of view it was observed that Duyek and Sofyan times are used mostly. It was deduced that in order to obtain some "Zikir" type, these timings were favored.

Of the nefes-s which were studied only three had identified composers, the others were anonymous. As a result it was deduced that nefes just like Turkish public music are common property.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.y.	: adı geçen yer
bağ.	: bağlantı
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazretleri
İst.	: İstanbul
m.	: mısra
M.	: Milâdî
mat.	: matbaası
s.	: sayfa
S.	: Sayı
t.	: terennüm
yay.	: yayınları

BÖLÜM 1. GİRİŞ

En büyük Türk tarikatlarından biri olarak kabul edilen Bektâşîlik üzerinde kesin hükümlere varmak oldukça zor olmaktadır. Türk edebiyat ve tarihinin en etkili düşünce, duygu ve de bir anlamda politik kurumlarından biri olan Bektâşîlik, üzerinde birçok araştırmacının çalıştığı konulardan biri olmasının yanı sıra, hâlâ esrarını büyük ölçüde korumaktadır. Bu konuyu, bundan yarım asır kadar önce inceleyen bir âlim-düşünür konunun zorluğunu şu şekilde dile getirmiş: "Hacı Bektaş'ın hayatını tetkik, dinî ve edebî tarihimizin belki de en müşkül bir mevzuu oldu."⁽¹⁾ Gerçekten de birçok tarihçinin ve araştırmacının eserleri incelendiğinde konu tam anlamıyla aydınlanmış değildir.

Bektâşîlik ve Hacı Bektaş Veli ile ilgili kaynaklar incelendiğinde çeşitli öykülere, sayısız söylentilere ve her yazara göre ayrı bir düşünceye rastlamamıza karşın, kesin yargıya vardırııcı, tarafsız ve bilimsel kanıtlar ortaya koyan bir esere rastlamak mümkün olmamıştır. Daha doğrusu bu özellikte bir yapıt ortaya koymak, kolay değildir. Çünkü bu olay, kaynak yetersizliği, konunun alabildiğince çetrefil oluşu v.b. gibi ortak kabul edilen sebeplerin yanında kanaatimizce biraz da "kavram kargaşası" sebebinden kaynaklanmaktadır.

Ne demektir bu kavram kargaşası?

Bunu, Bektâşîlik konusunda, bâzı kavram ve terimlerin sübjektif, aşırılıktan uzak kalamayan bir değerlendirmeye

(1) Hilmi Ziya ÜLKEN, Hacı Bektaş Veli, Mihrap Mecmuası, yıl:1, sayı:15-16

tâbi tutulması olarak da ifade edebiliriz. Hakikaten de, Bektâşîlik konusunun bir bilmece hâlinde kalmasına, ya da gerçekte alâkası olmayan birtakım varsayımlara, hükümlere bağlanmasına neden olan sebeplerden biri de, bu kavram kargaşası meselesidir. Böyle bir kargaşa elbette bu tarîkatla ve Hacı Bektâş Veli'nin kişiliği ile ilgili bir yığın aldatıcı kabulün hareket noktası olmasına yol açmış ve ulaştırılması gereken sonuçların elde edilmesini güçleştirmiş veya imkansız hâle getirmiştir.

Bu kargaşanın temelinde, daha başlangıçtan beri politik çevrelerce ortaya konan ve islâmın temel değer hükümleri gibi kabul ettirilen bâzı ayrıntılar yatmaktadır. Bunların başında da "Sünnî-Şii" ayrımı gelmektedir. Dolayısıyla Bektâşîlik, ya islâmî bir tarîkat olarak kabul edilmiş, ya da yabancı inanç motivleri veya gayri islâmî unsurlar taşıyan bir tarîkat olarak ele alınmış.

Bu konuyu araştıranlar, her nedense bu ayrımlardan birini temel kabul etmişler ve Bektâşîlik ve Hacı Bektaş Veli üzerindeki hükümlerini ona göre vermişlerdir. Sonuçta bu konularla ilgili bilgi veren kaynaklar için, "tarafsız ve yansız, bilimsel bir yöntemle dayalıdır" demek, biraz güç olmaktadır.

Biz, konumuz ile alâkalı bilgileri burada sunmaya çalışırken, elimizden geldiğince de tarafsız ve yansız olmaya çalışarak, kulaktan dolma bilgi yerine, kaynaklarıyla kanıtlayabileceğimiz yöntemlere başvuracağız. Tabii bunu yapabilmek için en başta "Sünnî-Şii" ayrımı gözetmeksizin her iki tarafın araştırmacı ve yazarlarının fikirlerini de gözönünde bulundurarak kimi zaman kıyas ve karşılaştırma metodunu, kimi zaman ise iddiaları çürütme veya doğrulama metodunu uygulayacağız.

Tezimizin adı her ne kadar "Bektâşî Erkânında Nefesler" olsa da, evvelâ konunun kökenine inip; böyle bir mûsıkînin doğmasına neden olan etmenleri ve müntesibini araştırmayı,

konumuzun genel çerçevesi içinde incelemeyi uygun buluyoruz. Bu yüzden; tezimizin mûsıkî ile ilgili bölümüne geçmeden evvel, Hacı Bektaş Velî ve Bektâşîlik üzerine, araştırmalarımız neticesinde elde ettiğimiz bilgileri ortaya koyabilmek hem konuya daha bir açıklık getirecek, hem de bu mûsıkînin genel karakterini yansıtmaya açısından elbette bize büyük bir katkı sağlayacaktır.

İste tüm bunların genel neticesi olarak konumuzu üç ana bölümde toplamayı uygun bulduk. Birinci bölümde; Hacı Bektaş Veli ile ilgili gerekli malûmatı verdikten sonra, ikinci bölümde; Bektâşîlik hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk. Özellikle bu bölümde, şiilik-Alevîlik-Bektâşîlik gibi birbirleriyle karıştırılan kavramlar hakkında açıklama getirdikten sonra; Bektâşî tarihinin dönemlerini, organizasyonlarını ve en önemlisi, erkân ve âdetlerini inceledik.

Üçüncü bölümde ise; Bektâşî mûsıkîsi ve nefesleri hakkında genel bilgi verdikten sonra, konumuz gereği, İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın 1933 senesinde neşrettiği 87 adet nefesi kapsayan kolleksiyonu, güfte, makam ve melodi yapısı, form ve usûl yönünden inceledik. Türk Dîni Mûsıkîsi'nin geniş kapsamlı incelenmeyi bekleyen konularından biri de nefeslerdir. Bu konuda şimdiye kadar detaylı bir çalışmaya rastlanmamıştır. İncelemeye aldığımız İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın neşrettiği nefeslerin sâdece notaları ve güfteleri verilmiş, bâzı şairlerin hayatları hakkında çok kısa notlar düşülmüş, bunun dışında detaylı inceleme yapılmamıştır. Ve bu neşriyat, sâdece bir repertuar çalışmasından öteye gitmemiştir. Biz de bu çalışmada, nefeslerin topluca bulunduğu yayınlardan biri olan bu eser üzerinde, Bektâşî erkânında yer alan nefesler hakkında daha detaylı bilgi verebilmek amacıyla böyle bir çalışmayı uygun gördük.

BÖLÜM 2. HACI BEKTAŞ VELÎ ÜZERİNE

2.1. Hacı Bektaş'ın Tarihsel Kişiliği ve Hayatı

Milâdî XIII. asrın, özellikle islâm dünyası bakımından en büyük felaketi olarak Moğol istilâsını görüyoruz. İnsanlık tarihinin en tipik zaman çerçevelerinden biri olan bu felaket sırasında yeryüzündeki büyük kitlelerin gelenek ve miraslarının karışımı neticesinde yepyeni fikrî-kültürel karışımların vücut bulmasına imkan vermiştir. Bektâşîlik, bu esrarlı hengâmenin, bütün insanlığı kucaklama heves ve niyeti taşıyan fikrî-rûhî oluşlarından biri, belki de birincisidir. Bu oluş için ilâhî irâde, tarihe malolacak büyük bir ruhu seçecekti. Bu ruh, Horasanlı Türk Hacı Bektaş idi.

Bu kısa girişten sonra, Hacı Bektaş'ın hayatı ve kişiliği üzerinde konuşabiliriz.

Elimizde bulunan yazılı kaynaklardan elde edilen kesik kesik bilgilere göre, Bektaş, 1209'da Horasan'da doğmuş, 1271'de, bugün Kırşehir iline bağlı Sulucakarahöyük (diğer adı Hacıbektaş)'de ölmüştür. Doç.Dr.Bedri Noyan'ın Hacı Bektaş'ın doğumu ve ölümü üzerine verdiği tarihleri de burada kaydetmeyi uygun görüyoruz:

"Horasan'ın Nişâbur şehrinde doğmuştur. Babası: İbrahim, anası: Ahmet kızı Hâtem (veya Hateme) hatundur. Birçok kaynakta, özellikle eski yazmalarda, vilâyetnâmelerde doğumu: mürüvvet sözünün ebced karşılığı olan (646 H. - 1248 M.), anadoluya gelişi: reft karşılığı (680 H.-1281 M.) yaşama süresi: Muhammed karşılığı 92 ve hakka yürüyüşü bektaş karşılığı olan (723 H. - 1325 M.) veya bektâşîye

karşılığı olan (738 H. - 1337 M.) dir. Ölümü için bir de Asvâb-ı rihlet (pek doğru dünyadan göçüş) de bektâşîyye gibi (738 H.) tarihini verir. Bunlar şu dörtlükte toplanmıştır:

Hazret-i Pîr Vilâdeti : Mürüvvet,
Horasan'dan Rûm'a teğrif eder : Reft
Müddet-i ömr : Muhammed'dir, Cemâlî
Bektâşîyye Târih Asvâb-ı rihlet.

J.K.Birge, "The Bektashi Order of Dervishes" kitabında (s.36), Ahmet Rif'at efendi de "Mir'at-il-makaasid" de (738 H. - 1337 M.) tarihini verir.

Üteki bâzı kaynaklar (606/607 H. - 1209/1210 M.) yılı doğum tarihi olarak gösterilmektedir. Vefatını da, 63 ve 92 yıl yaşadığına göre (669 H. - 1270 M. ve 738 H. 1337 M.) olarak gösteriyorlar. Böylece doğumunu gösteren tarihlerde 40 yıl, vefatı tarihleri arasında da 67-68 yıl kadar fark gösterilmektedir."(2)

Hacı Bektaş'ın hayatı, düşünce yapısı, felsefî görüşleri, yaşadığı sanılan pekçok olay v.b. hakkında araştırma yapan birçok yazarın eserlerinde vermiş olduğu bilgiler kimi zaman birbirini hiç tutmamaktadır. Öyle ki bu bilgiler birbirleriyle taban tabana zıttır bile diyebiliriz. Fakat bunun yanı sıra birbirlerini tutan ve tamamlayan bilgiler de yok değildir. Biz burada, diğer yazarların yapmış olduğu gibi bu bilgilerin doğruluğunu ya da yanlışlığını ispatlamak amacıyla değiliz. Zira bu yola başvurduğumuz taktirde konumuzun amacı dışına çıkmış oluruz. Hacı Bektaş'ın hayatını ve kişiliğini anlatırken olaya mümkün olduğu kadar tarafsız bir gözle bakmaya çalışıyoruz. Bu yüzden Hacı Bektaş Veli'yi "Vilâyetnâme"ye ve "Makâlât"a göre değişik yorumlarla incelemiş araştırmacı yazarların fikirlerine, yeri geldiğince değinip, karşılaştıracacağız. Yukarıda da

(2) Doç.Dr.Bedri NOYAN, Bektâşîlik Alevîlik Nedir?, 2. baskı, Ankara, 1987, s.19.

belirttiğimiz gibi amacımız sâdece menkabevi bilgileri sıralamak da değil. Fakat bunu söylemekle, menkabevi malumat içinde veya menâkıbnâmelerde kullanılmaya lâıyk hiçbir bilginin olmadığını kastetmiyoruz. Gerçek şu ki; menâkıbnâmeler (velâyetnâmeler), en güvenilir bilgilerle, en hayâli uydurmaları içiçe bulunduran yazılı mahsullerdir. O halde, yeri geldiğince tarihi kesinlik kazanma noktasına gelmiş tespitlerin ara malzemesi veya tarihi tespitlere götürücü yardımcı malzeme olarak, menâkıbnâmelerden ve menkabevî malumatından da yararlanacağız.

Hacı Bektaş Veli'nin Horasan erlerinden bir Türk olduğu bugün kesinleşen bilgiler arasındadır. Anadolu'ya geldiğinde, bir irşad eri olarak görev yapmaya başladığı bilinen Hacı Bektaş'ın tahsil ve mânevî eğitimini Horasan'da tamamladığı kuşkusuzdur. "Makâlât" adlı eserini arapça yazdığını ele alırsak, islâmî ilimlerde vukuf sahibi olduğu sonuç olarak da çok iyi bir tahsil gördüğü hükmüne varabiliriz. Tam bu noktada, Hacı Bektaş Veli'yi "Vilâyetnâme"ye göre incelemiş bir yazardan da alıntı yapmayı uygun buluyoruz:

"Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya Horasan'dan genç yaşında gelmiş, Baba İshak adlı bir ermiştten el almış, onun ışığında yürümüş, onun öldürölmesinden sonra, bugün kendi adıyla anılan bölgeye yerleşmiştir. Hacı Bektaş Veli, bir yazar değil; çevresini sözleriyle, öğütleriyle, eylemleriyle uyandıran, uyandıran, ışıklandıran bir ermiştir. Bu nedenle, onun düşüncelerini birtakım yapıtların daracık sınırları içinde katılaştıırarak verimsiz kılma gereğı yoktur. Kimi düşünce erleri düşüncelerini yazıya dökmeden, kendi elleriyle sınırlandırmadan, yaymayı, yaydırmayı, böylece hep diri tutmayı severler, bunda çok da başarılı olurlar. Hacı Bektaş Veli ile ilgili kaynakları incelediğimizde, onun elinden çıktığı yapıtları ilgiyle gözden geçirdiğimizde, karşımızda bir boşluğun büyüdüğünü görüveririz. Bu boşluk, bu yapıtların Hacı Bektaş Veli gibi ermişin elinden çıkmadığını, Hacı Bektaş Veli'nin böylesi dar-kısa çizgiler içinde sıkışıp

kalacak bir kimse olmadığını gösterir. İmdi, duygulara kapılmadan, katı inançların ağırlığı altında ezilmeden söylemek gerekirse, Bektâşîlik gibi bir kuruluşun öncüsü olan onun ilkelerini belirleyen, çevresine öğreten bir ermişin oturup arapça "makâlât"ı yazmasına olanak var mı? Güvercin kılığına giren, domuz yavrusuna acı çektirilmesini kınayan, öfkelenen, keşişi bile müslüman sayacak ölçüde geniş, yürekli, sevecen bir kimsenin "makâlât"ta sergilenen katı kurallara bağlanması düşünülebilir mi? Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya nerden gelirse gelsin, Türk olduğu, Türkmen toplumundan çıktığı yadsınamaz, sözün kısası Anadolu'ya Asya'dan göçüp gelen soydaşlarından anlamak kolaydır. Hacı Bektaş Veli'de Yesevilik'in katılığı, belli değişmezlerle bağlanma eğilimini bulma olanağı yoktur. Oysa, bugüne değin, ortaya konan birçok yapıtta, yazıda Hacı Bektaş Veli dar çizgiler içinde bir "Yesevî dervîşi", onun elinden çıktığı ileri sürülen "makâlât"a göre de tartışma götürmez bir "şeriat adamı" olarak nitelenmiştir. "(3)

Hacı Bektaş Veli'nin nesebi, tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bâzılarına göre O, Orta Asya Türkleri'ndendir. Bâzıları ise O'nu, Baba tarafından Hz.Ali'ye çıkan bir zat olarak gösterir ve "Seyyid" nâmiyle anarlar. İslâm tarihi boyunca, özellikle tarîkat çevreleri, bağlı oldukları şeyhleri Hz.Ali veya benzeri bir islam büyüğüne bağlamakta hiç tereddüt göstermemişlerdir. Özellikle, Bektâşîlik gibi Ali sevgisi, belirgin niteliklerden biri olan düşünce ekolleri bu konuda çok aşırı gitmiş, önüne geleni seyyid veya şerif (soyu Hz.Hasan'a çıkan kişi) göstermişlerdir. Bu konuda değişik soy kütükleri ve çeşitli görüşler vardır. İşte bunlardan biri:

- " İmam Ali
- " Hüseyin
- " Zeynelabidin
- " Muhammed Bâkır
- " Musa Kâzım
- " Ali Rıza

(3) İsmet Zeki EYÜBOĞLU, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Özgür Yayın, İstanbul, 1989, s.18.

İmam Muhammed Nâkî
" Ali Nâkî
" Hasan Askeri
" Muhammed Mehdî
Seyyid İbrahim
" Hasan bin Seyyid İbrahim
" Muhammedü's Sani
" Mehdi bin Seyyid Muhammed
" Musa bin Seyyid İshak
" İbrahimü's-Sani bin Seyyid Musa
" Bektaş Veli. " (4)

Böyle bir secerenin tarih açısından gerçekliğini tahkik ve tespit mümkün değildir. Önümüzde, bir isimler listesi vardır, hepsi o kadar. Bu konuda İsmet Zeki Eyüboğlu "Bu soy kütüğünde, Hacı Bektaş Veli'nin bir Türkmen dervişi değil; Ali soyundan gelen tarikat ulusu bir arap olduğu görülüyor. Biz, bu konunun burada tartışmasına girmeyeceğiz, sevilen, sayılan bir kimsenin hangi aşamada görüldüğü, görülmek istendiği kişisel bir eğilim sorunudur." (5) diyor.

Konunun genel çerçevede olabilirliği meselesini Profesör Esad Coşan ise şu şekilde ifade ediyor: "Vilâyetnâme ve diğer kaynaklar, Hacı Bektaş'ı baba tarafından Hz.Ali soyuna mensup sayar. 744/1343'de ölen Vâsıtî, eserinde O'ndan "seyyid" diye bahsediyor. (6) Bu, Hacı Bektaş'ın ilk zamanlardan itibaren Hz.Peygamber soyundan sayıldığını göstermektedir.

Horasan bölgesi, 31/651 yılında fethedilmiştir. Emevî devleti sonlarında burada birkaç yüzbin arap yerleşmiş ve yerli ahaliyle kaynaşmış durumdaydı. İranlılar islâmi

(4) Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş, (Gölpınarlı Neşri) 99-101
Ahmet Rifat, Miratu'l-Makaasid, 181
A.Rıfkı, Bektaşî Sırrı, 1/21-32
Besim Atalay, Bektaşilik ve Edebiyatı, 1340, s.7

(5) İsmet Zeki Eyüboğlu, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Özgür Yayın, İstanbul, 1989, s.61.

(6) Vâsıtî, Tiryâkü'l-Muhibbin, 47.

isimler alıyorlar, araplarla evleniyorlar, araplar da bölgenin kıyafet ve âdetlerine yer yer uyuyorlardı. Merkezdeki şiddetli Emevî baskısı sebebiyle Hz.Ali neslinden olan kimseler ve taraftarları Horasan'a sığınmaktaydı. Hâttâ Emevîleri deviren Şii temayüllü kuvvetler, bu bölgeden sağlanmıştı... Görülüyor ki Hacı Bektaş'ın, iddia edildiği vecihle, Hz.Ali soyundan olduğunu kabul konusunda şartlar lehindedir... Hacı Bektaş'ın makâlâtını arapça olarak yazması da bu konuda düşünülmesi gereken bir noktadır. Buna rağmen kaynaklarda Hacı Bektaş için verilen secere, sağlam ve tatmin edici olmaktan uzak bulunuyor."(7)

Kanaatimizce o devirde Makâlât'ın Arapça yazılması, Hacı Bektaş Veli'yi "Araptır" diye göstermeye delil olmamalı. Zira o devirde Arapça bilen ilim adamlarının, eserlerini Arapça yazmalarının çok tabii ve hâttâ zaruri olduğu biliniyor. Esas önemli olan nokta, Arapça konuşmanın ve yazmanın yaygın olduğu o devirde, bir bilginin Türkçe yazmasıdır ki Hacı Bektaş Veli bunu yapmıştır. Örneğin: Türkçe yazmış olduğu "Besmele" risalesi... (Bu konuya 2.4. Hacı Bektaş'ın Bektâşîliğe Esin Kaynağı Olduğu Söylenen Yapıtları bahsinde tekrar değineceğiz).

O halde, kullandığı dillerden hareket edilirse Hacı Bektaş'ın Arap değil de Türk olduğu ortaya çıkacaktır. Şöyle veya böyle, bu mesele, yeni vesikalar ortaya çıkıncaya kadar tereddütünü muhafaza edecektir.

Tahsilini ve mânevî terbiyesini Horasan'da tamamlayan Hacı Bektaş'ın, tasavvufî intisâbının kime olduğu sorusu, henüz tam açıklık kazanmamıştır. Bu konuda değişik görüşler ve yazılar mevcuttur. Bu eserler içerisinde en eskisi Aşıkpaşazâde'nindir. Bektâşîlere ve bilhassa Hacı Bektaş Veli'ye pek iyi gözle bakmayan Aşıkpaşazâde, Babaî isyanının önderlerinden Baba İlyas'ın torunudur. Eserinde özet olarak şöyle demektedir:

(7) Esad COŞAN, Hacı Bektâş-ı Veli, Makâlât, Seha Neşriyat, Ankara, 1971, XXI-XXII

"...Hacı Bektaş Horasan'dan kalktı. Bir kardeşi vardı Menteş derlerdi. Birlikte kalktılar Anadolu'ya gelmeye heves ettiler. Evvelâ doğru Sivas'a geldiler. O zaman da Baba İlyas gelmiş, Anadolu'da oturur olmuştı. Meğer onu görmek isteğiyle gelmişler. Onun dahi hikayesi çoktur. Bu Hacı Bektaş kardeşiyle Sivas'a, Sivas'tan Baba İlyas'a geldiler. Menteş yine memleketine yöneldi. Hacı Bektaş kardeşini Kayseri'den gönderdi. Vardı, Sivas'a çıktı. Oraya varınca eceli yetmişti. Onu şehit ettiler. Bunların hikayesi çoktur. Hepsini doğru haberlerle bilmişimdir. Hacı Bektaş Kayseri'den Kara Üyük'e geldi. Şimdi mezarı oradadır.(8)

Aşıkpaşazâde'nin Hacı Bektaş Veli'ye iyi gözle bakmamasının sebebi kesin olarak bilinmemekle birlikte, bir görüşe göre; dedesi İlyas'ın hareketine destek vermeyerek, Babaî'lerden kötü bir puan almış olması olabilir. Baba İlyası ziyaretinin nedeni, Babaî'liği bir mensubiyet değil de, bir hemşerilik, bir fikirdaşlık ziyareti olabilir. Zaten Hacı Bektaş Veli bu tarikatın mensubu olsaydı Aşıkpaşazâde bunu, herkesten önce ilan ederdi.

Mevlevîlik uğruna bâzı şeyleri değiştirmekten, hâttâ bâzı zaman yalana dahi başvurmaktan hiç çekinmediği söylenen Eflâkî'nin, eserinde Hacı Bektaş'ı "Baba İshak'ın halifesi"(9) olarak gösterdiği görülüyor. Mevlevîler nezdinde Babaî'liğe ve yandaşlarına hiç de iyi bir gözle bakılmadığını düşünürsek Hacı Bektaş Veli'yi Mevlâna'dan aşağıda göstermek gayretinde olan Eflâkî'nin, eserinde Hacı Bektaş'ı Babaî halifesi olarak göstermesinin nedeni anlaşılır. Nitekim Eflâkî Hacı Bektaş'ı şeriata uymamakla da suçlamıştır. Bu da onun hangi gayret içerisinde olduğunu göstermektedir. Oysa ki XIII.asrın ikinci yarısında Horasan'dan (doğudan) gelen bu iki büyük Türk mutasavvıflarından Mevlâna Celaleddin Rûmî,

(8) Aşıkpaşazâde Ahmed b.Yahya, Tevârih-i Ali osman, İstanbul, 1332, s.204-205

(9) Ahmed Eflâkî, Menâkıbu'l Arifin(Tahsin Yazıcı terc.), İstanbul,1973, s.1/370, 371, 450.

Mevlevî Türk tarîkatının temellerini atarak, yüksek Türk kültür hayatına zamanımıza kadar devam edecek emsalsiz bir hamle kazandırırken, aynı zamanda aynı şeyleri Anadolu Türk halk kültürü ve Bektâşi tarîkatı için, Hacı Bektaş Veli yapmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin mânevî kalkınması için büyük hizmetlerde bulunan bumutasavvıflardan biri olan Hacı Bektaş Veli için Eflâkî'nin bu suçlamaları, bugün yersiz kalmaktadır.

Tarih bakımından, Eflâkî ile Aşıkpaşazâde'nin ortasında olan Elvan Çelebi'nin eseri "Menakıbu'l-Kudsiyye"ye göre Hacı Bektaş'ın Baba İlyas'ın halifesi olup olmadığını çıkarmak öyle kolay değildir. İlk bakışta Eflâkî'nin fikrine katılıyormuş gibi görünmekle birlikte Elvan Çelebi'deki ilgili bölüm şöyledir:

"Hacı Bektaş şol sebepten hiç
Göze almadı tâc-ı sultanı

Edebalı ve bundağı hüddam
Gördüler Hacı'dan bu seyranı"

Bu iki beyitten Hacı Bektaş'ın Babaî isyanına katılmadığı, saltanat peşinde koşmadığı ve bu tavrının Edebalı ve emsaline örnek olduğu anlaşıyor. En azından, "ifade, halifelik konusunda kesin bir hüküm vermeye müsaait değil, sâdece böyle bir ihtimalden bahsetmeye imkan tanımaktadır." (10) diyen Elvan Çelebi'ye katılmaktayız.

Kısacası, Aşıkpaşazâde Hacı Bektaş'a, dedesiyle beraber olmadığı için, Eflâkî ise, pîri Mevlânâ'ya rakip olduğu için iyi gözle bakmıyorlar. Elvan Çelebi'ye dayanarak da Hacı Bektaş'ın Baba İlyas halifesi olduğunu söylemek öyle kolay olmuyor. Bu kaynakların ışığı altında Hacı Bektaş'ın Baba İlyas müntesibi olmadığını görüyoruz. Ozaman

(10) Elvan Çelebi, Menakıbu'l-Kudsiyye, s.LXXI vd., (İsmail Erünsal-A.Yaşar Ock Neşr.), İstanbul, 1984.

Hacı Bektaş'ın Horasan'da bir mürşide intisab edip onun halifesi olup olmadığı meselesini araştırmak gerekiyor. Son dönem araştırmacılarından İsmet Zeki Eyüboğlu, Hacı Bektaş Veli'nin yaşamıyla ilgili bir de "tarîkat kütüğü" nün varlığından söz ediyor. (Aslen bu kütük, Harîzâde'nin "Tib-yânu'l-Vesâil" indeki, bir Halvetî şeyhi tarafından verilen bir Bektâşî silsilenâmesidir ki; Hacı Bektaş ile Ahmed Yesevî arasına, Lokman-ı Perende'yi yerleştirir.) Ve şöyle diyor:

"Bu kütük belli bir yerde kalmaz, yönetimi elinde bulunduran en yüksek yetkiliye değin çağdan çağa sürer gider. Biz burada, eski kütüklerden bir-iki örnek vermekle yetinelim:

İmam Ali
Selman-ı Fârisi
İmam Cafer-i Sâdık
Şeyh Bayezid-i Bistami
" Ebu'l Hasanü'l-Herkanı
" Ebu Aliyü'l Karmidi
" Hoca Yusuf Hemedani
" Hoca Ahmed Yesevî
" Lokman Horasani
Pir Seyyid Mehmed Hacı Bektaş Veli Horosani

Bu kütükte, Bektâşîlik'in Ali'den başladığı, özellikle imam Cafer-i Sâdık anlayışını sürdürdüğü görülüyor."⁽¹¹⁾ diyerek Yesevîlik'in koyu Sünnî bir kuruluş olduğunu Bektâşîliğin ise Sünnîlik ile büsbütün karşıt bir tutum içinde olduğunu, ikisinin bağdaşmasının imkansız olduğunu, v.b. söyledikten sonra konuyu tartışma ortamına getirmeden (!) başka bir kütük örneği sunuyor:

(11) İsmet Zeki Eyüboğlu, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Üzgür Yayın, İstanbul, 1989, s.61-62.

Hazreti Ali
Hasan Basri
Habib-i A'cemi
Davud-i Tai
Maruf-i Kerhi
Şeyh Sırrı
Sakati
Cüneyd-i Bağdadi
Ebu Ali Rudbadi
Şeyh Ebu Ali Hasan
Şeyh Ebu Osman Mağribi
Şeyh Ebu'l Kasım Kerkanî
Şeyh Ebu Hasan Herkanî
Şeyh Ebu Karmidi
Fazl İbn Mehmet Tusî
Hoca Ahmed Yesevî
Hoca Yusuf Hemedani
Şeyh Lokman Horosani
Pir Hacı Bektaş Veli

Bu iki kütükte de görüldüğü üzere, Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevî'den doğrudan veya dolaylı olarak feyz aldığı Bektâşîlik araştırmalarının bugün ulaştığı konum içinde kesinlik arz ediyor. Tartışmalar, bu feyz almanın doğrudan ya da dolaylı olması noktasında düğümleniyor. Zira Ahmed Yesevî'nin ölüm tarihi kaynaklara göre (562/1166), Hacı Bektaş'ın ise (669/1270) olarak gösteriliyor. Yani ikisinin ölüm tarihi arasında aşağı yukarı 100 seneyi aşkın bir zaman dilimi mevcut. O halde bu iki şahsın tarihen görüşmüş olmaları mümkün değil. Kaynakların müştereken kaydettikleri "Ahmed Yesevî'den feyz alması", aradaki bir şahsın vasıtasıyla olmuştur. Yukarıda bahsedilen tarikat kütüklerinde de görüleceği üzere, Hacı Bektaş ile Ahmed Yesevî arasında ki bu zatın, Lokman Perende adlı bir mürşid olduğu, Bektâşî velâyetnâmelerinde de yazılıdır. "Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş"a göre, Hacı Bektaş küçük yaşında, Ahmed Yesevî'nin halifelerinden biri olan Lokman'a teslim edilmiş ve ondan terbiye görmüştür. Ne var ki, Bektâşî silsilenâmelerinin bir çoğu ve Ahmed Yesevî'nin halifelerine dair bilgi veren kaynakların hiçbirisi, Lokman-ı Perende (Uçan Lokman) diye bir şahıstan söz etmiyorlar. Bu zatın, yaşadığı zaman ve yer bakımından, Hacı Bektaş'ın mürşidi olduğu söylenen zat olması mümkün görülmektedir. Dolayısıyla Hacı Bektaş'ın, Yesevîlikten beslenmiş bir gönül eri olduğu görüşü önem

kazanıyor.

Baba Adı İbrahim, asıl adı Muhammed, anne adı Hatem veya Hateme Hatun olan Hacı Bektaş, Moğol istilası önünde kaçıp Anadolu'ya geldiği sırada kaynakların da vermiş olduğu kuvvetli ihtimallere göre 40 yaşlarındaydı. Aşıkpaşazâde 'nin verdiği bilgiye göre, Hacı Bektâş'ın kardeşi Menteş ile Anadolu'ya gelişi ve orada yerleşmesi konusuna daha önce değinmiştik . Osmanlı tarihçilerinin ilklerinden biri olan Aşıkpaşazâde 'nin vermiş olduğu bu malumata sonradan eklenenler, Bektâşi menâkıbnâmelerindeki hayali bilgilerden öteye gidememektedir. Böyle olunca da, bunların sunduğu hükümleri sadece birer varsayım olarak ilave etmek durumdayız. Bu malumata göre Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gelişi, şöyle bir seyir içindeolmuştur: "Horosan'dan ayrılışının ardından Necef'e gelip Hz.Ali'nin mezarını ziyaret etmiş ve orada 40 günlük bir çile çıkarmıştır. Buradan Mekke'ye geçmiş ve orada 3 yılını Peygamber Ravzasında mücavir (yurdunu ve diyarını terk ederek zamanını ibadetle geçiren kişi) olarak geçirmiştir. Ve burada erbaîn (dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapandıkları 40 günlük müddet) çıkarmıştır. Sonra Mekke'ye tekrar geçmiş, bir erbaîn de orada çıkarmış, daha sonra sırasıyla Kudüs'e, Şam'a, Haleb'e uğramış buralarda da erbaîn çıkardıktan sonra nihayet Anadolu'ya geçerek Elbistan'a ayak basmıştır. Buradaki "As-hab-ı Kehf" mağarasında da bir erbaîn çıkaran Bektaş, daha bâzı Anadolu kentlerinde de erbaînler çıkardıktan sonra nihayet mürşidinin Horosan'da kendisine "Sana yer verdik" dediği Sulucakarahöyük'e gelmiştir..."(12)

Bu menkabevî bilgiler içinde, Menteş'ten bahis yoktur. O, Bektaş ile birlikte Kayseri'ye geldikten sonra neden tekrar Sivas'a geçmiş, ne için, kimler tarafından şehit edilmiştir sorusunun cevabını Aşıkpaşazâde'de vermemiştir. Bu sorunun cevabı, Anadolu'nun o günkü dinsel-siyasi

(12) Ahmed Rifat b. İskail, Mir'atül-Makâsıd, İstanbul, 1293, s. 179-180

Rıfkı, A.Bektâşi Sırrı, Dersaadet, 1325, 21vd.

hareketlerinde saklı olabilir. Bu konuda Baha Said, Türk yurdu Mecmuası'ndaki Bektâşiler ile ilgili bir makalesinde "Menteş, Lârende'de Moğollarla savaşıırken şehit olmuştur." (13) gibi bir ibarede bulunmuştur.

Menkabevî bilgilere göre bu kadar yeri dolaştığı söylenen Hacı Bektaş Veli'nin Mekke'ye ve kâbeye gittiği "Makâlât" tarafından da doğrulanmaktadır. Hacı Bektaş'ın Horosan-Anadolu yolculuğu sırasında Ahmed el-Bedevî (ölm. 675/1276) ile de görüştüğü rivayet edilmektedir. (14)

Hacı Bektaş'ın gelip yerleştiği Anadolu'ya muhtelif yerlerden birçok sufi-derviş de gelmiştir. Bunlar içinde, tasavvuf tarihine âbide isimler hâlinde mâl olmuş eğitim ve ümit veren tarîkat büyükleri vardır: Konya'da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Konyevî; Tokat'ta ünlü Lema'ât sahibi Fahreddîn Irâkî; Kayseri'de Necmüddîn Daye, Amasya'da Babaî isyanının öncüsü olan ünlü Baba İlyas v.s.yi görüyoruz.

Hacı Bektaş'ın Anadolu'nun bu ünlü sufilerinin bulunduğu merkezlerden ayrı bir yer olan Kırşehir (eski adıyla Gülşehir) civarındaki Sulucakarahöyük'e yerleşmesi, dikkat çekicidir. O'nun, bu büyük şehirlerden biri yerine, mütevazı ve ücra sayılabilecek bir mahale yerleşmesiyle ilgili olarak temes edilebilecek bâzı noktalar olabilir. Kırşehir, Bir Horosan Türk ermişinin faaliyetleri için bâzı avantajlara sahipti denebilir. Şöyle ki; Moğollar'a yakınlığı olan Konya sarayı ve bu saraya yakın olan Mevlâna ve çevresinden uzaklık, Moğollar'a tamamen karşı olan Hacı Bektaş için en azından derlenip toparlanma döneminde gerekliydi. Ayrıca Hacı Bektaş ile dostane ilişkiler içinde olan Ahîler'in de en kuvvetli oldukları yer Kırşehir ve civarıydı. Ahîliğin piri olan Ahî Evren'in bu şehirde uzun süre yaşamış olduğu ve Hacı Bektaş Veli ile münasebetlerini

(13) Baha Said, tekke Aleviliği-İçtimaî Alevilik, Türk Yurdu Mecmuası, c.4, S.21-23, 1926.

(14) Harirîzâde, Tibyân, c.1, Bektâşîlik.

burada kurup, geliştirdiği güçlü bir ihtimaldir.

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Hacı Bektaş'ın o devir Anadolu'sunun şartları içinde, bzı sebepler yüzünden Ahiler ve pirleri Ahi Evren ile çok yakın ilişkiler içerisine girmesine karşın; Mevlna ve çevresiyle böyle olmadığını görüyoruz. Hacı Bektaş-Mevlna hoşnutsuzluğunun yanı sıra, H. Bektaş ile Evren arasında müşterek ynlerin olduğu tespit edilmiştir. Her ikisi de arkalarına Türkmen kitleyi almış idi. Bu kitle, Mevlna'nın yakınlık ve dostuk içinde olduğu Konya-Selçuklu sarayı ile lfet içinde değildi. Saray, başta İran dili ve zevklerine temyl gösterirken, Mevlev tarkatının temellerini atarak, yüksek Türk kültür hayatına, zamanımıza kadar devam edecek emsalsiz eserler kazandıran Mevlna va Mevlevler, bu muhitte iyi bir kaynaşma içindeydiler. Tabii ki, Mevlna'nın hitab ettiği kitlenin, belli hedeflere götürülmesi için bu gerekliydi. Anadolu Türk halk kültürü ve Bektşilik için aynı önemi taşıyan Hacı Bektaş Veli ve Mevlna arasındaki bu iki ayrı zevk ve tavır, birbirlerine ısınmalarını engelliyordu. Bektşiliğin tasavvuf tarihinin en müsamahakar tarkati olduğunu bilmemize rağmen, o devirde Bektşilerin hristiyanlar ile, Mevlevler kadar samimi ller içinde olmadıklarını da görüyoruz. "nk, Sultan I. Alaeddin (saltanatı 1219-1236) hristiyanlarla çok sıkı-fıkıdır. Aleddin'in yakın dostu Mevlna ise, hristiyan papazlarla destanlaşmış dostluklar kurmuş durumdadır."(15) Böyle bir vaziyette, Bektşi müsamahası, hristiyanlarla yakınlık konusunda Türkmen kitleler için yeterli olmaktaydı.

Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili bilgileri noktalayıp onun eserleri ve düşüncelerine geçmeden önce, önemli gördüğümüz iki noktaya daha değinmek istiyoruz. Bunların birincisi: Hacı Bektaş'ın, yeniçeri ocağı ile ilişkisinin olup olmayışı. İkincisi ise: Hacı Bektaş Veli'nin evlenip evlenmemesi meselesidir.

(15) F.V.Hasluck, Oxford, 1929, 1/370-408. (Y.N.ztrk'n Tarih Boyunca Bektşilik adlı kitabından alıntıdır).

2.2. Hacı Bektaş Ve Yeniçerilik Meselesi

Bu mesele esas itibariyle bizim konumuzun dışındadır. Fakat Bektâşîlik ile olan münasebetinden dolayı da konuya şöyle bir bakıp geçmeyi uygun görüyoruz.

"Tarih kitaplarının da yazdığı gibi; Yeniçeri ocağı, Osmanlı hazinesinden para alan askerî zümrelerin içersinde en önemli olanıdır. Hristiyan çocukların, devşirme adı verilen bir suretle toplanıp eğitilmesiyle oluşan bir teşkilat idi. Dolayısıyla müslüman ailelerin çocukları devşirilmezdi. Devşirilen çocukların gösterişli ve sağlıklı olmalarına dikkat edilirdi. Bu çocuklar önce 1000 ya da 2000 kişilik kabileler halinde toplanır, sonra İstanbul'a getirilir ve eğitime alınırdı. Yeniçeri ağası tarafından ilk teftiştten geçirilen adaylar, deftere kaydedilir ve sünnet ettirilirdi. Eğitimin ilk etabı olarak, daha çok kırsal kesimde yaşayan Türk ailelerinin yanına gönderilen çocuklar burada hem dil öğrenirler, hem de duygu ve düşünce bakımından Türk'leşirdi. Yeniçerilerin, hristiyanlardan devşirilmesi, esasında müslüman Türkmen kesimin sevmediği ve hâttâ tasvip etmediği bir davranış yoluydu.

Kesin olmamakla birlikte 1363 yılında I. Murad döneminde kurulan ocağa, XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkler de girmeye başladılar. Yeniçerilerin evlenmesine de XVI. yüzyılın ortalarında mücadele edilmeğe başlandığı söyleniyor. Ocağın nefer sayısı, kuruluşta 1000 iken bu rakam, ilerkı zamanlarda sürekli değişmiştir. En yüksek rakamın 200.000 ile IV. Mehmet'in cülus yıllarına rastladığı kabul edilir.

Ocağın bozuluşu ve Osmanlının başına önü alınmaz bir belâ olma yoluna girişi, XVI. yüzyılda başladı. Bu bozuluş bir daha ara vermeden devam etmiş, ocağın yürürlükten kaldırılmasına neden olmuştur. Yeniçerilerin isyan, cinayet ve soygunlar halinde ortaya çıkan kötülükleri sonucu, 1826'da

adına "Vak'a-i Hayriye" denen bir hareketle II. Mahmut tarafından tarihe gömüldü. Ocak dağıtıldı. Yeniçeri barınakları topa tutuldu. Adına, Hacı Bektaş'ı da bulaştıran bu ocak, yıkılışı ile birlikte Bektâşîliğin başına da büyük belâlar açmış ki, II. Mahmud yeniçeriliği kaldırdığı zaman Bektâşîliği de yasak etti. Ünde gelen Bektâşî babaları asıldı ve sürüldü. Bektâşî tekkelerinin yeni yapılmış olanları yıktırıldı, eski tekkelere de Nakşî şeyhleri tayin edildi v.s.

Osmanlı devleti ile Hacı Bektaş arasındaki en sıkı bağ yeniçeri ocağına dayandırılır. Genel kanı olarak, ocağı Hacı Bektaş Veli'nin kurduğu sanılır. Bu yüzden dolayısıdır ki Hacı Bektaş'ı ilk Osmanlı hükümdarlarıyla çağdaş sayan söylentiler ortaya çıkmıştır. Bu söylentilere göre; Hacı Bektaş, Orhan Gazi zamanında (1326-1359) yeniçeri ocağına dua etmiş, yeniçerilerce pir tanınmıştır. Bu inanış dolayısıyla yeniçeri askerine "Taife-i Bektâşîyan", yeniçeri ağalarına da "Ağa-yı Bektâşî" denir. Yeniçerilerin başlarına giydikleri börkün arkaya doğru sarkan kısmı da Hacı Bektaş'ın hatırasına bağlanır. Söylentiye göre Hacı Bektaş kendisine getirilen yeniçerinin başına elini uzattığı zaman, arkaya doğru sarkan kol yenini hatırlatmak için börkün arkasına bu kısım eklenmiştir. Yeniçeri sözünün yine bu kol yeniyle ilgili olan "Yen içeri" sözünden geldiği de ileri sürülür."(16)

Oysa ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük askerî ocağı olan yeniçeri ocağı ve bu teşkilâtın kuruluşu ile Hacı Bektaş Veli'nin münasebetlerinden söz eden bütün rivayetler hükümsüz kalmaktadır. Zira Hacı Bektaş'ın Osmanlı devletinin kuruluşundan çok önce öldüğü tarihsel bir gerçektir. Hacı Bektaş'ın Osmanlılar ile görüşmediği yolundaki, Aşıkpaşazâde'nin beyanı, bugün artık tarihsel bir hakikat haline gelmiş bulunuyor. Aşıkpaşazâde "Bu Hacı

(16) Türk Ansiklopedisi, c.6, M.E.B. Basımevi, Ankara, 1953, s.32, (özet çıkarıldı).

Bektaş, Ali Osman neslinden hiç kimse ile münasebet etmedi... Ve her kim ki Hacı Bektaş Ali Osman'dan kimse ile münasebet etti derse yalan söyler, böylece bilesiz."⁽¹⁷⁾ Diyerek, bu konudaki tarihi hakikati dile getirmiş olur.

Şu var ki, bu gerçek, Bektâşîlik ve Yeniçerilik arasında bir münasebetin olmadığını göstermiyor. Bu münasebet vardır ve böyle olduğu içindir ki, zaman içinde muhtelif sebepler bunu Hacı Bektaş-Yeniçerilik ilişkisi haline dönüştürmüştür. O zamanki geleneğe göre kurulan her yeni örgütün bir pîre bağlanması zorunluluğu vardır. Bu geleneğe uyularak ordunun kurulması icâzet ve Yeniçerilerin özel bôrkü olan Elif tacı, Hacı Bektaş'ın müritlerinden istenmiştir. Böylece, Yeniçeri ordusunun mânevî hayatı ve mânevî disiplini Bektâşîliğe bağlanmıştır. Hacı Bektaş Veli, ölümünden yıllarca sonra, yeniçeriliğin pîri, üstadı ve mânevî hamisi olarak bilinmiştir.

"Yeniçeri ordusunun bir tasavvuf inancıyla terbiyesi bu ordunun mânevî hayatında müsbet izler bıraktı. Aynı ordunun fethedilen ülkelere bir kan ve ateş seli hâlinde değil de, medenî bir istilâ ordusu hâlinde girişinde müslüman hristiyan her insanı Allah'ın bir tecellisi kabul eden inancın büyük tesiri vardır. Aynı inanış, ilk yeniçerilerin, harb eden dervişler gibi, gazâ rûhiyle dolu imanlı ve bu yüzden de görülmemiş derecede kahraman ve fedakar oluşlarında büyük vazife gördü; onları mânevî disiplinle kuvvetlendirdi. Yeniçerilerin savaşa atılırken söyledikleri; "Allah Allah, Eyvallah, baş uryan, sîne pür-yan... Allah Allah nûr-ı Muhammed Nebî; pîrimiz, hünkârımız Hacı Bektaş Veli..." âhengindeki gülbank tamamıyla bir Bektâşî gülbankı idi."⁽¹⁸⁾

(17) Aşıkpaşazâde Ahmed b. Yahya, Tevârih-i Ali Osman, İstanbul, 1332, s.204-205

(18) Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Fasikül 4, M.E.B. Basımevi, İstanbul, 1983, s.294.

2.3. Hacı Bektaş Veli'nin Evlenip-Evlenmeme Meselesi

Hacı Bektaş'ın hayatına ait bilgilere son vermeden önce bir noktaya daha kısaca değinmek gerekiyor. Hacı Bektaş Veli, evlendi mi? Evlendi ise çocukları oldu mu?

Bu mesele, herhangi bir derviş için o denli önemli olmayabilir. Fakat Hacı Bektaş bahsinde bu konu önem kazanır. Zira, bu sorunun cevabı, Bektâşîlikte iki ayrı görüşün doğmasına sebep olmuştur. Ve bu ayrılık sonucu, " Bektâşîlikte Kollar" adı altında yeni bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. "Çelebiler ve Babalar kolları olmak üzere ikiye ayrılan bu kollar, aynı zamanda Bektâşîlikte iki ayrı görüşü de simgelemektedir. Çelebilere göre; Hacı Bektaş Veli evlenip, doğal bir evlilik yaşamı sürdürmüştür. Dolayısıyla yalnız değildir. Babalara göre ise evlenmemiştir. "Mücerret" olarak tabir edilen biçimde yalnız yaşamıştır."(19)

Hacı Bektaş Veli'nin evlenip evlenmediği, daha doğrusu çocuğunun olup olmadığı Kadıncık Ana'nın durumunun haline bağlı bulunuyor. Fakat bugüne kadar bu mesele halledilmemiş olduğu gibi, yeni vesikaların elde edilmesine kadar da halledilmeden kalacağı benziyor. Biz burada, şu ana kadar verilen ihtimalleri sıralamakla yetineceğiz.

"Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiğinde mânevî himmetlerini vermek için tercihe şayan gördüğü ve evinde konakladığı bir Türkmen azîzesidir. Çeşitli kaynaklarda adı: Kadıncık Ana, Kutlu Melek, Fatıma Hatun, Fatma Nuriye olarak da geçmektedir. Bu asil ve ârif kadın, bütün servet ve nüfuzunu, tüm gayretini Hacı Bektaş'a ve onun yoluna adanmıştır."(20)

(19) Yaşar Nuri Öztürk, Tarih Boyunca Bektâşîlik, İst., 1990

(20) İsmet Zeki Eyüboğlu, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Der Yayınları, İst., 1989.

Aşıkpaşazâde onu "Bacıyân-ı Rum"un yani Anadolu kadın erenlerinin timsali olarak kaydediyor. Vilâyetnâme'de ise, Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli'yi Sulucakarahöyük'de evine misafir eden İdris'in karısı olarak gösteriliyor. Çelebiler kolu son liderlerinden Çelebi Cemaladdin Efendi'ye göre de; Kadıncık, İdris'in kızıdır. Bir başka görüş de, Mikail Bayram tarafından ortaya atılmış bulunuyor. Bu görüşe göre; Kadıncık Ana, Âhîlerin pîri Âhi Evren Nasîruddin Mahmud el-Hayî'nin karısı ve Âhî Evren'in mürşidi Şeyh Evhadüddin Hâmid el-Kırmanî'nin kızıdır. Henüz kesin delillere dayandırılmayan bu kanaata göre; Kadıncık Ana, kocası Âhî Evren'in öldürülmesinden sonra ve Bektâşî Menâkıbının kabullendiği gibi, ikinci evliliğini yapışının ardından Hacı Bektaş'la mânevî rabîta kurmuş, ondan himmet ve yardım görmüştür.

Bu çeşitli görüşlerin ardından, mesele ile ilgili olarak Vilâyetnâme'nin Kadıncık Ana'yı Hacı Bektaş'ın bağılısı İdris'in karısı yapıp onu, Bektaş'ın burun kanından çocuk sahibi yapan menâkıpnâmelere göz atalım: "İdris'in âhiret hatunlarından bir karısı vardı, adına Kutlu Melek derlerdi, aynı zamanda kendisini sayıp ağırlarlar, Kadıncık diye hitap ederlerdi. Yunus Mukni (İdris'in babası) nın ölümünden sonra oğulları, evleriyle-barklarıyla Kayı'dan göçüp Sulucakarahöyük'e geldiler.

Bir gece Kadıncık korkuyla uykusundan uyandı. İdris sebebini sorunca Kadıncık, 'acaip bir rüya gördüm'dedi. Ondört gecelik dolunay eteğimden koynuma girdi. Yakamdan çıkmak istedi, yakamı tuttum; yenimden çıkmak istedi, yenimi tuttum; bu sefer eteğimden çıkmak istedi, oturdum, yere kapandım, derken ürperip uyandım. İdris, Kadıncık dedi. Güneş peygamberdir ay eren. Senden bir çocuk dünyaya gelecek, erenlerden olacak. O vakte kadar da Kadıncık'ın çocuğu olmamıştı..."(21)

Velâyetnâme bundan sonra, kerametler serisi halinde Hacı Bektaş'ın İdris ile Kadıncık'ın evini şereflendirdiğini ve orada ikamete başladığını uzun uzadıya anlatır. Kadıncık'ın Hacı Bektaş'a samimi ve fedakar hizmetlerini sayıp döker, ve şöyle devam eder: "Kadıncık'ın âdetiydi, Hünkâr abdest alsa, yemekten sonra ellerini yıkasa o suyu hemen içerdi. Birgün Hünkâr abdest alırken burnu kanadı, Kadıncık dedi, bu suyu ayak değmeyecek bir yere dök. Kadıncık leğeni kaldırıp götürdü. Şimdiye kadar o temiz suyu içerdim, bunu ne diye dökeyim, hayırlısı bu, tiksinden bunu da içeyim dedi. Leğeni kaldırıp içti, tekrar Hünkâr'ın önüne geldi. Hünkâr, Kadıncık bu suyu da içtin mi? dedi. Öyleyse bizden umduğun nasibi aldın, senden iki oğlum gelecek, onlar yurdumuz oğlu olacak, halkın 70 yaşındakileri onların 7 yaşında olanının elini öpecek. Dünya bozulsa onlar sırtları üstüne yatsınlar, hiç zahmet görme-sinler. Bunun üzerine Kadıncık'ın üç oğlu oldu, bunların biri Hünkârın sağlığında öldü, ikisi kaldı... Mahmut öldü, Habib'le Hızır Lâle kaldı..."(22)

Bektâşî geleneği, Hacı Bektaş'ın yerine postnişin olarak, işte bu Hızır Lâle'yi geçirmektedir. Aşıkpaşazâde-nin "Hacı Bektaş Kadıncık Ana'yı kız edindi" beyanıyla; Vilâyetnâme'nin beyanlarını birlikte düşünürsek, Kadıncık Ana'nın çocuklarının babası olarak İdris'i görürüz. Kadıncık Ana'nın, İdris'in karısı olma durumunda, Hacı Bektaş'ın başka bir kadınla evlenmediği kesin olduğuna göre, evlat bırakmadan göçmüş olacak ve Çelebiler Kolu'nun "sulbî evlat" iddiaları desteksiz kalacaktır. İkinci ihtimalde, yani Kadıncık Ana'nın, İdris'in kızı olması durumunda, Bektâşî geleneğinin ondan mucizevî bir tarzda dünyaya getirdiği çocuklar, gerçekte Hacı Bektaş'ın evladı olacak ve bu defa Hacı Bektaş'a sâdece mânevî evlât (yol evladı) izafe eden Babalar Kolu'nun iddiaları çürüyecektir. Kısacası, Hacı Bektaş'ın burun kanından dünyaya geldiği söylenen çocukların

bir babaya bağlanmaları gerekiyor. Bu baba, İdris ya da Hacı Bektaş'tır. Sonuç olarak Hacı Bektaş'ın evliliği-mücerretliği meselesi, bugünkü vesikalara bakılarak kesin bir sonuca ulaşamıyor.

2.4. Hacı Bektaş'ın Bektâşîliğe Esin Kaynağı Olduğu Söylenen Yapıtları

Herhangi bir sistem veya ekolden sözettiğimizde, akla ilk gelen; onun kurucusunun kişilik ve fikirlerini ve eğer varsa, eserlerini dikkate almaktır. Bu gerçeği şöyle dile getirebiliriz:

Tasavvuf tarihi içerisinde kalarak konuşursak, Kadîrîlik dediğimizde akla ilk gelen şey, Abdülkâdir Geylânî'nin kişiliği ve eserleridir. Yesevîlik denildiğinde ise, Ahmed Yesevî'nin kişiliği ve eserleri akla gelir. Yine Mevlevîlik denildiğinde de, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin kişiliği ve eserleri akla gelecektir. Dolayısıyla Bektâşîlik konusu incelendiğinde akla ilk gelen Hacı Bektaş Veli'nin kişiliği ve eserleri olacaktır. Zira, saydığımız bu ve benzeri disiplinler ve ekoller hakkında fikir üretecek bir araştırmacı, evvela bu kurucu-pîrlerin sözleri ve eserleri üzerinde durur, buradan da yola çıkarak birtakım sonuçlara varabilir. Bu, araştırmada uygulanması gereken bir metod, ve aynı zamanda da sağlıklı sonuçlara varmanın kaçınılmaz şartıdır.

Bu kısa girişten sonra Hacı Bektaş Veli'nin, Bektâşîliğe esin kaynağı olduğu söylenen eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

2.4.1. Makâlât

Hacı Bektaş'ın, nüshaları en yaygın ve en mâruf ve de en hacimli eserinin Makâlât olduğu söylenir. Hacı Bektaş'a atfedilen diğer eserlerin, kimi kayıp ya da ona aitliğinin münakaşalı olmasının yanı sıra; Makâlât'ın Hacı Bektaş'a ait olduğu, pek çok araştırmacı tarafından kesin delillerle ortaya konmuştur. Türkoloji araştırmalarının büyük ismi Fuat Köprülü'nün 1923'de milletlerarası bir kongrede sunduğu rapordan bu konuyla ilgili bir bölümü bizzat kendi dilinden, fakat özetleyerek verelim:

"...Son asırlarda istinsah edilmiş muhtelif yazmalarına tesadüf ettiğimiz Makâlât adlı bu küçük risâlenin IX. veya X. asırda tertib edilip Hacı Bektaş'a isnad edildiğini sanıyorduk. Jacob da aynı fikri ileri sürmüştü. Daha sonra, Hatipoğlu adında bir Osmanlı şairinin, hicrî 812'de yazdığı Türkçe ve manzum bir Makâlât tercümesine rastladık. Hacı Bektaş hakkında çok sayıda ifade kullanan mütercim, Hacı Bektaş'ın bu eseri Arapça yazdığını ve kendisinin de bunu tercüme ederek yaymaya çalıştığını söyleyerek Makâlât'ın otantisitesini kesinlikle ıspatlıyordu."(23)

Bektâşîtarîkatının pîri Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât adlı eserinin aslı olan Arapça metni bugün ortada yoktur. Fakat bugün elimizde bulunan, biri nesir, diğeri manzum olarak sonradan yapılmış iki tercümesi, eserin aslı hakkında fikir verebilecek mâhiyettedir.

Bu tercümelerden, "mensur tercüme" olarak nazım diline çevrilen eser, Bektâşî Velâyetnâmesi'nde Molla

(23) Köprülü, les Origines, s.22-23

Bu rapor önce Paris'te "les Origines du Bektachisme" adıyla 1926'da, ardından da "Bektâşîliğin Menşeleri" adıyla Türkçe olarak, Türk Yurdu Mecmuası'nda yayınlanmıştır.

Sa'düddîn diye anılan ve şiirleri, çağdaşı Yunus Emre'nin şiirlerine karışan Said Emre'nindir. Vilâyetnâmede Makâlâtın ve Said Emre'nin zikri şu şekilde geçmektedir:

"...Said'i kazandan çıkardılar. Said bundan sonra hoş bir hâle büründü; Hünkâr'ın Makâlâtı'nı Türkçeye çevirdi."(24)

Bu ifadeden, eserin hemen hemen XV. yy.da tanındığını anlıyoruz. Makâlât'ın 812-1412'de nazım diline çevrilmesinden, bu tarihten daha eskiye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı eserin mevcudiyetinin, XIV. yy.da var olduğunu kabul edebiliriz. Hacı Bektaş'ın yaşadığı döneme yakın olan eser, içerik bakımından da o devrin tasavvuf anlayışına uymaktadır. Örneğin: Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevi'sinde anlatılan fikirler ve felsefe, bu eserde de hemen hemen aksettirilmektedir.

Eser, muhteva bakımından o devrin tasavvuf anlayışına uymasının yanı sıra; Ahmed Yesevî'ye ait fikirleri de kapsamaktadır. Hacı Bektaş'ın Yesevîlik tarîkatına olan yakınlığı düşünüldüğünde; Makâlât'ın ona ait olduğu hususuna da ışık tutacaktır. Ayrıca, eser içindeki birtakım karakteristik fikirler ve yukarıda saydığımız diğer deliller sebebiyle Makâlât'ın Hacı Bektaş'a ait olduğu kesinleşmektedir.

Eserin manzum tercümesi ise 1409 yılında Hatipoğlu tarafından meydana getirilmiştir. Günümüz araştırmacılarından Doç. Dr. Bedri Noyan bu çeviri hakkında "Hatipoğlu, halkın daha çok faydalanması için Makâlât'ı Said Emre'nin metninden manzum olarak Türkçeye Çevirmiştir."(25)

(24) Vilâyetnâme, Gölpınarlı Neşri, s.62. (Burada adı geçen Said, önce H.Bektaş'a, sonra da onun halifelerinden Hacım Sultan'a intisab etmiş, Türkçe Yunus vâdisinde şiirler yazmış, şiirlerinde H.Bektaş'ı ve Hacım Sultan'ı açık açık zikretmiş bir XIV. yy. şairidir. Bkz. Yunus Emre ve Tasvuf, s.280-294 - Yunus Emre ve Hayatı, s.102 - v.d. Vilâyetnâme, s.124 - Fuad Köprülü, Hayat Mecmuası, S.42)

(25) Doç.Dr.Bedri Noyan, Bektâşîlik Alevîlik Nedir?, 2.baskı, Ankara, 1987, s.32.

demekle; manzum tercümenin, mensur tercümeden sonra yapıldığını ve de bu manzum tercümenin, asıl Arapça Makâlât'tan değil de, Said Emre'nin mensur tercümesinden manzum hâle getirildiğini ifade etmektedir. Vilâyetnâme, Makâlât'ın Molla Sa'düddin veya Said Emre diye tanınan mürid tarafından Türkçe'ye çevrildiğini beyan ediyor. Nazma çeken Hatipoğlu ise, "Arapça nesirken okundu manzum" tarzında kapalı ve de belirsiz bir ifade kullanmaktadır. Bu ifadenin "Eser Arapça ve mensur idi, ben tercüme ettim, oradan nazma çevirdim" şeklinde anlaşılması da mümkündür.

Böylece elimizde iki ihtimal bulunmaktadır. Manzum veya mensur versiyonun daha güvenilir nüshaları, yahut da bunlardan başka belgeler ele geçince, bu karanlık nokta aydınlanabilecektir.

"Bu iki nüsha mensur ve manzum tercüme arasında hiçbir fark yoktur. Hacı Bektaş'ın Makâlât'ı didaktik mahiyette olduğundan, herkesin anlayacağı şekilde yazılmıştır. Muhteva bakımından dört kapı ve kırk makamdan, ölümden, kalp ahvalinden, tasavvuftan, zahît, ârif ve muhibden, insandan ve dünyada herşeyin insanda bulunduğu bahsedilen bu kitapta oniki imamın dostuna dost, düşmanına düşman olmak; yani "Tevellâ ve teberrâ" gibi şii esasları, insanı övmeye mübalağa hâttâ bâzı nüshalarda Adem'in, Muhammed adının yazılış tarzında yaratılmış bulunduğu, zahidin ibadetle, muhibbinse Hak sohbetiyle meşgul olacağı hâttâ sırası gelince tâatların yıkılacağı gibi bâtınî inanç ve telakkileri görülmektedir ki tüm bunlar Hacı Bektaş Veli'nin inanışlarından birer izdir. Buradan anlıyoruz ki Hacı Bektaş, hepsi tasavvuf konusunda, fakat müstakil risalecikler halinde olan eserine makaleler anlamında "Makâlât" adını vermiştir. Bununla beraber kitap bir bütün halinde hazırlanmış ve ilerde gelecek birtakım bölümlere önceden atıflar yapılmıştır."(26)

(26) Prof.Dr.Esad Coşan, Makâlât, Seha Neşriyat, Ankara, 1971. (Bölümlerden özet çıkarıldı)

Makâlât'ın aslının Arapça olduğunu, Vilâyetnâme'de geçen "Hünkâr Makâlâtını Türkçe'ye çevirdi" cümlesinin ifade ettiğini söylemiştik. Eseri nazıma çeviren Hatipoğlu da son sayfalarda:

"Sekiz yüz on ikinci iy yâr
Muharrem âhırındaydı, bu güftâr
Tamâmoldı, bu sözün aslı ma'lûm
Arapça nesirken okundı manzum
Velîkin ma'ni tağyir olmadı hiç
....."

diyerek bu hususu kesinleştirmektedir.

Makâlât'ın asıl nüshası son zamanlara kadar ele geçmemiştir. Bu kitabın 1424'de istinsah edilmiş olan bir nüshasının, Manisa kütüphanesinde olduğunu, A.Gölpınarlı'da da 1417'de kopye edilmiş bir kopyadan 1676'da istinsah edilmiş bir yazması olduğunu Türk Ansiklopedisinden öğrenmiş bulunuyoruz.(27)

2.4.2. Şathiyye

Şath veya şathiyyad'dan gelen kelimenin sözlük anlamı: 1. Alaylı, eğlenceli hikâyeler, 2. ed. Dudaklarda bir tebessüm uyandırmak maksadiyle söylenen manzume veya âhiret ahvalini alaylı bir dille anlatan daha çok manzum sözlere denir demekle birlikte İslâm Ansiklopedisi'nin "şath" maddesine baktığımızda; mutasavvıfların mânevi sarhoşluk ve cezbe ânında sarf ettikleri ölçüye sığmaz sözler, mânâsına geldiğini görüyoruz.

Kelimenin anlamını böylece açıkladıktan sonra,

(27) Türk Ansiklopedisi, c.6, M.E.B. Basımevi, Ankara, 1953, s. 32-38.

Hacı Bektaş Veli'ye ait, aşağı yukarı iki sahife kadar olan bir şathiyesini görüyoruz. Bu Şathiyyenin gerek öz Türkçe oluşu, gerekse XIII. yy.'ın dil özelliklerini taşıması bakımından önemi ortaya çıkmaktadır. Bu küçük risalenin, Hacı Bektaş Veli ve Seyyid Mahmud Hayrânî halifesi Sarı Saltuk'un halifelerinden ve Yunus Emre'nin Şeyh'i Taptuk Baba'nın Şeyh'i olan Barak Baba'nın Şathiyyesine çok benzediğini, kaynaklar incelendiğinde görüyoruz. 1092/1680 yılında, Enverî mahlaslı Nakşîyye ve Hurufîyye gibi iki zıt mesleği birleştiren bir müellif, bu Şathiyyeyi zaman zaman nazımlarla süsleyerek nesren "Tuhfetü's Sâlikî" adıyla Türkçe şerh etmiştir. Türk Ansiklopedis'inde de Hacı Bektaş maddesinde bu Şathiyye'den söz edilir.(28)

2.4.3. Fevâid

Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufi sözlerinin toplanmasından meydana gelmiş Fevâid isimli Farsça bir risalesini Fuad Köprülü haber veriyor. Köprülü, Hacı Bektaş'ın fikirlerini ihtiva eden ve O'na ait gösterilen Farça bu eserin iki nüshasını gördüğünü 1922 yıllarında beyan etmiş.(29)

Farsça bir kelime olup, "Menfaatler, faydalar, kârlar, kazançlar" anlamına gelen Fevâid adlı bu eserin çok eksik bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmuş olup, mukaddemesi şöyledir:

"al-Hamdu li'llāhi'alā na'mā'ih, va s-salātu'alā Muhammadın va âlih; Ammā ba'd:

Sāḥbu'l-aṭvāri'l-kalbiyya va ma'dini'l-anvāril-gaybiyy sā'iru'l-ma-Zāti va's-sifāt, al'ārıfu'l-mukāşıfu'l

(28) a.g.e., a.g.y.

(29) F.Köprülü, Anadolu'da İslâmiyet, s.86.

-vālī ya'nī Ḥacī Bektaş-ı Veli kadlokūt, va'ārıfu'l caba-
rūt, arbābu'l-maḳāmā masharu tacalliyāti'z-dasa'llāhu sır-
rahu'l-'azīz, ez behr-i sālīkân ṭālibān-ı ḥaḳīḳat-i Mevlâ,
ez ḥālāt u maḳāmat-ı'aliyye va tecelliyāt-ı zavkiyye-i ğay-
biyye-i ḥod der silk-i kitābet âvard ve ūra Favā'id nām
nihād va bî'llāhi't-tavfik."

Görülüyor ki risalenin muhtevası bir üçüncü kişi ağ-
zından hikaye edilmekte, fakat anlatılanların Hacı Bektaş'-
ın kendi kaleminden çıktığı ve esere Fevâid ismini onun
verdiği belirtilmektedir.(30)

Gölpınarlı, eserin bu zikri geçen yazmadan başka
ikinci ve daha hacimli bir nüshasını gördüğünü söylemekte,
fakat bulunduğu yeri okuyucudan saklamaktadır. Gölpınar-
lı'ya göre eser uydurma ve apokrip bir kitaptır. Risalede-
ki kitapların çoğu tefsirlerde, Mesnevi'de, Nefahat'de
Sultan Veled'in eserlerinde geçmektedir. Yine Gölpınarlı'-
ya göre tamamen toplama ve uydurma olan bu kitap, adı bi-
linmeyen bir kimsenin muhtelif yerlerden topladığı sözlerin
başlarına "Faide" başlıklarını koyup, Farsça "buyurdular ki,
birgün dediler ki, sorulunca buyurdu ki" gibi bâzı sözler
ekleyip bir de bu sözlerin Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu-
nu belirten bir önsöz yazarak ortaya atılmış bir derlemeden
ibarettir.(31) Halbuki, bu sözlerin başka eserlerde de geç-
mesi, eserin başkalarından alındığını ispata yetmez. Zaten
o eserlerin yazarları olan Mevlâna, Sultan Veled ve Molla
Cami de fıkraları başkalarından duyup beğenip eserlerine
geçirmişlerdir. Kaldı ki Fevâid, onları çeşitli yerlerden
aldığını saklamamaktadır.

Üniversite yazması Türkçeye çevrilmiş ve basılmış
olan eserde(32)gerçekten de, sonradan yaşamış bâzı

(30) Prof.Dr.Esad Coşan, Makâlât, Seha Neş.,Ank.,1971.

(31) TürkAnsiklopedisi, c.6, s.32-38

(32) İ.Ü., Hz.Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'nin Vasiyetnâmesi,
(Kitâbu'l Fevâid) Dizergonca Mat.,İst.,1959,s.63

kişilerin sözlerinin yer aldığı anlatılıyor. Örneğin: Hacı Bektaş ile Hacı Abdullah Ensarî'nin (H.ö.562) konuşmaları nakledilip yine bu Türkçe tercüme kitabın 15. sayfasında da Kaygusuz Abdal'ın bir dörtlüğü yer alıyor.

Fakat bütün bunlara rağmen eserin içeriği, Makâlât ile şaşılabilecek derecede birbirine yakın ve Makâlât'taki gizli kalmış noktaları izaha yarayacak bilgiler arz etmektedir. Gölpınarlı'nın bahsettiği ve okuyucudan sakladığı gizli versiyon görülmüş olsaydı; belki daha da kesin sonuçlara varılabiliyordu. Şimdilik elimizde bulunan bu bilgilerin ışığı altında kalarak söyleyebileceğimiz ;Fe-vaîd adlı bu kitap ile Hacı Bektaş arasında bir irtibat bulunabileceğidir, ancak eserin muhtelif ilâve ve tahrifler ile asli hüviyetinden uzaklaştığı merkezindedir. Ayrıca eser bir mürid tarafından, onun ağzından çıkanları kaydetmek suretiyle de ortaya çıkmış olabilir.

2.4.4. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye

Fevaîd'den başka yine Farsça ve aynı tarzda yazılmış Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye adlı diğer bir kitap daha var. Bu da aynı tarzda ve belki de Fevaîd'-i meydana getiren müellif tarafından derlenip toparlanarak Hacı Bektaş'a izafe edilmiş olabilir. Hacı Bektaş Veli'-ye sonradan isnat edilmiş olduğu söylenen eserin içinde geçen şiirler hakkında Gölpınarlı da bahsetmekte ve Bektâşîler arasında söylenegelen ve Hacı Bektaş, Bektaşî ve Şii mahlaslarını taşıyan ve dil bakımından XIII. yy.'da yazılmasına imkan olamayacağını söylediği bu şiirlerin Hacı Bektaş'a ait olmadığını savunmaktadır.

2.4.5. Fatiha Suresi Tefsiri

Köprülü, (Türk Yurdu, H.Mayıs 1341, No:8, s.139) (31)deki yazısında, Baha Said Bey'in Tire'nin yanan kütüphanesinde Hacı Bektaş Veli'nin bir Fatiha Suresi Tefsirini gördüğünü belirtmektedir. Hakikaten Baha Said Bey (Türk Yurdu S.27, s.315) (30) daki yazısında Manisa Valide Camii kitaplığında 1335 yılında Derviş Ali-yyül-Mevlev-yyül-Bektâşî eliyle ve rika ile yazılı bir defterden söz etmekte. Bu yazma Tire'de Hacı Necip Paşa Kitaplığı'nda (33) bulunan ve Hacı Bektaş Veli'nin eseri olan "Tefsir-i Fatiha" nın bir kopyasıdır. Hacı Bektaşın olduğu söylenen bu yapıtta, Balım Sultan konusunda da bir münasebetle bahsedilmiştir.

Eser hakkında daha geniş bilgi elde etmek amacıyla araştırdığımız kaynaklardan öğrendiğimize göre; bu nüsha veya onunla ilgili başka bir kayda rastlayabilmek amacıyla olan bâzı yeni dönem araştırmacılarının Tire'deki bu kütüphaneye gittiklerini, fakat bu konuyla ilgili hiçbir kayda rastlamadıklarını öğreniyoruz. Bu araştırmacılardan Doç. Dr.Bedri Noyan'ın konu üzerine yapmış olduğu araştırmaları ve izlenimleri şöyle:

"Fakirler Tire'de bu asıl nüshayı aradımsa da bulamadım. Hacı Necip Paşa Kitaplığı'nın zemin katında Arap harfli yazmalar yığın hâlinde durmaktaydı. Yeni Türk harfleriyle mevcut kitaplar yukarıda tasnif edilmiş olarak dizili idi. Memur olan zat Arap harflerini bilmediği için yazma-basma mevcut kitapların tasnif edilmediğini söylemişti. Manisa Kitaplığı'nda da, Valide Cami Kitaplığından gelen eserler arasından bize bu yazmayı bulup vermediler." (34)

(33) Tire'de, otobüs garajının yakınında bulunan bu kitaplık, bir zamanlar bir yangın geçirmiştir.

(34) Doç.Dr.Bedri Noyan, Bektâşîlik Alevîlik Nedir?, ilâveli ikinci baskı, Ankara, 1987, s.34

Yine, Tire'deki bu kütüphanede araştırma yapan Prof. Dr. Esad Coşan da konu ile ilgili olarak şöyle söylüyor:

"Biz eser hakkında daha geniş bilgi bulmak için Tire Kütüphanesi'ne gittik; fakat nüshasına veya onunla ilgili başka bir kayıda rastlayamadık. Yalnız mutasavvıfların özellikle Fatiha Suresi Tefsiri ile iştigal etmeleri yaygın olduğundan, Hacı Bektaş'ın gerçekten böyle bir kitap yazmasını muhtemel görüyoruz." (35)

Sonuç olarak söyleyebileceğimiz; bu yazmanın aslı veya herhangi bir kopyası ortaya çıkana kadar eserin Hacı Bektaş Veli'ye ait olup olmaması hakkında söyleyebileceğimiz varsayımından öteye gitmeyecektir.

2.4.6. Tefsir-i Besmele

"Bugün Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu kesinleşen başka bir esere daha sahibiz. Bektâşîlik tetkiklerinde bir yeni ufku açılması olarak ifade edebileceğimiz bu eserin ismi "Tefsir-i Besmele"dir. Bu risale, Türk parlamenterleri ve gazeteci-müzisyen olan Rüşdü Şardağ beyefendi tarafından 1985 yılında Manisa ili kütüphanesinde keşfedilmiştir. Manisa Kütüphanesi'nde 3536 numara ile kayıtlı olan bu risale (Kitab-ı Tefsir-i Besmele ma'a Makâlât-ı Hacı Bektâşî Rahmetullah) başlığını taşıyan, harekeli, ta'lik kırması ve oldukça zor okunan bir yazı ile yazılmıştır. İncelemelere göre her sahifesinde 11'er satır bulunan, 57 sahifeden meydana gelen bu risalenin 58. sahifesinde ise; bu nüshanın 827 H.-1422 M. yılında Hasan oğlu Cafer tarafından yazıldığını bildiren bir kayıt vardır. Dolayısıyla bu

(35) Prof. DR. Esad Coşan, Makâlât Hacı Bektaş Veli, Seha Neşriyat:32, İlmî Eserler Serisi:7, Acar Matbaası Tesisleri, Ankara, 1971, s.XL

risale, Hacı Bektaş'ın Makâlât'ı ile birlikte erken bir tarihte istinsah edilmiş olmanın kıymetini de taşımaktadır."⁽³⁶⁾

İnceleme ve araştırma sonucu, bu risalenin muhteva-sı ile alakalı olarak söyleyebileceğimiz; uslûp, tutum ve anlayış olarak Makâlât'da sergilenenle aynı olmasıdır. Bu gerçek, konumuz bakımından son derecede önemlidir. Konuyla ilgili olarak bir alıntı yapmayı uygun görüyoruz:

"Yazma dili yer yer pek güzel Türkçe sözcükler vermektedir: Armağan, Aruk, Ayruk, Aydın, Betik, Buyruk, Degin, Dernek, Dün (Akşam, gece), eyitmek (etmek, söylemek), gün (gündüz, giysi), İlduz (yıldız), is (sahip), kamu, kande (nerede), kollukçu, kakımak, muştulamah, nice, ötürü, suvamak, sin (mezar), tanık, tansuğ (mucize), tamu (cehennem), uçmak (cennet), Umucu (uman, ümideden), uğru (eşkiya), yazıklu (suçlu, günahlı), yalvaç (peygamber), yöre (çevre, etraf) gibi...

Hız. Pîr Hacı Bektaş Veli bu eserinde tekrar tekrar Allah, Rahîm ve Rahman adlarını anmanın, bunların hepsini içine alan Besmele'nin candan ve gönülden söylenmesinin yararlarından söz etmektedir.

Bu yazma'da şöyle deniyor:

" (Tanrı Ta'âlâ, Resûle hitap kıldı, eyitti: Yâ Ahmed, dört kitabkim önden indi, ne var ise dökülin (hepsini) derdüm (topladım) Fâtîha da kodum. Ne kim Fâtîhada varise düküllün B-ism-illâh-ir-Rahîm içinde kodum. Meğer kim senun ümmetünden bir kez B-ism-illâh-ir-Rahîm okursa doğru i'tikaad birle. Tevrat, İncil, Zebur, Fûrkaan okumuşca sevâb virem. Dahi bunların ile ta'at kılmışça sevâb virem (yazma nüsha s. 29)"⁽³⁷⁾

(36) Prof. Dr. Esad Coşan, a.g.e., (özet çıkarıldı)

(37) Doç. Dr. B.Noyan, a.g.e., s. 34-35

Hacı Bektaş Veli, bu eserini yer yer ufak öykülerle de süslemiş ve okuyanı sıkmadan ana düşüncelerini iletmeyi başarmıştır.

Bu yazma nüshayı Rüştü Şardağ bey "Şerh-i Besmele" adıyla 1985 yılında İzmir'de yayınlamıştır. Şardağ'ın bu şerhi ilmî ve akademik olmaktan uzak olmakla beraber; risaleyi bulmak ve ortaya çıkarmakla gösterdiği büyük başarı gerçekten kutlanmaya lâyıktır. Zira, anılan bu risalenin keşfi ile bugün bu vesikalar zenginleşmekte ve daha rahat sonuç çıkarabilmeyi mümkün hâle getirmektedir.

2.4.7. O'na Atfedilen Diğer Eserler

Bedri Noyan, "Bektâşîlik Alevîlik Nedir?" adlı eserinde, Hacı Bektaş'a ait olduğunu duyduğu "Hurde-nâme" ve "Üss-ül-Hakika" isimli iki eserden daha bahsediyor.⁽³⁸⁾

Gölpınarlı da Darülfünun Edebiyat Fakültesi reisülmüderresini Mahmut Bey Baba'ya ait yazma bir mecmua-i resail'de, Buyruk adlı eserin ardında Hacı Bektaş'a ait bir Hadis-i Erbaîn şerhi gördüğünü ve oradan kendisinin de istinsah ettiğini kaydediyor.⁽³⁹⁾

2.5. Hacı Bektaş Ve Şiilik-Bâtınîlik Meselesi

Hacı Bektaş Veli ile ilgili konulardan biri de hiç şüphe yok ki; bu şiilik-bâtınîlik meselesinin

(39) Yunus Emre-Hayatı, s.302. Gölpınarlı aynı konuyu anlattığı müteakip yazılarında bu Hadis-i Erbaîn Şerhi'ni bir daha hiç zikretmiyor. Acaba eserin Hacı Bektaş'a ait olmadığına dair bir kanaata mı vardı, bilemiyoruz.

nereden kaynaklandığıdır. Zira, başlangıçta şeriate uygun bir tarikat iken, daha sonraları çeşitli tesirlerle ve zamanla, şeriat hükümlerinden oldukça uzaklaşan Bektâşî tarikatı, diğer tarikatlardan çok daha fazla bâtınî bir özelliğe bürünmüş ve hâttâ, içlerine kendilerinden başka bir kimsenin giremediği gizli bir inanç sistemi hâline dönüşmüştür.

Burada anlatılmak istenen; Bektâşî tarikatının neden böyle gizli bir hüviyete büründüğü değildir. Zamanla bâtını ve şii bir görünüm içerisine girin Bektâşî tarikatındaki bu inanç sisteminin Hacı Bektaş Veli'den kaynaklanıp kaynaklanmadığı meselesidir.

Hacı Bektaş Veli'nin Hz. Ali neslinden gelen 12 imama ikrarı, tevellâ ve teberrâ'lı (Hz. Ali'nin ve neslinin dostlarını, taraflarını sevmek; düşmanlarına ise karşı olmak, kin beslemek) tavsiye ettiği "şia-i aşeriyeye mütemayıl"⁽⁴⁰⁾ olduğu hakkındaki iddialar günümüze kadar pek çok araştırmacı yazar tarafından defalarca tekrarlanıp durmuştur.

(40) Bkz. Türk Ansiklopedi'si, Aylık Ansiklopedi (c.IV, s. 1194 v.d.), Meydan Larousse, İslâm Ansiklopedisi'ndeki "Hacı Bektaş" maddeleri; İslâm Ansiklopedisi "Selçuklular" maddesi (s.542) diyor. Sayın Prof.Dr. Osman Turan "... Hacı Bektaş ve Buzağı Baba gibi şii Türkmen Şeyh'leri..." (Köprülü Armağanı, s.542) diyor. Sayın Prof.Dr.Ş.Tekindağ da çok değerli yazısında "Teberrâ'yı tavsiye etmek suretiyle ashaptan Teberri eden şia-i isnâ-aşariyyeci bektaşiler..." diyerek yukarıdaki iddiayı benimsediğini ima ediyor. (Bkz. yukarıda zikri geçen makalesi, T.T.K. Belleten c.XXX, s.74) Gölpınarlı da ber mutad "Bu hacmi küçük fakat inançları belirtme bakımından değeri büyük kitapta (Makâlât) Hünkar hiç de sünnî - senevî değil iddiasını ileri sürüyor.

Oysa ki konuyu Makâlât bünyesinde inceleyen bir çok yazar gibi biz de Hacı Bektaş Veli'nin hangi mânâda kullanılırsa kullanılsın, en basit anlamda bile Şii'-lik ile uzaktan-yakından hiçbir alâkası olmadığını görüyoruz. Düşünceleri tamamiyle Kur'ân âyetlerine ve hadislerle dayandırılmış olan Hacı Bektaş'ın bu eserinde "tarîkat Aleviliği" dediğimiz munis ve tatlı Alevîlik dahi gündeme getirilmemiştir.

Makâlât'ı Hacı Bektaş'ı yayınlayan Sayın Prof.Dr. Esad Coşan'ın konu üzerindeki tesbitini burada zikretmek ve etüdümüzün bu kısmını onun sözleriyle sürdürmek, sanırız en doğrusu olacaktır:

"Makâlât'ın Arapça aslî manzum ve mensur versiyonları tetkik edildiğinde Hacı Bektaş'ın şeriate sağlam bir şekilde bağlı, şeriat dışı davranışlara şiddetle çatan olgun bir mutasavvıf olduğu görülüyor.

O halde 12 imamın Şii olduğu nereden çıkmıştır?

Bu iddiayı ilk önce merhum Prof. Fuad Köprülü "Anadolu'da İslâmiyet" yazısında ortaya atar (Daru'l-Fünun Ed. Fak. Mec. S.4,5,6, s.87. Daha sonraki bütün eserlerinin H.Bektaş'la ilgili kısımlarında iddia teker-rür etmektedir). Delili tezimizin ikinci kısmında metnini verdiğimiz manzum Makâlât'ın o zaman Edebiyatı Umum Müdürlüğü'nde bulunan nüshası mukaddemesidir. Orada şu beyitler yer alıyor:

Hem on iki imama ikrarun
Bunların zıddına ikârun olsun
Muhıbb ol dostına, zıddına düşman
Dilersen kim ola imanın ruşan

Halbuki mezkûr beyitler manzum Makâlât'ın diğer ve daha mevsuk nüshasında yoktur. Ve aynı mahalde Hz. Ebu-bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali hakkında medhiyeler

yer almaktadır. Eserin sahibi ve nazımı olan Hatip-oğlu'nun İznik medresesinde hadis ve tefsir müderrisi olduğu bilindiği için, Köprülü'nün faydalandığı nüsha mukaddemesinin muharref ve bozuk olduğu derhal ıspatlanmaktadır. Demek ki eserin istinsahını yapan meçhul müstensih, mutaassıp bir alevî olduğu için, metindeki dört halife medhine tahammül edememiş ve metni değiştirmiştir.

Kaldı ki bahis konusu beyitler Makâlât'ın Hacı Bektaş'a ait metin kısmında değil, nazım Hatip-oğlu'nun esere eklediği Mukaddime bölümündedir; Hacı Bektaş'ın değil ancak Hatip-oğlu'nun ne fikirde olduğunu gösterir. Böylece Hacı Bektaşın Şii temayüllü olduğu iddiası bütünüyle mesnetten mahrum kalmaktadır.

Hacı Bektaş da, Aşık Paşa, Yunus Emre, Mevlâna gibi o çağların sünnî, şeriate bağlı, riyadan, kötü huy-lardan, ilhad ve ibahîcilikten uzak olgun mutasavvıfları zümresindendir. Eserlerindeki fikirlerini Horosan'ın ve bilhassa Nişabur'un şeriate bağlı fikrî, tasavvufî ve amelî cereyanlarına bağlamak ve izah etmek kabil olmaktadır.

Biz bir edisyon-kritikçi olarak onun eserini sağlam bir şekilde ortaya koymayı gaye edindiğimiz için bu konuda teferruata inmeyi konu dışına çıkarmak görüyoruz. Bu sebepten Hacı Bektaş'ın karakterinin tahlili, psikolojisi, felsefesi, fikirleri bu esere dayanacak müteakip çalışmalara bırakılmış, sâdece ana meselelere değinilip geçilmiştir."⁽⁴¹⁾

Burada da görüldüğü gibi, Hacı Bektaş'ta Şiîliği hatırlatacak hiçbir şeye rastlanmıyor.

(41) Esad Coşan, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ı, Ankara, tarihsiz, s.XXXVII - XXXVIII.

12 imam meselesine gelince; bu konuda da Esad Coşan ile hem-fikiriz. Ayrıca, konu gereği Hacı Bektaş'ın eserinde 12 imam'a muhabbet ile ilgili bölümler olsa bile, bu onun Şii olduğuna delil olamazdı. Zira 12 imamı bütün tarikat müridleri, hâttâ tüm müslümanlar severler ve sayarlar. Dolayısıyla 12 imamdan birinin isminin geçtiği veya 12 imam'a saygının dile getirildiği her yerde Şiiliği aramak kesinlikle doğru değildir. Şiîlik için mutlaka başka kabullere ihtiyaç vardır. Prof. Şeybî'nin bu konuda şu isabetli tesbiti ile etüdümüzü noktalayalım:

"...Beş vakit namazın Hz. Peygamber ve dört halifeye benzetilmesi, Peygamberin eşi Âişe'nin anılması v.s. gibi hususlar, Şiîliğin Bektâşîliğe Hacı Bektaş'tan sonra girdiğini gösterir."(42)

2.6. Hacı Bektaş'ın Düşünce Ve Fikir Dünyası

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce dünyasıyla ilgili araştırma yaparken, karşımıza pek çok menkabevî bilgi çıkmakta. Herşeyden önemlisi; Anadolu halkı bu bilgiler ile dolup taşıyor âdeta. Anadolu halkı, Hacı Bektaş'ı hiçbir şeriat kuralına bağlı kılmaksızın seviyor. Sevmek ne kelime; bir halk adamı olarak tanımladıkları Hacı Bektaş'ın düşünce ve fikir dünyasında yol almayı kendilerine hedef edinmişler. Bu denli sevip ululadıkları, düşünce ve fikirlerine saygı gösterdikleri Hacı Bektaş

(42) Kâmil Mustafa Şeybî, es-Sıla Beyne't-Tasavvuf ve't Teşeyyu, Bağdat, 1383 , el-Fikrû's Şî'î ve'n-Neze'âtu's Sûfiyye, Bağdat, 1966 , el-Hallâc Mevzu'an li'l-Âdabi ve'l Fünûn Bağdat, 1976, Şerhu Divani'l Hallâc, Bağdat, 1974.

hakkında kulaktan kulağa ve nesilden nesile aktarılan bilgileri duydukça, Hacı Bektaş'ın düşünce dünyası hakkında kafamızda yavaş yavaş birşeyler şekilleniyor. Fakat parçalar her nedense tam olarak biraraya gelemiyor. Zira anlatılan bilgiler bu denli sıcak ve samimi olması-narağmen hiçbir kanıta dayandırılmadığı için eksik ya da yetersiz kalıyor.

Çeşitli vilâyetnamelere göre Hacı Bektaş'ın düşünce ve fikir dünyasını tanımlamaya çalışan araştırmacı ve yazarların verdikleri bilgilerin de kulaktan dolma ve kesin bir kanıta dayandırılmadan sunulduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla, bu gibi menkabevî bilgiler ışığı altında Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce ve fikir dünyasını çizebilmek ne kadar doğru olabilir?

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce ve fikir dünyasını incelemeye başlarken, özellikle kanıtı ortada olan kaynaklara göre yol almaya çalışacağız. Yeri geldiğinde, bilgileri tamamlaması açısından menkabevî bilgilere de yer vereceğimiz bu çalışmada, karşılaştırma yaparak çeşitli görüşleri de sunacağız. Unutulmamalı ki bir konu üzerinde ne kadar çalışılırsa çalışılsın; hiçbir araştırmacının en son sözü söylemek gibi bir iddiası olamaz. Zira aynı konu üzerinde başka bir araştırmacının her an yeni bulguları, araştırmaları, fikirleri, v.b. olabilir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin fikir ve düşünce dünyasını çizerken, kullanabileceğimiz en iyi malzemeler elbette ki onun eserleri, daha doğrusu eserlerinin içeriği olacaktır. Zira Hacı Bektaş'ın eserlerini incelemek demek; bir anlamda onun düşünce ve fikrî dünyasını da ortaya koymak demektir.

Daha önceki bölümlerde Hacı Bektaş'ın yapıtlarından bahsetmiştik. Burada ise bu yapıtlardan Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşüncelerini ve fikirlerini özellikle ortaya çıkaran kısımlarından söz ederek işe başlamayı uygun görüyoruz.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşüncelerini ve fikirlerini en iyi ifade eden yapıtı; hiç kuşku yok ki, onun baş eseri ve aynı zamanda tasavvuf tarihinin de şaheserlerinden sayılabilecek "Makâlât"ıdır. Zira, Hacı Bektaş-ı Veli'nin şahsiyetini tanımak, fikirlerini öğrenmek hususunda en önemli ve de hacimce en büyük eseri Makâlât'ıdır. Tabii ki "Besmele Tefsiri" ve ardından gelen diğer yapıtları da onun, ilâhi merhamet, hoşgörü, aşk,akıl, ilim, iman, Allah ve kul ilişkileri gibi pek çok konuda ki düşüncelerini dile getiren, fikirlerini sergileyen eserler olarak sıralanmaktadır.

Şimdi; bu kısa girişten sonra, Makâlât'ı ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce ve fikir dünyasını tanıma işine girebiliriz.

Bu eserin en dikkat çekici özelliği, düşüncelerin Kur'ân âyetlerine ve hadislerle dayandırılmış olmasıdır. Öyle ki bazı bölümlerde sayfalar hemen hemen ayetler ile doludur diyebiliriz. Dolayısıyla, buradan çıkan sonuca göre; Hacı Bektaş-ı Veli'nin basit anlamda dahi Şiilik ile bir alâkasının olmadığını rahatlıkla söyleyebilmekteyiz. Bu konuda çoğu araştırmacının yanıldığı bir nokta, Hacı Bektaş-ı Veli'nin "Şii - Batınî" kanaatlere sahip olduğu hususu idi. Oysa araştırmalarımız neticesinde tam tersine onun şeriate bağlı riyadan şiddetle kaçınan büyük bir ahlakçı ve olgun bir mutasavvıf olduğunu görmekteyiz. Zaten bu meseleye geçen bölümde (2.5.) genişçe yer vermiştik.⁽⁴³⁾ O yüzden burada tekrar teferruata girmeyi lüzumsuz buluyoruz.

Hacı Bektaş'ın düşüncelerinde dikkat çeken özelliklerinin başında ise; şeriata hizmet, halka hizmet... ilkesinin yer aldığıdır. Bunu, gerek Makâlât; gerekse Besmele Tefsiri'nde görüyoruz. Makâlât'ın temel tasniflerinden

(43) Bkz. 2.5. Hacı Bektaş ve Şiilik Batınîlik meselesi. s. 34-38

biri olan: Şeriat - Tarikat - Marifet - Hakikat dörtlüsünde, bir sonraki makamın daima bir öncekini beraberinde getiriyor olmasıdır. Bu yüzden Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre, üst makama çıkan; sorumluluğu azalan insan değil; tam tersine sorumluluğu ve ıstırapı gitgide çoğalan insan demektir. Onun bu düşüncelerini Makâlât'da geçen şu sözler dile getirmiş: "Şöyle bilin kim, tarikat kavmi bu dünyada kendilerini bilerek yakan şahitlerdir, onlar ahirette yanmazlar. Zira bir kez yanan ayruk yanmaz." (s.4)

Hacı Bektaş Veli'nin en dikkat çekici ve en hayranlık uyandırıcı düşüncelerinden bir diğeri ise; aşk ve sevgi üstüne tanıdığı değerlerdir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce ve fikirlerinden ilham alan Anadolu insanı, bu sevgiyi bir gelenek bütünlüğü içinde kendilerince özümsemişler ve kurumsallaştırmışlardır. Bilindiği gibi Bektâşîlik, sevgi kavramı üzerine kurulmuş, onunla gelişmiş ve yayılmış bir inanç kurumudur. Kökü kime dayanırsa dayansın, bu sevgi, arı ve pırıl pırıl bir insan sevgisidir. Bektâşîlik ve Hacı Bektâş-ı Veli'nin aşk ve sevgi üzerindeki düşünceleri üzerine bilgi aktaran bâzı araştırmacı yazarlar bu sevgiyi üç aşamada toplamışlar: " A-İnsanın olgunlaşması. B-Tanrı'ya varması. C-Varlık birliğine ulaşma. Bunlar sevginin sağladığı başarılarıdır. Bektaşilikte sevgiye genellikle "aşk", sevene de "âşık" denir. Tarikata girmek aşk ile başlar, tarikatta yükselmek, olgunlaşmak, Tanrı'ya varmak, yücelmek gene aşk ile olur."(44)

Makâlât'ın en dikkat çekici ve hayranlık uyandırıcı yönlerinden biri de aşk ve sevgiye tanıdığı bu üstün değerlerdir. İnsan ile Allah'ın temas çizgisinde aşk zuhur eder. Aşk, insandaki gönül denen cevherin hakimiyeti olayıdır. Sevginin doğduğu yer gönüldür, gönül ise Allah'ın evidir. Hacı Bektaş-ı Veli, gönül yerine "can"

(44) İ.Z.Eyüboğlu, Bütün Yönleriyle Bektaşilik, s.269.

tabirini kullanmaktadır. Bu tabir Mesnevi'nin de izlediği bir tavidir. "Can veya gönül, insanın sonsuzluğunu, ölümsüzlüğünü, yüceliğini; iğreti, âdî, geçici değerlerden tiksinişini dile getiren bütün mânaların tek kelimeyle ifadesidir. Gönül varsa aşk vardır, ve aşk varsa herşey güzel, herşey yolunda, herşey ayarındadır. Gönül varsa Allah, yani mutlak iyi ve güzel, hayatımıza katılmış demektir. Onun katıldığı hayat ise güzel ve iyi ile dopdoludur."(45)

Elimizde bulunan yazılı kaynaklara göre, Bektâşîlikte sevgiyi konu edinen, bütün şiirini bu aşk kavramı üzerine kuran ilk ozan Yunus Emre'dir. Makâlât'taki çok anlayış , bir süre sonra Yunus Emre'de, ölümsüz bir lirizme bürünmüş olarak karşımıza çıkacaktır. Onun şiirlerinde aşk, insanı olgunlaştırıp birliğe ulaştıran, ölümsüz kılan en köklü insan eğilimidir.

Işk eteğün dutmak gerek âkıbet zevâl olmaya
Işkdan bir elif okursan kimseden sual olmaya
Işk dediğün duyar isen ıška candan uyar isen
Işk yoluna candır fidi ana fidi mal olmaya

Işk (aşk) eteğinden tutan, gönlünü onunla dolduran bir kimseye ölüm (zeval) yoktur, aşktan bir elif (a harfi) okuyan, kendini aşka veren bir kimseden yargı günü (kıyamette) sorulacak bir sorun, bir konu olmayacak, aşk yoluna can-baş koyan kimse için yapacak başka bir iş yoktur, o en değerli nesneyi bulmuş, en önemli işi yapmış, başarmış demektir.

Yunus Emre gibi diğer Bektâşî şairlerinden; Kalender, Yemin Muhyiddin Abdal, Pir Sultan Abdal, Kul Bayram,

(45) Y.N.Üztürk, Tarih Boyunca Bektâşîlik, s.109

Hükmî, Gurbî, Dervîş Abdal, Kalbî, Edâyî, Kul Şükrü, Mahzunî, Pir Mehmed, Seyranî, Sırrî, v.b. gibi Hacı Bektaş'ın düşünce ve fikirlerinden ilham alan pek çok şair ve ozan, eserlerinin büyük bir bölümünü aşk ve sevgi teması üzerinde işlemişlerdir.

Aşk, bir anlamda gönüldür demiştik. Esas itibarıyla, zaten insanın ölümsüz olan yanı da gönlüdür. Bu yüzden Makâlât'da geçen aşk ile ilgili mânâlar, bir anlamda gönül ile eşdeğer bir tutum içindedir. Bununla ilgili olarak Hacı Bektâş-ı Veli şöyle diyor: "Gönül, âlemlerin padişahının nazargâhıdır. Çalap ile cümle nesne arasında perde vardır, lâkin gönül ile çalap arasında perde yoktur. Gönül, Kâbe'ye benzer. Kâbe'ye varmak isteyen ayak ile, gönle varmak isteyen yüz üste yürümelidir. Bu yüzdendir ki, âşıklar yüzlerini yere sürerler. Kâbe'ye gidenlere kılavuz gerekir, Kur'ân onların yoldaşısıdır. Amma, gönle gidenlere Çalap Tanrı yoldaştır." (s.74-75)

Bu satırlar, insan denen varlığı öylesine yüceltmekte ki; tırmanabileceği en yüksek seviyeye ulaştırmakta âdeta. İnsanın gönlünü kainattaki cennete eş değer tutan Hacı Bektaş-ı Veli, akıllı da kudret sınırları içinde tutup, aşkı da onun üstünde erdirici bir güç olarak tanıtır.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce ve fikir dünyasında yol alırken, yine onun düşünceleri ve fikirleri doğrultusunda Makâlât'da da sergilenen bir başka konuya doğru yöneliyoruz. Makâlât'da yer alan bu düşünce yaklaşımı içinde, Hacı Bektaş'ın aşk yanında akıllı ve ilmi de kutsallaştırdığını görüyoruz. Bununla ilgili olarak Bektaş, şöyle diyor: "Gönül şehristanında iki sultan vardır, biri rahmanî, biri şeytanî. Rahmanî sultan akıldır. Aklın nâibi iman, subaşı boyunu büküktür." (s.35)

Aklın Allah yolunda yetersiz kaldığını savunan Hacı Bektaş-ı Veli, bu yolda ondan çok daha yüce kudretlerin

varlığından söz ediyor. Ama bu yüce kudretlerin koruyucusunun da yine insanın kendi akıllı olduğunu ekliyor ve şöyle söylüyor: "Şöyle bilmek lâzım ki iman akıl üzredir.. İman bir hazinedir, akıl hazinedardır. Hazinedar gidince hırsız hazineyi ne yapar? İman koyundur, akıl çoban. Çoban gidince kurt koyunu ne yapar? İman süt, akıl bekçidir, iblis ise köpektir. Ve bunların üçü bir evde barınmaktadır. Peki bekçi evi terkedince süt bekçisiz kaldı; it sütü ne yapacaktır?.. (s. 14-16) Devam ediyor: " Akıl yeryüzünde Allah'ın terazisidir. Yer yüzünde akıl terazisinden yeğ nesne yoktur. Zira her iyi nesneyi bilen ve buyuran akıldır." (s. 102)

Hacı Baktâş-ı Veli, Makâlât'ında iman akıl münasebetinin yanısıra iman ilim ve akıl ilim münasebeti üzerinde de duruyor ve şöyle diyor: "Şeriatın birinci makamı iman, ikinci makamı ilimdir. Üçüncü makam namaz kılmak, zekat vermek ve oruç tutmak ve gücü yeterse hacca gitmektir." (s.19) Görüldüğü gibi Hacı Bektaş-ı Veli burada ilk makam olarak ilim öğrenmeyi gösterirken; islâmın temel beş şartını da onun ardından sıralamaktadır. "Bütün nesneler can ile, can ise bilgi ile dirilir." (s.36) diyen Bektaş, "O halde bir kişide akıl, marifet, ilim olmazsa Hak'tan yana nasıl yol alıp, yolunu nasıl görecektir. Ve eğer âlimler olmasa Allah'a giden yolu kim, nasıl farkedebilirdi?..." (s.105) diyerek akıl ve ilim üzerindeki düşünce ve fikirlerini dile getiriyor.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin fikir ve düşünce dünyasında aşk, gönül, akıl, ilim, iman gibi özellikleri üzerinde taşıyabilen ve biricik varlık olan "insan"ın da çok önemli bir yeri var. Hacı Bektaş, insanın bir varlık olarak yapısında var olan mükemmeliyatı ve seçkinliği şöyle ifade ediyor: "Çalap Tanrı her ne yarattıysa insanlara verdi ve hem kendisini de insanlara verdi." İmdi, gökler sizin örtünüz, yerler sizin döşeğiniz, ay ve gün sizin چراغınız, yemişler sizin nimetiniz... cennet makamınız, huriler giftleriniz, rıdvan kapıcınız, melekler himayeciniz, Kâbe

kıbleniz, Kur'ân inancınız... Muhammed Mustafa şefaathınız, Âdem atanız, Havva ananız... Sizler birbirinizle kardeşlersiniz. Bunca türlü nesneleri sizin için emre âmade kıldım. Arş'tan ta yerin dibine değin her ne kim varsa sizlere bildirdim... İmdi, beni isterseniz, isteyince bulursunuz. Zira kim, ben size teniniz içinde canınızdan dahi yakın olanım. Gözünüzün görmesinden, dilinizin söylemesinden, kulağınızın işitmesinden bile yakınım size. Elinizin tutmasından, ayağınızın yürümesinden bile yakın olanım size. Size, sizden dahi yakınım ben. İmdi, bu ilimler vasıtasıyla her neyi bilirsiniz, kendiniz bilirsiniz. Ve her kim kendini bildi, beni bildi... Âdem'e candan, Çalap Tanrı'ya da kuldan yakın yok. Can tene yakındır, Çalap kullarına. (Bkz. Kur'ân, Vâkıa, 85; Kaaf, 16; Mücâdile, 7)

Makâlât'ında, Kur'ândaki çeşitli sûrelerden de örnekler vererek, Allah-kul ilişkisini bir münâcat hâli olarak ele alan Hacı Bektaş-ı Veli, Allah ile kulun bu denli yakın ilişkisinde, kulun bu beraberliğin şuurunda olmasının yeterli olacağını dile getiriyor. Düşüncede aşk alâkası olmayabilirken; münâcatta ise aşkın var olduğunu ifade eden Hacı Bektaş, şöyle diyor: "Yetmiş yıllık kılukal bir saat ibadetle beraber geldi, yetmiş yıllık ibadet bir saat tefekkürle geldi. Nitekim Peygamber: "Bir saatlik tefekkür yetmiş yıllık ibadetten üstündür." (Aclûnî, 1/310) buyuruyor. Ve yetmiş yıllık tefekkür bir saat münâcatla geldi... Velâkin riya ve hırs Allah erinin yakasını bırakmaz. Ohalde, er olan kişi daima gönül şehrini arıtma gayreti içinde olmalı ve asla gaflete düşmemeli." (s.55) Hacı Bektaş-ı Veli, şunu da ekliyor: "Münâcat muhiblerin (âşıkların) işidir." (s.57)

Kâinat ve evren ile insan vücudu arasında çok güzel ve anlamlı benzetmelerde bulunan Hacı Bektaş-ı Veli bu düşüncelerini Makâlât'ında şu sözler ile dile getirmiş: "İnsanın başı Arşa benzer. Dünyada gök var yer var. İnsanın da arkası göğe, tabanı yere benzer... Akıl aya,

marifet güne, ilim yıldızlara benzer... Ve hem yedi kat gök var. İnsanın teni dahi yedi kattır. Deri, et, kan, damar, sinir... Dünyada bulut var, yağmur var. İnsanda da kaygu buluta, gözyaşı yağmura benzer..." (s.62-64)

Bu güzel benzetmeleri ve tabirleri ile Hacı Bektaş-ı Velî, hakikaten mükemmel ve kâmil bir insan tipi çiziyor. Zaten, kainatın en mükemmel varlığı olarak kabul edilen âdemoğlu, onun fikir dünyasında felsefî yaklaşımları ile gerçek değerini bir kez daha kanıtlamış oluyor. Hacı Bektaş-ı Veli'nin insan hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için eserlerini incelemeye devam ettiğimizde; şu özelliklere rastlıyoruz : Kâmil insan, her şeyden evvel gönlü pisliklerden temizlenmiş ve arınmış insandır, dolayısıyla Hacı Bektaş mükemmel insanı, kesinlikle dış görünümüyle değerlendirmiyor. Önemli olan gönül şehrinin tertemiz ve pırıl pırıl olması. Bu konuyla ilgili olarak, özellikle Makâlât'ında dikkat çeken yanlardan biri de; Allah'a ulaşmanın bu anlayış üzerine oturtulmasıdır. Hacı Bektaş-ı Veli orada bu düşüncelerini şöyle yazmış: "Şöyle bilmek lazım ki, kendini temizlemeyen başkalarını dahi temizleyemez. Şeriat mertebesinde giysi ve bedene pislik değse, su ile yıkanması hâlinde hem giysi temizlenir, hem beden. Böylece tarîkat mertebesinde su ile ne ten arınır, ne de giysi. Ne cenabet giderilir, ne de abdest yeterli olur. Çünkü ârifler katında yıkayanı arı olmayan şeyin kendisi de arınmaz. İmdi, adamın suya, suyun abdeste, abdestin namaza, namazın Allah'a varışa yaraması gerekir. (Burada suyun işe yaramasının bile onu kullanan insanın temizliğine bağlanması ilginçtir)

İmdi, azîzim, yaramaz fiil taşımaktan sakınmak gerek. Kişinin pisliğine sebep, içinde şeytan fiili taşımasıdır... Âriflerin aslı sudandır ve ârifin içinde pis nesne barınmaz..." (s.8-10)

Ve nihayetinde Hacı Bektaş-ı Veli, insanları dörde ayırarak incelemeyi uygun bulmuş:

1. Âbidler: Her şeyi ibadetten bekleyen bu kimse-leri Hacı Bektaş-ı Veli, şariat mertebesinde kategorize etmiş. Onlar için ibadet şarttır. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek gibi dinî tüm bu kuralları yerine getirmenin herşey olduğunu zannedenler şeklen yani bedenlen bu kuralları uygularlar, ama bunun ötesine geçemezler. "Bunlar avam topluluğudur. Halleri birbirlerini incitmektedir. Kibir, haset, kin, düşmanlık, v.s. bunlarda bâkidir." (s.4)

2. Şahidler: Bunları da ateş ehli olarak nitelendiren Hacı Bektaş-ı Veli, bu insanların kendilerini dünyada yaktıklarını ve sürekli olarak Allah'ı zikrettiklerini ifade ediyor. "...bilin kim bir kez yanan ayruk yanmaz." (s.4) Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'taki beyanına göre, bu kategorideki insan, kendini insanlık için faaliyete sokmuş, bütün gayretini ve mülkünü bu uğurda harcamış ve kendini insanlık için yakmış ruhlardan çıkmıştır. Bu insanlar, bu dünyada çektikleri ıstırapın mükafatını ölümden sonraki dünyada göreceklerine inandıklarından dolayı; orada onlar için korku ve endişe yoktur. Dolayısıyla âhiret kaygılarından da kurtulmuşlardır.

3. Ârifler: Bunları da su ehli olarak sınıflandıran Hacı Bektaş-ı Veli, ârifleri hem arı, hem de arıtlı insanlar olarak beyan etmekte. Zira bu makamda iç temizliğinin esas alındığını daha önce de belirtmiştik.

4. Muhibler: Hacı Bektaş-ı Veli'nin insanın kemalini temsil ettiklerini söylediği bu sınıf insanları hakikat ehli olup, asılları topraktan kaynaklanmaktadır. Toprak olmanın ilk mânâsının mütevazı olmak ve kimseye üstünlük taslamamak olduğunu belirten Hacı Bektaş; "Hakikatın ilk makamı toprak olmak; ikinci makamı da hiç kimseyi ayıplamamaktır." (s.30) diyor. Bu en son ve en ileri makamı dervişlik olarak tanıyan Hacı Bektaş-ı Veli, " Dervişlik ezeli mutluluk ve ebedi devlettir. Dervişlik sonsuz hayattır. Kime dervişlik nasib olursa

o, tükenmeyen rahatlığı elde etmiş olur." (s.57) diyerek bu mertebedeki insanları kutsuyor.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin eserlerinden, düşünce ve fikir dünyasındaki insan anlayışını özetleyecek olursak; onun gerçekten de insana ve insanlığa bakışında sonsuz bir hoşgörüye rastlıyoruz. Bir kere, kesinlikle dar ve peşin hükümleri bir yana attığını, tüm insanları sevmeyi, kimseyi ayıplamamayı aştığı görülüyor ve onun yüzyılları aşan bir gönül sultanı olduğunu anlıyoruz.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin düşünce ve fikir dünyasıyla ilgili bu bahsi, son olarak onun gaziliğe ve buna bağlı olarak da şehitliğe verdiği değerler ile tamamlayıp bitirmek istiyoruz. İblis olarak nitelendirdiği inançsızlarla mücadele edenlere çok büyük değerler atfeden Hacı Bektaş-ı Veli bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle beyan etmiş: "...Kâfiri öldürürsen gazi olursun ve o seni öldürürse şehit olursun... Ve hem şehitlerin mertebeleri peygamberlerin mertebelerinden beş mertebe öndedir. Evvelâ budur kim, peygamberler öldüğünde yıkadılar, şehitleri yıkamadılar. İkincisi, peygamberler öldüğünde onların giysilerini çıkardılar, şehitlerinkini çıkarmadılar Üçüncüsü şudur kim, peygamberlere kefen sardılar, şehitlere sarmadılar. Dördüncüsü, peygamberler âhirette şefaateceklerini seçerler. Şehitlerse kendi kavim ve kabilesine ve hısım-akrabasına, kardeşlerine ve yanına gelmiş olanlara toptan şefaate eder. Haktaala bunun hürmetine ötekileri bağışlayıp cennete koyar. Beşincisi, Peygamberleri yılda bir kez ziyaret ederler, şehitler her gün ziyaret edilir." (s.108-109)

Kâfirlerden ulu düşman üç nesne vardır: Hayasızlık, kibir, yalancılık ve koğuculuk. Bu üç nesne iblisle ortakdır." (s.109)

BÖLÜM 3. BEKTAŞİLİK ÜZERİNE

3.1. Şiilik, Alevîlik, Caferîlik, Bektâşîlik Kavramları

Öncelikle bu üç kavramı birbirinden ayırmak gerekir. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügatında bu kelimeler şu cümleler ile açıklanmıştır:

Alevi: 1. Hz. Ali'ye intisabı olan kimse. 2. Kızılbaş.

Bektaşî: Hacı Bektaş Veli tarikatına mensubolan kimse.

Şii: Şia mezhebinden olan kimse, Hz. Ali taraflısı.

Prof. Dr. Fuat Bozkurt ise, 21.1.1990 tarihinden itibaren on dokuz gün süreyle Sabah gazetesinde yayımlanan "Alevilik" adlı yazı dizisinde bu kavramları birbirinden şu şekilde ayırıyor:

"Alevilik, Ali'yi sevmek ve saymak anlamındadır. Alevilik, Ali'yi tutan, Ali'nin yolunda giden, Ali'ye bağlanan gibi anlamlara gelir.

Şiilik, şia; uymak, yandaş olmak anlamındadır. Bu söz ile Ali'ye uyanlar anlaşılır. İlke olarak şiilik, islam içinde beşinci mezhep olarak adlandırılır. Şiilik, dört sünni mezhebin dışında sayılır. Alevilik ise, şiiliğin Anadolu'da tarikat biçiminde bir uzantısı olarak tanımlanır. Alevilik ile şiilik arasında pekaz ortak nokta vardır. Ali ve ehl-i beyte (Peygamberin ailesi ve soyuna) bağlılık dışında ikisi arasında ortak nokta bulunmaz. Sözgelimi; şiilikte, alevi ibadet biçimi olan cem

bulunmaz, yol kardeşliği ilkesi yoktur, 12 imam orucu bulunmaz.

Osmanlı ordularının kıyımından kaçan Aleviler'in bir bölümü İran'a sığınmış ve süreç içinde Şiiliği benimsemişlerdir. Başiboş kalan bazı Aleviler ise islamiyetin dışına kaymış ve Kızılbaşlığı benimsemişlerdir. Bunlar zamanımızda yok denecek kadar azdır. Alevi bölünmesi daha hoşgörülü bir akım olan Bektaşiliği doğurmuştur. Osmanlı sarayı ile iyi geçinmişlerdir. Tarihçiler, Anadolu köylülerinin; Aleviliği, şehirlere göç eden Alevilerin ise; Bektaşiliği benimsediklerini yazar."

27.8.1993 tarihinde, bu kavramlar üzerine röportaj yapmış olduğumuz sayın Doç. Ahmet Yürür'ün açıklamaları sanırız bu isimleri birbirinden ayırmamız ve anlamamız açısından yararlı olacaktır:

"Şiilik, en erken isimdir. Bir çeşit harekettir. Hz. Ali bir Şii imiş ve Hz. Muhammed'in dininin yayılmasına yardımcı olmuştur. Ali ve yandaşları, kendilerini müslümanlıktan farklı görmemişlerdir.

Daha sonra; Abbasiler döneminde mezhepler(hukuk kuralları) çıkıyor. Fıkıhla yani hukukla uğraşan hukukçular yani imamlar, iman yolunu gösteren birtakım kişiler ortaya çıkıyor. İmam Hanefi, İmam Şafii, İmam Hanbeli, İmam Maliki gibi bu kimseler, o dönemin fakihleri yani hukukçularıdır. Aslında bunlara imam yerine; hukukçu demek daha doğru olur.

Yine İmam Cafer döneminde "mezhebi olmayanın dini yoktur" diye bir kural ortaya çıkıyor. (İmam Cafer , Ali'nin beşinci soyundan evladıdır. Yani sıra şöyledir: Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhammed Bakır ve İmam Cafer) Aleviler, o sırada var olan dört mezhepten (Hanefi, Şafii, Hanbeli, Maliki) birine mensup olmadıkları için, dinsiz sayılıyorlardı. Mecburen kendilerine bir mezhep yaratmak zorunda kaldılar ve İmam Cafer ile birlikte Caferi mezhebinin temelleri böylece atılmış oldu. Dolayısıyla Alevilik de İmam Cafer ile

başlamış oluyor. Alevilik içerisinde daha sonra tarikatlar oluşmaya başlıyor. Bektaşilik (H.B. Veli), Safevilik (Şah İsmail Safevi) gibi tarikatlar; Alevilik içinde yer alan tarikatlardır."

3.2. Bektaşî Tarihinde Dönemler

1. Dönem (İlk Dönem): "1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte Türk-Türkmen göçebe kabileleri sürekli olarak Türkistan'dan, Azerbaycan'dan gelerek batıya ilerliyorlardı. 1100'lerden sonra şiiliği seçmiş, bu nedenle de şeriatı reddetmiş olan Türkmen göçebeler, Rum Selçuklular için bir sorun oluşturuyorlardı. O sıralar sünnilüğün merkezi Konya, aleviliğin merkezi ise Kuzeydoğu Türkiye idi. Rum Selçuklular döneminde dinsel ikilik aynı zamanda sosyal ve kültürel bir ikilikti; şehirli sünni, göçebe kabileler ise aleviydiler. Anadolu şiileri denen bu kesimin, on iki imam düşüncesini bu dönemde benimseyip-benimsemedikleri belli değildir. Bu ancak 1400'lerden sonra kanıtlanabilmektedir. Bektaşî tarihinde ilk dönem olarak kabul edilen Selçuklular ve Rum Selçuklular dönemi, batıdaki beylikleri; Osmanlıların, doğudaki beylikleri ise Timurlenk'in ya da ondan sonra gelen Türkmen birliklerinin yutmasıyla yaklaşık 1400'lerde sona erdi." (46)

J.K.Birge'nin "Bektaşilik Tarihi" adlı kitabında bu dönem, Hacı Bektaş Veli'nin dönemi olarak geçmektedir.(47)

(46) Anton Josef Dierl, "Anadolu Aleviliği", çev: Fahrettin Yiğit, Ant Yayınları, 1991, İst., sf.38-44 arası özet.

(47) J.K.Birge, "Bektaşilik Tarihi", çev: Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, 1991, İst., sf.57-78.

2. Dönem (Orta Dönem): "1400'den, Osmanlı tarihinin dönüm noktası olan 1826-27'ye kadar olan süre; Bektaşiliğin orta dönemi olarak kabul edilir. 1826-1827 yılları, sünnilerin ideolojik olarak nefret ettiği iki kesim üzerinde kesin zafer sağladığı yıllar idi. Yeniçeriler ve Bektaşi tekkeleri 1826 yılında 2. Mahmut'un emriyle Yeniçeri ocağının tasfiye edilmesiyle ve ardından başlatılan ve bir yıl süren Bektaşi tekkelerinin dağıtılmasıyla bu dönem son buldu." (48)

J.K.Birge'nin kitabında bu dönem; "Balım Sultan'dan 1826'daki ayaklanmaya kadar geçen dönem" diye geçer. (49)

3. Dönem (Çağdaş Dönem): "1826-27'den, 1925 Cumhuriyet'in ilanına kadar olan dönemi kapsar." (50)

"1826'dan sonra yepyeni bir Bektaşilik dönemi başladı. Çünkü bu dönem, Fransız devriminin Türkiye'yi etkilediği bir dönemdir. Aydınlanma fikirlerinin Türkiye'yi çok kuvvetli etkilediği bu dönemde, özellikle Kırım Harbi sırasında Beyoğlu denen semt doğmuştur. Fransız ve İngiliz kültüründen etkilenmeler ve Masonluk hareketi gizli olarak bu dönemde yer almıştır. Bu dönemde Bektaşiler arasında hatırı sayılır bir kesimin Mason olduğu söylenmektedir. Bu dönemden önce bu tip hareketler yoktu. İstanbul Konservatuvarı'nın neşretmiş olduğu Rauf Yekta'ya ait olan "Bektaşi Nefesleri Koleksiyonu" nun 3. döneme ait olduğunu söyleyebiliriz. 3. döneme ait olan bu nefeslerin güftelerinde aydınlanmacı fikirlere de rastlayabiliriz." (51)

(48) A.J.Dierl, "Anadolu Aleviliği", çev: Fahrettin Yiğit, Ant Yayınları, 1991, İst. sf. 52-53 arası özet.

(49) J.K.Birge, "Bektaşilik Tarihi", çev:Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, 1991, İst., sf. 64-67 arası özet.

(50) A.J.Dierl, a.g.e. , a.g.y.

(51) M.S.Ü. Etnomüzikoloji Bölüm. Bşk. Doç. Ahmet YÜRÜR ile 27 Eylül 1993'te yapılan mülakattan alıntı.

"Osmanlı imparatorluğunda çağdaş dönem Avrupa'dan hay-
li sonra, 1826-27'de kendine özgü bir çelişki ile geldi. Pa-
dişah otokrasisi ve sünniligin oluşturduğu iktidar blokuna
karşı ilk başkaldırı, yüzyıl dönümünde sivil ve asker entel-
lektüellerden oluşan Jön Türk hareketinden geldi. M. Kemal'
in önderlik ettiği yeni Türk milliyetçiliği; padişah, halife-
lik ve sünni ortodoksluk ile girdiği mücadelede kesin zafer
sağladı. Türk milliyetçiliğinin bu mücadelede destek olduğu
iki kesimden biri; asker entellektüeller, diğeri ise; alevi-
bektaşilerdi. Artık alevi entellektüelleri, gerçek Dedeler,
Babalar, Bektaşilik ya da Bektaşî edebiyatı ile uğraşmak ye-
rine, Türk milliyetçiliğinin yeni ideolojisi ile ilgilenme-
ye başlamıştı.

Bektaşî tarikatının 1826-27'de tasfiye edilmesinden
sonra Bektaşîlerin yarattığı edebiyat ürünleri saray memurları
tarafından el altından korundu. Bunlar 1869'da sınırlı sayı-
da Bektaşî kitabını bastırmayı da başardılar. Bundan da anla-
şılacağı gibi o yıllarda bile sarayda etkili Bektaşî ya
da Bektaşî sempatizanı çevreler vardı. 1870'de bu eserlerden
bazılarını Sultan Aziz'in annesi finanse etti. Fakat ondan
sonra gelen Sultan Abdülhamit (1876-1908) halifelige çok ö-
nem vermiş, enerjisini sünniligin gelişmesi için kullanmıştı.
Onun yönetimi devrinde hiçbir Bektaşî kitabı basılmadı. Abdül-
hamit 1908'de jön Türkler tarafından devrildi. Artık Bektaşî-
liğin küçük rönesansı gelmişti. Bu dönemde Genç Abdal'ın, Tu-
rabi'nin (ölm. 1968), Edip Harabi'nin (1852-1915), Hilmi Dede
Baba'nın (1842-1907), Rıza Tevfik'in şiirleri açıkça tartışıl-
ıyor, üstelik bu sadece entellektüel çevrelerle de sınırlı
kalmıyordu.

Bundan sonra Osmanlı imparatorluğu için önemli olay-
lar birbirini izledi. Önce 1. Dünya Savaşı, ardından da Ulu-
sal Kurtuluş Savaşı geldi. Kurtuluş Savaşı, Türk milliyetçi-
lerinin öne çıkmalarını ve güçlü bir askeri güç oluşturmala-
rını sağladı. Artık hilafet ve sünni derviş tarikatları

tasfiye edilebilirdi. Nitekim 1923'den 1925'e kadar sünni dinsel üst yapının tümü yıkıldı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bektaşî edebiyatı ürünleri ile Bektaşîlik hakkında bazı bilimsel incelemeler basıldı. Bu eserlerde Bektaşîliğin eski Türk geleneklerini, eski Türk Şamanizmini barındırdığı vurgulanıyordu. Fakat 1931'den sonra Bektaşîlik ile ilgili yayın faaliyeti rafa kaldırıldı. Devlet tarafından benimsenen laiklik, bilim adamları tarafından dinsel konularda hiçbirşey yazmamak şeklinde anlaşıldı.

Kırk yıllık bir aradan sonra, 1970'lerde Bektaşî eserleri yeniden ortaya çıkmaya başladı. Bir taraftan kendini yetiştirmiş Ulusoy ve Oytan gibi eski Bektaşîler, diğer taraftan İ.Z.Eyüboğlu gibi felsefeciler peşpeşe eserler vermeye başladılar. Çağdaş dönemde birçok anlamda "gizli Bektaşîlikten" ve kendi içindeki dönemlerinden şöyle söz edebiliriz:

a) 1826-27'den 1909'a kadar olan dönem: Bektaşîlik, Osmanlı-Sünni devlet tarafından baskı altına alındı ve yeraltına itildi. Bu dönemde Bektaşîlik resmen yasaklandı.

b) 1909'dan 1931'e kadar olan dönem: Resmen desteklenen Bektaşîlik Jön Türk hareketinin, Pantürkizmin, yeni Türk milliyetçiliğinin ve laikliğinin yol arkadaşı olmuştur. 1931'de Bektaşîlik inzivaya çekilmiştir.

c) 1931'den 1970'e kadar olan dönem: Mutlak bir sessizlik dönemidir.

d) 1970'den sonraki dönem: Alevi toplumda politik akımlar dönemidir." (52)

(52) A.J.Dierl, a.g.e., sf. 66-72 arası özet alıntı.

4. Dönem: "Şu an içinde yaşadığımız bu döneme, dördüncü dönem diyebiliriz. Günümüz Bektaşilik anlayışı geçmiş dönemlere nazaran oldukça farklılıklar gösterebilmektedir. Bugün bu alanda konuşulan konular yavaş yavaş gazete, dergi, radyo, T.V., kitap v.b. gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla su üstüne çıkmakta, daha özgür bir yapıya kavuşabilmektedir. Kendi kültürünü ortaya çıkarmak isteyen bu gurubun insanları -özellikle genç nesil- eskinin kapalı-batını perdesini yavaş yavaş kaldırabilme ve anlatabilme çabasıdadır. Bu alanda yapılan sempozyumlar, paneller, tartışmalar, yazılar, gösteriler, v.s. bu çabaya örnek olarak gösterilebilir." (53)

3.3. Bektaşilikte Organizasyonlar

"Bektaşilikte üç çeşit organizasyon vardır:

1.) Babalar Kolu: Bunlar daha çok Balkanlıdır. (Boşnaklar, Çerkezler, Tatarlar, Makedonyalılar, v.s,gibi) Soydan gelmeyle bir alakası yoktur. Soydan gelmeyen babalar, intisab etme yoluyla bu kola dahil olurlar. Küçük guruplar halinde olan bu kolun elemanlarına derviş denir ve dergahları vardır. Hacı Bektaş'ın evlenmediğini yani mücerred yaşadığı iddialarını savunan bu kol, onun evlatlarına; manevi evlat, izini sürenlere de "Yol evladı" adını verirler. -Doç. Bedri Noyan bu kola mensuptur.-

2.) Çelebiler Kolu: Hacı Bektaş'ın soyundan geldiğini kabul eden bugurup, onun bel evladı olduklarını savunurlar. Ulusoy ailesi, çelebiler koluna örnek olarak gösterilebilir.

(53) M.S.Ü. Etnomüzikoloji Bölüm Başkanı Doç. Ahmet Yürür ile 27.8.1993 tarihinde yapılan mülâkattan alıntı.

3.) Dedeler Kolu: Hacı Bektaş Veli'yi seyit soyuna dayandıran koldur. Bu kolun üyeleri, Peygamber soyundan geldikleri görüşünü savunurlar. Bu Bektaşilerin, Ocakları vardır. Bu Ocaklar, Hacı Bektaş Veli'nin görevlendirmiş olduğu halifelerinin Ocaklarıdır. -Örneğin: Hacı Bektaş, Bektaşiliği Balkanlarda yayması için Sarı Saltuk'u görevlendiriyor. Onu oraya halifesi yani temsilcisi olarak yolluyor. Bu görüşe göre; Hacı Bektaş, yaşarken, Sarı Saltuk, Kaygusuz Abdal, v.s. gibi kimseleri çeşitli yerlere Bektaşiliği yaymaları amacıyla tayin etmiştir.- Hacı Bektaş'ın 12 makamı ve her makamı işgal eden 12 halifesi vardır. Bektaşî tekkesinde icra edilen hizmetlerin -ki bunlar temel hizmetlerdir- her biri bir şahıs adına izafeten yerine getirilir. Bunlar da 12'dir:

- "1) Tariratçı-İmam Hasan
- 2) Ferraş (yatak serme hizmetine bakan)-İmam Hüseyin
- 3) Hallak (berber)-Muhammed Hanefi
- 4) Zakir (saz çalan veya nefes okuyan)-Abdüssamed
- 5) Sofracı-Abdülvahid
- 6) İbrikdar-Selmanı Farisi
- 7) Saki (su ve şarap dağıtan)-Tayyib
- 8) Meydan Hizmetçisi-Abdümuin
- 9) Gözcü-Abdülkerim
- 10) Pervane (haberci, kılavuz)-Abdullah
- 11) Çerağcı (ışıkları yakan)-Hadi Ekber
- 12) Bevvb (kapıcı)-Abdülcelil." (54)

Bektaşî tekkelerinde, pire hizmet mesleklerinin her biri, bir post ile temsil edilmektedir. Bu 12 postun her biri, Bektaşiliğin en büyük isimlerinden birine izafe edilerek anılmış, böylece o kişinin ölümsüzlüğü de sağlanmıştır. Tablo şöyledir:

(54) Y.N.Öztürk, "Tarih Boyunca Bektaşilik", İst.,1990,sf.184
BIRGE, a.g.e., sf.202

- "1) Baba Postu-Horosan Postu (Hacı Bektaş'a işaret eder)
- 2) Aşçı Postu-Seyyid Ali Sultan Postu
- 3) Ekmekçi Postu-Balım Sultan Postu
- 4) Nakib Postu-Kaygusuz Abdal Postu
- 5) Atacı Postu-Kanbel Ali Postu
- 6) Meydancı Postu-Sarı İsmail Postu
- 7) Türbedar Postu-Kara Donlu Can Baba
- 8) Kilerci Postu-Hacım Sultan Postu
- 9) Kahveci Postu-Şah Şazeli Postu
- 10) Kurbanlı Postu-Hazreti İbrahim Postu
- 11) Ayakçı Postu-Abdal Musa Postu
- 12) Mihmanevi Postu-Hızır Peygamber Postu." (55)

Türkiye'de pek çok ocak vardır. Örneğin: İstanbul'da Sarıbal Ocağı. Türkiye'de asıl yaygın olan, bu ocaklara bağlı bektaşiler gurubudur. Bir de Hacı Bektaş'a dayandırılmayan ocaklar vardır. Örneğin: Seyit Mahmut Hayrani Ocağı gibi." (56)

3.4. Bektaşilikte Erkân ve Adetler

Bektaşî üyelerinin safları dışında kalan bir araştırmacı, Bektaşî adetlerini araştırmakta normalden daha fazla bir zorlanma ve çekingenlik duyacaktır. Çünkü; bazı erkân ve adetlerin sır olduğu noktalar vardır ve bu yüzden bilginin yeterli olup-olmadığı merak edilebilir. Üstelik zaman içindeki gelişmeler de adetlerdeki değişimlerle paralel olarak gelişmektedir. Bundan dolayı bu konuda bilgi verirken, kendi görüşlerimizden ziyade; bu konuda yetkili olan şahısların bilgilerinden ve görüşlerinden yararlanmayı uygun buluyoruz.

(55) Y.N.Öztürk, a.g.e., sf. 183
BIRGE, a.g.e., sf.,201

(56) A.YÜRÜR ile yapılan mülakattan alıntılar.

Bu adetlere geçmeden evvel, erkân kelimesinin ne anlam ifade ettiğini araştırdık. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugatında kelimenin tam karşılığı şöyle:

"erkân: 1. esaslar, destekler; direkler. sütunlar. 2. reisler. 3. yol, yöntem, usûl, âdâp." (57)

Birge ise erkânı şöyle tanımlıyor:

"erkân: batını mezheplerde gözlemlenen törenler ve ritüel." (58)

Kısacası, erkân, diğer ismiyle litürji; "yapılması gereken şeyler" (59) demektir. Gelenekler, görenekler, ananeler, üsûl ve âdetler anlamına da gelmektedir. Şimdi, bektaşilikte yapılan bu işlerin neler olduğunu görelim:

3.4.1. Bektaşilikte Dereceler ve Onlara İlişkin Erkânlar

a) Aşıklık: "Bektaşilikte birinci aşama aşıklıktır. 'Bektaşilik'in kıyısında aşık durur.' Sözcük anlamıyla 'seven' olan bu sözcük, teknik olarak Bektaşî ilke ve adetlerine belirlili bir sadakat duyan ve bunlar tarafından çekilen fakat fiilen nasip almamış kişiler için kullanılır. Bu anlamda sözcük, tarikat içine çekilme sürecindeki meraklı araştırmacıları kaseder. Tekkeyi ziyaret ederler, Baba ve normal üyelerle

(57) F.DEVELLİOĞLU, "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat", Aydın Kitabevi, Ank., 1989, sf. 272-273.

(58) BIRGE, a,g.e., çev: R. Çamuroğlu, sf. 258

(59) A. YÜRÜR ile 23 Tem. 1993'de yapılan mülakattan alıntı.

konuşurlar, belki Bektaşî müziği dinler ve nefes okurlar. Aslında onlar tam üyeliğe adaydırlar. Sözcük ayrıca üye Bektaşîlerin aile üyelerini ifade etmek için de kullanılır. Kendileri törenle girmiş üyeler olmasalar da Bektaşî cemaatinin üyeleri sayılırlar. Bebekleri dua için Baba'ya getirirler. Baba ya da Dede yeni bebeğin adını dahi seçebilir. Sorunlu zamanlarda Baba'ya danışılır. Özel günlerde ziyaret edilir. Yapılan bu işler; bu derecenin erkanıdır. " (60)

b) Muhiplik: Bektaşîlikte ikinci aşama ya da derece muhipliktir. Sözcük anlamı olarak aşıktan pek farklı değildir, "seven" ya da "seven bir dost" anlamına gelir. Teknik kullanımı yola girmiş, erkanından geçmiş, nasip almış ve böylece tarikatın törenlerinde bulunma niteliğine sahip olanlar içindir. Bir kişinin muhip yapıldığı törene "İkrar ayini" ya da "Ayin-i cem" denilir. Bu yola giriş erkanı hem kadına hem erkeğe açıktır. Cinsler arasındaki bu toplumsal ilişki özgürlüğü tarikatın her zaman ayırd edici bir özelliği olmuştur.

Diğer tarikatların ayinlerine ve zikirlerine hiç benzemeyen, umumiyetle tarikata girmek isteyen yeni bir kişinin Bektaşî olacağı zaman bütün teferruatı ile icra edilen ve nefeslerin okunduğu yola giriş erkanı ve yapılan merasim hakkında, burada kısa bir alıntı yapmayı uygun buluyoruz:

"Bektaşî olmak isteyen kişi evvela inabesini sonra ikrarını verir. Bu maksatla da âyin tertip edilir. İntisab edecek (Bektaşî tabiriyle : el alacak) kimse, Pîr evinde tanınmış bir Bektaşîye müracaatla talebini bildirir, bir müddet tecrübe edilir, dergahzabitanı babalar tarafından, kabulünde bir mahzur olmadığına kanaat getirilince, muayyen günde ikrar merasimi yapılacağı kendisine bildirilir ve bir " rehber " ile ayrıca " sâhib ve müsahib " tayin edilir. Bu

tâyin edilenlerden rehber ile musahip, evvelce kendileri de aynı yollardan geçtikleri için, tarîkat ve âyin merasiminin bütün inceliklerini bilen kimselerdir. Yeni namzete rehber tarafından tarîkat abdesti aldırılıp iki rekât namaz kıldırılır. Sonra ölü gibi kefene sarılır. Şu tarzda bir telkin verilir: "Erenler meydanında, Pîr huzûrunda, mürşidine teslimine razı oldun mu? Yalan söyleme, zina ve livata yapma, elinle koymadığın bir şeyi alma, gözünle gördüğünü söyleme, gelme, gelme... dönme, dönme... gelenin başı, dönenin malı... Allah, Muhammed, Ali, oniki imam, hânedânı ehl-i beyte iman ettin mi? Kaza ve kadere bel bağladın mı? Hak dediğimizi hak, bâtıl dediğimizi bâtıl bildin mi? Bu ikrardan dönersen Raz-u mahşerde yüzün kara olsun mu? Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli ikrasında sâbit kadem ehliyle hu...!" Bundan sonra "tiğbend" dedikleri bir bezi tâlibin boynuna takıp kunbanlık koyun gibi çekerek "Meydan" denilen merasim salonunun ortasına getirirler. Bu meydanın "Şeriat, Tarîkat, Hakikat ve Ma'rifet" denilen dört kapısı vardır. İçeride oniki imamı temsil eden oniki post vardır. Talip, boynunda tiğbendi, üzerinde kefeni ve ayakları çıplak olarak içeri alındığında sırasıyla her kapıya "Esselâmü âleyküm Şeriat erenleri .. ilâh" diyerek selâm verir ve "Âleykümü's-selâm" diye cevap alır. Her selam verişinde ayakta dururken sağ ayağının baş parmağını örtecek kadar üst üste konmuştur. Buna "ayak mühürlemek" denir. Selâmlar bitince, her kapıdan girmiş telâkki edilerek Mürşid'in (yani Dede babanın) evine getirilir. Baba, sağ elini ikrar verecek tâlibin iki omuzu arasında koyup "Fetih sûresinin onuncu âyeti olan" "İnnellezine yûbayiunek innemâyûbayuun Allah" ilâh ve yahut "Feseyekfihüm Allah" âyeti kerimelerinden birini gür bir sesle okur. Dede-baba, âyet-i kerîmeyi bitirdikten sonra sağ eliyle tâlibin sol elini tutup ikrar alır, kendisi de "Yalan söyleme, haram yeme, zina ve livata etme, eline, diline, beline perk ol" talimatını verir. Talip bundan sonra her postun önünde oturur babanın avuç içini öper. Bu sırada bütün kandiller birer birer uyandırılır. Bu merasim bitince talibin boynundaki tiğbendi ve üzerindeki

kefeni alınır. Artık sazlarla birlikte nâtler, münâcaatlar nefesler okunmağa başlar. İşte böylece geleneksel Bektaşî musıkîsinin en güzide örnekleri bu tören esnasında ardı ardına sıralanmaya başlar. Ekseriyetle:

"Kurbanlar tığlanıp gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim."

nefesiyle âyin-i cem'e başlarlar ve devam edilir. Bu suretle ikrar verilmiş, "el alınmış" ve nasipli yola girilmiş olur. Meydandaki merasim o kadar uzun sürmeyip bir gülbank ile nihayetlendirilerek başka bir misafir salonunda arzu edenler yemekli ve içmekli olarak muhabbete devam ederler," (61)

Birge, kitabında, yola giriş erkanı hakkında biraz daha detaylı olarak şu bilgileri veriyor:

" Ayin-i cem'in yapılacağı gece nasip alacak olan aday, muhtemelen haftalar önceden, kendinin tarikata ait olma isteğiyle çekildiğini hissetmiştir. Üyeler tarafından onaylanmıştır, bir aşık ya da bir aday olarak onun bağlılık ve samimiyeti sınanmıştır.

Üyeler için uygun bir gece, Baba tarafından tayin edilir. Aday gündüz erkenden tekkeye kurban için bir koç getirir. Kuramsal olarak tığbent ya da ip kuşak bu koçun yününden yapılacaktır. Gerçekte ise başka türlü hazırlanmış bir ip muhtemelen daha uygun bulunmuştur. Gün boyunca koç kesilmiş, et ve diğer yiyecekler hazırlanmış ve eğer adayın maddi gücü yetiyorsa onun tarafından sağlanmış, tüm tekkeyi bir etkinlik ve bekleme havası sarmıştır.

Tayin edilen zamanda, muhtemelen akşam üstü, üyeler toplanmaya başlar. Bir ya da iki gözcü dış kapıyı korur ve

(61) Halil CAN, "Dini Türk Mûsıkîsi Antolojisi", Musıkî Mecmuası, s.14, İst., 1966.

ancak üyeleri içeri alır. Üyeler, meydana törensel bir şekilde girerler. Mürşit olacak Baba ilk olarak girer. Oda karanlıktır, ışık Kanun Çırağı'nın üç fitili ya da siracı Münir'den gelir. Baba oturmadan önce postuna niyaz eder. Niyaz, yere diz çöküp iki eli yere koyarak döşemeyi öpmekten oluşur. Sonra diğer üyeler kıdemlerine göre girerler. Herbiri, girmeden önce eşiğin önünde sol diz üzerine çökerek ellerini eşiğe koyar ve herbir eli bir kez öpüp eşiği aşarlar, sonra Horasan postuna bir niyaz yapılır, sonra Baba'ya ilerlenir, sağ dizi, sol dizi ve yüreğinin üstü öpülerek ona da bir niyaz edilir. Sonra o her bir üye için kalkar, eğilir, Taht-ı Muhammed'e, Ali Mürteza postuna birer niyaz eder, sonra meydanın ortasına gelir ve dar'a bir niyaz eder. Sonra tayin edilen yerine gider, oraya oturmadan önce bir niyaz eder, böylece toplam yedi niyaz edilmiş olur.

Bu arada talip bitişik bir odada kendisine rehber tayin edilen kişi tarafından hazırlanmaktadır. Talip'in çıplak ayakla gelmesi istenir. Eğer erkekse sıradan kıyafetini giyebilir. Eğer kadınsa beyaz ketenden bol bir elbise giyer. Başlı açıktır ve saçları salınmıştır, çünkü toka ya da para, bıçak veya bir mücevher gibi dünyevi takılar yasaktır. Böylece giyindikten sonra abdest almak zorunludur. Talip adına rehber, abdest almaya niyet etmek için bir tercüman okur. Rehber sırasıyla talibin elini, ağzını, burnunu, yüzünü, kollarını yıkayıp, başını ve ayaklarını meshetmesi için su dökerken ve yüz ve kollarını kurularken bazı dualar okur.

Sonra talip, rehber tarafından meydan kapısına götürülür. Önce rehber sonra talip diz çöküp ellerini açıp eşiğe koyarak önce sağ sonra sol ve nihayet ortasından öperek niyaz ederler. Bu niyazın mürşit kapısında tüm böbürlenme duygularının kırılış işareti olduğu söylenir. Sonra kalkarlar, rehber talip'in solunda durur ve yüzünü kapalı kapıya dönerek çok ağır başlı bir sesle Arapça "Ey kapılar açıcı" der, mürşit içerden cevap verir; "Doğrusu biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır." (Kur. 48:1) Sonra rehber talip'i meydana

yöneltir, her ikisi de eşğin üstünden aşmağa dikkat gösterirler. Üçer adım ilerleyerek, sağ ayak baş parmağı sol ayak baş parmağı üzerinde olarak durup hafifçe baş eğerek mürşit'e niyaz ederlar. Talip oturur, mürşit meydancıya işaret eder, meydancı yerinden kalkarak mürşide bir niyaz eder ve meydan taşından buhurdanı alır, ocağa gider, kömür ve tütsü koyar, sonra Dar'da bir niyaz ettikten sonra buhurdanı meydan taşına geri koyar. Bu kez meydan taşından gülabdan'ı alır, dar'a gider ve şunları söyler: "bercamali Muhammed kemali İmam Hasan ve İmam Hüseyin Ali ra bülent salâvat". Sonra mürşit'in elle-rine gül suyu döker, ona bir niyaz eder ve orada hazır bulunan canların her birinin eline gülsuyu döker. Sonra Dar'a giderek kendi eline gülsuyu döküp yüzüne sürer, yukarıdaki selamı tekrar eder, Bir niyaz daha edip gülabdanı meydan taşına geri götürür, mürşit'e tekrar niyaz edip oturur. Sonra rehber, talip'i ona nasihat verecek olan mürşid'e yöneltir. Nasihatı dinledikten sonra talip cevap olarak, " Allah eyvallah Razıyız" der.

Mürşit, sonra çırağcı'ya hitap eder. Çırağcı mürşide cevap verir ve gayret kuşağını (tığbent) doladıktan sonra Dar'a gider, bir niyaz eder ve mürşitten Delil'i (bu, çırağları uyarmak için hazırlanmış küçük bir mumdur) alır. Çırağcı tam çırağların önüne geldiğinde bir tercüman okur. Çırağları uyardıktan sonra mürşid'e giderek başka bir tercüman okur. Sonra Dar'a gider, Baba'nın çırağıyla başlayarak sırasıyla hepsini uyarır. Talip'in çırağına geldiğinde bir tercüman okur. Tüm çırağları uyardıktan sonra Peymençe'de (meydanda Tah-t-ı Muhammet'in solundaki yer) durur ve bir tercüman okur. Bundan sonra bütün canlar hep bir ağızdan " Rahman ve Rahim Allah, Allah, Eyvallah". derler.

Sonra mürşit çırağ gülbankını okur. Ardından çırağcı Delil'i dinlendirir, Dar'a (meydanın ortası) ve mürşide niyaz eder, onu mürşide geri verir ve yerini alır. Mürşit, bütün canlara hitap eder. Sonra canlar niyâz ederken hep bir ağızdan "Gerçeğe Hu" derler.

Daha sonra mürşit talip'e dönerek; rehberin elini öpmesi için hitap eder. Talip bu emre uyar ve oturur, sonra mürşit rehber'e; talip'e rehberlik etmesi için hitap eder. Rehber kalkar, Dar'a gidip niyaz eder ve talip'i odanın dışına çıkarır, başından fasile ya da arakiye'sini (talibin giydiği beyaz başlık) alır, mürşit'e getirir. Mürşit'ten tıgbent alır. Dışarı çıkar, bu kuşağı talibin boynuna koyar. Talip'in sağ elini sağ eline alır, kuşağın uçlarından tutarlar, eşige niyaz edip tekrar meydana girerler; sol elleri yüreklerinin üzerinde ilerler, Dar'a ve Horasan Postuna niyaz ederler, sonra Dar'da dururlar ve rehber bir tercüman okur. Daha sonra birer adım atarken sırasıyla erenlere, pirlere, kâmillere ve âgâhanlara selam göndererek ilerleyen rehberin her selamına mürşit'te karşılık verir. Sonra rehber mürşit'e talib'in ikrar edilip edilemeyeceği konusunda hitap eder. Mürşit erenlere dönüp, talip'den razı olup olmadıklarını sorar. Erenler niyaz ederek " Allah, Allah, Eyvallah " diyerek cevaplar. Bunun üzerine mürşit, talip'in kabul edildiğini onaylayıcı sözler söyler.

Sonra rehber bir tercüman okur, talip'e mürşit'in e-teğinin sağ tarafını sol eliyle tutturarak onu mürşit'e teslim eder. Sonra rehber bir elini talip'in sırtına koyar, diğer eli de onun önünde yerededir, mürşit sağ eliyle talip'i alır ve Kur'an'dan bâzı âyetler söyler. Sonra mürşit talip'in sağ kulağına, Bektâşîliğin temel öğretileriyle ilgili bir telkin fısıldar.

Sonra mürşit tacı alır, Kur'an'dan bazı ayetler söyleyerek talip'in başına koyar, sırtını üç kez okşar, sonra tıgbent'i alıp üç düğüm atarken Kur'an'ın 112. suresi olan İhlas suresini okur. Sonra talip'in beline tıgbent'i dolarken Kur'an'ın 3:200 no'lu ayetini okur. Daha sonra mürşit, talipin elini alır ve tekrar Kur'an'ın bazı bölümlerinden Arapça ayetler okur.

Bütün bunlardan sonra talip ve rehber kalkıp Dar'a

giderler ve bir niyaz ettikten sonra rehber bir tercüman okur, Bunun üzerine mürşit ona bir gülbank ile cevap verir. Sonra talip ve rehber mürşit'e varıp niyaz ederler ve rehber Kur'an'dan âyetler okur, mürşit de Kur'an'dan âyetlerle ona cevap verir. Sonra talip orada bulunan erenlerin herbirine niyaz eder, sonra mürşit'in postuna niyaz eder. Rehber o sırada talip'i postlara götürerek izahta bulunur ve birlikte niyaz ederek sırasıyla üzerinde çırağılar bulunan taht'a gelirler, Kanun çırağı'nın (Muhammed tahtında daha küçük çırağların arasında duran, Hüseyinî Tac şeklindeki üç fitili bulunan uzun ve merkezi çırağın adı.), Dar'ın, Meydan'ın önünde de niyaz ettikten sonra rehber bir tercüman okur.

Rehber ve talip sonra mürşit'e, çırağlara, Horasan postuna ve meydana niyaz ederler, talip yerine oturduktan sonra talip ve rehber birbirlerine niyaz ederler. sonra rehber Dar'a gider ve bir tercüman okur. Buna mürşit bir gülbank ile cevap verir. Böylece rehber de yerini alır.

Sonra mürşid çırağcıya, sebil dağıtması için hitap eder. Çırağcı kalkar ve niyaz ettikten sonra meydan taşından şerbeti alır, mürşitten başlıyarak herkese şerbet dağıtır. Sonra çırağcı Dar'a gider, kendisi de içer ve Yezid'i lanetleyici bir tercüman okur. Sonra, bu konuyla ilgili bir gülbankı, mürşid okur. Sonra çırağcı şerbet kâsesini yerine koyar, niyaz eder, odayı süpürür ve hizmetinin kabul edilmesi için bir tercüman okur. Mürşit, hizmetinin kabul edildiğine dair bir gülbank ile cevap verir.

Çırağcı süpürge ve farası, süpürmeyi bitirerek kaldırır, mürşid'e niyaz eder ve yerini alır. Bundan sonra mürşid, Allah'ın ve bütün din ulularının isimlerinin geçtiği, kerem ve ihsan etmeleri beklenen ikrarlarının kabul edilmesi dilenen bir gülbank okur. Bu gülbank ile resmi hizmet bitmiş olur. Akşamın geri kalanı, genellikle gecenin geç saatlerine kadar toplu bir şekilde içki içip yemek yenilerek geçirilir. İçki belirli bir şekilde sunulur, kadeh taşıyan niyaz eder, Baba'nın iki

dizini öper, kadehi başparmağını kenarından uzatarak sunar. Baba kadehi aynı şekilde alır ve kadehi sunan Baba'nın başparmağını öper, Baba da onu öper. Baba bir süre kadehi göğsünde tutar ve gözlerini kapayarak orada bulunmayanlar için bir dua mırıldanır. İttikten sonra kadeh geri verilir ve ikinci bir saki ona meze sunar. Bunu, Baba'nın ağzını silmesi için peçete tutan üçüncü bir saki izler. Aynı şekilde orada bulunan herkese hizmet edilir, turlar üç kez yapıldıktan sonra içinde meze ve rakı olan küçük tepsiler guruplar oluşturan üyelerin önüne verilir. Onlar yiyip-içerken müzisyenler telli çalgılarla nefesler çalar ve söylerler. Sonra isteyenler bir erkek bir kadın çift olarak semaya kalkarlar. Önce Baba'ya niyaz edilir, sonra odanın ortasında çeşitli figürleri olan danslarını yaparlar. Bu dans Türklerin şamanist olduğu çok eski günlerden kalma bir gelenektir. Anadolu'nun bir çok yerinde hâlâ kullanılmakta ve bunlara halay denmektedir.

"Ayin-i cem sırasında şerbet içilmesi ve o ana kadar yapılan işler birer erkândır, yani yapılması gereken şeyler âdetler, gelenekler, görenekler, ananeler demektir. Rakının getirilip içildiği kısım ve bu esnada yapılan işlerin tümü muhabbet'e girer. Nefesler de bu muhabbet âlemi sırasında çalınıp söylenmektedir. Esas itibarıyla nefes, litürjik bir türdür ve bu konun başında da belirttiğimiz gibi, erkân; litürji demektir. Yani yapılması gereken şeyler manasına gelir." (62)

Hemen Ayin-i cem'in bitişinde ve muhabbet âleminin başlamasından sonra, saki tarafından yazılmış olan "Sâkinâme" adlı bir şiir, rehber tarafından okunur. Genelde Nevruz günleri okunduğu söylenen bu sâkinâmeyi bazıları her muhabbet esnasında okurlar. Şiirin sözleri şöyledir:

Gel ey sakii vahdet sun payale
Sekahum rabbuhum mâan tahuran

(62) Ahmet YÜRÜR ile yapılan mülakattan alıntı.

Hayal ersin lebinden ehli hâlâ
Sekahum rabbuhum mâan tahuran

Dudağın şerbetinden kana kana
İçip âşıkların vaslına kana
Yürekler nice bir fırkatla yana
İçip âşıkların vaslına kana

İçenler bir kadeh camı aliden
Vururlar dem ezel Kalu Beladan
Bize erkândır işbi mey Veliden
Vururlar dem ezel Kalu Beladan

Deminden ehli diller mest medhuş
Olup deryayı heft âsa eder coş
Ezelden eyledik ol badeyi nuş
Olup deryayı heft âsa eder coş

Götürsün ehli dillerin hicabın
Ayan etsin gönüller mahtabın
Getir meydana ol kevser şarabın
Ayan etsin gönüller mahtabın

Kulun Safi olup aşkınla mecnun
Sebil eyler gözünden eşki purhun
Yeni devir eylesin ol camı gülgûn
Sekahum rabbuhum mâan tahuran

Nasıl ki vücudu sallayıp Allah'ın adını yüksek sesle tekralamak ve ona övgüler söylemek, vecd hali yaratmak için Rıfai tarikatının karakteristiği; ve nasıl ki Mevleviler bunu ney ve kudüm eşliğinde dönerek sağlıyorlarsa, aynı şekilde Bektaşiler de, ayin ruhu içinde Tanrı'yı yaratılış başlanmadan önce ikrâr ettiğini ileri sürer, işte Bektaşî'nin şarap ya da rakı içerek bir ruhsal keyif hali yaratmak için karakteristik erkân ve töreni budur."(63)

(63) BIRGE, a.g.e. sf. 180-224 arasından özet alıntı.

Yapılan bu ikrar merasimi sırasında on iki erkân olduğunu görüyoruz. Bu merasimi gayet iyi bilen bir Bektaşî olarak Doç. Dr. Bedri Noyan'ın, yola giriş töreni içindeki bu on iki erkân hakkında verdiği detaylı bilgiler ile, bu bahsi böylece noktalamayı uygun buluyoruz:

"1.Erkân: Meydana Giriş:

Mürşid, ilk olarak, meydana girip, Eşiğe, Horasan postuna, Dâr'a ve kendi makaamına niyaz eder. Baba çerağını ve Ocak (Kûre) makaamındaki çerağı uyarır. Postuna oturur.

Ardından Rehber girip Eşiğe, Horasan postuna Dâr'a Mürşide, rehber postuna çerağ tahtına, Kûre makaamına, Dâr'a niyaz ile oturur. Ondan sonra çerağcı ve kıdem sırasıyla bütün erler, onlardan sonra kıdem sırasıyla Bacılar meydana girer ve sağlı sollu yerlerine otururlar. Bunlar Eşiğe, Dâr'a Horasan postuna, Baba'ya , rehber postuna çerağ tahtına Kûre'ye niyazdan sonra Dâr'da "cümleden cümleye" diyerek kendilerinden önce girmiş olanlara da niyaz ederek yerlerine otururlar. En son olarak yeni nasip alacak cân veya cânlar içeri girer ve kapı yanında bir yere otururlar.

Nasib alacaklardan birinin eşi orada ise tören devamınca bu eş Meydan odasına alınmaz. Bundan sonraki ayn-ül-cem'lerde beraber bulunabilirler.

Herkes yerini aldıktan sonra en son, girişi düzenle idare eden Meydancı içeri girip kapıyı içerden kapatır ve artık hiçbir kimse içeri giremez ve içeriden dışarıya çıkamaz. Meydancı da niyazlarını yapar ve yerine oturur.

2.Erkân: Buhur Yakma ve Gülsuyu Serpme:

Herkes yerlerini alınca Mürşid, rehber veya bir görevli dervişe; "Kalk" diye işaret eder. O da kalkar, Meydan odasında boyun kesip hazır bulunan Buhurdân'ı niyaz ile alır

ve kûre makaamına gidip oradan ateş alarak buhurdân'a koyar ve Dâr'a gelip şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah. Bercemâl-i Muhammed Kemal-i İmam Hasan ve İmam Hüseyin Ali râ bülend-e salâvât.

Mürşid ve hazır bulunanlar salavat getirirler:(Allâ-hümme sallî alâ seyyidînâ Muhammed-in ve alâ âl-i seyyidînâ Muhammed, derler). (Not: Ayn-ül-cem devamınca rehber ve başka görevliler her tercüman sonunda Ber-cemaâl-i diye başlayan bu tercümanı okuduktan sonra herkes bu salâvat'ı okuyacaktır).

Rehber Buhurdân'ı aldığı yere koyar ve چراغ tahtı önündeki Gülâbdan'ı alır. Meydan ortasında boyun keser, Pey-mânçe'de durur. Aynı tercümanı okur, herkes ve mürşit bereberce salâvat getirirler.

Rehber önce Baba'ya, sonra sırasıyla cümleye gülsuyu serper ve serperken "Ber-cemâl-i Muhammed..." tercümanını okur. Sonunda Dâr'a çekilip iki dizi üzerine gelip kendisi de gülsuyu aldıktan sonra ayağa kalkıp yine aynı tercümanı okur. Yine mürşit ve canlar salâvat getirirler.

Bundan sonra rehber veya bu görevi yapan gülâbdân'ı niyaz ederek meydan taşına koyar. Dâr'a çekilerek şu tercümanı okur: (B-ism-i Şah, Allah Allah. Evvel, âhir, zahir, bâtın, hâzır, gâib ayn-ül-cem'erenlerin gül cemâllerine aşk olsun.) der. Mürşit: -Aşk olsun... Diye cevap verir. O da niyaz ederek yerine oturur.

3. Erkân: Mürşidin Tâlib'e Sorması:

Rehber yerine oturunca, mürşit tâlibe veya tâliblere hitâben:

-Akşamlar hayrola kalkınız cânlar... der canlar da ayakta ve mürşit huzûrunda dâr'da dururlar. Mürşit onlara hitâben şu ahitnâme-yi bildirir:

-Ey canlar... Bu mahalle neden ve nasıl geldiniz? Hakk işidüp, Hakk bilip, Hakk görüp geldiniz. Canlar, siz Muhammed Ali ve oniki İmam Efendilerimizin katarına katılıp, pirimiz Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin erkân'ı aliyyelerine girmek istiyorsunuz. Bu yol güçtür, melâmet yoludur. Demirden leblebidir, kıldan ince, kılıçtan keskindir. Ateşten gömlektir. Erenler buyurmuşlar: Gelme, gelme. Dönme, dönme. Gelenin malı, dönenin canı...

Lâkin sizi biri teşvik etmiş veya zorlamıştır. Eğer görüp işittiğinizi hak diye kabul edip Hakk yoluna kurban olmağa gelirsiniz. Ve eğer vicdanınız râzı olmazsa, erenler yolunda zorlama yoktur, geri dönersiniz. Son pişmanlık fayda vermez. Hakerenlerin vermiş olduğu pend ve nasihatlerle, öğütlerle amel ve hareket edecekmisiniz? Bu canlar hep ehl-i ikrâr ve el-etek sahibi kişilerdir. İkrarınıza şimdi şahid oldukları gibi, yolunuzdan dönerseniz, Mahşer gününde de şâhid olacaklardır. Bu hususu iyice düşündünüz mü? Ne dersiniz?

Talibler: -Allah eyvallah... Râzıyız... diye cevap verip dâr'a niyaz ederler. Mürşit ay-nül-cem'erenlerine hitaben:

-Erenler, bu can için (veya: canlar için) bir diyeceğiniz var mı? Ve kendilerini kardeşiniz kabul ediyormusunuz? der. Ayn-ül-cem'erenleri: -Allah, eyvallah. Diyerek yerlerinde niyaz ile kabullerini bildirirler.

Mürşid: -Canlar, Rızâ-yı haktan ve erkân-ı tarıyktan ve pend-i mürşit ve rehberden kıl ucu kadar ayrılmayıp, oniki İmam Efendilerimizin ictihad-ı celîleleri ve Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin seyr-i sülûk-i seniyyeleri mucibince tarıyk-ı müstakıymı şerî'at ve usûl-ü kadîm-i tarıykata temessük ve tevessül birle sülûkünüzde âşık ve ikrârınızda sâdık olacağmısınız? Ve teklifât ve tenbihâtımızı kabul edecek misiniz? Verdiğimiz nasihat ve telkîynimizi hakkıyla edâ ve ifâ'da kusur etmiyeceğinize kefiliniz var mı?

Deyince, bu cana kefil olacak kimse: -Allah eyvallah? diyerek postunda niyaz eder. Mürşit talibe: -Haydi yerinize oturunuz, erenler size bir müddet daha düşünmek için mühlet verir, der. Talip veya talipler niyaz eder ve yerlerine otururlar.

4. Erkân: Çerağların Uyarılması:

Bundan sonra mürşit Çerağcı'ya hitaben: -Kalk erenler... Muhammed-Ali ve oniki İmam ve Hazret-i Pîr Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendilerimizin erkânı üzre bu canların çerağlarını uyar, der. Çerağcı: (-Allah, eyvallah Şahım...) diyerek olduğu yerde postuna niyaz edip kalkar. Meydan odasında boyun keserek Dar-ı Mansur'a geçer. Yalın ayak olduğu halde, tıgbindini beline bağlarken şu tercümanı okur:

- B-ism-i Şah, Allah Allah. Nasr-ün min-Allah-i ve feth-ün karib-ün ve beşşir-ül-mü'minine (Not: Saf sûresi, âyet: 13) yâ Muhammed, yâ Ali, meded ey Pîr-i tarîykât Hünkâr Hacı Bektaş Veli... Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Ali râ bülende salâvat.

Buna mürşit de yüksekçe bir sesle salâvat okuyarak cevap verir. Ayn-ül-cem'erenleri de yavaş bir sesle salâvat getirirler.

Çerağcı gayret kuşağını doladıktan sonra eşiğe, Horasan postuna, Dâr'a mürşide varıp makaama niyaz eder. Mürşit de yanında hazır bulunan delîl'i öperek niyaz ile ona verir. Çerağcı da aynı şekilde öperek niyaz ile alır. Mürşit de niyaz ettikten sonra makaamına gelip ocaktaki ateşten delîl'i uyarır. Uyarırken şu tercümanı okur: B-ism-i Şah, Allah Allah Çerağ-ı nûr-u Muhammed Ali'den doğupdur şems ile mâh Fakıyr bir zerre alam, destur Allah Eyvallah. Ber-cemâl-i Muhammed, kemaâl-i İmam Hasan, İmam Hüseyin Ali râ bülend-e salâvat.

Çerağcı, delîl'i uyarınca geri çekilip Dâr'a varır.

Yüzünü mürşide doğru tutmuş ve sağ elindeki uyarılmış delil'i göğsü önünde tutarak Peymançede (Yani elleri göğsünde çapraz sağ eli üstte, sağ ayak başparmağı üzerine gelmiş, başı hafif öne eğik olarak durmuş şekilde) şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Şem-i tevfik-i hidayettir yüzün,
Sûret-i Hakk'tan işarettir yüzün.
Ehl-i tevhîde beşarettir yüzün
Hacc-ü ehrâm-ı ziyaretir yüzün,
Kible-i erbâb-ı ta'attir yüzün,
Mağz-ı Kur'ândan ibarettir yüzün.
Bî-bîdâyet, bî-nihayettir yüzün,
Hem bidâyet, hem nihayettir yüzün.

Ber-cemâl-i Muhammet, kemâl-i İmam Hsan, İmam Hüseyin Ali râ bülend-e salâvat...(Mürşit ve ayn-ül-cem'erenleri salâvat getirirler.) Çerağcı iki adım geri çekilerek şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah. Allah, döst, Hakk, Hü... Yanıklar, uyanıklar, erenler âşıklar, sâdıklar, hâziran-ı ayn-ül-cem' ve sakinâna Aşk... Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan- İmam Hüseyin, Ali râ bülend-e salâvat.

çerağcı usulü ile yürüyerek çerağ tahtının önüne ilerler. orada şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Çerağ-ı evliyâ nûr-us-semâvât
Ki bu menzildir ol tûr-u münâcât
Kaçan kim rûşen oldu kıl niyâzı
Ver Muhammed Ali'ye candan salâvat.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Bunu söyledikten sonra Kanûn-u Evliya çerağını uyara-
caktır.(üç kandilli çerağdır.) şu tercümanı okur: B-ism-i Şah
Allah Allah. Çerağ-ı rûşen, fahr-i dervişân, dem-i âlîşân,
himmet-i Pirân, Pîr-i Horasan, Küşâd-ı meydân... Ber-cemâl-i
Muhammed... İlh...

Çerağcî bundan sonra tâliplerin çerağlarını uyaracaktır. Bunun için çerağ tahtının en üst, en gerideki sırasındaki mumların mürşitten yana olanından, yani kendisinin sol tarafına gelen mumdan başlayarak bir sol taraftakini, bir sağ taraftakini, uyandıra uyandıra yukarıdan aşağıya doğru bütün çerağları tamalarken bir yandan da şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah. Seyyid-is Sâdât, Muhibb-is-Sâdât, Hülâsa-i mevcûdat, Şefi-i yevm-el arâsât, âlim-üs-sırr-ı v-el-hafiyyât, Muhammed Mustafa râ salâvât... Ber-cemal-i Muhammed, Kemâl-i... ilh...

Çerağcî Taht üzerindeki mumları tamamlayıncaya kadar bu tercümanı okumaya devam edecektir.

Çerağcî bundan sonra Horasan postu yanına gider, orada şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Çerağ-ı nûr-u Muhammed Ali
Rûşen olmuş ezelîden ezelî
Ayn-ül-cem'olup Kaanûn-u evliyâ, Kaide-i Hünkâr Hacı
Bektaş Velî İmam Hasan İmam Hüseyin'den oldu envâr-ı
tecelliyât celî. Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i.. ilh..

Bundan sonra çerağcî Dâr'a gelip yanar durumda sağ elinde tuttuğu delil'i göğsü hizasında tutarak peymaçede durur ve şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Çün çerağ-ı fahr uyandırdık Hâda'nın aşkına
Seyyid-il kevneyn Muhammed Mustafa'nın aşkına.
Sâki-i Kevser Ali-yyel-Murtaza'nın aşkına,
Hem Hatice, Fâtıma hayr-ün-nisânın aşkına.
Şah Hasan, şâhım Hüseyin-i Kerbelâ'nın aşkına.
Oniki sadr-ı vilâyet pîşüvânın aşkına
Çardeh-i ma'sûm-u pâk âl-i abânın aşkına.
Hazret-i Hürkâr-ı kutb-ul-evliyâ'nın aşkına.
Haşredek yasın yakılsın âşikaanın aşkına.

Bercemâl-i Muhammed, kemâl-i imam Hasan, imam Hüseyin, Ali râ bülend-e salâvat...(Mürşit ve herkes salâvat getirir.)

Çerağcı bu son tercümanı okuyunca Mürşid Nûr âyetini okur. (Bu âyet Kurân-ı Kerîm'de yirmidördüncü sûre olan Nûr sûresinin otuzbeşinci âyetidir.)

Mürşit bu âyeti okuyup bitirince çerağcı elindeki delil'in fitilini parmakları arasında bastırır veya elini hafifçe silkeleyerek (üflelemek yasaktır) sırrederken şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Bâtın iken çerağ-ı nûr-u Ahmed
Zahir oldu Şems-ü mâh-ı Muhammed
Allah, eyvallah, Hü.. Dôst...
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Çerağcı delil'i sırredince yerinde niyâza varır. Sonra kalkıp doğru mürşide varıp niyâz ile öperek delil'i ona teslim eder. Mürşit Baba da aynı şekilde niyaz ederek aldığı delil'i yerine koyar. Çerağcı tekrak Baba'ya, Rehber postuna Çerağ tahtına, Kûre makaamına, horasan postuna niyâz edip Dâr'a geçer ve şu tercümanı okuyarak mürşidinden haklı hayırlı ister: B-ism-i Şah Allah Allah.

Hûda hakkı kabûl et hizmetim ey şah
Bi-hakk-ı Al-i abâ ve al-i dergâh
Hüseyin-i Kerbelâ'nın nûru hakkıyçün
Bu hizmetten bu dergâhtan ayırma ey ganî Şah..
Erenlerden haklı hayırlı himmet.. Şey'en lillah
Allah eyvallah

Mürşit de buna karşılık şu gülbankı okur: B-ism-i Şah Allah Allah. Cümle hizmetin kabul ola yüzün ak ola, isteğin feth'ola, murâdın hâsıl ola. Meydanın açık ola. Allah, Muhammed, Ali, Oniki İmam, ondört masum-u pâk Efendilerimiz mu'în ve destgîr'in ola. Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Velî Hazretleri

hoşnûd ve râzı ola. Hazret-i Hızır yoldaşın ola. İnâyet-i seyyid-i Kâinat, sırrı Murtaza Ali. Gerçekler demine Hü...

Mürşit bunu okurken kendisi de niyaz durumundadır. Ayn-ül-cem' erenleri de yerlerinde niyaza geçerler ve mürşit gülbankı okurken onlar da hafif hafif bir sesle "Allah Allah" diye söylerler. Mürşit gülbankını bitirince herkes bir ağızdan "Hu..." der ve doğrulup otururlar.

Bundan sonra çerağcı boyun keser. Eşiğe, Horasan postuna ve dâr'a niyaz ederek geçip yerine oturur. Mürşid de çerağ gülbankını çekecektir: (Mürşit ve hazır bulunanların cümlesi postlarında niyaz ederler) Mürşit yüksek sesle şunu okur: B-ism-i Şah Allah Allah. Delîk'ü burhân şâm-ı garîban, Çerağ-ı rûşen, Fahr-i dervişân, zuhûr-u imân kuvveti abdaldan, huzur-u hâzırân, selâmet-i gaalbân... Allah Allah... Akşamlar hayrola hayırlar feth'ola. Şerler def'ola. Müminler ber-murâd ola, münkirler mat ola, münâfıklar berdâd ola, Gönüller şâd ola, Meydanlar âbad ola, Meclisler küşâd ola. Demler dâim, Cemler kaim ola. İbâdetler sahîh ve sâlim ola, sırlar mestûr, gönüller mesrûr ola. Hânedân-ı fukarâ ma'mûr ola.

Allah Allah Allah, er Hakk Muhammed Ali cümlemize mu'in ve zahîr ve destgîr ola. Zahirlerimizi ma'mur, bâtınlarımızı pürnûr eyleye.

Allah erenler gürûh-u nâci'den, tarîyk-i müstakiym'den ve ehl-i beyt-i Resûl, Oniki İmam, ondört masum-u pâk Efendilerimizin katarından, dîdârından, visâlinden ayırmaya.

Allah Allah... Tâc-ül-ârifîn, gavs-ül-vâsılîm, mürşid-i sâlikîn, Sultân-ül-âşıkîya Pîrimiz, üstâdımız, melce-i melâzımız Hazret-i seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektâş Veli Efendimiz hazretlerinin himmet-i âliye ve rûhâniyyet-i celifeleri müeyyed ve müzâhirimiz ola. İkrârımızda râsih-kadam edip kötü işlerde bulundurmaya. Merd'e, nâ-merd'e muhtaç eylemeye. Gözlerimizi görücü, kalplerimizi tertemiz ve duyucu

eyleye. Zevk-i vicdân, ilm-ü irfân, kemâl-i hâl, fütûhât-ı kısmet, kerem-ü inâyet eyleye. Allah erenler Devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye.

Allah Allah... Mefhar-ı ehl-i iman hazret-i Balım Sultan, Sarı İsmail Sultan, Hacım Sultan, Seyyid Ali Sultan, Abdal Musa Sultan, Kaygusuz Sultan, Şahkulu Sultan, Sarı Saltuk Sultan, Akyazılı Sultan, gelmiş geçmiş Dedebaba'ların himmetleri hazır, kerametleri bahir, vilayetleri nazır ola. Allah erenler namazlarımızı, niyazlarımızı, hizmetlerimizi, erkânlarımızı kabul ede.

Kurban sahiplerinin kurbanları kabul ola. Her geldikçe vaktimizin hayrı bile gele. Ve bilhassa mürşidimiz muhterem (burada zamanın dedebabasının adı söylenir.) ...Dedebaba erenlerimizi sağlık ve sa'adetle uzun zamanlar başlarımızdan daim ve bâki eyleye.

Üçler, beşler, yediler, kırklar inâyet-i seyyed-i kâinat, sırr-ı Murtaza Ali, dem-i Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli çerağ-ı kaanûn-u evliyâ ebed ola. Erenler gerçekler demine devrânına, keremine Hü...

Bu gülbank çekilmesi esnasında mürşit ve bütün hazır olanlar postlarında secde eder gibi niyaz ederlar. Hazır olanların hepsi yavaşça bir sesle "Allah Allah... Allah Allah..." derler. Sonunda mürşit (Hü) deyince onlar da Hü derler ve hepsi doğrulup otururlar.

Bu gülbanka müteakıp, mürşid cümle canlara: -Erenler, cümlenize aşk olsun... der. Canlar da: -Hü, eyvallah... diye karşılık verirler.

5. Erkân: Mürşidin Namaz Kılması:

Mürşit postundan kalkarak Horasan postuna varır.

Kibleye karşı durur ve kaamet getirir. Bundan sonra Hacet namazını kılmak üzere Allah rızası için niyet eder. Allah-u Ekber (Tanrı uludur) diyerek ellerinin parmaklarını birbirlerine bitişik tutarak başparmaklarını kulaklarının yumuşak memelerine değdirecek kadar kaldırır. Avuçları kibleye doğrudur. Sonra iki elleri yanına salıverilmiş olduğu halde "Subhaneke, e'üzü besmele, Fatiha ve e'üzü besmele ile zamm-ı sûre okur."

Bunları okuyunca yine ellerini kulaklarına götürür Allah-u Ekber diyerek rükû'a varır. Rükû'da üç defa "Suphan-e Rabb-iyel-azîm" der. Allah-u Ekber der ve "Semi'Allah-ü limen hamiden. Rabbenâ lekel'hamd. V'et hamd-ü lillah-i Rabb'il âlemin" diyerek dik durur. yani kıyam eder.

Kıyamdan sonra ellerini kulaklarına götürüp Tanrı uludur dedikten sonra secdeye varır. Secdede üç defa "Sûbhan-e Rabb'iyel-a'lâ ve bihamdih" der. İkinci defa yine aynı şekilde ellerini kulaklarına kaldırıp Tanrı uludur deyip secdeye varır aynı şeyleri okur yine Tanrı uludur deyip, ikinci rek'atı kılmak üzere ayağa kalkar

İkinci rek'atte yine ellerini kulaklarına kaldırıp Tanrı uludur dedikten sonra yanlarına sarkıtıp, E'uzu besmele, Fatiha ve zamm-ı sûre okur. Tanrı uludur deyip rükû'a varmadan önce ellerini du'a durumunda kaldırıp Kunût duasını okur. Mürşit bu du'ayı okuduktan sonra ellerini yüzüne sürüp, Tanrı uludur deyip rükû'a varır, doğrulur ve yine Tanrı uludur deyip ellerini kulaklarına değdirip evvelki gibi iki defa secdeye varır. İkinci secdeden sonra Tahhiyat'a oturur.

Tahhiyat'tan sonra kibleye karşı imâ ile selam verir. Bu selamdan sonra "Ahzâb sûresi, âyet: 33'ü okur.

Tanrı'm. Sıfatların, celâlin izzeti ve ulu adın, yalvaçlarının temizliği ve ermişlerinin nûru, şehidlerin dökülen kanı için bilgimizi arttır, rızığımızı bereketli kıl, ateşten kurtuluş ile cennete giriş nasib eyle. Dünyada sağlık ve öbür

dünyada yüce elçinin yardımını esirgeme. Tanrı'm, Hüseyin'in ve onun dedesi ve babası ve anası ve kardeşi soyu hakkıyçün bizi bütün dert ve tasalardan ırak tut. Sen ki merhametlilerin en merhametlisisin. Sen ki yardım edicilerin en hayırlı-sısın. Tanrı'm, iyi işlerimi az, isteklerimiz çoktur. Sen bilen ve gerçeği görensın. Sen zararları gidericisin ve sen merhemetlilerin en merhametlisisin.

Tanrı'm, Dînin hücceti o beş kişi ve Cebraîl hürmetine isteklerimizi yerine getir ve bizden dünya ve ûkbâda râzı ol. Ey Efendimiz, ey dayanağımız âmin... Senin elçilerine selâm ve sen evrenlerin Tanrı'sına hamdolsun. Tanrı ve Fatiha Sûresinin sırrı hürmetine deyip; yüksek sesle Fatiha sûresini okuyarak secdeye varır. Secdede iken : "Elhamd-ü lillâh, eş-şükr-ü lillâh Rabbenâ ve tekabbel minnâ bi-hakk-ı Muhammed-in ve Hayder-en. Hü dost...deyip ellerini yüzüne sürer, Horasan postu üzerinde ayağa kalkıp niyaz eder. Oradan kendi ma-kaamına gelip kendi postunu niyaz ederek yerine oturur. Diğer bütün canlar da baş eğip oturdukları yerde niyaz ederler.

6. Erkân: Rehberin Talibi Mürşide Ulaştırmağa Hazırlanması:

Mürşid talibe hitaben: -Erenler, bizim yolumuzda mürşide varmağa bir rehber gerekir. Buradaki canların cümlesi ikrâr ve îman sahibi, rehberlik yapmaya muktedirler. Rehberliğe kimi istiyorsun? Haydi var, seçtiğin rehberine niyâz et... der.

Talib de: -Eyvallah, deyüp yerinde bir niyaz ettikten sonra kalkıp rehber seçtiğinin postu önünde ona niyaz eder. Rehberi de ona niyaz eder. Talib kalkar, yerine oturur.

Mürşid, rehberlik edecek zâta hitâben: -Erenler, bu can kendisine sizin rehberlik etmenizi istiyor. Kalk, Erkân-ı Hazret-i Muhammed-Ali ve Tarıykât-ı Hünkâr Hacı Bektaş Velî üzere bu canın rehberliğini yap, der.

Rehber: -Allah, eyvallah Şahım.. Eylerim.. Deyip olduğu yere postuna niyaz eder ve kalkar. Meydan ortasında boyun kesip, Dâr'ı Mansur'da durur. Baş açık, yalın ayak olmak üzere aşağıda yazıldığı gibi evvela hizmetini görür:

Hizmet Görme Erkânı:

Rehber gayret kuşağını eline alıp (veya tığ-bend'ini beline sararken) usulüyle beline bağlarken bu tercümanı okur:

B-ism-i Şah Allah Allah. Bismillahirrahmanirrahim: Nasr-un min'Allah-i ve feth-ün karîb-ün ve beşşir-il-mü'mîn-e (Saf sûresi, âyet:13 Türkçesi: Tanrı katından yardım hem de yeni bir fetih var. İnanmış olanlara muştula.) Ya Muhammed, Ya Ali, meded ey Pîr-i tarîkat Hürkâr Hacı Bektaş Velî. Ber-cemal-i Muhammed... ilh... (Mürşit yüksek sesle, diğerleri hafifce bir sesle salâvat getirirler.) Beline bağladıktan sonra Dâr'a ve Horasan postuna niyâz eder. Dâr'a gelir. Başından tâcını çıkartıp ağzı aşağıda olduğu halde, sağ eline alır ve ellerini niyaz durumunda göğsünde çaprazlayıp hizmet tercümanını okur:

B-ism-i Şah Allah Allah. Bismillahirrahmanirrahim: Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ ve in lem tağfirlenâ ve terhemnâ lenekûnenne min-el-hâsırîn (A'raf sûresi: âyet: 22. Türkçesi: Dediler ki: Tanrımız, nefsimize zulmettik, sen bizi yargılamaz esirgemezsen, nettik? Muhakkak ki biz ziyan eden oluruz heman.) Allah Allah.. Elim erde, yüzüm yerde, özüm dâr-ı Mansûr'da, Hakk huzurunda, Muhammed Ali divânında, erenler meydanında, Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Velî dergâhında, canım kurban, benim tercümân bu fakıyrdan ağrınmış, incinmiş can kardeş var ise dile gelsün, bile gelsün, hakkını talep eylesün, Allah, eyvallah...

Mürşid de Ayn-ül-cem' erenlerine hitaben: -Erenler, canlar... Bu canda razı mısınız? der. Canlar da: -Allah, eyvallah.. Hü.. deyüp yerlerinde niyaza varırlar. Baba erenler de: -Derviş-e dervişân, kabûl-ü makbûulan, havâlet yâ Şah-ı

merdân. Kerem-ü, inâyet-ü Hünkâr Hacı Bektaş Velî ve Pîr Balım Sultân.. Hü.. der.

Rehber dâr'da niyaz ettikten sonra mürşide varıp niyaz eder. Tâcını Baba'ya teslim eder. Mürşit üç yerinden öperek teslim ettiği tâcı iki eliyle iki kenarından tutup dört köşesinden bir de tepesinden niyaz ettirerek rehberin başına geçirip, iki ellerini onun başının iki tarafından tutarak şu tâc tekbirini okur:

B-ism-i Şah Allah Allah. Elhamdü lillahillezi Ca'alet-tâc-ü velmi'racü velminber-ü velburak-u Seyyidina Muhammedin ve âlihittayyibinettâhirîn.

Bismillahirrahmanirrahim: Subhanellizi esrâ bi-abdihî laylen min-el-mescid-il haram-i ilel- mescid-il-aksallezi bârekna havlehû lî-nüriyehû mih âyâtına innehü Hüves-semî'ul bâsîr-ü (onyedinci İsrâ sûresi, âyet: 1. Türkçesi: âyetlerimizden bir bölüm göstermek için, bunlar hakkında ona tam fikir vermek için kulumuzu bir gece vakti Mescid-i haram tarafından aldık da çevresini tastamam mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâya dek alah zât-ı Kibriyâ şânı pek yücedir, pek... Duyan, işiten O'dur. Aslını gören O'dur.

Elif, lâm, Mim.. Allah-ü Lâ ilâh-e illâ Hüv-e Küll-i şey'in hâlik-ün illâ vehen-ü leh-ül-hükm-ü ve ileyh-i terce'ün (Yirmisekizinci Kasas sûresi, âyet: 88. Türkçesi: Sen Çalab'la birlikte başka Tanrı'ya tapma. Tapacak yoktur elbet Tanrı da O'ndan başka. Herşey geçer, yok olur, kalan O'dur biliniz, yargı O'nundun ve siz O'na döneceksiniz, biliniz.)

Allah Allah.. Sırr-ı Hakk-ı Hânedân-ı Muhammed Ali Tac-ül-ârifin gavs-ül-vâsılîn, heykel-i nûrânî, kutb-u Rabbân-î Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî-yyel Horasani-yyün-Nişâbûrî azamet-i Hüdâ râ Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber, Lâ ilahe illallah, V-Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber ve lillahil-hamd. Havalet yâ Şah İmam Rıza.. Hü dost. (Tekbir'in manzum

Türkçesi şöyledir:

O Hakk Çalab en ulu, O Hakk Çalab en ulu..
Ondan başka tapacak Çalab yoktur doğrusu.
Ve Hakk Çalab en ulu, en büyük Hakk Çalab'ım
Beğeniler, öğmeler ile O'nu anarım.)

(Not: Mürşit bunları söylerken iki elleriyle rehberin fahrini yukarda aşağıya doğru bütün terkleri üzerinden meshe-
derek başına iyice geçirir. Yine bir Nasr-ün min-Allah-i âye-
tini okur ve son üç adı söylerken rehberin sırtını eliyle sağ
omzu, sol omzu ve sırtından mesheder. Rehber Baba'ya niyaz
edip Dâr'a çekilir, ve şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah
Allah.

Erenler aşkına kemter kemine
Yüzüm hâk eyledim rûy-i zemîne
Giyûben Kaygusuz'dan Tac-ı izzet
Hakk erenlerden dilerim Himmet
Şey'en lillëh Allah eyvallah.

Mürşit de ona şöyle dua eder:

B-ism-i Şah, Allah Allah.. Cümle hizmetin kabul ola.
Yüzün ak ola, isteğin feth ola. Allah, Muhammed, Ali, Oniki
İmam, ondört masum-u Pâk Efendilerimiz yâr ve yâverin ola.
Hazreti Hızır yoldaşın ola. Erenler, gerçekler demine, devrâ-
nına, keremine Hü..

Rehber erkân üzre olduğu yerde niyaza vardıktan son-
ra tekrar Mürşidine gelip niyâz eder, ondan sonra Gaip eren-
ler postuna, Çerağ tahtına, Kûre'ye niyâz eder. Geri geri Ho-
rasan postuna varır oraya da niyâz eder. Dâr'a gelip, cümle-
den cümleye deyip cümle canlara birden niyâz eder. Ayağa kal-
kıp Dâr'da bu tercümanı okur:

B-ism-i Şah, Allah Allah. Allah, Dost, Hızır, gaip

zâhir, bâtın, ayn-ül-cem' erenlerinin gülcemâllerine aşk olsun.

Mürşid de elleriyle postuna niyazla: -Hü.. diye karşılık verir. Aynı zamanda hazır olanlar da niyâzla karşılık verirler. Rehber böylece hizmet görme erkânını bitirmiş olur.

7. Erkân: Rehberin Talibi Mürşide Teslimi:

Ondan sonra rehber, meydanda hazır bulunan seccadeyi alıp mürşid önüne yere serer. Usulüyle katlanmış olan seccadenin her katını açarken birer bölümünü söyleyerek şu tercümânı tamamlar: B-ism-i Şah Allah Allah.

A`zamt-ü ileyk-e yâ Ali..

Ekremt-ü ileyk-e yâ Ali..

En`amt-ü ileyk-e yâ Ali..

Eslemt-ü ileyk-e yâ Ali..

Bundan sonra rehber, geri çekilerek, ikrâr verecek canı yerinden kaldırıp sağ elinden tutarak tâlibi meydan kapısına kadar götürür. Rehber tâlibin başından arakıyyesini alıp Adap üzre niyâz edip, mürşide teslim eder. Bunu verirken şu tercümanı okur:

B-ism-i Şah, Allah Allah. Ve izâ şî'nâ beddelnâ emsâ-lehüm tebdîlâ (İnsan=Dehr sûresi; âyet: 28 son yarısı. Türkçesi: Dilersek onların yerine, bir değişiklik ile, onlar gibilerini getiririz.)

Mürşid de tâlibin tıgbendini, niyaz ederek rehberine verir. O da niyaz ederek alıp geriye, meydan kapısına çekilir. Orada tıgbendi talibin boynuna takar. Bunu yaparken bu âyeti okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah. Bismillahirrahmanirrahim.

Yâ eyyühellezîne âmenu kuu enfüseküm ve ehliküm Nâr`en. (Tahrir sûresi, âyet; 6.) Vagfirleküm hatâyaküm senezîd-ül-muhsinîn. (Bakara sûresi, âyet; 58 sonu.) Bel millet-e İbrahim-e hanîfâ.. (Bakara sûresi; âyet: 135.) Ve men dahalehû

kân-e âminâ (Âl-i İmran sûresi, âyet: 97.)

(Bu âyetlerin Türkçeleri şöyledir: Ey iman edenler, kendinizi ve ailelerinizi o ateşten koruyunuz. Murâdımız isyânımızın afvidir deyin ki ağır suçlarımızı bağışlayalım, iyilik edenler gelince, bunların mükâfaatını arttıracacağız. İbrahim'in dînine uyun. Ve kim oraya girerse emîn olur.) Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Ali râ bü-lend-e salâvât... der . Mürşit ve hazır olanlar salâvât getirirler.

Tığbend'in uçları rehberle talibin sağ ellerinde toplanmış halde halkası talibin boynundan geçirili olarak Meydana gelirler. Rehber talibin sol kolu altından sağ elini sokarak onun sağ elini başparmakları birbirine karşı ve içiçe temas halinde olarak tutar. Tören süresince beraber bulundukları vakitte hep böyle kalırlar. Sol el niyaz durumunda göğüslerindedir. Rehber önce talibi eşige niyaz ettirir ve şu tercümanı okur: B-ism-i Şah, Allah Allah.

Eşiğine koymuşam ben cân-ü ser
Tâ vücudum ola sâfî hem çü zer.

Eşiğinde sâilim bû hâcetim:
Men fakîre kılasın bir hoş nazer,
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Niyazdan kalkınca rehberin talibe telkîni şöyle olur:
- Ey talib-i dîdâr-ı ilâhi. Bu birinci niyazımız eşîgedir. Bu makaam dervişlik menzilidir. Ve cem'i zamanda ayaklar altındadır. Ve bu yoldan geçen canlar dahi gerektir ki varlığını mahveyleye. Ve kendini yok bilip hemân Cenâb-ı Hakk'ı vâr bilip ve yokluğu nefesine, ve varlığı Hakk'a verip derviş-i derd-mend ola... ilh...der.

Rehber talibi dâr'da, Horasan postunda niyaz ettirdikten sonra tekrar dâr'a getirip şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Arsa-yı Hakk'ta durup dâr'ı irâdette özüm,
Hâk-i dergâh oluben secde-i vuslatta yüzüm,
Her ne fermân olursa Şâh-ı mürüvvette sözüm,
Muntazır lutfunuza izn-i icâbette gözüm.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Ve rehber talible beraber bulundukları yere ve oradan kalkıp Horasan postuna niyaz ettikten sonra dönüp mürşide karşı, ayakları mühürlü olduğu halde, şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah.

Ci'nâ bi-bâb-il-Hakk-ı biş-şevk-i sâilen ve mukarriben bi-Muhammed-in ve Haydar-en ve tâlib-en b-is-sırrı vel-feyz-ü minhümâ ve min-ez-Zehrâ-i ve Şebbîr-en ve Şüber-en..

Esselâm-ü alâ Ehl-el-beyt-in nübüvvet-i ve ma'denir-risâlet-i ve mehbit-il-vahy-i ve hazâin-il-ilm-i vel-hilm. Ve rahmet-ullâh-i ve berekâtüh. Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Bundan sonra rehber, bulunduğu yerden Baba erenler huzuruna varmayı dört adıma bölecek şekilde hesablar ve:

1. adımda: Es-selâm-ü aleyküm şeri'at erenleri...
2. adımda: Es-selâm-ü aleyküm Tarıkat pîrleri...
3. adımda: Es-selâm-ü aleyküm Ma'rifet kâmilleri...
4. adımda: Es-selâm-ü aleyküm Hakikat Şâhları ve âgahları... der.

Bu adımlardan önce sağ ayak atılır ve sol ayak sağın yanına getirilince ayaklar mühürlenir. Esasen bütün tören boyunca ayakta durulurken böyle durulur. Mürşit her adımda rehberin selâmına : -Aleyküm-üs-selâm ve rahmetullah-i ve berekâtüh... diye cevap verir.

Dördüncü adımdan sonra rehber şu tercümanı okur: B-ism-i Şah Allah Allah. Eli erde, özü dâr'da yüzü yerde, Hakk huzurunda, Muhammed Ali divanında, Pîrimiz Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî meydanında Oniki İmam ve ondört mâsum-u pâk

efendilerimizin dostlarına dost, düşmanlarından ırak olmak kavliyle ve Hak erenlerin vermiş olduğu pend-ü nasihat ile amel ve hareket etmek üzre baş açık, yalnayak, boynu bağlı erenler meydanında Pîr-i tarıkat Seyyit Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî Efendimizin tarıyk-i nâzenînine ikrâr vermek isteğinde ...oğlu veya ...kızı... nam bir koç kuzulu kurbânımız vardır. Bu hususta ne ferman buyurulur, getirelim mi? Allah eyvallah...

Mürşit de hazır olanlara hitâben şu tercümanı okur: B-ism-i Şah, Allah Allah. Seyyid-is-Sâdât, muhibb-is-sâdât, hulâsa-i mevcûdât, Muhammed Mustafâ râ salâvât. Pîrimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Velî, muhibb-i âl ve ashâb, ehl-i şerî'at ve sahib-i tarıkat erleri, ma'rifet kâmilleri ve hakikat şahları ve âgâhları erkânı üzere bir mûnis mü'min âşık boynu bağlı erenler meydanına gelmiş, kul ve kabûl olmayı diliyor. Bu hususta erenlerin re'y-i ma'rifetini talep eyliyor. Bu candan râzı mısınız?

Ayn-ül-cem'erenleri de: -Hüü... Eyvallah... diye secdeye varıp niyâz ederek kabullerini bildirirler. Bunun üzerine mürşid: -Hakk cümlelizden hoşnûd ve râzı olsun... Derviş dervişin hizmetinde bulunur... dedikten sonra rehber hitaben:

-Derviş-i dervişân, kabûl-ü makbûlân... Kerem-i evliyâ, himmet-i hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Velî, gerçek erenlerin demine Hü...der.

Rehber tâlibi, mürşid önüne götürür, iki dizi üzerine çöktürür, onu mürşid'e teslim ederken şu tercümanı okur:

-B-ism-i Şah, Allah Allah. Bismillahirrahmanirrahim Yâ eyyühellezin-e amenü sallû aleyh-i ve sellimü teslimâ. (Ahzâb sûresi, âyet:56 son yarısı) (Türkçesi: Not: Bazı kayıtlarda âyetin ilk yarısı ile, tamamı söylenir. O yüzden buraya tamamını yazıyoruz: Tanrı ve melekleri peygamberi öğerler. Ona rahmet yağdırır, salâvât ederler. Ey inananlar, siz de ona saygı gösterin. Bağlılıkla selâmlar gönderip du'a edin).

8. Erkân: Mürşidin Talibe Tövbe Ettirmesi ve Telkîyn'i:

Mürşid de önünde diz çökmüş olan talibin boynundan tığbendini çıkarıp yanına bir yere koyar. Sağ elinden talibi tutar. Avuçları birbirine değerek talibin başparmağını kendi başparmağına dik tutulmuş olarak karşılıklı rabteder. Talib sol eliyle de mürşidin eteğinden sımsıkı tutar. Rehber, bu sırada, talibin biraz sol gerisinde sol dizi üzerine oturur ve sağ elini talibin sırtının ortasına, parmakları açık ve avuç içi iki kürek kemiği arasına gelecek şekilde, koyar. Bu oturuşta talibin sağ dizi mürşidin sol dizine temas edecektir.

Mürşit sol eliyle talibi omuzundan tutup kulağına eğilerek şöylece tövbe ettirir:

-B-ism-i Şah, Allah Allah. Fermân-ı Celîl, kurbân-ı Halîl, delîl-i Cebrâîl, tekbîr-i İsmâîl... Allah-u ekber Allah-u ekber, Lâ ilâhe illâllah, Allah-u ekber Allah-u ekber ve lillâhil-hamd... Subhân-Allah vel-hamd-ü lillâh... Ve lâ ilâhe illâllah-ü ekber... Ve lâ havl-e ve lâ kuvvet-e illâ b-illâh-il ali-yyül-azîm.

Bundan sonra mürşit kelime kelime teker teker söyleyerek ve talibe yüksek sesle tekrar ettirerek şu tövbeyi ettirir:

-Estagfirullah, estagfirullah, estagfirullah... Min küll-i zenb-in ez mebtelhû amd-en, ev sehven, ev hatâ-en, ev sırr-en, ev alâniyyet-en, ve etûb-u ileyh-i min zenb-illezî a'lem-ü ve min zenbillezî lâ a'lem-ü inneke ente allâm-ül-guyub-i settâr-il-uyûb-i Gaffar-üz-zünûb-i ve hüve-t-tevvâb-ür-Rahîm, Estagfirullah, şakir-en lillâh...

(Not: Bu tövbenin önemi büyüktür. Talib söylediği bu arabça sözcüklerin anlamını bilmelidir. Bunun ayrıca türkçesi kendisine söylenmelidir; şöyledir: Bağışlama ve yargılama dilerim. Bağışlama ve yargılama dilerim. Bağışlama ve yargılama dilerim.)

dilerim. Bütün suçlarıma Büyük Allah'tan bağışlama ve yargılama dilerim. Bütün suçlarım için, bilerek veya bilmeyerek, yanlışlıkla, açık veya gizli olarak işlediğim bütün suçlarım için... Bilinen veya bilinmeyen, bilerek veya bilmeyerek işlenmiş bütün suçlarım için tövbeler olsun.Tanrım... Sen gizli-leri bilici, ayıpları örtücü ve suçları bağışlayıcısın).

Bundan sonra, mürşit, "sen şimdi dinle" diyerek, yalnız kendisi şöyle devam eder: -B-ism-i Şah Allah. Ey talîp. Allah, Muhammed, Ali ve Oniki İmama imân getir. Mezhebini bir bil. Hakiki mürşidini Muhammed, rehberini Ali bil. Yalan söyleme, harâm yeme. Gaybet etme.(dedikodu etme) Şehvet-perest olma. Eline, diline, beline sahip ol. Kibir ve kin tutma. Kimseye hased etme. Gördüğünü ört, görmediğini söyleme. Elinle koymadığın şeye yapışma. Elinin ermediği yere el uzatma. Sözü'nün geçmediği yere söz söyleme.

İbretle bak, hilm ile söyle. Küşüğe izzet, büyüğe hürmet eyle.İkrârını sâf eyle. Hakk'ı özünde mevcûd bil, erenlerin esrârına âgâh ol. Mürşidin Muhammed, rehberin Ali'dir. (Not: Bazı nüshalarda: Rehberin Muhammed, mürşidin Ali'di). Mezhebin Ca'ferî, gürûhun nâci, Pîrin Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir. Özünü bu yolda böylece sâbit-kadem eyle. Evveli Hü, âhırı Hü... der.

Bundan sonra, mürşid, talibin elini âdâb ve usûlü vec-hile eline alır. Yani: rehberin eli ile birlikte üçü bir arada el tutuşurlar. Mürşidin başparmağı biraz daha yukarıda olarak... Ve, telkîynine şöylece devam eder:

Bismillahirrahmanirrahim. İnnellezîn-e yubâyi'ûnek-e innemâ yübâî'ûnallâh-e yed-ullâh-i fevka eydîhim feman neke-se feinnemâ yenküs-ü alâ nefsihî ve men evfâ bimâ âhed aley-hullah-e fesityü'tîh-i ecren azîma. (Fetih sûresi, âyet:10 Manzum Türkçesi:

Sana bî'at edenler ancak Allah'a etti.
Hakk'ın eli onların elleri üstündeydi.

Onun için sözünü kim bozarsa yarın'a
Bozmuş olur kendinin öz nefsi zararına.
Kim Allah'la ahdini yerine tam getirir
Tanrı da ona büyük ödüller, sevâb verir).

Ey talib. Cenab-ı Hakk bu âyet-i kerîmesinde Peygam-ber-i zî-şan efendimize buyuruyorlar ki: Her kim size bî'at etti gerçekte bana bî'at etti. Ve her kim ki sizin elinizi tuttu, gerçekte benim kudret elimi tuttu. Bu ikrârından dönenler nefislerine zulmetmiş olurlar. Sâbit-kadem olanlara ise büyük sevâb, büyük iyilikler vardır.

Bismillahirrahmanirrahim: Yâ eyyühellezîn-e âmenû-t-te-kullah-e v-et-tanzur nefs-ün mâ kaddemet ligad-in v-et-te-kullah-e innallah-e hübîr-ün bimâ ta'melûne. (Haşr sûresi; âyet: 18. Türkçesi, manzum olarak:

Ey îmân eden kullar. Dikkat edin hepiniz,
Yüce Tanrı'ya karşı neyse görevleriniz.
Ne iş gördü, bir baksın her cân yarını için...
Hakk'a karşı tümünüz göreve dikkat edin.
Bütün yaptığınızdan
Tanrı haberdâr heman.)

Bismillahirrahmanirrahim: Yâ eyyühellezîn-e âmenû tû-bû illallâh-i tevbe-ten nasûhâ (Tahrîm sûresi, âyet: 8, Türkçesi: Ey iman edenler. Allah'a içten gelen bir tövbe ile tövbe edin . Yüreğinizin bütün özlüğü ile ihlâs ile dönün.)

Bismillahirrahmanirrahim: Ve innallâh-e yuhibb-üt-tev-vâbîn-e ve yuhibb-ül-matatah-hirîn-e (Bakara sûresi, âyet:222 sonu. Türkçesi: Tanrı tövbe ile kendisine dönenleri de sever).

Bismillahirrahmanirrahim: El-hamd-ü lillâhillezî lâ yebkaa illâ vechehû ve lâ yekuum-u illâ zâtüha leh-ül-hükm-ü ve ileyh-i terceû-e (Kassas sûresi, âyet: 88. Türkçesi: O'ndan başka tapacak yoktur, her şey fânidir, geçicidir, helâk olur; ancak O Bâkîdir. Hüküm O'nundur ve siz O'na döneceksiniz).

Allâhümme sallî alâ seyyidînâ Muhammed-in Ali-yyin
v-el-Hadice-tü v-el-Pâtıma-tü v-el-Hüseyn-i nesl-i zeki-yyen,
Vez-Zeyn-el-Âbi-dîn-ü v-el-Bâkır-ü v-es-Sâdık-u v-el-Kâzım-ü
v-er-Rıza-i v-et Taki-yyi v-en-Nakıy, v-el-Hasan-ül-Askerî
v-el-Mehdî-yellezî hüccet-ül-kaaım-i yadrib-ü bis-seyf-i bi-
hükm-i ezeli-yyen ebed-iyyen, Salâvatüllâh-i ve selâmühü aley-
him ecma'in

Mürşit bunları söyledikten sonra talibin tacını tekbir-
ler ve tıgbindini beline bağlar ki bunlar şöyle olur:

Mürşit talibin elinden eline ve rehber dahî talibin
elinden ve arkasından elini bırakırlar. Mürşit, yanında duran
talibin arakiyesini alarak, bundan önce rehberin fahrini tek-
birlediği gibi, tekbirleyerek onun başına geçirir ki biraz
önce 6. erkân bölümünde yazılmıştı.

Bundan sonra, talibin boynundan alıp yanına koyduğu
tıgbindini alıp, her düğümü vururken birer ihlâs sûresi oku-
yup üfleyerek, orta bölümünden birbirine onbeş santim kadar
aralık bırakarak üç yerinden düğümler. Rehber talibin kolla-
rını yukarıya doğru kaldırır ve avuçlarını birbirine temas
ettirerek tutturur. Bu sırada talip de iki dizi üzerine kal-
karak dik durur. Mürşit, tıgbendi düğümlerinden öptürerek ta-
libin beline bağlar ve bu esnâda şu tercümanı okur:

-B-ism-i Şah Allah Allah. Bismillahirrahmanirrahim:
Yâ eyyühellezîn-e âmenû-sbirû ve sâbirû ve râbitû v-et-tekul-
lâh-e la'alleküm tüflihân (Âl'i İmran sûresi, âyet: 200. Türk-
çesi manzum olarak:

Ey iman eden kullar. Sabredin ve dönmeyin
Sımsıkı bağlı olun, düşmana karşı gelin.
Sakının günahlardan, Hakk Çalab'dan sakının
Kurtuluş bulasınız karşılığı Tanrı'nın).

Bu âyetten sonra tekbirler: Allah-u ekber, Allah-u
ekber... Lâ ilahe illallah-ü V'Allah-ü ekber Allah-ü ekber

ve lillâh-il-hamd. Havâlet yâ Şah-ı evliyâ, Hü dost...

Bundan sonra yine talip usûlüyle mürşidin önüne oturur. Mürşit tekrar talibin sağ el başparmağını kendisinin ve rehberin sağ el başparmağı ile önce anlatıldığı gibi, birleştirerek el tutuşurlar. Mürşit talibi deragûş ederek: -Ey talip. Verilen pend-ü nasihatı aldın kabul ettin mi? diye üç defa tekrarlayarak sorar. Talip de üç defa: -Allah eyvallah kabul ettim... diye olumlu cevap verir.

Mürşit talipten böylece ikrâr aldıktan sonra : -Allah erenler ikrârında sâbit-kadem eylesün, haydi var rehberinin rızasında ol... diyerek ve arkasını meshederek talibi rehberine teslim eder.

9. Erkân: Mürşidin Talibi Rehber'e Teslim ve İ'adesi:

Mürşit tâlibi rehberine teslim edince ikisi niyâz edip dâr'a çekilip peymançede dururlar. Orada rehber şu tercümanı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah.

Hamd-ü lillâh kim men oldum bende-i hâss-ı Hudâ
Cân-ü dilden aşk ile hem çâker-i âl-i abâ.
Râh-ı zulmetten çıkub doğru yola bastım kadem
Hâb-ı gafletten uyandım cân gözüm kıldım kûşâ.
Onikîmâm bendesiyim men gürûh-u nâciyim
Yetmişiki fırkadan oldum berî dâhi cüdâ.
Mezhebim Hak Ca'ferîdir gayrılardan el yuydum
Pîrim, üstâdım Hacı Bektâş-ı kutb-u-evliyâ.
Hak deyüp el bağladım ikrâr virüp ermişlere
Mürşidim oldu Muhammed, Rehberimdir Murtazâ
Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan, İmam
Hüseyn, Alf râ bülend-e salâvât. (Herkes salâvât getirir).

Bundan sonra niyâz edip tekrar mürşide varırlar. Ve rehber mürşid huzurunda şunu söyler ve talibi yine mürşide niyâz ettirir:

Ve l-illâh-il-meşrik-u v-el-mağrib-u feeynemâ tüvellû fesemm-e vechullâh-i (Bakara sûresi, âyet:115.Türkçesi: Doğu da ,batı da Tanrınıdır. Hangi tarafa dönerseniz Tanrı'ya "i-ta`at ve ibâdet" yönü orasıdır)?

Rehber bunu söylerken talib de mürşidin sağ diz, sol diz ve ellerini öperek niyazdadır. Rehber bu âyeti okumayı bitirince, mürşid de: Sîmâhüm fî vücûhihim min eser-is-secûd (Fetih sûresi, âyet:29'dan bir parça. Türkçesi: Çehreleri, yüzlerindeki secde izinden bellidir) âyetini okur.

Rehber ve talib böylece mürşide tekrar niyâz ile huzûrundan ayrılıp sırasıyla çerağa, kûre makaamına, dâr'da sağ ve soldaki canlara, Horasan postuna niyâz ettikten sonra ; dâr'da peymançeye geçerler.

Orada rehber şu tercümanı okur:

B-ism-i Şah, Allah Allah. Dost, hâzır, gaaib, zâhîr, bâtın, Ayn-ül-cem'erenlerin gülcemâllerine aşk... Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali râ bülend- salâvât (Herkes salâvât getirir).

Tercümandan sonra her ikisi de oldukları yerde (dâr'da) niyaz ederler.

10. Erkân: Rehberin Talibe Makaamları (Menzilleri) Göstermesi:

Dâr'daki niyâzdan kalktıktan sonra tekrar mürşid huzuruna varırlar. Ayakta niyâz duruşunda, rehber talibin kulağına, yine de oturanlar tarafından duyulabilecek şekilde fakat hafif bir sesle tane tane olarak şunları söyler:

-Ey tâlib-i dîdâr-ı ilâhî... Erenler meydanında bu makaama "Peygamber makaamı ve postu" derler. Levlâk-e levlâk-e lemâ halâkt-ül-eflâk (yani: sen olmasaydın, sen olmasaydın

bu felekleri yaratmazdım) mazmûn-u münifi vechile onsekizbin âlem kendilerinin yüzü suyu hürmetine halk olunan sâhib-i şerî'at Peygamber-i zî-şân Efendimiz Hazretlerinin makaamıdır. Makaam-ı mürşiddir, Hakk makaamıdır, niyâz et.

Der ve talibe niyaz ettirir (bazı erkânâmelerde kendisi de niyâz eder diye kayıtlıdır).

Oradan rehber ve talib "Gaib erenler postuna" (birçok yerde buna rehber postu da diyorlar. Asıl adı böyledir) varıp niyâz ederler. Rehber, burada talibe şöyle telkîyn eder:

Ey tâlib-i dîdâr-ı ilâhi. Buna Ali postu derler. Şerî'at, Tarîkat, ma'rifet ve hakikatin evvelki bâbı budur. Bu makaama gelinmedikçe şerî'at tarîkat, ma'rifet ve hakikat idrak olunmaz. Rehber-i âlemdir. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyâ et.

Oradan Baba'nın sağ tarafındaki ocağın da sağında bulunan posta varıp niyâz ederler. Rehber burada talibe şöyle der:

-Ey tâlib-i dîdâr-ı ilâhi. Erenler meydanında bu makaama "Aşçı postu" derler. Bu makaamda çigler pişirilir ve lezzetsizlere lezzet verilir. İmam Hasan Efendimizin makaamı Seyyit Ali Sultan Efendimizin menzilidir. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyâz et.

Oradan, bunun sağındaki ikinci posta varırlar. Niyaz ederler. Rehber talibe şöyle der: -Ey tâlib-i dîdâr-ı ilâhi. Erenler meydanında bu makaama "Ekmekçi postu" derler. Bu makaamda erenlerin ekmeği pişer ve onunla intifalanup Allah erenlere şükredilir. İmam Hüseyin Efendimizin makaamı ve Balım Sultan Efendimizin menzilidir. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyaz et.

Rehber ve talip oradan üçüncü can'a varırlar, niyaz ederler. Rehber burada talibe: -Ey tâlib-i dîdâr-ı ilâhi.

Erenler meydanında bu makaama "Atacı postu" derler. Sahîb-i tariykat, şah-ı vilâyet Efendimizin esb-i hakikatının tımar-cısı Kanber-i Ali Sultan Efendimizin makaamıdır, niyaz et der.

Buradan talible birlikte dördüncü canın oturduğu posta varıp niyaz ederler. Rehber: -Ey tâlib-i dîdar-ı ilâhi. Erenler meydanında bu makaama "Mihmandar makaamı" derler. Hızır Aleyhisselâm postudur. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyaz et der.

Oradan daha sağ taraftaki beşinci canın postuna varıp niyaz ederler. Rehber burada talibe: -Ey talib-i dîdar-ı ilâhi erenler meydanında bu makaama "Nakiyb postu" derler. Sarı İsmail Sultan efendimizin makaamıdır. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyaz et. Der.

Oradan altıncı cana varıp niyaz ederler. Rehber burada talibe: -Ey talib-i dîdar-ı ilâhi, erenler meydanında bu makaama "Ayakçı postu" derler. Abdal Musa Sultan Efendimizin makaamıdır. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyaz et. Der.

Talible rehber buradan Çerağ tahtı önüne gelirler, niyaz ederler. Rehber burada talibe şöyle telkiyn eder: -Ey talib-i dîdar-ı ilâhi. Erenler meydanında bu tahta "Taht-ı Muhammed" derler. Medlûl-ü hakıykısı "gerçek anlamı" şudur: Peygamber-i âlîşân Efendimiz Hacc-ül-vedâ'dan dönüşlerinde "Gaddîr-i Humm=Humm kuyusu" denilen menzile geldiklerinde "El-yevme ekmelt-ü leküm dîneküm ve etmem-tü aleyküm ni'metî ve razî-tü leküm-ül-islâm-e dîn-en (Mâide sûresi, âyet: 4.den bir bölüm. Türkçesi: Bugün size dîninizi tamamladım. Size ni'metlerimi bütünledim. Size dîn olarak islâm'ı kabul ettim) nass-ı celîlinin sırrı zuhûr edip, dâr'ı ukbâyı teşrif buyuracakları îmâ ve ilhâm olunmasıyla ashâbına bir vasiyyet icrâsına lüzûm hâsıl oldukça hemân oracıkta develerin cihâzından bir taht kurarak Fahr-i cihân Efendimiz üzerine çıkmış Şah-ı vilâyet Alî kerrem-Allah-ü vechen Efendimizin elini eline alıp hâzûruna hitaben: "Beni sevmek isteyen Ali'yi sevsin; ben ilmin şehriyim,

Ali kapısıdır. Ben kimlerin Mevlâsı oldum ise, benden sonra Ali onların Mevlâsıdır. Ali'ye düşman olan bana ve Allah'a düşman olur... yolunda ve daha nice hadisler îrâd buyurmuşlardır. Bu hâdise-i celîle yolumuzda işbû Çerağ tahtı ile temsil olunur. Nûr-u Muhammed âlemi nasıl karanlıktan kurtarıp ışığa vardırırmışsa bu çerağ tahtı da kalp ve vicdanları aydınlatarak Cemâlullah'ı "Tanrı gerçek güzelliğini" müşahedeye yol açar. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyâz et.

Oradan Kûre makaamına varıp niyaz ederler. Rehber burada talibe: -Ey talib-i dîdâr-ı ilâhi. Erenler meydanında buna Kûre makaamı derler, ocak demektir. Bu makaamda çigler pişer, nâli-i feyz-i ilâhî olur. Mebde've merkez-i nûr-u ziyâdır. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyâz et.

Oradan Horasan postuna varırlar, rehber bu tercümânı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah. Sâhib-i erkân-ı Horasân Hünkâr Hacı Bektaş Velî kuddis-Allâh-u sirrahul'âli vel-celî Efendimizin dem-i devranlarına aşk olsun. Allah Allah. Deyüp niyâz ederler. Rehber talibe şunu söyler: -Ey tâlib-i dîdâr-ı ilâhi. Erenler meydanında bu posta Horasan postu derler. Pîrimizin Horasan'dan getirdiği postudur. Sahib-i tarîkat Hünkâr Hacı Bektaş Velî Efendimizin makaamıdır. Hakk'a eriştirici makaamdır, niyâz et. Der ve niyâz ederler.

Oradan da Meydân taşına varıp niyâz ederler. Rehber burada talibe: -Ey talib-i dîdâr-ı ilâhi. Erenler meydanında bu taş "Meydan taşı" derler. Bu makaamda erenler yoluna doğru gitmeyenleri terbiye ederler. Elinde kudret kılıncı ile duran "Kolu aç Hacım Sultan" dır, Makaam onun makaamıdır. Korkup hazer edilecek makaamdır, niyaz et. Der.

Oradan rehberle talip meydan ortasına varıp niyaz ederler. Rehber burada talibe: -Ey talib-i dîdâr-ı ilâhi. Erenler dilinde buna "Meydân-ı Muhammed Ali" derler. Kadın erkek bütün mü'minler bu meydanda ahz-ı bî'at edüp vâsıl-ı Hakk olurlar. Salât'a inanmış kişinin Tanrı katına yüceldiği makaamdır, niyâz et. Der.

Rehber talibe bu makaamları tanıttıktan ve niyâz ettirdikten sonra en sonda Dâr'a niyaz edip kalkar. Peymançeye geçip bu tercümânı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah.

Kerem bâbın küşâd etmiş şehâ her dü serâ gördüm,
Muhammed Mustafa'yı dest-gîr-i her gedâ gördüm.
Gelüp ayn-el-yakıyn Şâh-ı vilâyet pîşüva gördüm
Özümü cümle ihvân ile fî taht-il-livâ gördüm.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Yine orada rehber şu tercümânı okur: -B-ism-i Şah Allah Allah. Allah, dôt, hâzır, gaaib, zâhir, bâtın, ayn-ül-cem'erenlerinin gül cemâllerine aşk olsun. Ber-cemâl-i Muhammed. İmam Hasan- imam Hüseyin- Ali râ bülend-e salâvât...

Mürşit ve herkes hafif yüksek sesle salâvât getirirler. Rehber meydan ortasında bir boyun kesip talibî alır, yerine oturtur. Otururken önce sağ ayağını postuna bastırır. Rehber talibe niyâz ederek şöyle der: -Erenler seni senden alıp sana teslim ettim. Yükün sırtına, amelin boynuna, Mî'racın mübârek olsun...

Talib de rehberine niyâz eder.

(Eğer başka talibler varsa, rehber onların da aynı şekilde rehberlik hizmetini görür. Yoksa peymançeye geçerek bu tercümanı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah...

Hudâ hakkı kabûl et hizmetim ey şah...
Bi-hakk-ı Al-i abâ Al-i dergâh.
Hüseyin-i Kerbelâ'nûru hakkıyçün
Bu hizmetten ayırma ey gani Şah...
Erenlerimden haklı hayırlı himmet, Şey'en lillâh,
Hü Dost, Allah eyvallah...

Böyle haklı-hayırlı isteyen rehber, mürşid de bu tercümanla cevap verir: -B-ism-i Şah, Allah Allah... Niyâzınız, namâzınız, hizmetiniz kabûl ola. Hakk'ın dergâhına yazıla.

Er Hakk Muhammed Ali, Oniki İmam, ondört mâsum-u pâk Efendilerimiz yâr ve yâveriniz ola. Kuvvet-i kerâmet, Himmet-i hüsn-ü nazar eyleye. Hakk erenler şaşırtıp düşürmeye. Merde, nâmerde muhtâc eymeye. Dünyevî murâdların, uhrevî maksûdun hâsıl ve müyesser ola. Kerem-i evliyâ, dem-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî, gerçeğe Hü...

Bundan sonra rehber yerinde secdeye varır ve meydân ortasında boyun keserek geçip postuna niyâz eder ve oturur.

11. Erkân: Şerbet Dağıtılması

Eğer şerbet dağıtma işini yine rehber yapacaksa yerine oturmadan bu işe başlayacaktır. Bu hizmeti çerağcı görecekse ona, veya özel şerbetçi hizmeti erbâbı varsa ona, Mürşid: -Kalk erenler... Seyyid-üş-şühedâ Efendimiz için sebîl eyle... der.

O kimse de: -Eyvallah Şahım, eylerim, deyip yerinde niyâza varır ve kalkarak Taht'ın önünde bulunan havlu ve şerbeti alır.

Havluyu sağ omzuna atar, şerbet kabını sol eline ve bardağı sağ eline alır. Dâr'da peymançeye geçer ve bu tercümânı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah...

În âb-ı revân selsebîlest...

Ber teşne-lebân Hakk sebîlest.

Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan- İmam

Hüseyn, Ali râ bülend-e salâvât...

Bundan sonra, mürşide vararak bardağa koyduğu şerbeti sunarken: -B-ism-e Şah, Allah Allah. Sekaahüm yâ hüseyn. Der. Mürşid de: -Selâmullah-ü alel-Hüseyn, Lânetullâh-ü alâ kaatilil-Hüseyn. Der (Türkçesi: Hüseyn'e Tanrı selâmı, Hüseyn'in katiline Tanrı'nın lâneti olsun...) diye karşılık verir.

Mürşitle birlikte diğer canlar da aynı karşılık

cümlesini az yüksek sesle tekrâr ederler. Mürşit aldığı şerbeti üç yudumda içer, bardağı geri verir.

Böylece, önce erkeklere derece-mertebe sırasıyla, onlardan sonra Bacı'lara sıra gözetilerek sebîl erler. (Her sunuşta yukarıdaki selâm ve lânet cümlesi yüksek sesle tekrarlanır).

En sonunda şerbetçi meydan ortasında, Dâr'a varıp sol dizini yere dayayarak kendi dahî şerbet içer.

Her şerbet içen, içtikten sonra bardağı şerbetçiye (Sâki) ye teslim ettikten sonra olduğu yerde secde ile niyâz eder. (Not: Şerbet dağıtmadan önce okunan farsça tercüman yerine bazı erkânâmelerde Sâfi'nin manzum parçasının söyleneceği kaydı vardır. Aşağıya bu manzum parçadan bir bölümü kaydediyoruz:

Gel ey sâki-i vahdet sun piyâle
Sekaahüm Rabbühüm mâ'en tahûrâ.
Hayat irsün elinden ehl-i hâle
Sekaahüm Rabbühüm mâ'en tahûrâ.

Olub Sâfi kulun aşkından mecnûn
Sebîl eyler yolunda eşk-i pürhûn
Yine devreylesün ol çâm-ı gülgûn,
Sekaahüm Rabbühüm mâ'en tahûrâ).

Sâkî kendisi de şerbet içtikten sonra Peymançeye geçerek şu tercümânı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah.

Cân-ü baştan geçmişiz biz Rûm erenler aşkına
Cân gözüyle dembedem Hakk'ı görenler aşkına.
Kerbelâ-yı dest-i gamdan cân verenler aşkına
Ol Yezid elinde teşne-leb kalanlar aşkına
Gözlerim yâşın sebîl ettim îmâmlar aşkına.

Bundan sonra, Sakî şerbet kabını meydan taşına

bırakarak Dâr'a, Mürşid'e niyâz eder. Mürşid önünde yerde serili olan seccadeyi usûlüyle katlayarak kaldırır. Şöyle ki: Önce seccadenin sağ kenarını üzerine katlayıp sonra sol kenarını katlar. Kendi tarafından başlayıp mürşide doğru yuvarlayarak bir top yapar, koltuğu altına alıp meydandan dışarı bir yere bırakır.

(Not: Bazı erkânnâmelerde seccâde, süpürme işinden sonra kaldırılıyor).

12. Erkân: Meydanın Süpürülmesi ve Erkânın Bitirilişi:

Rehber veya Ferrâş hizmeti görececek dervîş varsa o, durduğu yerden faraş ve süpürgeyi alır. Dâr'da peymançeye geçer. Sol elinde faraş, sağ elindeki süpürge sol koltuğunda olarak şu tercümânı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah.

Hüseyn-i Kerbelâ için gözlerim yaştır,

Ol Yazîd askerın bağı kara taştır.

Pîrimiz kırklar içinde ser-farrâştır.

Ber cemâl-i Muhammed... ilh... (Herkes salâvât getirir).

Bundan sonra mürşid huzuruna gelip faraşı yere değdirerek süpürgeyi de onun üzerinde tutup önce sağ taraftan, sonra soldan, ve daha sonra ortadan mürşid tarafından başlayarak, faraş ve süpürgeyi yerden kaldırmamak şartıyla eşiğe kadar yürütüp sonunda elindekileri yerlerine koyar. Oradan mürşid huzuruna gelip, Dâr'da peymançeye durarak şu tercümânı okur:

B-ism-i Şah, Allah Allah...

Hudâ hakkı kabul et hizmetim ey Şah.

Bi-hakk-ı Âl-i abâ ve Âl-i dergâh.

Hüseyn-i Kerbelâ nûru hakkıçün

Bu hizmetten ayırma ey gani Şah

Erenlerden haklı-hayırlı himmet,

Şey'en lillâh, Allah, eyvallah.

Buna cevap olarak Mürşid de şunu söyler: -B-ism-i Şah,

Allah Allah... Cümle hizmetin kabul ola . Murâdın hâsıl ola. İsteğin feth'ola. Seyyid-i Ferrâş Efendimizin hayır himmetleri üzerine sâye-bân ola. Er Hakk Muhammed Alî, zâhir bâtın yâr ve yâverin ola. Hazret-i Pîr Efendimiz dest-gîrin ola. Dem-i Pîr, kerem-i evliyâ, gerçek erenlerin demine Hü diyelim... Hü... diye karşılık verir.

Bitiriş:

Tören görevleri bitirilip herkes yerlerine oturduktan sonra Mürşid "Büyük Gülbank" denilen tören bitiriş duasını okur.(Not: Bu gülbank çok uzun olduğu için buraya kaydetmedik, duanın tamamı Bedri Noyan'ın "Bektaşılık-Alevîlik Nedir" isimli kitabında sf.268-275 arasında kayıtlıdır). Bunu okurken kendisi de, ayn-ül-cem' erenleri de oturdukları yerde niyâz durumunda, secde vaziyetinde dururlar. Hazır olanlar mürşidin sözlerini, hafifce bir sesle "Allah Allah" diyerek dinlerler. Gülbank bitince hepsi Hü... derler ve doğrulurlar. Ayn-ül-cem' erenleri meydana girildiği gibi, âdâb üzre sırasıyla, birer birer, dâr'a ve eşiğe niyâz ederek meydândan çıkarlar.

Herkes nasîb alanı tebrik eder. Semâ'lar edilip lokma yenir muhabbet edilir. Mürşid sofrâ tercümânı okur ve ve akşam gülbankini çeker, herkes dağılır. Mürşid ve hizmet görenlerden başka kimse kalmaz.

O zaman Pervâne hizmeti görenler içeri girer. Mürşid bunlara üçer yudum dem verir, onlar da yemeklerini yer ve evlerine giderler.

Çerağlar sırredilir. Yalnız Horasan çerağı, kaanûn-u evliyâ çerağı ve Kûre'deki çerağ sırredilmez. Bunlar kendi kendine tükenene kadar uyanık bırakılırlar." (64)

(64) Bedri NOYAN, "Bektaşılık Alevîlik Nedir", 2.Baskı, Ankara, 1927, sf. 233-275 arasından özet alıntı.

c) Dervişlik: Bektaşilikte üçüncü aşama Dervişliktir.

"Bu, dinsel yaşama daha ileri bir adanmışlık gerektirir. Genellikle "vakf-ı vücûd" denilen -âyin-i cem gibi fazla ayrıntılı olmayan, daha çok basit bir kutsamadan oluşan- gerekli törenden geçtikten sonra, derviş tarikâtın resmi tâcını giyer ve sık sık tekkede kalarak Baba'ya hizmet eder. Bazan bir muhip'in derviş olarak onaylanmadan önce on yıl ya da daha fazla bir süre tekkede hizmet etmesi gerektiği söylenir. Bu resmî bir standart değildir. Bu daha çok, bir mürid'in mürşidin'in dizinin dibinde oturup, onun yetkesi altında tinsel ilerleme kaydederek, ona itaatla yükümlü olup, sabırla, tarikatla daha yakın bir ilişkiye geçeceği günü beklemesidir."(65)

Canlar içinde iyi ahlâklı, bilgisi kuvvetli olup cânlar tarafından, dervişlik hizmeti görmesi istenilen zât için bir erkân düzenlenir. Hazırlıklar ayn-ül cem'de, ikrar töreninde söylenildiği gibi tamamlanır. Gusûl abdestleri alınır, kurban tıglanıp, yiyecekler pişirilir, helva yapılır. Akşam vakti olunca, önce mürşit ve sırasıyla Baba erenler, dervişler, er muhipler ve sonra Bacılar meydan odasına girerler. Böylece derviş olacak kimse için gerekli ortam sağlanmış olur. Derviş olacak kimse için düzenlenen "Dervişlik Erkânı" hakkında Bedri Noyan şu bilgileri veriyor:

"1. Erkân: Meydana Giriş ve Buhur Yakıp Gülsuyu Serpme:

Aynen ikrâr törenindeki gibidir. Bu hizmeti çerağcı veya bizzat rehber yapar.

2. Erkân: Çerağ Uyarılması:

Gülsuyu serpme işini gören hizmetli yerine oturduktan sonra, Mürşid, Çerağcı'ya: Kalk erenler. diye buyurur. O da:

(65) J.K,BIRGE, "Bektaşilik Tarihi", çev: Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, 1991, İst., sf. 184-185.

-Eyvallah Şâhım. Deyüp kalkar. Dâr'a gelip niyâz eder. Önce şu tercümânı okur:

-B-ism-i Şah, Allah Allah. Hakk, döst, zâhir, bâtın, hâzır, gâib, ayn-ül-cem' erenlerinin gülcemâllerine aşk... Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan, İmam Hüseyin, Alî râ bülend-e salâvât...

Çerağcı mürşide doğru bir adım atar ve şu tercümânı okur:

-B-ism-i Şah, Allah Allah, Kaşların mihrâbe karşı men niyâze gelmişem. Kible gördüm kim anınçün men niyâza gelmişem. Kiblegâhımdır Muhammed, secdegâhımdır Ali... Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Bundan sonra varup Mürşid'e niyâz edüp, o da yanında hazır bulunan delîli oradan alarak, öpüp çerağcıya verir. O da öperek niyâz ile alır ve şu tercümânı okur:

-B-ism-i Şah, Allah Allah.
Eyledim dergâh-ı Hakk'a niyâz
Kıldım erenler hûzûrunda namaz.
Tâ idem Şâh'ın çerağın rûşenâ
Hem erenler dergâhı bulsun ziyâ...
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

Ve bundan sonra yine ikrâr töreninde yazılmış olduğu gibi çerağları uyarır. Çerağcı işini bitirince haklı hayırlı ister. Mürşid de ufak bir hayır du'a gülbankı çeker. Çerağcı yerine oturur.

3. Erkân: Rehberin Hizmet Görmesi:

Çerağcı yerine oturduktan sonra, Mürşit rehberine işaretler: - Kalk erenler. Bu dervîş-i derd-mendimiz kisve giyecek, kendisine rehberlik eyle. Der. Rehber de: - Allah Eyvallah... Eylerim Şâhım... diyerek kalkar, dâr'a gelir, ikrâr

töreninde olduğu gibi, önce hizmetini görür. Hizmet görüş ikrâr törenindeki gibidir.

4. Erkân: Rehberin Tâlibi Mürşid'e Ulaştırması:

Rehber hizmet görüp gereken makaamların niyâzlarını tamamladıktan sonra, erkânıyla tâlibi elinden tutup dışarı çıkarır. Dervîş olacak zâta ait Tennûre, Haydâriyye, Hırka, Kanberiyeye, Kemer, Teslim'i düzgün bir şekilde üst üste koymuş ve oniki terkli Hüseyinî tâcî da bunların üzerine oturtmuş olarak saygı ile kapıya geçip bu tercümânı okur:

-B-ism-i Şah, Allah Allah,
Ey tarıyk-i müstakıymde mürşid-i müşkil-küşâ
V'ey bu râhda hem vasiyyi Mustafâ vü Murtazâ.
Meydanın senginde koydum bergüzar-ı evliyâ,
Şah'dan kaldırmağa me'mûl-ü ruhsattır bana.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh... (salâvât).

Cümlesi salâvât getirirler. Mürşid dahi vaslaların (giyecelerin) oradan kaldırılmasına icazet verir.

Rehber onları oradan iki elinin avuçları üzerinde tutarak kaldırır ve mürşide varır, niyâzla yani üç yerinden öperek kendisine teslim eder. O da aynı şekilde niyâz ile alarak "âdâb-ı bir" le yani büyük bir edeb içinde dikkatle sağ yanına kor.

Bundan sonra rehber talibi elinden tutarak kapıya geçer ve şu tercümânı okur:

-B-ism-i Şah- Allah Allah,
Arsa-yı Hakk'ta durup dâr-ı irâdette özüm,
Hâk-i dergâh oluben secde-i vuslatta yüzüm,
Her ne fermân olunur Şâh'a mürüvvette sözüm
Muntazır lûtfunuza izn-ü icâzette gözüm.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh... (Salâvât).

Mürşid: -Eyvallah. Deyince rehber mürşide varıp niyâz ile ondan tâcî alır sağ el tâcın içinde olup, başa geçen taraflı yere bakar vaziyette tutulur. Öteki eli göğsünde çaprazdır. Talip dervişle birlikte dört kapı selâmı vererek ileri varırlar:

-Esselâm-ı aleyküm ey şerî'at erenleri...

Esselâm-ı aleyküm ey tarîkat pîrleri...

Esselâm-ı aleyküm ey ma'rifet kâmilleri...

Esselâm-ı aleyküm ey hakikat Şahları... Der.

Rehber bunların her birini söyledikçe bir adım ilerler. Mürşid de her defasında: -Ve aleyküm-üs selâm ve rahmetullâh-i ve berekâtüh... Diye karşılık verir.

Bundan sonra rehber şu tercümânı okuyarak mürşitten tekrar icâzet ister: -B-ism-i Şah, Allah Allah... Erenler meydânında can ve ten fedâ edip halka-i rindân-ı kemerbestegân tarîkına baş koyup kemerbesteliğe kabul buyurur musunuz? Allah eyvallah... Der. Mürşit: -Eyvallah... Deyince rehber şu tercümânı okur: -B-ism-i Şah, Allah Allah...

Çok şükür gördüm erenlerden bu gün meydân-ı fahr,
Bulmuşum tac-ı sa'adet, menzil-i erkân-ı fahr,
Sıdk ile aldım ele tâcım derûnum sâf idüp
Umarım kılsın şefa'at sâhibi meydân-ı fahr
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh... (Salâvât).

Salâvât getirdikten sonra mürşit şöyle konuşur:
-B-ism-i Şah, Allah Allah... El-hamd-ü lillâh-illezî ce'al-et-tâc-ı v-el-mi'râc, v-el-minber-i v-el-burâk... Ahmed-i Mahmûd-u Muhammed-ül-Mustafâ sallâllâh-ü ta'alâ aleyh-i ve sellem... Esed-ullâh-il-gaalip Ali ibn-i ebî Tâlip kerem-Allah-ü vecheh ve radiyallah-ü anh Efendimizin seyr-i sülûk katarına katılmış olan...(oğlu/kızı)... hizmet-nişîn ve meydân-nişîn olduğundan nâşî vâkî olan arzu ve iştîyâk üzerine kisve-i ehlûllâh iksâ ettirileceğinden kendisine şerî'at-ı ahmediyye ve ervâh-ı mutahharanın hilâfında hareket etmemekliği için ekîden ve

şedîden tenbîh ve îkaaz edilmiş olmağa mûmâileyh (eğer kadın ise: mûmâileyhâ) fakr ile iftîhâr etmek ve varacağı dergâhlarında makbûl ve pesendîde olmak üzere kisve iksâsına rızâ veriyor musunuz?

Hazır bulunanlar: -Eyvallah, Derler ve oturdukları yerde secde ile niyâza varırlar. Mürşit: -Dervîş-i dervîşân huzûr-u hâzırân, kabûl-u makbûlân... Havâlet yâ Şâh-ı merdân kerem ve inâyet-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî, Hü Dost... Der.

Bunun üzerine rehber ve talip Dervîş, ayaklarını mühürleye mühürleye mürşit önüne kadar varırlar. Rehber, talibi diz üzerine çöktürür ve: -Yâ eyyühellezîn-e âmenû sallû aleyh-i ve sellimû teslîmâ (Azhâb sûresi, âyet:56 son yarısı. Türkçesi: Ey insanlar siz de ona saygı gösterin. Bağlılıkla selâmlar gönderip du'â edin.) Der ve elindeki tâcî da mürşide, niyâz ederek teslîm eder. O da alıp niyâz ederek yanındaki özel yere koyar.

5. Erkân: Dervîşin Soyunması:

Mürşit katında niyâzını yaptıktan sonra iki dizi üzerine kalkmış vaziyette olan dervîş, sırtındaki ceket ve gömlek nesi varsa bunları soyunur. Yalnız bir iç gömleği ile kalır. Hatta bazı dergâhlarda bu gömlek de bırakılmaz, belden yukarısı tamamen soyunmuş olur.

6. Erkân: Dervîşe Tennûre Giydirilmesi:

Mürşit, önceden rehberin kendisine getirip muntazam bir bohça halinde teslim ettiği, yanında hazır duran eşya içinde en üstte duran Tennûre'yi alır. Omuz yerlerinden tutarak, şu tekbîri okuyarak, ona tekbirler ve bu esnada kendisi de sağ-sol ve ortasındana öperek niyâz ettiği gibi, talip Dervîşe de aynıyla niyâz ettirir. Önce sağ kolundan başlayarak giydirir. Mürşidin okuduğu tennûre tekbîri şöyledir: -B-ism-i Şah, Allah Allah... Bismillahirrahmanirrahim: Lakad radiyal-lâh-ü an-il-mü'minîne iz yübâyiûnek-e... (Fetih sûresi, âyet: 18 tamamını okuyacak).Devamla: Fe-enzel-Allâh-ü sekînetehû

alâ Resûlihî... (Fetih sûresi, âyet:26 son yarısı sonuna kadar okuyacak) devamla: Ve tafikaa yahsifân-i aleyhimâ min varak-il-cennet-i (Tahâ sûresi, âyet: 121'den bir parça) devamla: Lâ fetâ illâ Alî lâ seyf-e illâ Zülfikâr... Allah-ü ekber Allâh-ü ekber, Lâ-ilâhe illallâh, V`Allâh-ü ekber, Allâh-ü ekber ve lilâh-il hamd. Havalet yâ Hünkâr Hacı Bektâş Velî Hü... (sırasıyla Türkçeleri şöyledir: Mü'minler ağaç altında sana bî'at ettikleri zaman Allah onlardan hoşnûd olmuştu. Hakk ta'âlâ onların kalplerindeki bilir de onlara huzûr ve zafer ile mükâfâta mazhar kıldı. / Hakk ta'âlâ ise peygamberine ve mü'minlerine sükûnet ve itminân verdi. Onları takvâ sözü üzerinde durdurdu. Onlar buna hakkıyla lââyık idiler. Buna lââyık olanlar, onlardı. Allah, herşeyi hakkıyla bilir / ikisid de cenet yapraklarıyla örtünmeğe başladılar. / Ali'den başka yigit "arşlan" , Zülfikâr'dan başka kılınc yoktur / Allah uluların ulusudur, Allah uluların ulusu... O'ndan başka tapacak yoktur... Tanrı ulular ulusudur. Allah uluların ulusu... Ve övgü Allâh`adır... Sana havale ettim ey Hünkâr Hacı Bektaş Velî... Hü...).

Rehber, Tennûre tercümânını okumaz. Bunu törenin bitiminde okuyacaktır.

7. Erkân: Kanberiyye Bağlanması:

Tennûreyi giydirdikten sonra, mürşit, yanında duran bohça üzerindeki kanberiyveyi alarak, iki eliyle tutup sağ-sol ve ortasından üç kere kendisi niyâz edip sonra aynı şekilde talibe de niyâz ettirir. onu dervişin beline dolayıp takar. Bu işi şöyle yapar: Evvelâ kanberiyveyi eline alıp: -Destûr, Bismillahirrahmanirrahim... deyip kuşağı sağ tarafa koyup üç defa tekbîr getirir. Bundan sonra:

Es-salât-ü v-es-selâm-ü aleyk-e yâ Resûlullah...

Es-salât-ü v-es-selâm-ü aleyk-e yâ Habîbullâh...

Es-salât-ü v-es-selâm-ü aleyk-e yâ Seyyîd-el

evvelîn-e v-el-âhırîn

Ve alâ cemî-ül Enbiyâ-i v-el-mürselîn...

V-el-hamd-ü lillâh-i Rabb-il-âlemîn...

Der. Bundan sonra da şöylece tekbirler: -B-ism-i Şâh, Allah Allah. Bismillahirrahmanirrahim, Yâ eyyühellezîn-e âmenû-s birû ve râbitû. V`et-tekullâh-e le`alleküm tüflihûn-e (Âl-i İmrân sûresi, âyet:200, Türkçesi:

Ey imân eden kullar. Sabredin ve dönmeyin
Sımsıkı bağlı olun, düşmana karşı gelin.
Sakının günâhlardan, Hakk Çalab`dan sakının
Kurtuluş bulasınız karşılığı Tanrı`nın.)

ve şöyle devam eder: Nasr-un minallâh-i ve feth-ün karîh-ün ve beşşir-il-mü`minîn-e (LXI. Saf sûresi, âyet:13. Türkçesi: Allah tarafından yardım... yakıncacık bir zafer... müminleri muştula) Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ hayr-ül-beşer, sırr-ı Şâh-ı velî, Kanber-î Murtaza Alî, Tekbîr-i Hünkâr Hacı Bektaş Velî... Lâ fetâ illâ Alî Lâ seyf-e illâ zülfikâr... Allâh-ü ekber, Allah-ü ekber lâ ilâhe illâ Allâh, v`Allâh-ü ekber, Allâh-ü ekber ve lillâh-il hamd. Havâlet yâ Şâh-ı merdân...

Bundan sonra sağ taraftan dolayarak kanberiyeyi bağlar ve şu hayır himmet ile sözünü bitirir: Sofran ganî olsun, lokman şîrin olsun, yüzün ak olsun, Allah-Muhammed-Alî yâverin olsun. Oniki İmam, ondört ma`sum-u pâk, onyedî kemer bes-te dest-gîr`in olsun. Cemâl-i Muhammed, kemâl-i Alî, Yâ Şah-ı merdân Hü yâ Hüü...

Kanberiyye takıldıktan sonra rehber şu tercümânı okur:

B-ism-i Şah, Allah Allah,
Vakfedip işbû vücûdum ehl-i beytin râhına
Baş açık yalın ayak Şâh`ın girüp meydânına
Kanberinin kanberi olmak için cânânıma
Kanberiyye bağladı pîrim menil miyânıma.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh... (Salâvât).

8. Erkân: Kemer Kuşatılması:

Bundan sonra mürşit, yanında duran kemeri alıp sağ-sol ve ortasından önce kendisi niyâz edip dervîşe de aynı şekilde niyâzla öptürdükten sonra tâlibin beline kuşatırken şöyle tekbirler:

-B-ism-i Şâh - Allah Allah. Lakad radiyallâh-ü an-il-mü'minîn-e... (Fetih sûresi, âyet:18'in tamamını okuyacak). Devamla: Kul Hüv-Allâh-ü ahad-ün. Allâh-us-samed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekün lehû küfuvv-en ahad-ün. (CLII. İhlâs sûresi, tamamı. Türkçesi:

De ki: O Salt varlıktır. O Allah tektir, birdir.
Kim sıkıntıya düşse O Allah'a yönelir.
Doğurmamıştır, aslâ... Doğurulmamış, aslâ...
O'nun hiçbir dengi yok... Bir dengi olamaz da...

Devamla: B-ism-i Şâh, Allah Allah... Be-nâm-ı hakk-ı Muhammed sırr-ı Ali, sırr-ı düvâzdeh-i imâman, çardeh-i ma'sûm-u pâkân, veli-yyi pîrân, erbâb-ı kemerbeste-i nesl-i Alî, İmâm Ca'fer-üs- Sâdık, âşıkaan, sâdıkaan, abdâlân, fukarâ-yı Al-i abâ, bende-i Hudâ... Allah-u ekber a'zâm kesîrâ... V'Allah-ü ekber hamd-en kesîrâ. Sırr-ı mevâlî, Hazır, gâib, zâhir, bâtın, Ayn-i ezelf... Aşk... Nasr-ün min'Allah-i vefeth-ün karîb-ün ve beşşir-il-mü'minîn-e yâ Muhammed, yâ Ali, yâ hazret-i pîr Hünkâr Hacı Bektâş Velî...

Bunları söyledikten sonra kemeri dervîşe niyâz ettirir ve yavaş yavaş sağdan sola beline dolarken şunları okur: Lâ-fetâ illâ Alî lâ seyf-e illâ Zülfikâr... Allah-u ekber, Allah-u ekber, lâ ilâh-e illâllâh... V'Allah-u ekber, Allah-u ekber ve lillâh-il hamd... Havalet yâ Şâh-ı merdân, Hü...

9. Erkân: Teslim Taşı Takılması:

Kemerden sonra mürşit, teslim taşını takar. Bunun tekbirlenmesi şöyle: -B-ism-i Şâh, Allah Allah,..(Besmele)

Fekul nadrib bi-asâk-el-hacer-e fenfeceret minh-üsnetâ aşre-
t-e, aynen kad alim-e küll-ü ünâs-in meşrebehüm, küllü v-eşre-
bû min rızk-illâh-i ve lâ ta'sev f-il-arz-i müfsidîn-e (Baka-
ra sûresi, âyet:60.Türkçesi:

Hani Mûsâ kavmine su ararken bir ara
"Ona dedik: asânı vur şurdaki taşlara"
Asâsını vurunca taştan oniki pınar
Fıskırıp kaynamıştı, her biri bir kave yâr.
Bu oniki kavmim de buldu böyle kârını
Su içmek için seçti özel pınarlarını.
Tanrı rızkından yiyip içiniz, alınız tad
Yalnız şu yer yüzünde çıkarmayınız fesâd)

Mürşid yine devam ile şunu okur:

Elâ inn-e evliyâ-ullâh-i lâ havf-ün aleyhim ve lâ hüm
yahznûn-e (Yunus sûresi, âyet:62. Türkçesi:

Bilin ki korku yoktur Tanrı dostları için,
Tasa, üzüntü yoktur bunlara, iyi bilin...)

Devamla: Azamet-ü Hudâ râ Allah-u ekber, Allah-u ekber lâ ilâ-
he illâllâh. V`Allah-u ekber, Allah-u ekber ve lillâh-il hamd.

Mürşit teslimi iki eliyle tutar, sağ-sol ve ortasın-
dan kendisi niyâz ve talibe de niyâz ettirdikten sonra kordo-
nunu tâlibin başından geçirerek boynuna takar. Bundan sonra
rehber şu teslîm tercümânını okur:

-B-ism-i Şah, Allah Allah.
Erenler erkânı oldu îmânım,
Kalmadı gönlümde şekk-ü gümânım.
Takıp teslim olup Hakk'a hemîşe
Erenler yolunda fedâdır canım.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh... (Salâvât).

10. Erkân: Haydariyye ve Hırka-i Fahr Giydirilmesi:

Mürşit önce Haydariyyeyi iki yakasından tutar, usûlü üzre üç yerinden niyâz edip talibe de ettirdikten sonra şöy-
le tekbirler: -B-ism-i Şah, Allah Allah... (Besmele): İnnemâ
yürîd-ullâh-ü li-yüzhîb-e anküm-ür-rîcs-e ehl-el-beyt-i ve
yutahhireküm tathîrâ (Ahzâb sûresi, âyet:33'ün son bölümü.
Türkçesi:

Ey ev halkı. Hakk Çalab üzerinizden sizin
Her türlü kirliliği yok edip hepinizin
Tertemiz olmasını
İster, O yüce Tanrı.)

Ve devam eder:Nasr-ün min-Allah-i ve feth-ün karîb-ün ve beş-
şîr-il-müminîn-e (Saf sûresi, âyet:13) Yâ Muhammed, yâ Ali,
yâ hazret-i pîr Hünkâr Hacı Bektâş Velî... Lâ fetâ illâ Alî
lâ seyf-e illâ Zülfikâr... Allah-u ekber, Allah-u ekber...
Lâ ilâh-e illâllâh... V'Allâh-u ekber, Allah-u ekber, ve lîl-
lâh-il-hamd... Havâlet yâ Şâh-ı merdân... Hü...

Mürşit bunları söyleyerek evvelâ sağ kolundan olmak
üzere Haydariyyeyi giydirir. Bundan sonra Hırkayı eline alır.
İki omuz yerlerinden tutarak usûlü üzre üç yerinden kendisi
niyâz ettikten sonra talibe de ettirir. Şu şekilde tekbirler:

-B-ism-i Şah, Allah Allah. Yâ Allah, yâ Azîz, yâ Set-
târ. yâ Lâtîf... yâ Sabûr... yâ Kana'at... yâ fahr-i yâr...
yâ feth... yâ Şâh-ı vilâyet...

-B-ism-i Şah, Allah Allah... Bismillahirrahmanirrahim:
Elpa inn-e evlîyâ-ullâh-i lâ havf-ün aleyhim ve lâ hüm yahze-
nûn (X.Yunus sûresi, âyet:62. Türkçesi yukarda yazılmıştı).
Nasr-ün min-Allâh-i ve feth-ün karîb-ün ve beşşîr-il-müminîn-e
(Saf sûresi, âyet: 13.Türkçesi yukarıda verilmişti.) Yâ Muham-
med, yâ Ali, Yâ Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Velî...

Mürşit, bu son bölümü söylerken Hırkayı talibe niyâz ettirir. Bundan sonra devamla:

-B-ism-i Şâh, Allah Allah... (Besmele): Âliyahüm si-yâb-ü sündüs-ün huzr-un ve istebrak-un ve hullû esâvir-e min fıdda-tin(LXXVI. insan "Dehr" sûresi, âyet:21.Türkçesi:

İnce, kalın ve altın işlenmiş dibâlardan
Giysiler bulunaca üstlerinde her zaman.
Gümüşten bilezikler takılacak onlara
Tanrı tertemiz şarap içirecek onlara).

Bundan sonra; Hırkayı sağ kolundan başlayarak giydirir. Öteki kolunu hazırlayıp giydirdirken de şunları söyler: Lâ fetâ illâ Alî, Lâ seyf-e illâ Zülfikâr... Allah-u ekber, Allah-u ekber... Lâ ilahe illallah... V`Allah-u ekber. Allah-u ekber ve lillah-il hamd. Havâlet Yâ Şâh-ı Merdân Hü...

Mürşit Hırkayı giydirdikten sonra rehber şu tercümânı okur:

-B-ism-i Şâh, Allah Allah...
Hânedân-ı Akmed`e kıl iktidâ
Baş-ü cânı terkedüp eyle fedâ.
Cehdedersen giydire tâ erenler
Hırka-i fahr-i Muhammed Mustafâ...
Allah eyvâllâh Hü Dôst...
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...

11. Erkân: Tâc Giydirilmesi:

Bundan sonra mürşit, iki eliyle tuttuğu tâcı usûlüyle niyâz edip öptükten sonra, talibe de öptürür ve tekbirle-yerek onun başına giydirir. Tekbîr getirirken iki yan taraf-larından iki elinin avuçları ile tâcı kavrayarak yukardan aşağıya doğru üç defa sıvazlar. Mürşidin okuyacağı tâc tekbîri şöyledir: (Besmele) Kul len yusîbenâ illâ mâ keteb-Allah-ü lenâ, hüv-e Mevlâna ve al-Allah-i fel-yetevekkel-il mü`minûn-e

(Tevbe sûresi, âyet:52.Türkçesi:

De ki: Tanrı'mız bizim için her ne yazdıysa
Ancak o gelir elbet tümümüzün başına.
Yar`imiz O`dur ancak, ve O`na inananlar
Tanrı`ya dayansınlar, güvenecek bir O var.)

Ve devam eder: Elif, lâm, mîm... Allah-ü lâ ilâhe illâ Hûv-el
hay-yül Kayyûm-u (Âl-i İmrân sûresi, âyet:1-2. Türkçesi:

Elif, lâm, mîm...
Allah`tır O`dur ancak,
Başka yoktur tapaca...
Dâil yaşayan, dâim hep O`dur durup tutan
O`dur Allah, O`dur Rabb... O`durHakk, O`dur Sübhân).

Mürşit bunu okuduktan sonra Derviş`in alnına sağ eli-
nin şehâdet parmağıyla bir elif çeker. Ondan sonra tâcını tek-
birlemeye başlar: -B-ism-i Şah, Allah Allah... El-hamd-ü lil-
lâh-illezî ca`alet-tâc-ü v-el-mi`râc-ü v-el-minber-i v-el-bu-
râk-u Seyyidinâ Muhammedin ve âlih-it-tayyibîn-et-tâhirîn.

Bismillahirrahmanirrahim: Subhan-ellezî esrâ bî-abde-
hî leyl-en min-el-mescid-il-harâm-i il-el-mescid-il aksa-lle-
zî bâreknâ havlehû linüriyehû min âyâtinnâ innehû hü-ves-se-
mî-ul-basîr-ü (XVII.İsrâ sûresi, âyet:1.Türkçesi:

Âyetlerimizden bir bölüm göstermek için,
Bunlar hakkında ona tam fikir vermek için
Kulumuzu bir gece vakti mescid-i harâm
Tarafından aldık da çevresini tastamam
Mubârek kıldığımız mescid-i Aksâyadek...
Alan zât-ı kibriyâ şânı pek yücedir pek...
Duyan işiten O`dur,
Aslını gören O`dur.)

Ve devam eder:

Elif, lâm, mîm... Lâ ilâhe illâ Hüve Küll-i şey-in

hâlik-ün illâ vechehû leh-ül-hükm-ü ve ileyh-i türceûn.
(XXVIII.Kasas sûresi, âyet:88. son âyet. Türkçesi:

Sen Çalabla birlikte başka Tanrı'ya tapma.
Tapacak yoktur elbet Tanrı da O'ndan başka.
Her şey geçer, yok olur, kalan O'dur, biliniz,
Yargı O'nundur ve siz O'na döneceksiniz.)

Ve yine devam eder:

Allah Allah. Sırr-ı Hakk-ı Hânedân-ı Muhammed Ali,
Tâc-ül-ârifin, Gavs-ül vâsılîn, heykel-i nûrânî, kutb-u Râh-
mânî, Hazret-i pîr Hünkâr Hacı Bektâş Veli-yy-ül-Horasânî-yy-
ün-Neşâbûrî... Azamet-i Hudâ râ... Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe
illâ Zülfikâr. Allah-u ekber Allah-u ekber, Lâ ilâhe illâllâh,
V'Allah-u ekber, Allah-u ekber ve lillâh-il-hamd. Hâvâlet yâ
Şâh İmam Rızâ...Hü... Dost...

Mürşit, Dervişin tâcını giydirdikten sonra ona şöyle
der: Merd-i meydân ol... Kâmil insan ol... Tâc-ı irfân ol...
Yâr-ı cânân ol... Rehberin Muhammed, Mürşidin Ali... Pîr'in
Hünkâr Hacı Bektâş Velf'dir, Hü...

Rehber ve talip Derviş mürşide niyâz edip dâr'a çeki-
lirler. Rehber şu tercümânı okur:

B-ism-i Şâh, Allah Allah...
Erenler bezminde kemter kemîne
Yüzüm ferş eyledim rûy-i zemîne.
Giyüb Kaygusuz'dan Tâc-ı izzeti
Allah erenlerinden dilerim himmeti.
Ber-cemâl-i Muhammed... ilh... (Salâvât getirirler).

Mürşit kısa bir gülbank ile karşılık verir, du'a eder-
ler. Rehber, dervişle birlikte mürşide varıp niyâz ederler.
Ayağa kalkıp Çerağa, Kûreye, Horasan postuna niyâzla Dâr-ı
Mansur'da peymançeye geçerler. Rehber burada Tennûre tercümâ-
nını okur. (Törenin baş tarafında, Tennûre giydirildiğinde
Tercümânı okumamıştı, işte şimdi okunuyor):

-B-ism-i Şah, Allah Allah...
Erenler aşkına ser-pâ bürehme
Olup geldim erenler meydânına.
Giyüp tennûre cismim eyleyem nûr
Boyun sundum bu erkân-ı pîrân-a.
Umarım sâf olayım şâkirâna.
Hü dost... Ber-cemâl-i Muhammed... ilh...(Salâvât).

Herkes salâvât getirdikten sonra Rehber derviş ile birlikte Mürşide, Çerağ`a, Kûre`ye, Dâr`da "cümleden cümleye", ve Horasa postuna niyâz ederler. Rehber dervişi yerine oturtur. Derviş, rehberine , rehberi de ona secde ile niyâz ederler. Buradan dâr`a gelen rehber şu tercümân ile haklı hayırlı ister: -B-ism-i Şah, Allah Allah...

Hudâ hakkı kabul et hizmetim ey Şâh,
Bi-Hakk-ı Âl-i abâ ve Âl-i dergâh.
Hüseyn-i Kerbelâ nuru hakkıyçün
Bu hizmetten ayırma ey ganî Şâh...
Erenlerden haklı hayırlı himmet
Şey-en lillâh, Allah eyvallah...

Mürşit buna karşılık şu kısa gülbankı çeker:

B-ism-i Şah, Allah Allah... Cümle hizmetin kabûl ve makbûl ola. Yüzün ak ola. İsteğin feth ola. Murâdın hâsıl, meydânın açık ola. Allah, Muhammed, Ali, Oniki imam, ondört mâsum-u pâk efendilerimiz mu`in ve dest-gîr`in ola. Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektâş Velî ve Balım Sultan Efendilerimiz hoşnûd ve râzı ola. Hazret-i Hızır yoldaşın ola. İnâyet-i seyyid-i kâinât, sırr-ı Murtazâ Alî, Gerçekler demine Hü...

Rehber, mürşide ve öteki makâmlara sırasıyla niyâz edip dâr`a çekilir ve şu tercümânı okur: B-ism-i Şah, Allah Allah... Hakk, dôt, zâhır, bâtın, hâzır. gâib, ayn-ül-cem` erenlerinin gülcemâllerine Aşk...

Ber-cemâl-i Muhammed, kemâl-i İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Alî râ bülend-e salâvât... Cümlesi salâvât getirirler.

Rehber olduğu yerde bir niyâz yapar, postuna gidip oturur.

12. Erkân: Mürşid'in Son Gülbank'i ve Erkân Tamamlığı:

Rehber de yerine oturduktan sonra mürşit oturduğu yerde niyâz ederek, merâsimi bitirmek üzere, büyük gülbanki okur. Bu; ikrâr töreninin sonundaki gülbank veya çerağı gülbanki olabilir. Gülbank içinde bu merasimde kisve giyen dervişin ikrârında sâbit-kadem olması dileği ile, kurbanının kabûl, dervişliğinin hayırlı uğurlu olması temennisi ve "Rehberinin Muhammed, mürşidinin Ali olduğu" öğüdü bulunan bir cümle de söyler. Bu gülbank okunurken, hazır olanlar da postlarına niyâza varmış olup hafif bir sesle "Allah Allah... Allah Allah." diye tekrar ederler. Sonunda mürşit sözü bitirip HÜ deyince, hepsi birden "Hüüü..." diyere doğrulurlar. Mürşit:

- Akşamlar hayrola, aşk olsun... Der. Herkes: "Allah eyvallah... Aşk olsun erenler." derler. Ve sıra ile herkes mürşide, dâr'a, Horasan postuna ve eşige niyâzla meydan odasından çıkarlar.

En son mürşit çıkar. Herkes yeni dervişi kutlar. Bundan sonra hazırlanmış olan "Muhabbet sofrası" na oturulur."(66)

d) Baba, Halife, Dede:

Bektaşîlikte daha sonraki dereceler sırasıyla; Baba, Halife ve Dede konumlarıdır.

Bedri Noyan kitabında, bu derecelerin erkânlarını ayrıca anlatmıyor. Çünkü; daha önce anlatılan erkânların, bu derecelerin erkânları için de, yeterince bilgi vereceğini

(66) Bedri NOYAN, a.g.e., sf.275-290 arasından özet alıntı.

söylüyor. Ayrıca, "Hilâfet erkânı" (Halîfe Baba olma merasimi) na, Babaların dahi giremediğini ve iki kişi arasında geçen özel bir erkân olduğunu söyleyerek bu merasimlerin gizlilik içinde yapıldığını ifâde etmiş oluyor. (67)

İsmet Zeki Eyuboğlu, kitabında Babalık derecesi ve erkânı hakkında çok kısa olarak; "Babalar merasimi Cem Âyini- nin bir koludur. Kadınlar bütün merasimlere iştirak ederler yalnızca bu törene giremezler." (68) diyerek o da bu gizlilik- ten söz etmiş oluyor.

Birge ise, "Baba`lık erkânının bir kopyasını bulamadı- gını" söylüyor. Ayrıca; Baba, Halîfe ve Dede dereceleri hak- kında şu bilgileri veriyor:

"Bektaşilikte dördüncü derece Baba`lıktır.Özel bir törenle (ki yazar bu erkânın bir kopyasını bulamamıştır) bu değerde olduğu düşünülen bir derviş, Baba konumuna yüksel- tilir. Düzey olarak tarîkat içinde bir tekkenin başı, nasip ve eğitim isteyenlerin mürşidi ve Bektaşî Baba`sına bir dost, dîn adamı ve danışman olarak bakan daha geniş aileler ve dost- lar sürüsünün de çobanıdır. Yasal uyumsuzlukları onun çözmesi beklenir. Evlenme ve cenâze törenleri de Babanın görevleri arasındadır. Üyeler arasında gerekli desteği örgütlemek de Babanın görevidir. Baba olacak bir derviş evli de olabilir mücerred de.

Bektâşîlikde daha ileri bir düzey, "Halîfe" düzeyidir. Sözcak anlamı,"yerine geçen" olan halîfe, şüphesiz, onüçüncü yüzyıl sonlarına doğru Hacı Bektaş tarafından gönderilen ha- lîfelerin anısıdır. Tüm tarîkatlar kapatılmadan önce Türki- ye`de ve Arnavutluk`ta, Halîfe, bir piskopos ya da bölge mü- fettişininkine benzer bir daire yürütürdü. Babaları atar ve kendi bölgesindeki tarîkatın tüm işleri üzerinde denetleyici bir ilişki uygulardı.

(67) B. NOYAN, a.g.e., sf. 290

(68) İ.Z.Eyuboğlu,"Bütün Yönleriyle Bektaşîlik", Der yay. İst., 1990, sf.195

Nihayet en tepede Dede vardır ve bu en yüksek derecedir." (69)

Not: Dede`lik hakkında tezimizin geçen konularında bilgi vermiştik. O yüzden aynısını bir kez daha tekrarlamıyoruz. Bkz. 3.3. "Bektaşilikte Organizasyonlar"

3.4.2. İbâdet Âdetleri

3.4.2.1. İbâdet

"Tekkede yaşayanların katıldığı hem sabah hem de akşam yapılan bir ibâdet hizmeti olduğu söyleniyor. Muhtemelen bu çok kısa bir hizmettir ve büyük ihtimalle farklı tekkelerde değişiktir.

3.4.2.2. Gülbank ve Tercüman

Birincisi. "yüksek sesle bağırma", ikincisi de "tercüme eden" anlamına gelen bu iki sözcük ritüel dualara ve yapılan okumalara verilen adlardır. İkisi arasındaki tam ayrımı bulmak kolay değildir. Gülbank, asıl anlamında işâret ettiği üzere bir gurubun varlığında, bir ağızdan okunan bir toplu duadır. Böyle bir dua bazı durumlarda tek bir kişi tarafından da okunabilir fakat; yapısı gereği birlikte ibâdeti hedeflediği için yine de bir gülbanktır. Öte yandan tercümân, belirli bir makaamda, oturan biri tarafından resmî erkânda okunan özel bir duadır. Kuramda bu doğru olsa da gerçekte pratikte, Bektâşîler bu terimleri birbirleriyle değişimli olarak kullanırlar. Ayrıca gülbank sözcüğü Baba tarafından yapılan

(69) J.K.BIRGE, a.g.e., sf. 180-186 arasından özet alıntı.

okumalar, tercümân sözcüğü de rehber ya da diğer görevlilerce yapılan okumalar için kullanılır. Aşağıdaki âdetler de bu dualara örnek olarak verilebilir.

3.4.2.3. Sofra Duaları

Yemekten sonra sofrada duasının okunması, Bektâşî ibâdet âdetlerindendir. Sofra dualarından bir örnek verelim:

Allah, Allah, İllallâh, Bu gitti ganisi gele. Hak bereket vere. Yiyenler nûr ola. Pişirip kurtaran derviş derd-mendin hak erenler dest giri ve dest girimiz (yardımcımız) ola... Oniki İmama, ondört masûm-u pâk efendilerimiz bab-ı saadetinden tayinlerimiz gani ola... Üçler, yediler, kırklar, gülbank-ı Muhammedi, Nur-ı Nebî Kerem Ali, Pîrimiz Hacı Bektâş-ı Velî cümle-i pîran ve cömertler, gerçek erenler demine Hü diyelim Hü...

3.4.2.4. Sabah ve Akşam Tercümanı

İbâdet âdetlerinden bir diğeri de, sabah ve akşamları okunan tercümandır.

B-ism-i Şâh, Allah Allah... sabahlar hayr ola; hayırlar feth ola; şerler def ola; münkirler mat ola, münâfıklar berbad ola; düşmanlar kahr ola; müminler ber murat ola; dostlar şâd-u handân ola: niyazlar kabûl ola; muratlar hâsıl ola; er Hakk Muhammed Ali şafimiz ola; Oniki İmam, ondört mâsum-u pâk, şuhedâi kerbela efendilerimiz her anda mu'inimiz ola; didarlarında ve katarlarından ayırmaya; ve hazreti pîr efendimiz gözcümüz ve dest girimiz ola; haziran, gaiban cem-i evliyâ-i kerem efendilerimizin hayır himmetleri üzerimize hazır, nazır ola; Nûr-u Nebî, kerem-i Ali, dem-i pîr Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Velî, yuf münkire, lânet Yezid'e, rahmet mümine,

gerçek erenler demine ve mürşidim baba efendimizin keremine demine hü...

3.4.2.5. Nevruz ve Muharrem

Bu gibi uygun vesilelerle okunan dualara ilâveten, özel hizmetlerin yerine getirildiği, özel merasimler de vardır. Bu toplantıların en başta gelen ikisi; Ali'nin doğum günü olarak kabul edilen ve uzun özel bir övgü hizmetinin yapıldığı, Martın 10. günü, "Nevruz" ve Hüseyin'in ölümünün anıldığı, Muharrem'in 10. günüdür. Bektaşiler Muharrem'in ilk on gününde, zamanlarını Hadikatüssedâ'yı okumaya adarlar. daha sofu olanları bu on gün zarfında oruç tutarlar. dokuzuncu günün akşamından onuncu günün öğleden sonrasına kadar su içmeyerek, Hüseyin'in acısını anarlar. Sonra bazan, Hüseyin'in Kerbelâ'daki türbesi yakınından alınmış tozlu suyu içerek oruçlarını bozarlar. Onuncu günün akşamında "Aşûre Merasimi" denilen tören vardır. Aşûre yapmak için gerekli olan buğday, kuru üzüm, fındık, badem, hurma ve diğer malzemeleri, tekke sakinleri birkaç gün temin etmekle meşgul olurlar. Akşam olduğunda üyeler toplanır ve Hüseyin'in anısına ağıtlar söylenirken yemek büyük kazanda pişirilir. Büyük bir kaşıkla ilk olarak Baba ve sonra hiyerarşi sırasına göre orada hazır bulunanlar sırayla karıştırırlar. Sabaha doğru kazan, törenle ateşten indirilir. Hepsi onun çevresinde toplanırlar. Ve hoş bir sesle Hüseyin'in anısına bir ilâhi söylerler. Baba bir dua okur ve sonra oradaki herkese aşureyi dağıtır. Guruplar halinde oturur ve yerler.

3.4.2.6. Tövbe Hizmeti

Muharrem ayında olan ve oldukça müphem bir hizmete "Baş okutma" ya da "Baş okumak" denir. Bir Baba'ya göre; Muharrem'in onikisinden sonra, her derviş Baba'ya baş

okutturmalıdır. Başka bir Baba'ya göre; bu tören dervişin, mürşidinin önüne elinde arakiyesi ve tığ-bent'i ile gittiği bir törendir. Baha Sait'e göre (Türk Yurdu, No: 23, sf.411) Baş okutmak hizmeti, her yıl, yıllık bir kurbanla birlikte üç yıl için tekrarlanır, bundan sonra talip gurubun gerçek bir üyesi olur ve "eren" denmeye hak kazanır.

Ziya Bey'e göre; (Yenigün, No:20) "günahların bağışlanması" adıyla açıklanır.

"Günahlardan arınma" (tathiri zünüp) töreni bittikten sonra, telli sazlar getirilir, nefesler söylenir, bir kaç kurban edilir ve pişirilir, hizmet sabaha kadar sürer."(70)

3.4.3. Evlilik ve Cenaze Erkânı

" Şüphesiz bu gibi durumlarda, sünnî hoca yerine Bektâşî Baba'sının hizmetini almak ananedir. Bektaşiler arasında aynı Baba'dan nasip almış olanlar erkek ve kızkardeş olarak görülerek evlilikte birleşemezler.

Bektâşî inancına göre evliliklerde ve bayramlarda şu dua okunur: "Büyük ve hakiki Allah, Rahmetini esirgeme bizden, bize acı ve sefalet gönderme. Bize tüm iyilikleri sağla. Bize doğruluğu göster ve bizi karanlık içinde terketme. Kutsamanı eksik etme üzerimizden. Allah, Muhammed, Ali... Hatice,Fatma, Hasan ve Hüseyin. Hacı Bektâş Velî. Tüm selîler, dualarımızı kabul edin." (71)

3.4.4.Yeni Doğmuş Çocuğa Ad Verme Erkânı

(70) J.K.BIRGE, a.g.e., sf.186-192 arasından özet alıntı.

(71) J.K.BIRGE, a.g.e.,sf.192-193 arasından özet.

"Doğumdan bir süre sonra, mürşit eve davet edilir veya anne-baba çocuklarını yanlarına alarak mürşit katına varırlar. Çocuk tertemiz giydirilir, kundaklanır.

Mürşit, çocuğu kendi kucağına alacağı zaman üç defa "Maşaallâhı Fetebârek-Allâh-u ahsen-ül-hâlıkıyn" der.(Maşaallah, Tanrının istediğı gibi anlamındadır. Sonrası Mü'minûn sûresi "23.sûre"nin 14. âyeti son bölümüdür. Türkçesi: Yaratınların en güzeli olan Tanrı yücedir) denir.

Mürşit sonra XIV.İbrahim sûresinin 39. âyetini okur. (Türkçesi: Yaratana hamdolsun ki bana ihtiyarlığında İsmâil ile İshak'ı ihsân etti. Kesindir ki Tanrım dua'ları işiticidir).

Bundan sonra çocuğun sağ kulağına; ezan, sol kulağına; kaamet okunur. Bunlar okunduktan sonra çocuğa verilecek olan ad onun sağ kulağına üç defa, hafif bir sesle söylenir.

Bundan sonra şu dua okunur: (Allâhümm-ec'al hâzâ veleden sa'id-en, takkıy-en, nakkıy-en. V-ec'al rızkahû vâsi'an kesîr-en ve akımhı al-eş-şerîat-il-Muhammediyye-ti ve ahdimhu al-et-tarıykât-il-aliyye-ti bi-câh-i habîbik-e Muhammed sallâllâh-ü ta'alâ ve sellim ve bi-hurmet-illfâtiha.

Türkçesi: Tanrım... Bu çocuk iyi huylu, yasaklananları yapmaktan çekinen, içi-dışı tertemiz bir insan olsun. Rızkı bol olsun. Şerî'at-ı Muhammediyye üzerinden yüce yolumuza hizmetlerde bulunsun. Yâ Rabbî. Bu isteğimizi sevgili kulun Hazret-i Muhammed hakkına ve Fâtiha sûresi hürmetine yerine getir).

Bundan sonra mürşit, çocuğu annesine geri verir. O günün şerefine hazırlanmış bir sofraya varsa oturulur, muhabbet edilir. Mürşit sofraya gülbankıda: (Bu gün kendisine ad verilen cân için sıhhat, mutluluk, hayırlı evlâd olmasını dilerim) yollu dilekte bulunur." (72)

(72) B. NOYAN, a.g.e., sf.124,125 arasından özet alıntı.

3.4.5. Sünnet Olma ve Mektebe Başlama Erkânı

Sünnet edilme:

"Köylerde, erkek çocuk temiz elbiseler veya özel hazırlanmış sünnet entarisi giydirilerek atla veya arabayla, hatta yayan olarak köy içinde gezdirilir. Önde birkaç kişi Türk bayrağı ile yürür ve "Gaza Gülbankı"nı yüksek sesle okur.

Çocuk sünnet edileceği zaman, hazır bulunan bir mürşit varsa o, yoksa bir derviş tarafından "Gaza Gülbankı" okunur. Bunun "Diyelim bir Allah" denildiği yerinde kalabalığın hep bir ağızdan "Alla Allah Allah Allah" dediği sırada, sünnetçi sünneti yapar ve gülbank devam eder. Bittikten sonra çocuk yatağına yatırılır ve kendisine yaşına göre hediyeler verilir.

Şehirlerde yapılan sünnet törenlerinde sadece sünnet olurken Gülbank çekilerek sünnet yapılır.

Törende okunan "gaza Gülbankı" şöyledir:

B-ism-i Şah, Allah Allah... Celîl-ü cebbâr, Mu'in-ü Settâr, Hâlık-ül-leyl-i v-en-ne-hâr, Lâyezâl-i Z-ül-Celâl... Birdir Tanrı, erin erliğine, Hakk'ın birliğine, küffârın körlüğüne, dîn-i İslâm kuvvetine, Türklüğün eyyâm-ı devletine gazâyâ giden gâzilerin demine, aşk ile şevk ile diyelim bir Allah...

Allah Allah... Evveli Kur'ân, âhırı Kur'ân, Tebârek-ellezî nezzel-el-Furkaan-e (XXV Furkan sûresi, âyet:1. Türkçesi: Gerçeği gerçek olmayandan ayıran Kur'ânı indiren Tanrı yücedir). Eli kan, kılıcı kan, sînesi uryân, ciğeri püryân, Kerbelâ'da şahîd olan İmam Hüseyin demine aşk ile şevk ile diyelim bir Allah...

Allah Allah... Evveli gazâ, âhırı gazâ, inâyet-i Hudâ,

kasd-i a'dâ, kuvvet-i enbiyâ, himmet-i evliyâ, Rasûl-ü kibriyâ Muhammed-il Mustafâ ve Ali-yyel-Murtazâ demine Aşk ile şevk ile diyelim bir Allah...

Allah Allah... Gâziler, hacıları üçler, beşler, yediler, kırklar, gülbank-ı Muhammedî, nûr-u Nebî, kerem-i Alî, Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektâş Velî, sırr-ı Balım Sultan, Erenler, Velîler, Nebîler, gerçekler demine Hü dost, Allah, Eyvallah...

Bu gülbankın "Allah Allah" diye söylenen kısmında sünnetçi, sünneti yapar.

Sünnet ediliş, çocuğun erkekliği ile ilgili bir çeşit tören olduğuna göre buna ilişkin erkânda "Gaza Gülbankı" nın okutulmasında, erkeklik ile savaşmak orantısı düşünülmüş olmalıdır.

Sonunda mürşid: "Bu çocuk iyi olsun, takva ıssı ve temiz insan olsun" yollu bir dua ile törene son verir.

Mektebe Başlama:

Mektebe başlama gününde de, köylerde, çocuk bir ata bindirilerek aynı gülbank ile yolda dolaştırılır ve okula getirilerek öğretmene teslim edilir.

Şehirlerde. evde sabahleyin çocuk okula gideceği sırada aynı gülbank okunur. Çocuk büyüklerinin ellerini öper. Herkes ona "Tanrı zihin açıklığı versin" diye dua eder. Babası tarafından okula götürülüp öğretmene teslim edilir.

Sabahleyin evde tören yapılacağı zaman bir mürşit davet edilmişse; gülbankı o çeker. Arkasından "Çocuğun açık fikirli, akıllı, çalışkan olması, vatanına ve ulusuna hayırlı olması, bütün insanlığa yararlı bilgi edinmesi" yollu bir de dua okur."(73)

(73) B.NOYAN, a.g.e., sf.126-129 arasından özet alıntı.

3.5.Tabular

Bektaşiler arasında onların esrarengiz tavırlarını yansıtan ve belki köken ve tam anlamlarını kendilerinin de anlamadığı çeşitli âdetler vardır:

"Örneğin; Bektaşiler tavşan yemezler, ona dokunmazlar. Kırdan yürüyüş yaparken sık sık geri dönüp, yollarından bir tavşanın geçip geçmediğine bakarlar. Buna neden olarak çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerden birine göre; Hüseyin'in katlinde ruhunun bir tavşana geçtiğidir.

Bektaşilerle ilgili olarak bazı köy gurupları arasında "ayı" da bir tabudur. Hatta "ayı" sözcüğünü kullanmayıp, yerine "kocaoğlan" ya da "dağdaki" derler. Ayı postuna dokunmayı reddederler. Bu şamanizmin bir mirasıdır. Çünkü; Altay Tanrıları arasında kötü Tanrı "Erlik" bir ayı olarak ifâde edilir.

Masada kaşığın ağzını açık olarak koymaktan da nefret ederler. Bunun yerine, kaderi örtmek gibi yüzü hep aşağı getirilir.

Fakat asıl tabu, bir nefretten değil; sevgiden kaynaklanır. Bu, eşiktir. Bir bektaşi, bir kapının eşğine başlamaz. Bunun açıklaması: Ali'nin ilim şehrinin kapısı olmasından dolayı, her kapını Ali'nin yaşamdaki tinsel öneminin bir sembolü olmasıdır. Kapının bir yanının Hasan, diğerinin Hüseyin'i temsil ettiği, üstünün Muhammed, ve eşğin de Fatma'yı ifâde ettiği söylenir." (74)

3.6. Ahlaki Yaşam

(74) J.K.BIRGE, a.g.e., sf. 193-196 arasından özet alıntı.

Bektâşîler, içinde yaşadıkları dinsel ve etnik gruplardan daha üstün bir ahlâki yaşama sahip olduklarını idleri sürerler. Bektâşîliğin ahlâki ideali, Fevaidnâme adlı Hacı Bektaş Velî'nin gerçek öğretilerinin bulunduğu ve en otantik kaynaklardan biri olan Farsça bir kitapta, başka hiçbir yerde olmadığı kadar iyi ifâde edilmiştir.

Not: Fevaidmâme adlı kitaptan geçen bölümlerde uzun uzadıya bahsetmiştik. Bknz. 2.4.3. Fevaîd, sf. 28-30

BÖLÜM 4. BEKTAŞÎ ERKANINDA NEFESLER

4.1. Nefesler Hakkında Genel Bilgi

Bektâşî musikîsinin temel taşını oluşturan Bektaşî nefeslerinin, cem âyininde özel bir yeri ve anlamı vardır. Nefeslerin litürjik bir tür olduğundan, geçtiğimiz konularda bahsetmiştik. Çünkü; bilindiği gibi erkân, litürji demektir. Bektâşî nefeslerinin de, yapılan Bektâşî merasiminin hemen ardından başlayan muhabbet âlemi sırasında çalınıp söylenmesi, Bektâşîler için bir gelenek halini aldığı için; nefeslerin litürjik bir tür olduğunu kanıtlamış oluyor.

Bugün Bektâşî musikîsi ve Bektâşî nefesleri ile ilgili araştırma yapıldığında bâzı meseleler hakkında hâlâ tartışıldığı, kesin bir sonuca ulaşılamadığı görülüyor. Aslında birçok konu bakımından bâkir kalmış Bektâşî musikîsini ve Bektâşî nefeslerini ilmi bir şekilde araştırıp inceleyenler olduğu gibi; kendi duygularının sesine göre genel ve hissi hükümlerle izah edenler de olmuştur. Bu yüzdendir ki Bektâşî musikîsinin en önemli bölümünü oluşturan Bektâşî nefesleri hakkında tarafsız bir şekilde inceleme ve araştırma yaparak tam ve kesin sonuçlara ulaşan eserlerin sayısı hemen hemen yok denecek kadar azdır. Elimizde, Bektâşî nefeslerinin bütün hükümleri hakkında tatmin edici cevaplar verebilen eserlerin olmaması, bu konuda devamlı olarak birtakım şüphelere, hatta bazan çok sert tartışmaların yapılmasına dahi neden olmaktadır..

Konunun genel çerçevesi içinde, nefesler ve nefeslerin Bektâşî erkânındaki yeri ve önemi konusundaki bazı otoritelerin görüşlerini burada vermeyi uygun buluyoruz:

Rauf Yektâ Bey'in, nefeslerin erkândaki yeri hakkındaki açıklamaları şöyle:

"Bektâşîler, tarîkat âyinlerinin icrası esnasında, diğer tarîkatlar gibi halkın bulunmasına müsaade etmezlerdi. Aslında başlangıçta şeriata uygun hükümleri bulunan bu tarîkatın daha sonradan şerî hükümlerden uzaklaşıp, bâtinî bir hüviyete büründüğünü ve âdetâ gizli bir inanç sistemi haline dönüştüğünü görmekteyiz. Bu suretle Bektâşî âyinlerinin nasıl ve ne şekilde yapıldığı çok uzun zamanlar gizli olarak kalmıştır.

Âyinlere katılanlardan öğrenildiğine göre, Bektâşî âyinlerinin başlıca iki kısımdan ibaret olduğu anlaşılmıştır: Bu âyinlerin birinci kısmında evvelâ Kur'an-ı Kerîm ve sonra bir takım evrat ve ezkâr okunur. Peygamberimiz hazretlerine Salâtüselâm getirilir. Hazreti Ali ile evlâdının ve umum ehlibeytin adları hürmetle anılır, semâhânenin muhtelif yerlerine konulmuş olan büyük şamdanlar debdebeli merasimle birer birer yakılır ve rivayete göre ço ruhânî bir âlemde yaşanılır-
mış.

İkinci kısma nöbet gelince sırf dînî ve ruhanî merasime mahsus olan semâhaâneneden çıkılarak, salona geçilirmiş, artık orada bütün mânâsı ile bir salon hayatı ve onun icâbatında olan işünûş âlemi başlarmış. Nefesler işte bu âlemin devamı müddetince mecliste hazır bulundurulmuş saz şairleri tarafından çalınır ve onlarla beraber umum dervişler tarafından da ciddi bir aşk ve şevk ile okunurmuş. Bu esnada vecde gelen bâzı dervişlerin ayağa kalkarak hususi bir tarzda raksettikleri de vaki olurmuş." (75)

M.S.Ü. Etnomüzikoloji bölüm başkanı Doç. Ahmet Yürür, nefeslerin Bektâşî ve Alevî toplumu için ne denli önem taşıdığını, kendisiyle yapmış olduğumuz mülâkatta şöyle ifâde ediyor:

(75) Türk Mûsikîsi Klâsiklerinden Bektâşî Nefesleri, C.4. Evkaf mat., 1931, önsöz bölümü.

"Kur'an-ı Kerim'in metin dilinin Arapça olması, sün- niler arasında büyük önem taşır. Sünnilikte Arapça'nın önem- li olmasına karşın; Alevîler için tam tersi olmuştur. Alevî- ler asıl anlam bakımından, Kur'an'ı metin olarak değil de, içerik olarak anlayıp kavrayabilmeyi önemli görmüşlerdir ve bir çeşit ibâdet şekli olarak kabul ettikleri nefeslerin okun- masını da; Kur'an-ı Kerim'in okunması, benimsenmesi, özümle- mesi, kavranması şeklinde ifâde etmişler ve bu inanç hali i- çinde nefesleri meydana getirmişlerdir.

Alevî ve Bektâşî inancına göre "İnsan yaşayan Kur'an' dır" denir. Alevîlikte genç bir çocuğun Kur'an-ı Kerim okuma- sı yerine, nefes bestelemesi, bu mânevî konuları öğrenmesi, anlaması ve kavraması bakımından çok daha önemlidir. Onlara göre; Kur'an-ı Kerim de bir çeşit nefestir. Ve dînî bir met- nin bir çeşit ilham kaynağı haline getirilmesi ve mânevî açı- dan bir çeşit sanat olarak o topluma yeniden dönmesidir. Ne- fesler, insanlara her açıdan sözlü mesajlar verirler. Bu olay bütün dinlerde böyle meydana gelmiştir.

Atatürk, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması bakımından Türk- çeleşmesini istemiş. Bunun üzerine çevresindekiler, Arapça Kur'an'ın aynı zamanda şiirsel bir dil olduğunu ve kafiye- li ve müzikal okunabildiğini söylemişlerdir. Bu dil, Türkçe nes- re çevrildiğinde aynı ifâdeyi veremeyeceğini anlatmaya çalış- mışlardır. Hal böyle olunca Atatürk, Kur'an-ı Kerim'in nesre değil de; nazım diline çevrilmesini önermiş ve bu görevi de o dönemde Mehmet Akif Ersoy'a vermiştir.

Çok dindan bir adam olan Mehmet Akif Ersoy, Atatürk' ün bu dileğini önce yerine getirmiş ve Kur'an-ı Kerim'i nazım diline çevirerek tamamlamıştır. Ama Arsoy'un çevresindekiler ona, "sen ne yapıyorsun? Sen dindar bir adamsın, böyle yapmak- la günaha giriyorsun..." v.s, şeklinde telkinlerde bulunmuş- lardır. Arsoy da yapmış olduğu bu çeviriyi ateşi atarak, Ata- türk'e vermekten son anda vaz geçmiştir.

Bu olaylardan haberdâr olan Bedri Noyan, Kur'an-ı Kerîm'i nazım diline çevirmeye ahd etmiş ve bu son bir-iki seneye kadar bu işi tamamlayabilmiştir. "Manzum Türkçe Kur'an" adıyla yeni yayımlanan bu kitap, Kur'an-ı Kerîm'in nazım çevirisi olup, Kur'an-ı Kerîm'in bir nefes halinde yorumlanmasıdır. Ve büyük bir nefes örneği olarak gösterilebilir."(76)

Çoğunlukla Bektâşî şairleri tarafında yazılmış ve Bektâşî tekkelerinde okunmak üzere çeşitli makamlardan ve usûllerden bestelenmiş manzum ilâhiler olan nefesler, yapı bakımından hemen hemen diğer ilâhi türlerine benzerler. İlâhilerle aynı yapıda olan nefeslerin en önemli farkı; güfte ve besmeden kaynaklanmaktadır. Bektâşî tekkelerinden çıkan bu nefeslerin en büyük özelliği ise; Peygamber efendimizle beraber, Hazreti Ali'nin de medhiyesine yer vermesi, hatta Hazreti Ali'den, çok daha fazla bahsetmiş olmasıdır. Ayrıca bu medhiyelerin içerisinde, Hazreti Ali'nin efradı da dahil olmaktadır.

Halk mûsikîsinde de nefes sayılabilecek örnekler vardır. Ancak bunlara nefes denmelerinin sebebi; Hazreti Ali ve efradıyla ilgili din uluları ve dini öven güftelerin söylenmesinden dolayıdır. Halk müziğine emek vermiş hocalarımızdan biri olan sayın Yücel Paşmakçı ile yapmış olduğumuz, röportaj mahiyetinde sayılabilecek mülâkatımızdan edindiğimiz bilgilere göre; özellikle samahlar ve deyişler başta olmak üzere halk müziğinin diğer bazı eserleri de, eğer konu itibarıyla bu güfteler üzerine kurulmuş ise, "nefes" gurubuna girdiğini öğrendik. Hocamızdan almış olduğumuz bu bilgileri ve kendisinin örnek olarak gösterdiği halk müziğinde nefesler gurubuna giren eserleri de burada vermeyi uygun görüyoruz.

"Bektâşî geleneğine bağlı halk müziği, geleneksel olarak bu zümreye bağlı halk şairleri tarafından sürdürülmektedir. Bu halk saz şairleri, ya kendi deyişlerini ya da kendinden önce yaşamış saz şairlerinin deyişlerini belirli ezgi

(76) M.S.Ü. Etnomüzikoloji bölm. başk. Doç. Ahmet YÜRÜR ile 25 Ekim 1993 saat 11'de telefonla yapılan görüşmeden alıntı.

kalıpları içerisinde çalar ve söylerler. Kendinden önce yaşamış saz şairlerinin eserlerini de "usta malı" diye tabir ederler. Burada, saz şairlerinin söylediği deyişler kendi besteleri olmayıp, o güne kadar çevresinden duyarak birleştirdiği müzik kalıpları ya da ustalarından öğrendiği ezgilerdir. Yanlış bir deyim olmakla birlikte. her kalıba "makam" derler. Bu sanatçılar. kırk, elli, altmış kadar makam bilebilirler. Ve bütün sözleri bu makamlar içinde söyleyebilirler. Örneğin: Pir Sutan Abdal'ın, "Bu yıl bu dağların karı erimez" deyişi, Feyzullah Çınar'dan ve Asıl Ali İzzet'ten, iki ayrı değişik makam kalıbı içinde derlenmiştir. Aynı şekilde nefesler de bu şekilde olabilmektedir. Yalnız Bektâşî nefeslerinin ezgileri anonimdir.

Bektâşîlik ve Alevîlik ile ilgili din ulularını öven ya da dîni mahiyetteki semahlar içinde konu itibarıyla pek çok nefes mevcuttur. Semahlar özellikle Alevî cümlesi içinde gizli olarak yapılan ve dîni mahiyette oynanan oyunlardır. Semahlar, özellikle halaylarla benzerlik taşır, birbirine geçkili en az iki bölüm olmak üzere, birkaç bölümden oluşur. Birinci bölüm, "Ağırlama" bölümüdür. İkinci bölüm, "Yürütme" adını taşır. Bu isim pek çok yörelerde, yürütme, yeldirme, pervane, pervaz gibi değişik adlarla söylenebiliyor. Semahlardaki bu bölüm geçkilerinden dolayı müzik, ritm ve usûl bakımından birtakım değişikliklere uğruyor. Örneğin: 2/4'lükten 9/8'lige, tekrar 2/4'lüğe dönebiliyor. Örnek vermek gerekirse; sözleri Pir Sultan Abdal'a aid olan, "Yine dertli dertli iniliyorsun...", sözsüz söylenen "Kırklar Semahı" gibi.

Halk mûsikisinde, özellikle güfteleri Yunus Emre'ye ait olan ve "ilâhî" ismiyle geçen nefesler de vardır. Ama bu nefesler daha çok Alevî olmayan şairlerin deyişleri olduğu için, konu olarak daha çok Sünnî din özellikleri ve din ulularıyla ilgilidir. Dolayısıyla bunları nefes yerine, "ilâhi" olarak adlandırmak daha doğru olur.

Halk müziğinde nefes tabir edilen ezgilerin kalıplarının kesinlikle samah ya da deyiş kalıbında olması gerekir

diye bir kural yoktur. Ezginin içinde Ali ve efradıyla ilgili din ulularını öven ve dinle ilgili güftelerin geçtiği tüm parçalar, halk müziğinde "nefes" gurubuna girer.

Nefeslerde Pis Sultan Abdal, Kul Himmet, Hatayî gibi Alevî zümresine mensup kişilerin sözleri çoğunluktadır. Özellikle, Alevîlerin çok bulunduğu Sivas yöresine aid pek çok nefese rastlayabiliriz. Halk müziğinin yaklaşık %40'ını nefesler oluşturmaktadır. Halk müziğinde nefeslere örnek olabilecek bâzı eserler şunlardır:

Hakikat gizli bir sırdır / 2 bölümlü samah.
Dereler olur çamlı söğüdü / Elmalı samahı.
Muhabbet eyledik sâdık yâr ile / Yâ Hızır samahı.
Esrefoğlu al haberi / deyiş.
Derdim çoktur hangisine yanayım / deyiş.

Örnekteki iki deyişin ezgileri, makamları, usûlleri ve biçimleri farklı şekillerde Bektâşî Nefesleri Koleksiyonunda da mevcuttur." (77)

Not: Sayın Yücel Paşmakçı'nın burada bahsettiği kolleksiyon, bizim incelediğimiz, İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın 1933 yılında neşretmiş olduğu ve içinde 87 adet nefesin sözleri ve notalarının bulunduğu Bektâşî Nefesleri Koleksiyonudur.

Sayın Paşmakçı'nın yukarıda vermiş olduğu örneklerin notaları da müteakıp sayfalarda verilmiştir.

(77) İ.T.Ü. Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı Öğretim Görevlisi Yücel Paşmakçı ile 7 Haziran 1993 tarihinde yapılan mülâkattan özet çıkarılmıştır.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REFERTUAR SIRA No. 1619
İNCELEME TARİHİ: 26.9.1977

DERLEYEN
T R T

YÖRESİ
EĞE

MÜZİK ALINACI
SEL. M. KASAP

SÜRESİ: 2:00

HAKİKAT GİZLİ SIRDIR

(SEMAH HAVASI)

İNCELEME TARİHİ

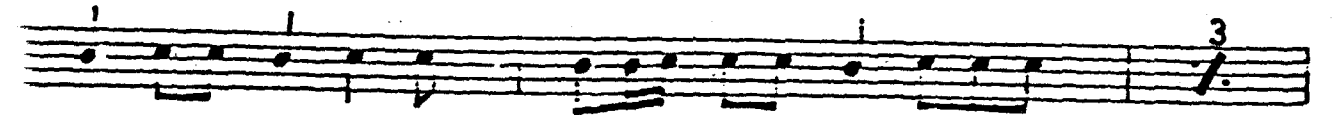
NOTAYA ALAN
NİDA TUFEÇİ

HA Kİ KAT BI R GİZ Lİ SİR Dİ R HA Kİ
A ÇIL DI CE N NET KA Pİ Sİ A Ç.

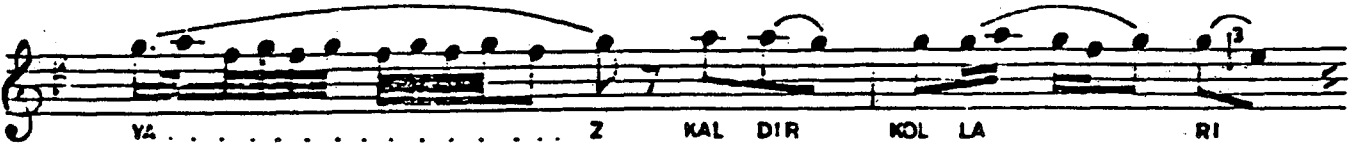
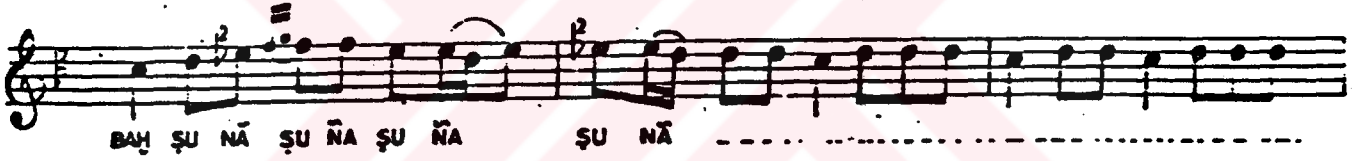
KAT BI R GİZ Lİ SİR Dİ R Bİ LE MEZ Sİ DE
CE N NET KA Pİ Sİ VA ZİL Dİ DE

N DE ME ÇİM Mİ Bİ LE MEZ Sİ N DE ME ÇİM Mİ
V RUYA Çİ S VA ZİL Dİ CE V RAN VA Çİ S

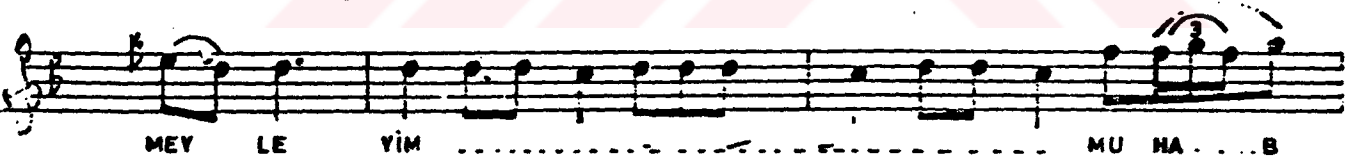
HAKİKAT GİZLİ SİRDİR
(Sahife - 2)

HAFIKAT GİZLİ SIRDIR
(Sahife - 3)

HAKİMAT GİZLİ SIRDIR
(Sahife - 4)

HAKİKAT GİZLİ SİRDİR
(Sahife - 5)

- 1 -

HAKİKAT BİR GİZLİ SİRDİR
BİLEMEZSİN DEMEDİMİ
BU BİR RIZA LOKMASI'DIR
YİYEMEZSİN DEMEDİMİ

- 2 -

GÜN YÜZLÜMÜN ATI TAVLADA BAĞLI
ANAYIN ATAYIN YÜREĞİ KANLI
AH YAR YAR YAR DOST DOST
MEDET YAR YAR YAR DOST YARIM DOST DOST
AH CANA CANA CANA
BAH ŞİPŞİ ŞÜNA ŞÜNA ŞÜNA

- 3 -

PİR SULTAN ABDALIMDA İSTE GELDİ YAZ
KALDIR KOLLARIN EYLE BİR NİYAZ
ELMADAN KIRMIZI PAMUKTAN BEYAZ
VERALLAH BİR GÜZEL GÖNLÜM EYLEYİM

- 4 -

MUHABBET ARARSAN
SAZA GE. SAZA
MEVLÂİ SEVERSEN
B'ZE GE. B'ZE.

YÖRESİ
ANTALYA-Elmalı-Akçainiş köyü

KİMDEN ALINDIĞI
NURİ ve AHMET TURAN
ALİ YILMAZ-VELİ GÜRSOY

SAMAH

NOTAYA ALAN
ERDEM ÇALIŞKANEL

DE RE LER DE O LUR ÇAM LI

SÖ ĞÜ DÜ A NAM BA BAM YOK TU

R VE R SİN Ö ĞÜ DÜ

KIY MA

NA ĞA BE Y LE R BÖY LE

Yİ Ğİ Dİ A ÇI LIN GA PI LA

R DOS TA Ğİ DE Lİ M -

SAMAH
(Sahife - 2)

A musical score for a piece titled "SAMAH (Sahife - 2)". The score is written on ten staves of music, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The music features various rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes. A large, faint, stylized watermark is visible in the background of the score.

BÖ LÜK BÖ LÜ — K OL MUŞ

DOS TUN EL LE Rİ A ŞIP

A ŞIP Gİ DE — R ÇAM LI BEL LE Rİ

DOST DOST

Bİ ZE DE GAR ŞI ÇI KAR

DOST BÜL BÜL LE Rİ A ÇI

LİN GA Pİ LA — R DOS TA Gİ DE Lİ —

— M

SAMAH
(Sahife - 3)

U ZAK TIR YO LU MU — Z PAS TI RI GÜ MA — N

DIR KO LUM ZEN CİR SIK MIŞ HA LİM YA MA — N

DIR DO — ST DOST > >

> > > > Bİ ZİM ÇEK TI Ğİ Mİ — Z

İK RAR İ MA — N DI — R A ÇI UN KA PI LAR

DOS TA Gİ DE Lİ — M DO ST DOST

> > > > > >

2. GÜ ZEL DE DE — M ÇIK NİM MIŞ M
SÖY LE PİR — SUL — TA NIM — M

U LU KÖS KÜ NE CAN BO YA NI — R AN BE
YA NI — P TÖS TÖS YÖ — R AŞK HAN ÇE Rİ — R OL Sİ

SAMA H
(Sahife - 4)

The musical score is written on six staves. The first staff contains the lyrics: Rİ NE MİS Kİ NE DO ST DOST. The second staff contains: SE Nİ BE Nİ YA RA. The third staff contains: GÖN LÜM GÜ ZEL DOS TA. The fourth staff contains: DA Nİ N AS Kİ NA A ÇI. The fifth staff contains: GÜL BA NK ÇE Kİ YO R. The sixth staff contains: LİN KA Pİ LAR DOS TA Gİ DE Lİ M. The seventh staff contains: DO ST DOST. The score includes various musical notations such as notes, rests, and accidentals.

— 1 —

DERELERDE OLUR ÇAMLI SÖĞÜDÜ
ANAM BABAM YOKTUR VERSİN ÖĞÜDÜ
KIYMAN ACABEYLER BÖYLE YIGİDİ
AÇILIN GAPILAR DOSTA GİDELİM

— 2 —

BÖLÜK BÖLÜK OLMUŞ DOSTUN, ELLERİ
AŞIP AŞIP GİDER ÇAMLI BELLERİ (Dost, dost)
BİZE DE GARŞI ÇIKAR DOST BULBULLERİ
AÇILIN GAPILAR DOSTA GİDELİM

— 3 —

UZAKTIR YOLUMUZ PASTIR GÜMANDIR
KOLUM ZENCİR SIKMIŞ HALİM YAMANDIR
BİZİM ÇEKTİĞİMİZ İKRAR İMANDIR
AÇILIN GAPILAR DOSTA GİDELİM

— 4 —

GÜZEL DEDEM ÇIKMIŞ ULU KÖSKÜNE
CAN BOYANIR ANBERİNE MİSKİNE
SENİ BENİ YARADANIN AŞKINA
AÇILIN GAPILAR DOSTA GİDELİM

— 5 —

SÖYLE PİR SULTANIM YANIP TÜTÜYÖR
AŞK HANCERİ OL SİNEME BATIYOR
GÖNÜM GÜZEL DOSTA GÜLBANK ÇEKİYÖR
AÇILIN GAPILAR DOSTA GİDELİM

NOT : Bazı notaların altına konan (>) işaretli yerlerde topluca el çırpılıyor.

İNCELEME TARİHİ : 21.5.1982

YÖRESİ
ARAPKİR

KİMDEN ALINDIĞI
ARAPKİRLİ SÜLEYMAN ELVER
SÜRE:

MUHABBET EYLEDİM SADIK YAR İLE

(YA HIZIR SAMAHİ)
(FERYADİ'den)

DERLEME TARİHİ
17.6.1966

NOTAYA ALAN
YÜCEL PAŞMAKÇI

♩ = 76

ORTA

MU HAB BE TEY LE DİM SA DİK YA Rİ LE

NE HOŞ YER DE İ RAS GE L DİK YAR YA RA

MÜ SER RE FOL MU ŞAM HUB CE MA Lİ NE

NE HOŞ YER DE İ RAS GE L DİK YAR YA RA

O FO FO FO FO FOF GE L DİK YAR YA RA

MEY DA NIN DA DO LU BA DE İ Çİ LİR

Dİ DA RIN DAN HA K KİN NU RU SA Çİ LİR

BAH ÇA NIZ DA GO N CA GÜ L LE RA Çİ LİR

MUHABBET EYLEDİM SADIK YAR İLE
(Sahife - 2)

PERVANE
♩ = 80

MUHAMMAD EYLEDİM SADIK YAR İLE
(Sahife 3)

NE HOŞ YER DE İRAS GEL DİK YAR YA RA HÜ HÜ

HÜ HÜ HÜ HÜ EY LEN DU — R SAL LAN DU — R

HİÇ GİT ME DEN OR DA DUR

uyul

— 1 —

MUHAMMAD EYLEDİM SADIK YAR İLE
NE HOŞ YERDE İRAS GELDİK YAR YARA
MÜŞERREF OLMUŞAM HUB CEMÂLINE
NE HOŞ YERDE İRAS GELDİK YAR YARA
OF, OF, OF, OF, OF GELDİK YAR YARA

— 2 —

MEYDANINDA DOLU BÂDE İÇİLİR
DİDARINDAN HAKKIN NURU SAÇILIR
BAHÇANIZDA GONCA GÜLLER AÇILIR
NE HOŞ YERDE İRAS GELDİK YAR YARA
OF, OF, OF, OF, OF GELDİK YAR YARA

— 1 —

Pervane:
LİSANINDAN TÜRLÜ KELAM SÖYLEYİ
ÖZÜ TURAP ENGİNLERİ BOYLADI
GÖNLÜMÜZÜ GAMDAN AZAD EYLEDİ
NE HOŞ YERDE İRAS GELDİK YAR YARA

— 2 —

FERVADİN ÇEKTİĞİ ŞU AŞKIN ODU
ŞİRİNDİR SOHBETİ LEZZETİ TADI
HANEDANDIR SAHİ MERDAN EYLADI
NE HOŞ YERDE İRAS GELDİK YAR YARA

Eylen dur sallan dur
Hiç gitmeden orda dur.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T R T M REPERTUAR SIRA No: 2500
İNCELEME TARİHİ 29.3.1984

DERLEYEN
TRT.İZMİR RADYOSU

YÖRESİ

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI
AŞK HASAN DEDE

EŞREFOĞLU (REDDİYE)

NOTAYA ALAN

SÜRESİ

EŞ RE FOĞ LU A HA BE Rİ BAĞ ÇE Bİ ZİZ
GÜL Bİ Z DE DİR BİZ DE ME V LÂ NN KU
LU YU Z BİZ DE ME V LÂ NN KU LU YU Z
YET Mİ Ş İ Kİ OİL Bİ Z DE DİR

ERLİKİNDİR ERİ YORMAK
IRAK YOLDAN HABER SORMAK
CENNETTEKİ OL DÖRT İRMAK
ÇOŞKUN AKAN SEL BİZDEDİR

ADAM VARDIR CİSMİ SEMİZ
ASTES ALIR ALMAZ TEMİZ
HAİKİ DEHLEYLEMEN NEMİZ
BİLCÜMLE VEBAL BİZDEDİR

BİZ ERENLER GERÇEĞİYİZ
HAS BAĞÇENİN ÇİÇEĞİYİZ
HACI BEKTAŞ KÖÇEĞİYİZ
EDEP ERKAN YOL BİZDEDİR

KULDUR HASAN DEDEM KULDUR
MANAYI SÖYLEYEN DİLDİR
ELİF HAKKA DOĞRU YOLDUR
CİM ARARSAN DAL BİZDEDİR

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI

T R T M REPERTUAR SIRA NO: 3195

[ACELEME TARİHİ]:

DERLEYEN

YÖRESİ

ERZİNCAN

KİMDEN ALINDIĞI

Ali Ekber Çiçek

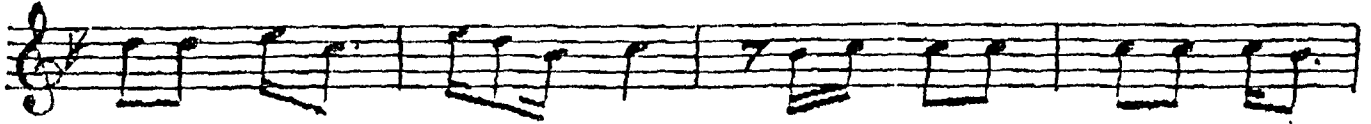
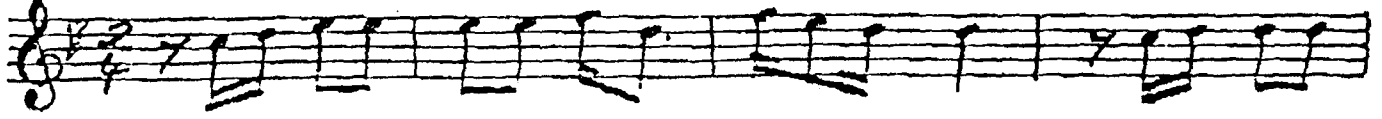
SÜRESİ:

DERDİM ÇOKTUR HANGİSİNE YANAYIM DERLEME TARİHİ

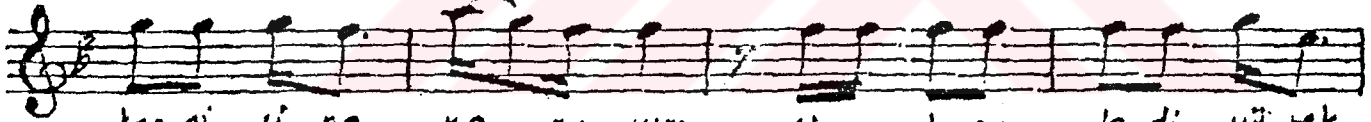
NOTAYA ALAN

CON ETİLİ

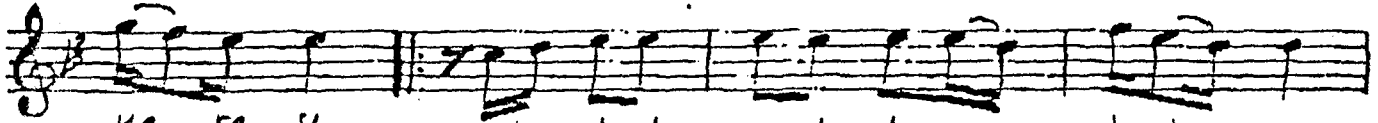
-8-

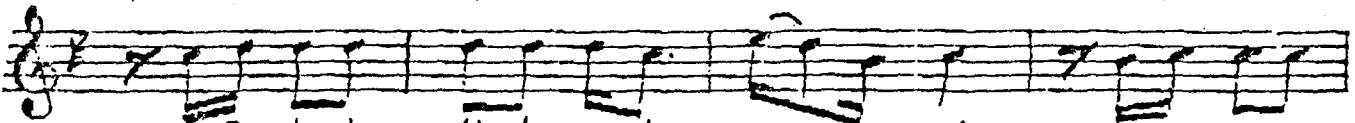
Derdim çoktur han gi si ne ya na yım Derdim çoktur
Tür lü den lar öy miş göl den na zik tir Tür lü den lar

han gi si ne ya na yım Gi ne ta ze le di yü rek
öy miş göl den na zik tir Göl bul ce mey le me gü le

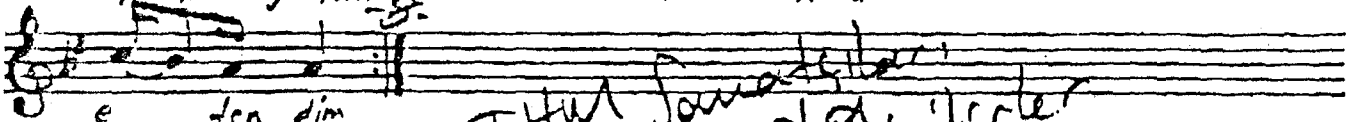
ya ra sı ya zık tir Ben bu derde ner de der man bu la yım
Gök has ret lik çek ilm bağ rim e lik tir

Ma ğe r des te din den ri la ça re si Ben bu derde
Göl te gü le ge lir can lar fa re si çek has ret lik

ner de der man bu la yım e ten di ne fendi ke rim
çek tim bağ rim e zik tir " " " "

e ten dim " " " "

T R T Sanatçılar
Repertuar da
kullanılabilirler
bununla

Nefesleri, gizli halk müziği sınıfına koyan Vahit Lütfi Salcı, bu konuda şunları söylüyor:

"Gizli halk müziği, diğer müzik türleriyle benzerlik gösterse de yine de önemli farklılıklar taşıyan Türk Alevî-Bektaşî müziğidir. Öteki tarikatlar edebiyat ve müzik parçalarına, biçimlerine göre nutuk, semai, ilâhi, gazel, devriye gibi isimler vermişlerdir. Bunların en belirgin ve tutulana ilâhî'dir. Bu ilâhîler, semai nazım biçimindedirler. Gizli halk müziği de kendi başına örgütlenerek isimler almıştır. Bunun en belli başlı bilineni "nefes" lerdir. Ağır nefeslere, (oturak) nefes derler ve ağır makamda olur, oturarak söylenir. Biraz hareketli ve canlı nefeslere, (dört köşe) nefes derler. Bunlar, biraz oynakca olup, muhabbetlerin heyecanlı ve coşku-lu anlarında okunur. Daha oynak ve hareketli olanlarına ise (şahlama) nefes denir. Bu biçim, semah oyun nefesidir. Bunla-rın hepsinde de açık halk müziğinin özellikleri vardır. Nefe-ler, koşma nazım türündendir. Semai şeklinde olanları da var-dır. Diğer tarikatların ilâhîleri okunmaz, günah sayılır. Bun-lar kendilerinin dava ve düşüncelerini yansıtan ve savunan anlamları içermiş olsa bile, dîvan edebiyatının ağıdalı bir biçimi olan gazel biçimini de kullanmazlar. Nefesler, bir inan-cı, bir düşünce biçimini, bir din ve Tanrı anlayışını, bir edep-erkân ve ahlâkı, insancılığı ve Türk toplumsal yaşamını, bir toplumun duygularını , seveda ve heyecanını içinde taşı-r-lar. Nefeslerde koyu dincilik ve tekkecilik değil, "davada bürhancılık" vardır... Yani davanın yankısı, havası vardır."

(78)

Daha önceki bölümlerde Alevî ve Bektâşîler için bir ibâdet biçimi olan, cem âyinlerinin ve ikrar törenlerinin ya-pılması esnasında belirli bir erkân düzeni olduğunu, ve buna göre bir yol-yordam izlendiğini görmüştük. Bu törenlerin he-men ardından gelen muhabbet toplantıları sırasında, Bektâşî

(78) Vahid Lütfi SALCI, Gizli Musikilerin "Mahrem" Musiki Ta-vırları, Varlık, 15.Ocak.1942, s.205.

musıkîsinden örneklerin sunulduğu nefeslerin geldiğini biliyoruz. İşte bu muhabbet içinde icra edilen nefesler de belli bir erkân düzeninde olmaktadır. Muhabbetlerde nefes okuma erkânı hakkında İlhan Cem Erseven, şunları söylüyor:

" ... Muhabbetin yapılacağı herkese duyurulur. Muhabbet sahibi kurban keser, yemekler pişer ve muhabbet sofrası kurulur. Muhabbet başlarken, başladığını bildiren bir nefes okunur. Bu nefes okuma ayrı ayrı besteler halinde Üçler aşkına üç kez okunur. Bundan sonra muhabbet sürer. Herşey büyük bir saygı ve terbiye çerçevesi içerisinde olur. İçki ve kadın olduğu halde, muhabbeti bozucu hiç bir hareket olmaz. Muhabbetlerde kalabalığa göre sofralar kurulur. Mürşit sofrası en başta bulunur. Genellikle her sofrada bir sakî (dolu dağıtan) bulunur. Dolu (dem) sunmak işi, her zaman ilk olarak Mürşit sofrasından başlar. Köylerde sakîler, her dolu sunuşunda mürşidin buyruğu ile değişirdi. Kalabalığa göre bir kaç sakî birden görev yaparlardı. Bu sakîler ayakta dolu dağıtırlardı.

Muhabbetlerde nefes okumak da yol-yordama göredir. Önce, Mürşit sofrasında bir nefes okunur. Buna diğer sofradakiler eşlik eder. Bazan bir kimse nefes okumak isterse, "Hü dost... Havale et, yâ Şah..." diye seslenir. Bu sesleniş, Mürşitten ve toplantıdakilerden izin istemektir. Bu kişi, muhabbet kuralınca Mürşitten yanıt beklemeksizin nefes okumaya başlar. Nefesler kutsal sayılır. Nefes okunurken konuşulmaz, sigara içilmez. Eğer içiliyorsa söndürülür, konuşuluyorsa susulur. Sofradan sık sık kalkıp gidilmez. Eğer zorunlu olarak gitmesi gerekiyorsa; sofraya niyâz eder, gidip gelir. Mürşit ya da bilgi sahibi olanlardan biri bir söz açar veya söylenice anlatmaya başlar. Sofradakiler dikkatle dinlerler. Bir kimse nefes okuyup bitirince, dinleyenler, nefes okuyana: "Aşk olsun...", "Nefesin var olsun", eğer nefes okuyan bir mürşit (uyarıcı) baba ise: "Kereminiz var olsun", "Nutkunuz var olsun" derler, teşekkür ederler." (79)

(79) İlhan Cem ERSEVEN, "Alevîlerde Semah", Ekin yay., Ank., 1990, I.Baskı, sf. 160,163 arasından özet alıntı.

Tasavvuf edebiyatında "Nutuk" adı verilen birtakım şiirler vardır. İşte, "nefes" adını taşıyan ilâhiler bu nutukların bestelenmiş şekilleridir. Sâdece "Âyin-i Cem" de denilen Bektâşî âyinlerinde ve alevilere göre bir çeşit ibadet şekli olan "muhabbet" lerde okunan parçalar, işte bu bestelenmiş olan nutuklardır.

Bektâşî tarîkatlarına bağlı olarak ve Bektâşî tarîkatlarının içerisinde söylenen bu nefesler, gizliliğinden dolayı pek fazla dışarıya çıkamamış, Bektâşî tarîkatının bünyesinde kalmıştır. Bütün tarîkatların mûsıkîsi, o tarîkatın özelliği ve müzikâl analizi hakkında bize bilgi verir. Gayet gizli bir teşkilât halinde olan ve mahdut bir zümre tarafından bilinen ve okunan Bektâşî nefeslerinin notalı örnekleri elimizde ne yazık ki çok fazla değildir. Oysa ki Bektâşî nefeslerini edebî, prozodi, usûl, üslûp-tavır, form, makam, güfte, beste gibi müzikal yönden analiz edebilmemiz için, elimizde bolca Bektâşî nefes örnekleri olması gerekir. Ancak buna göre doğru bir sonuca ulaşmamız mümkün olur.

İncelemek üzere edindiğimiz Bektâşî nefeslerinin notalı örnekleri, Rauf Yektâ Bey'in nezaretinde, İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından iki cilt hâlinde neşredilen 87 adet nefesten meydana gelmiştir. Konservatuar Tasnif ve Tesbit heyetinin, "Klâsik Türk Mûsıkîsi ve Dinî Mûsıkî'den Örnekler" koleksiyonunun 4. ve 5. ciltlerinde toplanan bu 87 nefesin 44'ü 4. ciltte, 43'ü de 5. ciltte biraraya getirilmiştir. Bu nefeslerin bestelerini bilen eski Bektâşîleri arayıp bulan ve onlara koleksiyondaki bu nefesleri okutup kayıt eden ve daha sonra notaya alan Konservatuar Tasnif ve Tesbit Heyeti bu nefesleri kimlere okutarak tespit ettiklerini maalesef zikretmemişlerdir. Fakat bunun yanı sıra neşrettikleri bu eserlerde, büyük bir itina gösterdiklerini de unutmamak gerekir.

Heyet, bu nefeslerin bütün güftelerini ise ellerine geçen yazma mecmualardan tamamlayamayınca, Abdülbaki

Gölpınarlı'nın Bektâşî şairlerinin hayatı hakkında senelerden beri topladığı malumatın bir hülasasını yazarak hediye etmesi suretiyle tamamlamışlardır. Bununla beraber, Saadettin Nüzhet Ergun'un "Bektâşî Şairleri" isimli eserinden de faydalanmışlardır.

İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından neşredilen bu 87 nefes, toplu halde bulunması nedeniyle, incelememizi kolaylaştırmaktadır. Gerçi nefesler hakkında çok sınırlı bilgi veren bâzı yayınlarda örnek nefeslerle karşılaşsak da, bu örnekler ya heyetin kopyası, ya bu nefeslerin biraz değiştirilmiş biçimi, ya da kimden alındığı, nefes olup olmadığı bilinmeyen, bilimsel araştırmaya dayanmayan örnekler olabilmektedir. Dolayısıyla biz şimdilik nefesleri müzikal ve edebî yönden araştırırken, İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti'nin bir repertuar çalışmasından öteyegitmeyen bu 87 adet Bektâşî nefesleri örneklerinin yardımıyla nefesleri inceledik.

En azından, 8 asırlık bir zaman dilimi içerisinden bugüne kadar gelişerek gelen, yoğun duyguların ifadesi olup bunun yanı sıra bir felsefî akımı da beraberinde taşıyan, çeşitli üslûp ve tavır yapısıyla Türk halkının müzik kültürü, görenekleri, an'aneleri, tarihi ve yaşamı hakkında bilgi veren Bektâşî nefesleri konusunda daha detaylı bilgi verebilmek için, konuyu ana hatlarıyla ve küçük başlıklar altında incelemeyi daha uygun buluyoruz.

4.2. İncelenen Nefeslerin Listesi

<u>No</u>	<u>Güfte</u>	<u>Şair</u>	<u>Makam</u>	<u>Usûl</u>
122-	Hezaran per açıp.....	Samih Rifat	Hüzzam	D.Hindi
123-	Kâfunun hitabı.....	Harabî	Hüzzam	Düyek
124-	" "	"	Eviçhuzi	"
125-	Güzel âşık cevrimizi..	Pir S.Abdal	Sabâ	"
126-	" " " ..	"	Eviçhuzi	"
127-	Tevellâyı imamlardan..	Sersem Abdal	Bûselik	Rakıs (*)
128-	Eşref oğlu al haberi..	Hasan Dede	Sabâ	"
129-	Sordum sarı çiğdeme...	Pir Sultan	Muhayyer	"
130-	Derdim çoktur.....	Pir Sultan	Pencügâh	Düyek
131-	Ezelden âşıkım ben....	Samih Rifat	Uşşâk	"
132-	Uyur idik uyardılar...	Pir Sultan	"	Rakıs
133-	Bir nefescik.....	Hatayî	Gerdaniye	Katikofti
134-	İptidadan yol sorarsan	Hatayî	Hüseyini	D.Hindi
135-	Biraraya gelse.....	Dertli	Hicaz	Düyek
136-	Biz bu gülistanının.....	Güncî	Hüseyini	"
137-	Urum abdalları gelir..	Kaygusuz Ab.	Sabâ	Aksak
138-	Aynayı tutun yüzüme..	Hilmi Dede	"	Rakıs
139-	Hanbağına kurulmuş....	" "	Hicaz	Y.Semâî
140-	Zümrei nacileriz.....	" "	"	Curcuna
141-	Mushaf demek hatadır..	Fuzûlî	Pencügâh	Y.Semâî
142-	Mevlîdî şâhı.....	Kerim	Hüzzam	D.Hindi
143-	Ey âlemleri yaradan...	Yunus	Uşşâk	Sofyan
144-	Yüzlerce yıl evvel....	Güncî	Hüseyini	Rakıs
145-	" " " ..	"	Uşşâk	Düyek
146-	Aman hey erenler.....	Hatayî	Uşşâk	Curcuna
147	" " "	"	Muhayyer	Y.Semâî
148-	Geçemezsin deli gönül.	Pir Sultan	Gerdaniye	Y.Semâî
149-	Aşk olsun meydan.....	Muhittin Ab.	Segâh	Rakıs
150-	Firdevsi âlada bir....	Veli Baba	Karcıgar	Aksak
151-	Medet senden medet....	Derviş Tefvik	Hüseyini	Düyek
152-	Ben melamet hırkasını.	Nesimî	Uşşâk	"
153-	İçtiğimiz bu dolular..	Pir Sultan	Hüseyini	Aksak
154-	Ey hoca Kabekavseyn...	Harabî	Pencügâh	Y.Semâî

(*) Raks Aksağı anlamındadır. Nota üzerinde böyle Rakıs yazılı olduğundan biz de olduğu gibi yazdık.

155-Yemen ellerinden beri.	Hatayî	Eviç huzi	Y.Semâî
156-Safa geldin safa.....	Sefil Abdal	Hicaz	D.Revan
157-Biz Elest bezminde....	İbrahim Baba	Segâh	Sofyan
158-Bu zümrei gülşaha.....	Zikrî Baba	Tâhir	Y.Semâî
159-Akdenizi seyredelim...	Ali Dede	Gerdaniye	Düyek
160-Himmet eyle bize.....	?	Segâh	"
161- " " "	?	"	Sofyan
162-Pervane olup şem'ine..	Kâzım	Rast	"
163-Zahit gel gör halimizi	?	Uşşâk	Rakıs
164-Bir acayip haldir.....	Yesarî Baba	Hüzzam	Aksak
165-Biz Ali'nin kuluyuz...	Asım	Sabâ	"
166-Gel gel yanalım.....	Seyyit Nesimî	Eviç	Aksak
167- " " "	" "	Hicazkar	"
168-Bu yolu kurmuşlar.....	Güncî Baba	Uşşâk	Düyek
169-Bilmem ne hal oldu....	Bahrettin	Hüseyinî	D.Hindi
170-Beni candan usandırdı.	Fuzûlî	Karcığâr	Düyek
171- " " "	"	Rast mâye	"
172-Sinemde bir tutuşmuş..	Hayrî	Hüseyinî	Curcuna
173-Can Ali canan Ali.....	Ali Baba	Rast	Düyek
174-Divane gönlümüz.....	Kul Himmet	Eviç huzi	Sofyan
175-Dün gece seyrim.....	" "	Uşşâk	Curcuna
176-Hakikat cem'ine.....	Hilmî	B.Arabân	"
177-Zahitler eyler.....	Nutkî	Acem	Aksak
178-Zincir kâr eylemez....	Mir'atî	Pencügâh	Aksak
179-Gel durma gönül.....	Mihrabî	Rehavî	Y.Semâî
180-Göster cemalin	Şemsî Baba	Hüseyinî	Sofyan
181-Yüzün gördüm dedim....	Nesimî	"	Ağır Düy.
182-Sabahın seherde.....	Pir Sultan	Eviç huzi	Sofyan
183- " "	" "	Arabân	"
184-Ey benim divane.....	" "	Tahir	D.Hindi
185-Lâmekân elinden.....	Ahmet Saruban	Hicaz	"
186-Taç marifet tacıdır...	Gaybî	Sabâ	Rakıs
187-Hakdır Allahım.....	Münır Baba	Nihavend	Aksak
188-Baharın geldiğin.....	Pir Sultan	Eviç huzi	Y.Semâî
189-Bu gönül şehrini.....	Eşref	Uşşâk	Sofyan
190-Ünüme bir cebel.....	Pir Sultan	Hicazi Uş.	Bekt.Raksı
191-Alem yüzüne saldı.....	Seyyit Nesimî	Neveser	Y.Semâî
192-Şehinşah haver Ali....	?	Rast	"
193-Ademi âdem eden.....	Turabî	Hüseyinî	"

194-Şâhı merdenın avazı....	Pir Sultan	Acemkürdî	Raksan
195-Suphu şam ey gönül....	Perişan Baba	Uşşâk	Curcuna
196-Evliyadan gelen kelam.	Kaygusuz Ab.	Uzzâl	Düyek
197-İnsan insan derler....	Muhittin	Hüseyinî	Katikofti
198-Bir güzelin bendesiyem	Hilmî	Segâh	Y.Semâî
199-Aşkım benim füzundur..	?	Hicaz	"
200-Kuruldu Cem.....	Güncî Baba	Mâhur	Düyek
201-Gece gündüz lutfun....	?	Hüseyinî	Sofyan
202-Sanman bizi kim.....	Esat Dede	Segâh	Y.Semâî
203-Harabat ehliyiz.....	Rıza	Pencügâh	Düyek
204-Noldu bu gönlüm.....	Hacı Bayram	Uşşâk	Ağır Düy.
205-Ben bu meclislerde....	Yunus	Hüseyinî	Sofyan
206-İksiri âzamdır.....	Emrah	"	Ağır Düy.
207-Ey muhibbi sadıkı.....	?	Hüzzam	D.Hindi
208-Sensin bizim zâhir....	Kenzî	Hüseyinî	D.Hindi
209-Medet ey piri	Samih Rifat	-	-
210-Nedir el dil sende....	" "	-	-

Not: Nefeslerin yanlarında verilen numaralar, İstanbul konservatuvarı'nın 1933 yılında neşretmiş olduğu, Türk mûsikî-si Koleksiyonu'nun IV. ve V. ciltlerinde verilmiş olan sıra numaralarıdır.

122 ve 131 No'lu nefesler Samih Rifat Bey'in, 144 No'lu nefes Güncî Baba'nın besteleridir. Diğerlerinin bestekârları belli değildir. 209 ve 210 No'lu nefeslerin notaları yoktur.

4.3. Nefesleri İnceleme Yöntemi

İncelenen eserlerin notaları, bütün nefeslerin toplu halde bulunduğu bir kaynak olan İstanbul Belediye Konservatu-
arı'nın 1933 senesinde neşretmiş olduğu Türk Mûsikîsi Klâsik-
lerinin IV. ve V. ciltlerini kapsayan "Bektâşî Nefesleri" kol-
leksiyonundan alınmış olup; orada verilen sırayla incelenmiş-
lerdir. 87 adet olan notalar belge niteliğinde olduğundan,
tez'in içine olduğu gibi konuldu. Bu incelemede başlıca şu
özellikler dikkate alındı:

1- Güfte bakımından: Örnek verilen notanın altına
güftesi yazıldı. Bu güftenin kafiyesi ve vezni bulundu.
Güftenin yapısı verildi. İçinde yabancı kelime olup-olmadı-
ğı ve konusunun ne olduğu araştırıldı.

2- Form bakımından: Hepsi nefes olduğundan, tür, ay-
rıca belirtilmedi, sadece yapıları incelendi.

3- Makam-melodi yapısı bakımından: Melodik yapının
nasıl olduğu ve makamın nasıl kullanıldığı tespit edilmeye
çalışıldı. Bu konularda, bilhassa dikkati çeken özellikler
anlatıldı. Bütün nefeslerde ortak olan yönler inceleme so-
nunda verileceği için; her nefeste ayrıca tekrarlanmadı. Şi-
ir dışı kullanılan kelimelerden ve bunların melodide nasıl
kullanıldığından bahsedildi. Nefesler genel olarak Türk Halk
Müziği (Âşık Mûsikîsi) tavrında olduklarından, içlerinde sa-
dece Klâsik Türk Müziği özelliklerini gösterenler belirtildi.

4- Usûl bakımından: Nota dizilişlerinin usûle uygun-
luklarına bakıldı. Usûl geçkisi olup-olmadığına dikkat edil-
di.

4.4. Nefesleri İnceleme Yöntemi

Hüzzam makamında Nefes

Devri hindî

Güfte ve bestesi: Samih Rifat beyindir.

N° 122

He zâra — n pe — r a — çı — p re — n gi
zı ya — da — n zı ya — dan
u ful e — t mi — ş gü ne — ş sa — h nı
se ma — dan pa — h pi — rim me det

Hezâran per açıp rengi ziyâdan -a
Üfûl etmiş güneş sahnı semâdan -a
Şebistanı elem hâli sadâdan -a
Gönül pürgirye hâli inzivâdan -a

Bu demdir tab'ımın devri melâli -b
Sever zulmetle ruhum hasbihâli -b
Sadâlar duymanın var ihtimâli -b
Karanlıklarda âmakı hafadan -a

Îlâhi meşrebim vahdet perestim -c
Şarabı cilvei hayretle mestim -c
O sagardır ki zinet sazı destim -c
Dolar humhanei âli abadan -a

Uzaktan yalvarıp ebri bahare -d
Dedim gel söyle meylet bir kenare -d
Hüseynimden haber ver kalbi zare -d
Eğer geçtinse deşti Kerbelâdan -a

Ne beklersin kılıp ey bâdı şebhiz	-e
Demadem turrei ezharı tehiz	-e
Getir lûtfeyle bir bûyi dilâviz	-e
Meşamı cana kabri Mûrtazadan	-a
Ne mümkün sevmemek Samih Hüseyini	-f
Kabul eyler mi insan böyle şeyni	-f
Resûli Kibriyanın nûri ayni	-f
Muazzezdir bizimçün enbiyadan	-a

Dörder mısırâlı kî't'alardan meydana gelen güftede bugüne göre yabancı kelimeler var. Tamamı 6 kî't'a ve mahlas kullanılmış. 6+5 duraklı 11'li hece veznine uyduğu gibi, Me fâ î lûn / me fâ î lûn / fe û lûn arz kalıbına da uygunluk göstermektedir. Konu olarak, Hüseyin sevgisinden ve Kerbelâ olayından bahsedilmektedir.

$$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{---} \\ (1+2) + (3+4) + (5+6) + (7+8) = A \quad 8 \text{ ölçülü 1 period} \\ \text{1.3.m.} \quad \quad \quad \text{2.4.m.} \end{array}$$

Melodi-makam

Senkoplu giren melodi çargâh-evc arasında seyrederek, 2. ölçünün sonunda segâh perdesinde asma kalış yapıyor. 3. ölçü sonunda rast perdesine kadar inen melodi, 4. ölçü sonunda nevâ perdesinde ilk cümlecîği ve a bölmesini tamamlıyor. a' bölmesinde ilk iki ölçü sonunda segâh perdesinde asma kalış yapan melodi, bu cümlecîğin sonunda 2. cümlecîği ve A bölmesini tamamlıyor. Geçki ve meyan yoktur.

Nefesin tamamı 8 ölçüden meydana gelmiş. Dörder ölçülük a ve a' bölmeleri var. Tamamı rast-evc arasında seyrediyor. 20. asırda bestelenmiş olan bu nefeste, geleneksel tavırdan ziyâde şarkı tavrı hâkimdir.

Usûl

Usûle uygun seyrediyor, ancak, bâzı ölçü başlarında sankoplu girişler var.

Hüzzam makamında Nefes

DÜYEK

N° 123

[♩ = 96] Kâ fû nun hı ta — bi iz har ol ma da — n hû

iz har ol ma da — n hû biz bu kâ i na — tın

ip li da sı — yı — z hû — ip li da sı — yı — z hû

Kim se ler va sı — lı di dar ol ma dan hû

di dar ol ma dan hû ol ka be kav se — y nin

ev ed na sı — yı — z hû ev ed na sı — yı — z hû

Kâfünun hitabı ızhar olmadan -a
Biz bu kâinatın iptidâsıyız -b
Kimseler vâsılı didar olmadan -a
Ol kabekavseynin Ev ednasıyız -b

Yok iken Ademle Havva âlemde -c
Hak ile Hak idik sırrı müphemde -c
Bir gececik mihman kaldık Meryemde -c
Hazreti İsa'nın öz babasıyız -b

Küntükenz sırrının olduk agâhı -d
Aynelyakin gördük cemalûllabı -d
Ey hâce bizdedir sırrı ilâhi -d
Hünkâr Hacı Bektaş fukarasıyız -b

Bize peder dedi tıflı Mesiha -e
"Rabbi erini" deye çağırdı Mûsa -e
"Lenterâni" deyen biz idik ana -e
Biz Tûru Sinan'ın tecellâsıyız -b

Zahida şanımız "İnna fetahnâ" -e
Harabî kemteri serseri sanma -e
Bir kılı kırk yarar kâmiliz amma -e
Pirim (Balım Sultan) budalasıyız -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan güfte-
de bugüne göre yabancı kelimeler var. Dörder mısralı 5
kıt'adan meydana gelen güftelede mahlas kullanılmıştır. Ko-
nu olarak, Allah ile bütünleşme temaları göze çarpıyor.

$$\begin{array}{ccccccc} \text{a} & & \text{b} & & \text{c} & & \text{b} \\ \text{1.m.} & & \text{2.m.} & & \text{3.m.} & & \text{4.m.} \\ \hline (1+2) + (3+4) + (5+6) + (7+8) + (9+10) + (11+12) + (13+14) + (15+16) = AB \\ \hline \underbrace{\hspace{10em}}_A & & \underbrace{\hspace{10em}}_B \end{array}$$

Melodi-makam

Melodi rast-segâh arasında seyrediyor. Makamın yapı-
sına uygun olan seyirde nevâ ve segâh perdelerinde asma ka-
lışlar var. Nefesten çok şarkı tavrı hakim.

Usûl

Düyek makamında belirtilmesine rağmen, melodi, Sof-
yan usûlüne uygun seyrediyor.

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Eviç huzi makamında Nefes

DÜYEK

N° 124

[♩ = 96] Kâ fû nun hi ta bî iz har ol ma dan hû dan hû

biz bu kâ i na—tın ip ti da sı yız hû yız hû

Bu nefeste, 123 no'lu nefesin güfteleri değişik melodi ile kullanılmıştır. Dolayısıyla, edebî bakımdan aynı özellikler mevcuttur.

$$\begin{array}{c} a \quad b \\ 1.+3.m. \quad 2.+4.m. \\ \hline (1+2) + (3+4) + (5+6) + (7+8) = A \\ ||: :|| \quad \text{---} \quad ||: :|| \quad \text{---} \end{array}$$

Melodi-makam

Tamamı 4 ölçü olan eser röprizlerle 8 ölçü oluyor. Tek bölmeli olan bu nefes bugün kullanılmayan Eviç huzi makamında olup, muhayyer-dügâh arasında bir oktavlık alanda seyretmektedir. Melodi, evc'de evc çeşnisiyle başlayıp, dügâhta hüseyinî çeşnisiyle tamamlanmaktadır. Makamın özelliğini gösteren evc ve hüseyinî perdelerinde de asma kalıplar yapılmıştır.

Usûl

Ölçüler, Düyek usûlü gibi senkoplu girmediği için, eserin tamamında Sofyan usûlü hissedilmektedir. Ancak, Düyek usûlüne uygun olarak da icrâ edilebilmektedir.

Saba makamında Nefes

DÜYEK

N° 125 [♩=112] Cü zel a şık cev ri mi zi — çe ke mez sin

de me — dim mi — bu bir rı za lok ma — sı dı —

— r yi ye mez sin de me — dim mi — de me dim mi

de me — dim mi — yi ye mez sin de me — dim mi hū

1		2	
Güzel âşık cevrimizi	-a	Yemeyenler kalır naçar	-c
Çekemezsin demedim mi	-a	Gözlerinden kanlar saçar	-c
Bu bir rıza lokmasıdır	-b	Bu bir demdir gelir geçer	-c
Yiyemezsin demedim mi	-a	Duyamazsın demedim mi	-a
3		4	
Çıkalım meydan yerine	-d	Pir Sultan Ali şahımız	-e
Gidelim Ali seyrine	-d	Hakka ulaşır rahımız	-e
Canü başı Hak yoluna	-d	Oniki imam penahımız	-e
Koyamazsın demedim mi	-a	Uyamazsın demedim mi	-a

4+4 duraklı 8'li hece vezninde olan güfte, Pir Sultan Abdal'a ait olup XVIII. asırda yazılmış olmasına rağmen dili çok sâdedir. Geleneksel Halk Şiiri türüne örnek gösterilebilecek bir güftedir. Mahlas kullanılmış, konu olarak Ali sevgisi işlenmiştir.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & a & & a' & \\ & \text{---} & & \text{---} & & \text{---} & \\ (1+2+3+4) & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12+13) & = & A \\ \text{1.m.} \quad \text{2.m.} & & \text{3.m.} \quad \text{4.m.} & & \text{bağ.} \quad \text{bağ.} & & \end{array}$$

Melodi-makam

Eserin tamamı, 1. ve 4. ölçülerin melodilerinin tekrarı veya varyasyonu şeklindedir. Yani, 1. ölçü peşpeşe üç defa kullanılıp, 4. ölçünün melodisiyle bereber cümle kurulmuş. Bu işlem üç defa tekrarlanmış ve eser sonunda 1 ölçülük bir uzamayla karar hissi kuvvetlendirilip eser tamamlanmış. Son ölçüdeki "hu" kelimesi şiir dışı olarak kullanılmıştır. Bu kelime, dinî mûsıkînin özellikle ilâhi ve nefes formlarında çok kullanılmış olup, güfteyi ve besteyi daha güçlendirmiştir.

Bütün eser tek bölmeden meydana gelmiş olup, rast-hicaz perdeleri arasında sadece beş perdede, mistik bir hava içinde seyretmektedir. Sürekli aynı motifin tekrarlanması nedeniyle, makamın karakteristik asma karar perdeleri yerine, segâh ve hicaz perdelerindeki kalışlar dikkat çekicidir.

Bu eser, geleneksel nefes tavrını yansıtan iyi bir örnektir.

Usûl

Düyek usûlünde belirtilen bu eserde yer yer Sofyan usûlüne uygun ölçüler görülmektedir. Ölçüler, her iki usûlün yapısına uygun nota kullanımlarından meydana gelmiştir.

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Evîç huzî makamında Nefes

DÜY EK

N° 126

[♩=112] Gū zel a şık ce — v ri mi zi

çe ke mez sin de me — dim mi âh bu bir ri za lo — k ma sı dı —

yi ye mez sin de me — dim mi — bu bir ri za lo — k ma sı dı —

— r yi ye mez sin de me — dim mi hū — hū

Bu nefeste, 125 no'lu nefesin güfteleri değişik melodi ile kullanılmıştır. Dolayısıyla, edebî bakımdan aynı özellikler mevcuttur.

$$\begin{array}{c} a \qquad \qquad a' \qquad \qquad a'' \\ \overbrace{||:(1+2+3+4):||}^{a} + \overbrace{(5+6+7+8)}^{a'} + \overbrace{(9+10+11+12+13+14)}^{a''} = A \\ \underbrace{1.m. \quad 2.m.} \quad \underbrace{3.m. \quad 4.m.} \quad \underbrace{3.m. \quad 4.m. \quad coda} \end{array}$$

Melodi-makam

Melodi yapısı olarak 125 no'lu nefesin varyasyonu şeklinde ve dinî mûsıkîde perde indirme denilen, peşpeşe gelen transpozisyon uygulaması görülmektedir. Bu işlem, karar perdeleri hüseyni, nevâ ve dügâh olmak üzere üç defa tekrarlanmaktadır. Muhayyer-rast perdeleri arasında seyreden eserde perde indirme uygulaması haricinde gečki görülmüyor. Eserin sonunda şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmış. Seyir makamın yapısına uygun olup,

geleneksel nefes tavrına uygun bir eserdir.

Usûl

Düyek usûlünde belirtilmesine rağmen, Sofyan usûlüne de uygunluk göstermektedir.

Not: 125 ve 126 no'lu nefeslerin son melodileri aynı olduğundan, tek bir esermiş gibi ardarda icrâ edildikleri görülmüştür.

Puselik makamında Nefes

RAKIS

N° 127 [♩ = 136] Te vel lâ yı i ma_m lar dan ge ti—r dim

la va fin ka bul dūr a—p tal de— di— ler

de di ler de— di le—r ser sem de— di— ler

Tevellâyı imamlardan getirdim -a
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b
Kırklar ile bir meydanda oturdum -a
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b

Ali binmiş Düldül'üne gidiyor -c
Onsekizbin âlemi mevcut görüyor -c
Şahım Ali daim durmaz yürüyor -c
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b

Ayin geceleri erkân kurulur -d
Gökteki melekler secdeye varır -d
Ol demde dilekler hep kabûl olur -d
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b

Hızır elim aldı arşa götürdü -e
Bir saatte Kerbelâ'ya yetirdi -e
Ol demde melekler şerbet getirdi -e
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b

Genç Abdal'la Hacı Bektaş geldiler -b
Sarısaltığı Rumeline saldılar -b
Çok şükür dertlere derman oldular -b
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b

(*)
Sersem Abdal der ki bu sözüm sırdır -f
Ali sırdır Muhammet dahi nurdur -f
Aşk ile muhabbet sıtk ile yoldur -f
Tavafın kabûldür Abdal dediler -b

(*)R.Yekta Bey'in notu: Bu nefesi söyleyen Sersem Abdal'ın hicrî 958 tarihinde Hacı Baktaş postuna oturarak bektâşîliği yeniden canlandıran ve Mücerret Babalığı'nı kuran Sersem Ali Dede Baba olması ihtimali vardır.

11'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin, dört-lükler halinde yazılmış 6 kıt'ası vardır. Dili oldukça sâdedir ve mahlas kullanılmıştır. Tevellâ, teberrâ, Ker-belâ vak'ası, Hacı Bektaş Veli, Hz. Ali ve Hz. Muhammet sevgisi şiirin konusunu oluşturuyor.

$$\begin{array}{ccc} a & b & b' \\ \overbrace{(1+2+3)} & + \overbrace{(4+5+6)} & + \overbrace{(7+8+9)} = A \\ 1.3.m & 2.4.m. & bağ. \end{array}$$

Melodi-makam

Melodi düğâh-acem arasında seyrediyor. Çargâh perdesinin ısrarla kullanılması, rast-çargâh aralığıyla başlaması, yeden olarak nim zirgüle perdesini kullanmaması gibi özellikleri, Bûselik'le beraber Nigâr makamı seyrini de hatırlatmaktadır. Üçer ölçülük üç cümlecikten meydana gelen eserin son iki cümleciği ile her üç cümleciğin son ölçüleri birbirlerinin varyasyonu olarak kullanılmış. Geçkisi olmayan eserin bitişi ânidir.

Usûl

Rakıs olarak belirtilen bu usûlün ismi bugün Raks Aksağı olarak kullanılmaktadır. Bu eser 9 zamanlı olması nedeniyle, zikirden çıkarıcı özellikte bir nefestir. Usûle uygunluk görülmektedir.

Saba makamında Nefes

RAKIS

N° 128 [♩=136] Eş re—f o—ğ lu al ha— be ri—
bah çe— bi zi—m gül bi— z de— dir
biz de— me—v lâ nın ku— lu yu— z
yet mi—ş i ki— dil bi— z de dir

1	Eşrefoğlu al haberi -a	2	Erlik midir eri yormak -d
Bahçe bizim gül bizdedir -b	Irak yoldan haber sormak -d		
Biz de Mevlânın kuluyuz -c	Cennetteki ol dört ırmak -d		
Yetmişiki dil bizdedir -b	Coşkun akan sel bizdedir -b		
3	4		
Adam vardır cismi semiz -e	Arı vardır uçup gezer -f		
Aptes alır olmaz temiz -e	Teni tenden seçüp gezer -f		
Halkı dahleylemek nemiz -e	Canan bizden kaçup gezer -f		
Bilcümle vebâl bizdedir -b	Arı biziz bal bizdedir -b		
5	6		
Kimi sofî kimi hacı -g	Biz erenler gerçeğiyiz -h		
Cümlemiz Hakka duacı -g	Hasbahçenin çiçeğiyiz -h		
Resulü ekremin Tacı -g	Hacı Bektaş köçeğiyiz -h		
Aba, hırka, şal bizdedir -b	Edep, erkân, yol bizdedir -b		
7 (*)			
Kuldur Hasan Dede'm kuldur -1			
Manayı söyleyen dildir -b			
Elif Hakka doğru yoldur -1			
Cim ararsan dal bizdedir -b			

(*)R.Yekta Bey'in notu: Hasan Dede, hicrî XI. asırda Anadolu'da yaşamış bir halk şairidir. Notasını neşrettiğimiz bu nefesini Bektâşîlik aleyhinde bulunan Eşrefoğlu Abdullah Rûmi'ye reddiye olarak yazmıştır. Keskin civarındaki bir Bektâşî zaviyesinde meftun olan ve halk tarafından Karpuzu büyük Hasan dede adıyla anılan ve kerâmetleri söylenen zatın bu Hasan Dede olduğunu Bektâşîler söylerler.

4+4 duraklı 8'li hece vezniyle yazılmış olan güfte, dörder mısralı 7 kıt'adan meydana gelmiştir. Hasan Dede, XI. yüzyılda yaşamış bir halk şairi olmasına rağmen şiirde kullandığı dil, bugün kullanılan Türkçe kelimelerden oluşmuştur. Mahlas kullanılmış olan güftede konu, Hacı Bektaş ve Bektâşîlik felsefesidir.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & a & & \\ & \text{---} & & & \text{---} & & \\ ||:(1+2):|| & + & ||:(3+4):|| & + & ||:(5+6):|| & + & ||:(7+8):|| & = & A \\ 1.m. & & 2.m. & & 3.m. & & 4.m. & & \end{array}$$

Melodi-makam

Melodi rast-hicaz arasında seyrediyor. Eserin tamamı, A bölümünü oluşturan dörder ölçülük iki cümlecikden meydana gelmiş. Aynı melodi güfthenin 3., 4. mısralarında tekrar kullanılmış. Geçki olmayan eserde makamın yapısına uygun bir seyir görülüyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygunluk görülüyor.

Muhayyer makamında Nefes

RAKIS

N° 129

[♩ = 136]

Sor dum sa rı çiy de me

çiy de me çiy de me sen ne re de

kı şı la r sı n kı şı la r sı n kı şı la r sı n

1	2
Sordum sarı çiğdeme -a	Sordum sarı çiğdeme -a
Sen nerede kışlarsın -b	Yer altında ne yersin -b
Ne sorarsın hey derviş -c	Ne sorarsın hey derviş -c
Yer altında kışlarım -d	Kudret lokması yerim -d
3	4
Sordum sarı çiğdeme -a	Sordum sarı çiğdeme -a
Benzin neden sararmış -e	Anan baban var mıdır -f
Ne sorarsın hey derviş -c	Ne sorarsın hey derviş -c
Hak korkusun çekerim -d	Anam yer babam yağmur -g
5	(*)6
Sordum sarı çiğdeme -a	Pir Sultan'ım erlerle -1
Sende kardeşlik var mı -h	Yüzü dolu nurlarla -1
Ne sorarsın hey derviş -c	Ak sakallı pirlerle -1
Ben erlerle kardeşim -d	Çiğdemde kardeşlik vardır -f

4+3 duraklı 7'li hece vezniyle yazılmış olan güfte-
nin karışık bir kafiye düzeni var. Dörder mısralı 6 kıt'a-
sı olan güftelede mahlas kullanılmıştır ve sâde bir dili var-
dır. Konu olarak tasavvufî mânâda öğüt vericidir.

(*) R.Yekta Bey'in notu: Pir sultan lisana ve vezne hakim,
kuvvetli bir şair olduğundan, şiirlerinde kafiye ve ve-
zin hatası yoktur. Bu saçma sapan manzume ya kendisine is-
nattir, yahut dilden dile dolaşa dolaşa bu garip hale gel-
miştir.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & a' & & \\ & \frown & & & \frown & & \\ (1+2+3) & + & (4+5+6) & + & (7+8+9) & + & (10+11+12) & = & A \\ ||: & :|| & & & ||: & :|| & & & \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Melodi-makam

Tamamı 12 ölçü olan eserde, üçer ölçülük iki cümlecik röprizli kullanılmış. Birbirinden farklı olan bu iki cümlecik, iki bölüm meydana getiriyor.

Tavir olarak, dinî mûsıkî formlarından ne ilâhi, ne nefes, ne de başka bir forma uyuyor. Bunun yanı sıra, muhayyer makamının özelliklerini de tam yansıtmıyor. Acem perdesini ısrarla kullanması, makamı; "Acemli Muhayyer" gibi tabir edilebilecek anlamsız bir makam şekline sokuyor. Çünkü Muhayyer makamında acem perdesinin ısrarla kullanılması alışılmış bir durum değildir. Ayrıca bu nefeste, klâsik nefes tavrı yerine, şarkı tavrının hâkim olduğu görülüyor.

Usûl

Raks Aksağı usûlünün yapısına uygun seyrediyor.

Pencügâh makamında Nefes

DÜYEK

N° 130 [♩=88] Der dim çok tur ha—n gi si ne ya na yı—m hû.

der dim çok tur ha—n gi si ne ya na yı—m hû

ah yi ne ta ze le—n di—yü re ki ya re si—hû

ah yi ne ta ze le—n di—yü re ki ya re si—hû

- Derdim çoktur hangisine yanayım -a
Yine tazelendi yürek yâresi -b
Ben bu derde kande derman bulayım -a
Meğer dost elinden ola çâresi -b
- Benim uzun boylu servi reftarım -c
Yüreğime bir od düştü yanarım -c
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim -c
Mihrabımdır iki kaşın arası -b
- Türlü donlar giyer gülden nazıktır -d
Bülbüle cevır etme gel gül yazıktır -d
Çok hasretlik çektim bağırm eziktir -d
- Dildar ile muhabbete doyulmaz -e
Muhabbetten kaçan insan sayılmaz -e
Münkir üflemekle çerağ söyünmez -e
Tutuşunca yanar aşkın çırası -b
- Pir Sultan Abdal'ım yüksek uçarsın -f
Selamsız sabahsız gelip geçersin -f
Aşku muhabbettenniğin kaçarsın -f
Böyle midir yolumuzun türesi -b

Dört mısırâlı 5 kıt'adan meydana gelen güfte 11'li hece vezniyle yazılmış olup içinde yabancı kelimeler vardır. Mahlas kullanılmıştır. Konusu; beşerî aşkmış gibi sevgiliye hitab edici şekilde olsa da, tamamıyla tasavvufî mânâda mânevî aşkı anlatmaktadır.

$$\begin{array}{cccc} a & a' & b & b' \\ (1+2) + (3+4) + (5+6) + (7+8) & = & A \\ 1.3.m. & 1.3.m. & 2.4.m. & 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-makam

a-a' bölmesini meydana getiren dört ölçünün her ölçüsü aynı melodi ile kullanılmış. b-b' bölmesinin 1. ve 2. ölçüleri aynı, 2. ve 4. ölçülerinin ise bâdece sonları farklı. Makamın yapısına uygun seyreden melodi, hüseyini-hüseyinîaşiran arasında bir oktav içinde dolaşıyor.

Usûl

Düyek usûlünde belirtilmiş olmasına rağmen, Sofyan usûlüne de uygun melodik yapı var.

Uşşak makamında Nefes

DÜYEK

Güfte ve bestesi: Samih Rifat beyindir

N° 131

[♩=108] E ze—l den a şı kı— m be—
Fu da— ol sun ha ya— tı—
—n mu ham met mus ta fa— ya— ta fa— ya—
—m bü tün a li— a ba— ya— a ba— ya—
a cı—r bi şüp he an la— r bu ru hi bi
ne va— ya— ne va— ya— ka bu—l et sin
e re— n le— r kul oldum mur ta za— ya—

Ezelden âşıkım ben Muhammet Mustafa'ya -a
Feda olsun hayatım bütün Ali abaya -a
Acır bi şüphe anlar bu ruhi bi nevaya -a
Kabul etsin erenler kol oldum Mürtezaya -a

Ne sabrım kaldı artık na âramü kararım -b
Hüseynin ateşile yanar kalbi nizarım -b
Tutar eflâki her şep figanım ahü zararım -b
Revandır seyli eşkim fezayı Kerbelâ'ya -a

Kehi nisyan edersem ne var saymu salâtı -c
Unuttum ehli beytin gamından kâinatı -c
Olur elbet müsadif nigâhı iltifatı -c
Ali'nin ruzu mahşer hazin bir âşınaya -a

O müminlerle zahit sen ol cennette hemdem -d
Ki nesli Mustafa'yı kılar pamâli matem -d
Kolunda hırzı Yasin dilinde ismi Azam -d
Salar tigi adavet suduru Hel etaya -a

Budur Samih niyazım erenler serverinden -e
Bana bir cür'a sunsun Şarabı Kevserinden -e
Görüp resmi sülûkü Horasan erlerinden -e
Karin oldum hakikat yolunda evliyaya -a

7+7 duraklı 14'lü hece vezniyle yazılmış olan güf-
tede bugüne göre yabancı kelimeler var ve mahlas kullanıl-
mış. Dörder mısralı 5 kıt'ası olan güftenin konusu, Hz.
Muhammet, Hz. Ali ve efradına övgü ve onlara kavuşma iste-
ğidir. Bestekârı belli olan nefeslerden biridir ve beste-
kârı Samih Rifat Bey'dir.

$$\begin{array}{c} \overbrace{a \ 1.m} \quad \overbrace{a' \ 2.m} \quad \overbrace{b \ 3.m} \quad \overbrace{b' \ 3.m} \\ (1+2+3+4) + (5+6+7+8) + (9+10+11+12) + (13+14+15+16) + \\ ||: \quad :|| \quad :|| \quad :|| \\ \overbrace{a \ 4.m} \quad \overbrace{a' \ 4.m} \\ (17+18+19+20) + (21+22+23+24) = ABA \\ ||: \quad :|| \\ \overbrace{\hspace{10em}} \quad A \end{array}$$

Melodi-makam

Uşşâk makamının yapısına uygun seyreden bu eserde,
meyanda hüseyini üzerinde hüseyini geçkisi görülüyor. Bes-
tekârı belli olan ve XX. yüzyılda bestelenen, Samih Rifat'-
a ait bu nefes, tamamen bu devrin şarkı üslûbu özellikleri-
ni göstermektedir.

Usûl

Melodi usûle uygun seyrediyor.

Uşşak makamında Nefes

RAKIS

N° 132 [♩, 126] U yu—r i—dik u ya—r dı—lar
di ri—ye say dı la—r bi—zi—aşk a lim hū

1	Uyur idik uyardılar -a	2	Sürülüp kasaba gittik -d
Diriye saydılar bizi -b	Kanarayı mesken ettik -d		
Koyun olduk ses anladık -c	Canı Hakka teslim ettik -d		
Sürüye saydılar bizi -b	Ölüye saydılar bizi -b		
3	Pir defterine yazıldık -c	4	Halimizi hal eyledik -c
Hak divanına dizildik -c	Yolumuzu yol eyledik -c		
Bal olduk şerbet ezildik -c	Her çiçekten bal eyledik -c		
Doluya saydılar bizi -b	Arıya saydılar bizi -b		
5	Pir Sultan'ım eder şunda -e		
Çok keramet var insanda -e			
0 cihanda bu cihanda -e			
Ali'ye saydılar bizi -b			

$$\begin{array}{c} a \\ \text{||: (1+2):||} \\ 1.3.m. \end{array} + \begin{array}{c} a' \\ \text{||: (3+4):||} \\ 2.4.m. \end{array} + 5 = A \text{ coda}$$

Sâde bir dili olan güfte 8'li hece vezniyle yazılmıştır. Dörder mısralı 5 kıt'ası var. Konusu, Bektâşîlerin ikrar törenlerinde, Bektâşî olmak için geçirilen safhaların edebî bir dille ifade edilmesidir.

Melodi-makam

Tamamı 5 ölçü olan bu nefesin son ölçüsü bağlantı olarak kullanılmış. Diğer ölçüler ikişer ölçü halinde tekrar edilmiş. Rast-hüseyni arasında seyreden melodi makamın yapısına uygunluk gösteriyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygun bir seyir görülüyor.

Gerdaniye makamında Nefes

KATIKOFI

N° 133 [♩=108] Bir— ne fe— s cik— söy le ye— lim din le mez sen—
ne— y le ye— li— m hü— hü—

1	2
Bir nefescik söyleyelim -a	Ben pirimle oldum aşna -c
Dinlemezsen neyleyelim -a	Kalmadı gönlümde nesne -c
Aşk deryasın boylayalım -a	Pervaneyim ateşine -c
Ummana dalmağa geldim -b	Şem'ine yanmağa geldim -b

3	4
Ben pirin edna kuluyum -d	Aşk harmanında savruldum -e
Kem damarlardan beriyim -d	Hem efendim hem yügruldum -e
Aynı cem'in bülbülüym -d	Kazan girdim kavruldum -e
Meydana ötmeğe geldim -b	Meydana yenmeğe geldim -b

5
Şah Hatayî'dir özümde -f
Hiç hilâf yoktur sözümde -f
Eksiklik kendi özümde -f
Dârına durmağa geldim -b

8'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin dörder mısralı 5 kıt'ası var. Dili sâde ve olan güftede mahlas kullanılmış ve konu olarak, Bektâşî felsefesi ve pîrine olan saygı anlatılmıştır.

$$\begin{array}{c} a \qquad \qquad \qquad b \\ \overbrace{||:(1+2):||} + \overbrace{||:(3+4+5):|| + \overbrace{||:(6+7+8):||} = A \\ 1.3.m. \quad 2.4.m. \quad 2.4.m. \\ \text{Melodi-makâm} \end{array}$$

Çok kısa olan bu nefeste, b cümleciginde önce karcığâr sonra bayâtî geçkileri kullanılmış. Muhayyer-dügâh arasında dolaşan melodi, makamın yapısına uygun seyrediyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Hüseyinî makamında Nefes

DEVİRİ HİNDİ

N° 134 [♩=112] İ-p ti da dan yol so ra _____ r
san so _____ fum yol Mu ham met A li- y ni _____ n
di _____ r hü _____ 1 hü _____ 2

1	İptidadan yol sorarsan	-a	Gece olur gündüz olur	-c
	Yol Muhammet Ali'nindir	-b	Cümle âlem dümdüz olur	-c
	Yetmişiki dil sorarsan	-a	Gökte kaç bin yıldız olur	-c
	Dil Muhammet Ali'nindir	-b	Ay Muhammet Ali'nindir	-b

3	Varma Yezid'in yanına	-d	Varma Yezid meclisine	-e
	Kokusu siner tenine	-d	Kulak verme hiç sesine	-e
	Lânet Yezid'in huyuna	-d	Satır Yezid ensesine	-e
	Can Muhammet Ali'nindir	-b	Seyf Muhammet Ali'nindir	-b

5	Şah Hatayî hasta inler	-f
	Cümle âlem anı dinler	-f
	Nur olmuş âleme doğar	-f
	Gün Muhammet Ali'nindir	-b

4+4 duraklı 8'li hece vezniyle yazılmış güftenin di-
li sâdedir. Mahlas kullanılmıştır ve konu olarak, Hz. Ali'-
ye ve efradına düşmanlık ve eziyet eden Yezid'e lânet, Ali'-
ye de sevgi temalarını işlemektedir.

$$\begin{array}{c} \overbrace{(1+2+3)}^a \\ 1.3.m \end{array} + \begin{array}{c} \overbrace{(4+5+6)}^b \\ II: 2.4.m : III \end{array} + \begin{array}{c} \overbrace{(7+8+9)}^{b'} \\ 2.4.m \end{array} = A$$

Evc perdesinin kullanılmadığı eserde melodi, muhay-
yer-rast arasında seyrediyor. Şiir dışı olarak "hu" keli-
mesi kullanılmış.

Usûl

Usûlun yapısına uygunluk vardır.

Hicaz makamında Nefes

DÜYEK

N° 135

[J. 112] Bi— r a ra ya go— l ee ü— ç beş üç beş a— şı— k

lar şa— hım üç beş a— şı— k lar SAZ

a— n lar bir bir le— rin se— y ran sey ran i— de— r

le— r şa— hım sey ran i— de— ri ler

Bir araya gelse üçbeş âşıklar	-a
Anlar birbirlerin seyran ederler	-b
Dönmez ikrarından kavli sâdıklar	-a
Muhabbet sırrını pinhan ederler	-b
Olseydım onların dârında berdâr	-c
Muhabbetlerle olduk târumar	-c
Oniki koyunum ondört kuzum var	-c
Gönül yaylasında cev lâ n ederler	-b
Dertli dertlerine düşelden beri	-d
Gâhi ileri gider gâhi geri	-d
Çağırırsan münkiri gelmez içeri	-d
Muhabbet kuru bühtan ederler	-b

6+5 duraklı 11'li hece vezninde olan güftenin dörder mısralı 3 kıt'ası var. Dili sâde ve mahlas kullanılmış. Konu, bektâşîlerin biraraya gelerek oluşturdukları muhabbet meclislerini ve bu meclislerde yapılan amellerin gizliliğinden bahsetmektedir.

$$\begin{array}{c} a(1.3.m.) \\ \overbrace{(1+2) + (3+4) + (5+6)} + \overbrace{(7+8) + (9+10) + (11+12)} = A \end{array}$$

Melodi-makam

Eser 2 cümlecikten meydana gelmiştir. Hicaz yazmasına rağmen, Hicaz hümâyun makamında olduğu görülüyor. Şiir dışı olarak kullanılan "Şahım" kelimesinin geçtiği yerlerde geçkiler yapılarak kelimenin önemi vurgulanmış.

Usûl

Usûle uygun bir seyir görülüyor.

Hüseynî makamında Nefes

DÜYEK

N° 136 [♩=104] Biz bu gü lis ta nın bül bül le ri yi _____ z

biz bu gü lis ta nın bül bül le ri yiz bah çe i rin da nın

sün bül le ri yi _____ z sün bül le ri yiz

Biz bu gülistanın bülbülleri yiz	-a
Bağçei rindanın sünbülleri yiz	-a
Nafi Baba'nın gülleri yiz	-a (9 hece)
Seyyit Ali Sultan kulları yız	-b (10 hece)
Biz secde ederiz cemâli yâre	-c
Vuslata olamaz başka bir çâre	-c
Kementle bağlanıp çekildik dâre	-c
Seyyit Ali Sultan kulları yız	-b (10 hece)
Biz gayret ile maksuda ereriz	-d
Fırsat bulup gülistana gireriz	-d
Açılmış gülleri bir bir düreriz	-d
Seyyit Ali Sultan kulları yız	-b (10 hece)
Biz münkiri müminlerden seçeriz	-d
Malû canı terkeyleyip geçeriz	-d
Mürşit elinden Kevseri içeriz	-d
Seyyit Ali Sultan kulları yız	-b (10 hece)
Biz el ele verip Hakka gidelim	-e
Gelin gönülleri tavaf edelim	-e
Güncî pirin gülbankin çekelim	-e (10 hece)
Seyyit Ali Sultan kulları yız	-b (10 hece)

11'li hece vezniyle yazılmış olan güftede son mıs-
râlar 10 hece. Birer tane de 9 ve 10 heceli mısra var.
Dili sâde sayılır. Her nefeste olduğu gibi, bu nefeste de

mahlas kullanılmış. Dörder mısralı 5 kıt'adan meydana gelen güftenin konusu, bektâşîliğe övgü ve Ali sevgisi.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{a'} \\ \hline \overbrace{\|:(1+2):\|} + \overbrace{(3+4)} + \overbrace{\|:(5+6+7):\|} = A \\ (1.3.m.) \quad (1.3.m.) \quad (2.4.m.) \end{array}$$

Melodi-makam

Hüseyini perdesini tutarak giren melodi, eserin $\mathfrak{a}$ bölümünde bu perdeye önem vererek devam ediyor. $\mathfrak{a}'$ bölümünde hüseyini perdesinden aşağı inen melodi, segâh perdesini vurgulayarak dügâhta kalıyor. Bir oktavı bulmayan eser, yadan kullanmadan karar veriyor.

Usûl

Düyek usûlünde belirtilmesine rağmen, Sofyan usûlüne de uygunluk gösteriyor.

Saba makamında Nefes

AKSAK

N° 137 [♩=144] U rum ap tal la rı ge li—r do—st de—
yu e fen di—m do—st de— yu SAZ
bi ze ye te—r a ba hır ka post de yu—
a man şa hı—m po—st de— yu—

Urum abdalları gelir dost deyu -a
Bize yeter aba hırka post deyu -a
Hastaları gelir derman isteyu -a
Sağlar gelir pirim Abdal Musa'ya -b

Beylerimiz elvan gülün üstüne -c
Ağlar gelir şahım Abdal Musa'ya -b
Urum abdalları postun eğinine -c
Bağlar gelir şahım Abdal Musa'ya -b

Hintten bezirganlar gelir yayınur -d
Pişer lokmaları açlar doyunur -d
Aşık olan bu meydanda soyunur -d
Toklar gelir pirim Abdal Musa'ya -b

Meydanında dara durmuş köçekler -e
Çalınır koç kurbanlara pıçaklar -e
Döğülür kudüm açılır sancaklar -e
Tuğlar gelir pirim Abdal Musa'ya -b

Her matem ayında kanlar saçılır -f
Uyandırıp Hak çırağı yakılır -f
Demine bu deyu gülbank çekilir -f
Pirler gelir pirim Abdal Musa'ya -b

Ali zülfikârı almış destine	-g
Kılıç sallar yezitlerin kastına	-g
Tümen tümen genç Ali'nin üstüne	-g
Nurlar gelir pirim Abdal Musa'ya	-b
İkrarıdır koç yiğidin yuları	-h
Muannidi çeksem gelmez ileri	-h
Akpınarın yeşil gölün suları	-h
Çağlar gelir pirim Abdal Musa'ya	-b
Benim bir isteğim vardır kerimden	-ı
Münkir bilmez erenlerin sırrından	-ı
Kaygusuz'um ayrı düşmem pirimden	-ı
Ağlar gelir pirim Abdal Musa'ya	-b

6+5 durakları olan 11'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin dili sâde ve dörder mısralı 8 kıt'ası var. Mahlas olarak Kaygusuz kullanılmış. Bektaşî an'anelerine göre Hacı Bektaş'ın amcası olan Haydar Ata'nın oğlu Abdal Musa'ya bağlı olduğu söylenen Kaygusuz Abdal, bu şiirinde konu olarak, pîri olan Abdal Musa'ya olan bağlılığını ve saygısını ifade ediyor. Bunun yanı sıra, Abdal Musa'nın himmetini ve mucizelerini anlatmayı da ihmal etmemiş.

a (1.3.m.)

b (2.4.m.)

$$\overbrace{(1+2) + (3+4) + (5+6)} + \overbrace{(7+8) + (9+10) + (11+12)} = A$$

Melodi-Makam

Sabâ makamının güçlüsünü tutarak giren melodi, bu perde merkez olmak üzere yukarı-aşağı notlarde gezinerek birinci cümleciği tamamlıyor. İkinci cümlecikte, hüseyini gösterildikten sonra "şahım" kelimesinde karcığari hatırlatan bir küçük motifle düğâhta sabâlı kalıyor.

Usûl

Sondan 3. ve 4. ölçülerdeki Düyek gibi giren senkopların dışında, Aksak usûlüne tamamen uygun bir seyir görülüyor.

Saba makamında Nefes

RAKIS

N° 138

[♩=136] Ay na yı tut tum yū — zū me

Na zar kıl dım ben o — zū me

A li gō rün dü gō — zū me A li gō rün dü gō zū me

A li gō rün dü gō — zū me A li gō rün dü gō zū me

1	Aynayı tuttun yüzüme	-a	2	Adem baba havva ile	-b
	Ali göründü gözüme	-a		Hem "Allemel'esma" ile	-b
	Nazar kıldım ben özüme	-a		Çarhi felek sema ile	-b
	Ali göründü gözüme	-a		Ali göründü gözüme	-a
3	Hazreti Nuh Neciyyullah	-c	4	İsayı Ruhullah odur	-d
	Hem İbrahim Halilullah	-c		İki âlemde Şah odur	-d
	Sina'daki Kelimullah	-c		Cümlemize penah oldur	-d
	Ali Göründü gözüme	-b		Ali göründü gözüme	-b
5	Ali evvel Ali âhır	-e	6	Ali candır Ali cânan	-f
	Ali bâtın Ali zâhir	-e		Ali dindir Ali iman	-f
	Ali tayyip Ali tâhir	-e		Ali Rahîm Ali Rahman	-f
	Ali göründü gözüme	-b		Ali göründü gözüme	-b
7	Hilmî gedayi bir kemter	-g			
	Görür gözüm dilim söyler	-g			
	Her nereye kılsam nazar	-g			
	Ali göründü gözüme	-b			

8'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin dili sâ-de ve dörder mısralı 7 kıt'adan meydana gelmiş. Mahlas olarak Hilmî kullanılmış. Konusu, tamamiyle Ali sevgisini anlatıyor.

a b

$$(1+2) + (3+4) + (5+6) + (7+8) = A$$

(1.3.m.) (1.3.m.) (2.4.m.) (2.4.m.)

Melodi-Makam

Tamamı dört ölçü olan bu nefes, ikişer ölçü olarak

tekrarlanmış. Makamın pest bölgesinde seyreden melodi, rast-hicaz perdelerini aşmıyor.

Bu nefes, 128 no'lu nefesin usûl, makam ve melodisiyle aynı. Ancak, Melodiyle kontur olarak aynı olmasına rağmen, bu nefes daha sâde, 128 no'lu nefes ise daha daha süslü varyasyon hâlinde. Sözler ise bu nefeste Hil-mî'ye, 128 no'lu nefeste Hasan dedeye ait.

Usûl

Melodi Raks Aksağı usûlüne tam uygun sayılabilecek şekilde seyrediyor.

Hicaz makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 139 [108] Han ba ğı na ku rul mu ş a şık la rı — n

o ta — ğı — gül za ri aşk o lu — p du — r aşk eh li nin

du ra — ğı — aşk e — h li ni — n du ra — ğı

Hanbağı (*)'na kurulmuş âşıkların otağı -a
Gülzarı aşk oluptur aşk ehlinin durağı -a
Gel pîr evine âşık eyle özünü puhte -b
Yanuptur aşk oduna erenlerin ocağı -a
Hak nûr kudretinden lutfeyleyip oyarmış -c
Mahşerde dahi sönmezmiş âşıkların çırağı -a
Ey sakii meveddet sun bize aşk meyinden -d
Bûseylesin hemişe mestâneler ayağı -a
Mescûdumuz cemâli yâr olduğunu nihan tut -e
Fâş olmasın bu esrar vardır yerin kulağı -a
Gir kalbi mümine sen her cânibe sücûd et -f
Tefrik olur mu beytin etrafı solu sağ -a
Hilmî özün hemişe dervîşi derdiment et -f
Dostun müdam oluptur dertli gönül konağı -a

14'lü hece vezniyle yazılmış olan bu nefes, kaynağında yukarıdaki şekilde yazılmış olmasına rağmen, 6. beyit'in ikinci mısraında da belirtildiği gibi, beyitler hâ-lindedir ve 7 beyitten meydana gelmiştir. Mahlas olarak Hilmî kullanılmış olup içinde yabancı kelimeler vardır. Konu olarak, "Âşıkların evi dergâhlarıdır. O âşıkların

(*) Hanbağı, Hacı Bektaş dergâhına mülhak bağılardan biridir; bu bağda ayrı bir dergâh vardı. Bektaşî tarikatine girmek isteyen bir muhip, evvelâ Hanbağı ve sonra Dede bağı dergâhlarında birkaç sene hizmet eder, nihayet Mihman evi denilen tekkenin meydanında destarsız taç giyerek Derviş olurdu. (R.Yekta Bey'in notudur)

kalpleri de Allah'ın evidir." gibi bir mesaj veriliyor.

$$\begin{array}{c} \text{a (1.m.)} \\ \hline (1+2) + (3+4) \end{array} + \begin{array}{c} \text{a' (2.m.)} \\ \hline (5+6) + (7+8) + (9+10) \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Hicaz makamının yapısına uygun seyreden eserde, geçki kullanılmamış. Bir oktavı bulmayan melodi, rast-acem arasında seyrediyor.

Usûl

Melodi, Yürük Semâî usûlüne uygun seyrediyor.

Hicaz makamında Nefes

CURCUNA

N° 140 [D. D=48] Züm re i— na ci le— ri— z ben de o— lu— p
hay de re— — — — — şi ri hu— da— mur te— za saf— şi ke— nū—
saf de re saf de re Hey be ti lâ fe ta— da— n
ar şū se ma— tit re di— — — — — şid de ti— le— u— run ca
pen— .çe. le— ri— hay be re hay be re

Zümrei nacîleriz bende olup Haydere	-a
Şiri Huda Mürteza safşikenü safdere	-a
Heybeti "Lâfeta"dan arzu sema titredi	-b
Şiddet ile urunca pençeleri Haybere	-a
Kalbi seliminde çün hubbu Ali olanlar	-c
Verdi Hüseyin aşkına bakmadı canü sere	-a
Rahı muhabbetinde mesti meyi aşkolur	-d
Cenneti adn içinde talip olan kevsere	-a
Mevtû hayat elinde ol velii mutlakin	-e
Mürdeler ihya olur kum deyicek makbere	-a
Cenneti duzah anın emrine fermanberi	-f
Eyleye taksim o dem hâkim olup mahşere	-a
Tâ ki çıkar nisbeti silsilei ahdimiz	-g
Ali Ali'den hemin Hazreti Peygambere	-a
Mürşidimiz Muhammet rehberimizdir Ali	-h
Aşık olan can verir mürşit ile rehber	-a
İki cihanda ebet kaygu çeker mi dahi	-i
Sen ki şefi olasın Hilmî gibi bir kemtere	-a

14'lü hece vezniyle ve beyitler hâlinde olan bu güfte, aruz özellikleri de göstermektedir. İçinde bugüne göre yabancı kelimeler vardır. Hilmî mahlası kullanılan güfthenin konusu ana olarak, Ali ve Muhammed sevgisidir. Bunun yanısıra Muhammedin mürşitliği ve Ali'nin de onun rehberi olması şiirin diğer temalarını oluşturuyor.

Melodi-Makam

Hicaz makamının dizi seslerinde gezinen melodi, dügâh-gerdâniye arasında seyrediyor ve yeden kullanmıyor. Geçki kullanılmayan eserde evc perdesi hiç kullanılmamış.

Usûl

Curcuna usûlünün yapısına uygundur.

$$\begin{array}{c} A \\ \hline \overbrace{(1+2+3+4)}^{a} + \overbrace{(5+6+7+8)}^{b} + \overbrace{(9+10+11+12)}^{b'} \\ \underbrace{1.m} \quad \underbrace{||: 2.m:||} \quad \underbrace{2.m} \\ \hline B \\ \hline \overbrace{(13+14+15+16)}^c + \overbrace{(17+18+19+20)}^b + \overbrace{(21+22+23+24)}^{b'} = AB \\ \underbrace{3.m} \quad \underbrace{||: 4.m:||} \quad \underbrace{4.m} \end{array}$$

Pencügâh makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 141

[♩ = 120] Mushaf de mek ha ta y— dı— r ol saf ha i—

ce ma— le— bu bir ki ta bı sö— z dür

feh mi den eh li ha— le— li ha— 2 le

Mushaf demek hatadır ol safhai cemale	-a
Bu bir kitap sözüdür fehmiden ehli hâle	-a
Ruhsara nokta koymak resmi hat olmasaydı	-b
Düşmezdi menzil etmek ruhsarın üzre hale	-a
Hayranı mah ruyun hurşide mihir salmaz	-c
Müştakı takı ebrûn eksik beker hilâle	-a
Kondurdu girdi hattın ayinei murada	-d
Soflurdu ikdi zülfün gencinei visâle	-a
Devran bana kalem tek sevda kapısın açtı	-e
Ta kaddimi gamından dönderdi zafı nâle	-a
Resmi vefa Fuzulî senden kemâle ermiş	-f
Hoş kamili zemansın ahsentü bu kemâle	-a

7+7 durakları olan 14'lü hece vezniyle yazılmış olan güfte 6 beyitten meydana gelmiş. Mahlas olarak Fuzulî kullanılan güftenin konusu, kendine olan sevgisini anlatıyor. Aslında insanın kendini iyi tanıması ve sevmesi, bir anlamda Allah'ı tanıması ve sevmesi olduğu için, Fuzulî de bu gazelde bunu dile getirmiş.

Melodi-Makam

Pençgâh makamının kısa bir tarifi gibi olan melodi, rast-gerdâniye arasında bir oktav içinde seyrediyor. Geçki ve yeden kullanılmamış.

Usûl

Yürük Semâî usûlüne uygun seyrediyor.

$$\begin{array}{c} \text{a (1.m.)} \qquad \qquad \qquad \text{b (2.m.)} \\ \hline \overbrace{||:(1+2) + (3+4):||} + \overbrace{\underbrace{(5+6+7+8)}_{||:} + \underbrace{(9+10+11+12)}_{:||}} = A \end{array}$$

Hüzzam makamında Nefes

DEVRI HİNDİ

N° 142 [♩ = 100] Mev li di şa — hi — ve lâ — yet

ti — r bu gü — n ti — r bu gün ru — zi fi — ru

Şa — hı â — li

zi se a de — t ti — r bu gü — n ru — zi fi — ru

â le me ba — s ti — ka de — m şa hı â — li

zi se a — de — t ti — r bu gün Haz re ti — hah

a le me ba — s ti — ka dem

tan — i — na — ye — t tir bu gü — n ti — r bu gün

Mevlidi şahı velayettir bu gün	-a
Ruzi firuzî seadettir bu gün	-a
Hazreti haktan inayettir bu gün	-a
Şahı âli âleme bastı kadem	-b
Ol sebepten îdi ekberdir bu dem	-b
Hazreti cibril olup müjdü resan	-c
İttiler tehniyesin kerrûbiyan	-c
Ya niçin şad olmasınlar müminan	-c
Şahı âli âleme bastı kadem	-b
Ol sebepten îdi ekberdir bu dem	-b
Aldı âğuşa Resûli kibriya	-d
Ol melâik meşrebi bil'itina	-d
Dedi ehlen ya Aliyel Murtaza	-d
Şahı âli âleme bastı kadem	-b
Ol sebepten îdi ekberdir bu dem	-b

Gerçi tahkiki amik ettim Kerim	-e
Çok kavil duydum sakımü müstakim	-e
Doğrusu nevrusun işte Hak alîm	-e
Şahı âli âleme bastı kadem	-b
Ol sebepten îdi ekberdir bu dem	-b

11'li hece vezniyle yazılmıy olan güftenin beşer mısraîl 4 kıt'ası var. Bugüne göre yabancı kelimelerin olduğu güftenin konusu, herzamanki gibi Ali sevgisinden ibarettir. Şair mahlasını da kullanmayı ihmal etmemiştir.

Melodi-Makam

Söze değil melodiye önem verilen bu eserde, bugün iyice yerleşmiş olan şarkı formu kullanılmış. Melodi rast ve dügaha iniyor ancak yeden perdesinin kullanılmadığı dikkati çekiyor. Yeden perdesi tiz segaha çıkıldığında kullanılıyor. Eser, nefes tavrına ve formuna uymuyor.

Usûl

Devr-i Hindî usûlüne uygun bir seyir görülüyor.

$$\begin{array}{c} \overbrace{\begin{array}{c} \overbrace{(1+2+3)}^a + \overbrace{(4+5+6)}^b + \overbrace{(7+8+9)}^b + \overbrace{(10+11+12)}^b + \\ ||: \quad 1.m \quad :|| \quad \quad \quad 2.m \quad \quad \quad 2.m \end{array}}^A \\ \\ \overbrace{\begin{array}{c} \overbrace{(13+14+15)}^c + \overbrace{(16+17+18)}^b + \overbrace{(19+20+21)}^b + \overbrace{(22+23+24)}^b \\ ||: \quad 3.m \quad :|| \quad \quad \quad 4.m \quad \quad \quad 4.m \end{array}}^B = AB \end{array}$$

Uşşak makamında Nefes

SOFYAN

N° 143 [♩ = 80] E — y a lem — le — ri — ya ra —
dan — a man al lah hem — ya — şa — ru — p
hem — ku — ru — dan — al lah dan hü

1
El âlemleri yaradan
Hem yaşarıp hem kurutan
Göster cemâlin yaradan
Kaldır perdeyi aradan

2
Pek yücesin yüce Tanrı
Eskiden bilirim seni
Bilmez gibi sanma beni
Kaldır perdeyi aradan

3
Yunus'um korkmam ölümden
İsmail gibi kanımdan
Usanmışım canımdan
Kaldır perdeyi aradan

8'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin dörder mısraîlı 3 kıt'ası var, dili sâde ve Yunus mahlası kullanılmış. Konu tamamen Allah sevgisidir.

$$\begin{array}{c} a \\ \overbrace{||:(1+2+3+4):||} \\ (1.3.m.) \end{array} + \begin{array}{c} b \\ \overbrace{||:(5+6+7+8):||} \\ (2.4.m.) \end{array} + \begin{array}{c} \overbrace{||:(9+10+11+12):||} \\ (2.4.m.) \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Uşşâk makamının orta seslerinden meydana gelen eserde, irak ve acem sesleri arasında dolaşan seyir. makamın yapısına uygun olarak tamamlanıyor. Şiir dışı olarak "Allah" ve "hu" kelimeliri kullanılmış.

Usûl

Sofyan usûlüne uygun bir seyir var.

Hüseyinî makamında Nefes

Bestesi Nuri Halil Beyindir.

RAKIS

N° 144

[♩ 136] Yüz ler ce yıl e-v ve-l pi ri miz ge-li-p
miz ge-lip ru mu ten- vir i- çi- n yak mış tı- çı- rağ
ce na- le- p- t le kök- le- r sa- lan ta- a- s aup
bı rak ma- dı o- l du- fi kir le- re- bağ

Yüzlerce yilevvel pîrimiz gelip -a
Rumu tenvir için yakmıştı çerağ -b
Cehaletle kökler salan taasup -a
Bırakmadı oldu fikirlere bağ -b

Bir asır evvelde gelerek bir er -c
Şimdi irfan vakti demişti meğer -c
Softalar eline geçeydi eğer -c
Bu fikrini çoktan eylerdi ferağ -b

Şimdi pek kalmadı softalık kalktı -d
Kitapların bile evlâdı yaktı -d
Uyuyan cahilleri gözcü bıraktı -d
Serbestçe söylemek hâlâ mı yasağ -b

Bektaşî kimsenin malın çalamaz -e
İbadet etmekçün tenbel kalamaz -e
Bir kadın üstüne bir daha alamaz -e
Boşamaz oldukça zevcesi sağ -b

Arifler namusü ırzın veremez -f
Tesettür ne demek akli eremez -f
İnsan dua ile rızkın veremez -f
Edep içinde var her şeye mesağ -b

Zararı kârını eyice seçer -c
Rızk için ibadetten dahi geçer -c
İcabederse dem bile çeker -c
Akli fikre göre kullanır dimağ -b

Kazandığı rızkı helâl deyip yer -c
Kıyafetçe vakte uyar da gider -c
Zahidin ta'nına eylemez keder -c
Güncî bilir dindir aşılmayan dağ -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan şiir, dörtlükler hâlinde yazılmış 8 kıt'adan meydana gelmiştir. Dili oldukça sâde olan şiirin içinde şairin mahlasını da görüyoruz. Konu olarak ise, tamamiyle Bektaşî felsefesini anlatıyor.

Melodi-Makam

Melodi bir oktav içinde seyrediyor. Hüseyinî makamının yapısına uygun olan eserde şarkı formu hâkim.

İncelenen nefesler içinde bestekârı belli olan bu üçüncü nefes Nuri Halil Bey'e aittir. Nuri Halil Bey, XX. yüzyıl bestekârı olduğundan, bu nefeste, geleneksel nefes tavrından ziyade, şarkı tavrı hissedilmektedir.

Usûl

Melodi usûlün yapısına uygun seyrediyor.

$$\begin{array}{c} \overbrace{\quad\quad\quad}^A \\ \overbrace{\quad\quad\quad}^a \quad \overbrace{\quad\quad\quad}^b \\ \underbrace{(1+2+3)}_{1.m} + \underbrace{(4+5+6)}_{1.m} + \underbrace{||(7+8+9):||}_{2.m} + \\ \underbrace{||(10+11+12):||}_{3.m} + \underbrace{||(13+14+15):||}_{4.m} = AB \\ \underbrace{\quad\quad\quad}^B \end{array}$$

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Uşşak makamında Nefes

DÜYEK

N° 145

[106] Yüz ler ce yıl— ev vel pi ri miz— ge lip
ru mu ten vir— i çin yak mış tı— çı rağ ce ha let le kök ler
sa lan la— as sup bı rak ma dı— ol du fi kir le— re bağ

Not: Bu nefesin güftesi, 144 no'lu nefesle aynı olduğundan, güfte incelemesi burada tekrar verilmedi.

Melodi-Makam

Bu nefes, bir ölçü dışında, hep aynı ölçünün ufak değişikliklerle sürekli tekrarlanmasından meydana gelmiştir. Melodi, değişik olan bir ölçüdeki gerdâniye perdesine çıkması haricinde rast-çargah arasında sâdece dört notadan kurulmuştur.

Usûl

Düyek usûlünde yazılmasına rağmen, Sofyan usûlüne de uygunluk göstermektedir.

$$\begin{array}{ccccccc} a & & a' & & a'' & & a' \\ ||:(1+2):|| & + & ||:(3+4):|| & + & ||:(5+6):|| & + & ||:(7+8):|| & = A \\ (1.m.) & & (2.m.) & & (3.m.) & & (4.m.) \end{array}$$

Uşşak makamında Nefes

CURCUNA

N° 146 [♩. ♩. = 48] A - man hey e - re - n le - r

mü - rüv vel si - z de - n şa hın den hū ūk sū zem ye

tı - mem a ma na gel dīm hū dīm hū

Aman hey erenler mürüvvet sizden -a
Üksüzem yetimem amana geldim -b
Bu benim hâlime merhamet eylen -a
Ağlayı ağlayı meydana geldim -b

Şahın bahçesinde ben garip bülbül -c
Efkârım artmakta hâlim pek müşkül -c
Koparmadım asla kokladım bir gül -c
Kâfir oldu isem imana geldim -b

Akıl sefinesin sürdüm deryaya -d
Gönül şahinini saldı havaya -d
Yüz süregeldim men hakipaya -d
Server Muhammed'e Selman'a geldim -b

İkilik perdesi yoktur özümde -e
Birliktir daima özüm sözümde -e
Gice gündüz daim hak niyazımda -e
Kıblagâhım Şahimerdana geldim -b

Muhammed Ali'nin kullarındanım -f
Ali Aba nesli Hayderidenim -f
İmamı Ca'ferin mezhebindenim -f
Derdiment Hatayî dermana geldim -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan bu şiir dört mısırâlı 5 kıt'adan meydana gelmiştir. İçerisinde yer yer rastlanan yabancı kelimelerin yanısıra şiirin dili akıcı ve sâde. Şairin mahlasının da kullanıldığı bu şiirin konusu, Caferî mezhebinin özelliklerini ifade ediyor.

$$\begin{array}{c} a \qquad \qquad \qquad b \\ \overbrace{(1+2+3+4) + (5+6+7+8)}^{(1.3.m.)} + \overbrace{(9+10+11+12) + (13+14+15+16)}^{(2.4.m.)} = A \\ \parallel \qquad \qquad \qquad \parallel \qquad \qquad \qquad \parallel \end{array}$$

Melodi-Makam

Uşşâk makamının yapısına uygun seyreden eserde melodi, rast-hüseyî arasında seyrediyor. Geçki kullanılmadığı ve hüseyî perdesinin güçlü gibi tutulduğu dikkati çekiyor.

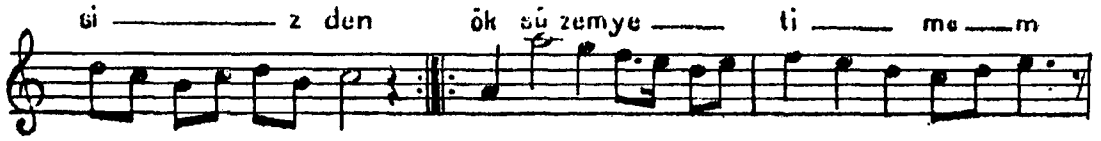
Usûl

Sâdece iki ölçüde Türk Aksağı usûlünde girişin haricinde, Curcuna usûlüne uygun seyrediyor.

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Muhayyer makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

Not: Bu nefesin güftesi 146 no'lu nefesle aynı olduğundan, güfte incelemisi burada tekrar verilmedi.

Melodi-Makam

Evc yerine acem perdesi kullanarak, makamın seyrini muhayyerden dügaha inerek gösteriyor. Geçki yok.

Usûl

Usûlün yapısına uygun seyrediyor.

$$\begin{array}{c} a \qquad \qquad \qquad a' \\ \overbrace{|| (1+2+3+4) ||} \quad + \quad \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} \\ \underbrace{(1.3.m.)} \quad \underbrace{||: \quad :||}_{(2.4.m.)} \quad \underbrace{\quad}_{(2.4.m.)} = A \end{array}$$

Gerdaniye makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 148

[♩.108] Ge çe mez si — n de — li gö — nü — l

ge — çi — l me — z ge çi — l mez lu lu lur su — n

bir — tu — za ğa — ep — sem du — r ep se — m dur

Geçemezsin deli gönül geçilmez	-a
Bir tuzağa tutulursun epsem dur	-b
Bu erenler dolusudur içilmez	-a
İçenlerin bağrın keser epsem dur	-b
Evvel ikrar verip sonra dönersin	-c
Sehil yokuş görüp döner kaçarsın	-c
Ondurayım dersin yaram açarsın	-c
Azdırıp da saramazsın epsem dur	-b
Mürşidinin nasihatın tutmayan	-d
Gönülcüğün musahibe katmayan	-d
Arıdıp kalp evin temiz tutmayan	-d
Çiğ yerlerde tohum bitmez epsem dur	-b
Er oğluna bir münasip yar gerek	-e
Verdiği ikrara pek durur gerek	-e
Can cesetten elin yuyan er gerek	-e
Ölüme kail olmazsın epsem dur	-b
Pir Sultan'ım söyler sözün doğrusun	-f
Yezit bundan ne anlasın ne dulsun	-f
Arıt kalp evini sultan otursun	-f
Tacın tahtın terk edersin epsem dur	-b

4+4+3 duraklı 11'li hece vezniyle yazılan şiir, dörtlükler hâlinde 5 kıt'adan meydana gelmiştir. Şairin mahlasının da kullanıldığı güftede kullanılan dil oldukça sâde ve akıcı. Konu olarak Bektaşî felsefesi ve düşünceleri hakkında bilgi veriyor.

$$\overbrace{||:(1+2+3+4):||}^a + \overbrace{||:(5+6+7+8):||}^{a^t} = A$$

(1.3.m.) (2.4.m.)

Melodi-Makam

Muhayyer-rast arasında seyreden melodide geçki kullanılmamış. Gerdaniye perdesini tutarak giren eserde Gerdaniye makamından çok, Muhayyer makamı seyri var.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Segâh makamında Nefes

RAKIS

N° 149 [♩ = 144] Aşk ol sun meydan — gö re — ne — doğ ru yo lu na —
gi de — ne — a — fe rin hak kı hak bi — li — p
hal gi yip gö nül — gü de — ne — aşk A lim hü hü
hü şa — hı — m hü ger — çek e ren — ler de — mi ne —

Aşk olsun meydan görene -a Aferin hakkı hak bilip -b
Doğru yoluna gidene -a Hal giyip gönül güdene -a

Aşk Alim hü hü hü Şahım -c
Hü gerçek erenler demine -a

Kâfû nundan kün fekân -d Emrine ramoldu cihan -d
Teslim rahat oldu heman -d Hem yidip hem yedene -a

Doğru yürü doğru bak -f Doğru gidene zeval yok -f
Rahmider yarlıgar hak -f Hak için kulluk edene -a

Gönlünü yüksekte endir -g Ar etme alçağa kondur -g
Aç doyur susuz kandır -g İbâda borcun ödene -a

Besleme gazap atını -h Çekersin zulumatını -h
Tepele nefsin itini -h Zarar gelmesin bedene -a

Muhittin Abdal aşkolsun -1 Sırrımız eller duymasın -1
Yemişin nadan yemesin -1 Şayet yeyuben dadana -a

8'li hece vezniyle yazılan bu eser, 12 beyitten meydana gelmiş, her beyitin arasında 2 mısralık ayrı bir nakarat. tekrarlanıyor. XVI. asırda yaşadığı zannedilen Muhittin

Abdal'a aid olan bu şiirin dili bu devre göre oldukça akıcı ve sâdedir. Şairin kendi mahlasını kullandığı şiirin konusu ise Ali sevgisiyle alâkalıdır.

$$\begin{array}{ccccccccc} & a & & a' & & a' & & & \\ \overbrace{(1+2)+(3+4)} & + & \overbrace{(5+6) + (7+8)} & + & \overbrace{(9+10) + (11+12)} & = & A \\ 1.m. & 2.m. & 3.m. & 4.m. & bağ.1 & bağ.2 & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi, evc yerine acem perdesini kullanan Rast makamı şeklinde seyredip üçüncü derecesinde yedenli kalıyor. Seyir, rast-gerdaniye arasındaki bir oktavı geçmiyor.

Usûl

Melodi usûle uygun seyrediyor.

Karcağar makamında Nefes

A K S A K

N° 150

[152] Fir dev si a lâ da bir ya nar el
ma on se kız bin a le mi n nu ri de di
le r on se kız bin a le mi n
nu ri de di le r hû on se kız bin
a le mi n nu ri de di le ri hû

Firdevsi âlada bir yanar elma -a
On sekiz bin âlemin nuri dediler -b
Muhammet Mustafa Hayderi Kerrar -c
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dediler -b

Fahri âlem elfi tacı uğruna -d
İki cihan boyanmıştır nuruna -d
Hasan Hüseyin'in gizli sırrına -d
Arşın mihrine Ali dediler -b

Hocası onu mektebe götürdü -e
Elifbe demeden ma'na getirdi -e
Pınarı akıttı susam yetirdi -e
Hacısı hocası beli dediler -b

Horasan erleri Ruma gelüptür -f
Her kişi akli ile yer buluptur -f
Üstlerinden er geçtiğin bilüptür -f
Kadıncık anayı dolu dediler -b

Şu geleni Şahımerden sanmadı	-g
Kimi inandı kimi inanmadı	-g
Durmadı postları delil yanmadı	-g
Besbelli ol bizden ulu dediler	-b
Şahım der ki Bektaşîyim Bektaşî	-h
Kimdi size nasip dağıtan kişi	-h
Sıktı un eyledi ol yoğun taşı	-h
İsmi Bektaş kaldı veli dediler	-b
Düşünüp geldiler halife pirlar	-1
Bektaş gibi er görmedik dediler	-1
Bize bir yeşil el nasip verdiler	-1
Görünce tanırız eli dediler	-b
Kimi inandı beli bes dedi	-j
Kimi inanmadı nişan istedi	-j
Bir de mübarek elini gösterdi	-j
Buydu nasip veren eli dediler	-b
Er isen darı çeği üste otur	-k
Ulu isen nasın işini bitir	-k
Söz senet olmazmış senedin getir	-k
Senetsiz çok olur veli dediler	-b
Cümle erler nasiplerini buldu	-1
Nice bin yıl bu yol batında kaldı	-1
Urum erlerine hediye geldi	-1
Buymuş hakkın doğru yolu dediler	-b
Veli'm eder cümle erden uludur	-m
Cümle erler ol sultana beli der	-m
Şüphemiz yok hak Muhammet Alidir	-m
İnanmayan İblis kulu dediler	-b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılan şiir dörtlükler hâlinde ve 11 kıt'adan meydana gelmiştir. Dili sâde ve yabancı kelimelerden uzak olan şiirin içerisinde, şairin mahlasını da görüyoruz. Şiir konu olarak, Hacı Bektaş'ın hayatını âdetâ kafiyeyle ve şiirsel bir dil ile anlatıyor diyebiliriz.

Melodi-Makam

Karcığar makamının yapısına uygun seyreden melodide, acem perdesinin tutulması dikkati çekiyor. Muhayyer-dügâh arasında gezinen melodi bir oktavı aşmıyor.

Usûl

Aksak usûlünün yapısına uygun seyrediyor.

$$\begin{array}{ccccccc} a & & a' & & a'' & & a''' \\ \hline (1+2+3+4) & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12) & + & (13+14+15+16) = A \\ (1.3.m.) & & (2.4.m.) & & (2.4.m.) & & (2.4.m.) \end{array}$$

Hüseyinî makamında Nefes

DÜYEK

N° 151

[D. 96] Me det sen den me det sul ta nim A li hü
dert li yim der di mo der ma nim A li
her dem gün lüm iç re miş ma nim A li hü
gü lüm gü lis ta nim sey ra nim A li hü

Medet senden medet sultanım Ali -a
Dertliyim derdime dermanım Ali -a
Her dem gönlüm içre mihmanım Ali -a
Gülüm gülistanım seyranım Ali -a

On iki imamın ol şahı sensin -b
Mehmet Ali'nin hemrahi sensin -b
Bunca düşkünlerin penahı sensin -b
Gülüm gülistanım seyranım Ali -a

Aman erenlerim amana geldim -c
İsmail oluben kurbanı geldim -c
Her ne emrolursa fermanı geldim -c
Gülüm gülistanım seyranım Ali -a

Göster cemâlini eyleme nihan -d
Yakıyor derunum ateşi hicran -d
Pervaneyim dostlar şem'ine hayran -d
Gülüm gülistanım seyranım Ali -a

İnkâr eyledim ben inkare gelmem -e
Ağlaya Ağlaya yaşımı silmem -e
Divane mi oldum kendimi bilmem -e
Gülüm gülistanım seyranım Ali -a

Ey canımın canı güzel cananım	-f
Kapına gelmeğe yoktur dermanım	-f
Başım üzre tacım dinü imanım	-f
Gülüm gülistanım seyranım Ali	-a
Derviş Tefvik kendin uryan eyleme	-g
Yıkıp mahzun gönlün viran eyleme	-g
Erenlere karşı isyan eyleme	-g
Gülüm gülistanım seyranım Ali	-a

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılan şiir, dörder mısralı 7 kıt'adan meydana gelmiştir. Şairin mahlasının da kullanıldığı şiirin dilinde yabancı kelimeler mevcuttur. Şiir konu olarak Ali sevgisini ele almıştır.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & & \\ \overbrace{(1+2)} & + & \overbrace{(3+4)} & + & \overbrace{(5+6)} & + & \overbrace{(7+8)} = A \\ 1.m. & & 2.m. & & 3.m. & & 4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Gerdaniye - rast arasında seyreden melodinin evc yerine acem perdesini kullanması dikkati çekiyor. Makamın orta seslerinde gezinen melodi yedensiz karar veriyor. Her mısraın melodisinin sonunda şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmış.

Usûl

Düyek usûlüne uygunluğunun yanında, Sofyan usûlüne de uygunluk gösteriyor.

Uşşak makamında Nefes

DÜYER K

N° 152 [♩=108] Ah ben me lâ met hır ka sı ni ke n dim gi y dim e ğ ni me hayder şa hı m ke n dim gi y dim e ğ ni me SAZ a rû na mus şı se si ni ta şa ça l dim ki me ne hay der şa hı m la şa ça l dim ki me ne

Ben melâmet hırkasını kendim giydim eĝnime -a
(Hayder Şahım kendim giydim eĝnime)
Arû namus şişesini taşa çaldım kime ne -a
(Hayder Şahım taşa çaldım kime ne)

Gâh çıkarım gökyüzüne seyridirim âlemi -b
Gâh inerim yer yüzüne yar severim kime ne -a

Gâh giderim medreseye dersokurum Hak için -c
Gâh giderim meyhaneye dem çekerim kime ne -a

Gâh giderim öz bağıma gül dererim yar için -d
Ben yitirdim o yar için ben toplarım kime ne -a

Sofular haram demişler bu aşkın şarabına -e
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne -a

Sofular secde ederler mescidin mihrabına -f
Yar eşiği secdegâhım yüz sürerim kime ne -a

Kelp rakip böyle diyormuş güzel sevmek pek günah -g
Ben severim sevdiğimi günah benim kime ne -a

Ey Nesimî sorsalarkim yârin ile hoş musun -h
Hoş olayım olmayayım o yar benim kime ne -a

8+7 duraklı 15'li hece vezniyle yazılan bu şiir, 9 beyitten meydana gelmiş. Şairin mahlasının da kullanıldığı şiirin dili yabancı kelimeler ile dolu. Konu olarak Bektaşîlerin, sofuları yermesi ifade ediliyor.

$$\overbrace{(1+2) + (3+4+5) + (6+7)}^a + \overbrace{(8+9) + (10+11+12) + (13+14)}^{a'} = A$$

1.m.+bağ.1 2.m.+bağ.2

Melodi-Makam

Uşşâk makamının yapısına uygun seyreden melodi ırak - muhayyer arasında seyrediyor. 8+7 duraklardan meydana gelen güftenin bestesinde, 7 heceden meydana gelen sözler, melodi bittikten sonra, başına "Hayder Şahım" kelimeleri bağlantı melodisiyle şiir dışı olarak ilave edilip, aynı melodiyle tekrarlanmaktadır.

Usûl

Düyek usûlünün yapısına uygun olan melodi, Sofyan usûlüne de uygunluk göstermektedir.

Hüseyinî makamında Nefes

AKSAK

N° 153

[♩ = 152] iç ti ği mi — z bu do lu — la — r ey val la — h

hü — do lu la — rı — n do lu su — dur

ey — val — la — h hü ey — val — la — h hü

1
İçtiğimiz bu dolular
Doluların dolusudur
On iki imam Şah Ali
Hep Ali'nin korusudur

3
Hak bize nasip verdi
Lokmanın basın verdi
Yezide cevru cefa
Bize safasın verdi

5
Kırmızı giyen gelsin
Alları giyen gelsin
On sekiz bin âlemin
Kismetin veren gelsin

2
Yezitler aralandılar
Müminler sıralandılar
On iki imam Şah Ali
Bu yolda paralandılar

4
Şahdan gelen gaziler
Gönül mürşit arzular
Bu gün bayramdır bize
Her gün seyrandır bize

6
Pir Sultan'ım hâlîme bak
Mansur ipin boynuma tak
"Nesimî" oldu Hakla hak
Yüzülen bir derisidir

4+4 duraklı 8'li hece vezniyle yazılan bu şiir, dörtlülükler halinde 6 kıt'adan meydana gelmiştir. Şairin mahlasının olduğu bu şiirin dili yabancı kelimelerden arınmış ve oldukça sâdedir. Konu olarak genelde Yez id'e lânet duyguları ve Ali sevgisi ifade edilmeye çalışılmıştır.

$$\begin{array}{ccccccc} & & a & & & b & \\ & & \frown & & & \frown & \\ \overbrace{(1+2+3+4)}^{||:} & + & \overbrace{(5+6+7+8)}^{:||} & + & \overbrace{(9+10+11+12)}^{||:} & + & \overbrace{(13+14+15+16)}^{:||} = A \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. \\ & & \text{Melodi-Makam} & & & & \end{array}$$

Hüseyinî makamının yapısına uygun olan bu eserde diğer nefeslerde pek görülmeyen evc perdesi kullanıldığı dikkati çekiyor (çoğunda acem perdesi kullanılmış). Bir başka özellik de, neva perdesinin her iki cümleinin sonunda güçlü perdesi gibi tutulmasıdır. Her mısraın melodisinin sonunda şiir dışı olarak "eyvallah hu" kelimeleri kullanılmış.

Usûl

Aksak usûlünün yapısına uygun seyrediyor.

Pencügâh makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 154 [♩ = 114] Ey ho ca ka be ka — v seyn bi zini — ma — ka —
mi mız — dı — r hiz met i çin de ma — dem
cib ril . gu lâ mi — mız — dı — r mi — mız — dır
1 2

Ey hoca Kabekavseyn -a
Bizim makamımızdır -b
Hizmet için demadem -c
Cibril gulâmımızdır -b

Surette rindü meyhar -d
Mestü harabız amma -e
Sirette Hak ile Hak -f
olmak nizamımızdır -b

Duvara karşı secde -a
Etmek bize ne hacet -h
Bizim namazımızda -ı
Allah imamımızdır -b

Ey vâızı riyakâr -d
Kur'anı bilmiyorsun -j
Gel bizden anla zira -k
Kur'an kelimimizdir -b

Şer'i şerifi tağyir -ı
Etme sakın Harabî -m
Zahitlerin helalı -n
Bizim haramımızdır -b

7'li nece vezniyle yazılan nefesin dilinde yabancı güfteler bulunmaktadır. Şairin mahlasının da yer aldığı eser, dörtlükler hâlinde yazılmış 5 kıt'adan meydana gelmiştir. Konu olarak şair, sofuların yapmış olduğu ibâdetleri kendince yererek, Bektaşî ibadetinin nasıl yapıldığını ifade ediyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \\ \overbrace{||:(1+2+3+4):||} \\ \underbrace{1.m.} \quad \underbrace{2.m.} \end{array} + \begin{array}{c} \text{b} \\ \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} \\ \underbrace{||:}_{3.m.} \quad \underbrace{:||}_{4.m.} \quad \underbrace{\quad}_{3.m.} \quad \underbrace{\quad}_{4.m.} \end{array} = A$$

Melodi-Makam

141 no'lu nefes ile bu nefesin sözleri dışında diğer özellikleri aynıdır. Sadece melodide küçük varyasyon farklılıkları vardır. Bu nedenle ikinci defa incelemeye alınmadı.

Usûl

Genelde Yürük Semâî usûlünün yapısına uygun seyreden melodi 3. ölçünün sonunda, usûlün son Tek'inde senkoplu kullanılmıştır.

Evîç huzî makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 155 [♩=120] Ye men el le ri — n den be ri — ge li — r

ke — n hü ke — n hü tur na lar a

li — yi — gör me di ni ... z mi hü mi hü

Yemen ellerinden beri gelirken -a
Turnalar Ali'yi görmediniz mi -b
Yer gök inileyip zarı kırılırken -a
Turnalar Ali'yi görmediniz mi -b

Şahım Hayber kalesini yıkarken -a
Nice yezit helâk oldu bakarken -a
Muhammet miraca ol dem çıkarken -a
Turnalar Ali'yi görmediniz mi -b

Kim gördü deryada balık izini -c
Eğildi ol öptü kabrin tozunu -c
İşidin Ali'nin hop avazını -c
Turnalar Ali'yi görmediniz mi -b

Havanın yüzünde sema tutarken -a
Kevser şerbetinden içip kanarken -a
Muhammed'in gül reyhanın saçarken -a
Turnalar Ali'yi görmediniz mi -b

Şah hatayî edermiş bir gedayı -d
Dilim zikreyledi gani mevlâyı -d
On iki imam nesli Ali Abayı -d
Turnalar Ali'yi görmediniz mi -b

11'li hece vezniyle yazılan şiirin dili oldukça sâdedir. Dörtlükler hâlinde 5 kıt'adan meydana gelen nefeste şair mahlasını da kullanmış. Konu olarak kısaca Ali sevgisi ve özlemi, temaları işlenmiş.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & & \\ \overbrace{(1+2+3+4)}^{||:} + \overbrace{(5+6+7+8)}{:||} & + & \overbrace{(9+10+11+12)}^{||:} + \overbrace{(13+14+15+16)}{:||} & = & A \\ 1.3.m. & 1.3.m. & 2.4.m. & 2.4.m. & & & \\ & \text{Melodi-Makam} & & & & & \end{array}$$

Evc perdesini tutarak başlayan melodi, ilk mısraın sonunda yine bu perdede, mısraın ikinci tekrarında ise hüseyini perdesinde kalıyor. İkinci mısraıda melodi hüseyini perdesinden başlayarak muhayyer perdesine kadar çıkıyor ve inici bir seyirle dügahta kalıyor. Muhayyer-dügaht arasında bir oktavlık seyir var, geçki yok ve makamın kısa bir özeti çıkarılmış.

Usûl

Usûlün yapısına uygun seyrediyor.

Hicaz makamında Nefes

DEVİRİ REVAN

N° 156 [P=126] Sa fa— gel din sa— fa— geldin e— ren le ——— r

mu hab bet ey— le ——— ye— n ca ne aşk— ol— sun— hū—

mu hab bet ey— le ——— ye— n ca ne aşk— ol— sun— hū

Safa geldin safa geldin erenler -a
Muhabbet eyleyen cana aşkolsun -b
Vücûdünü bilen Allah'ın bilir -c
Âdem'in kalbinde raha aşkolsun -b

Cümlenin maksudu âdemde mevcut -d
Anınçün kıldılar melekler sücût -d
Allah bir Muhammet Ali'dir mescut -d
Evvel ezel kıblegâha aşkolsun -b

Bai Bismillahtır noktadır kadim -e
Hasan Errahmandır Hüseyin Errahim -e
Vallahi Ali'dir her şeye kaim -e
Veçhinde bedr olan maha aşkolsun -b

Denir Ehlibeyti sevene nacî -f
Âdemde iyandır Allah'ın veçhi -f
Muhammet giydiği hırkayı tacı -f
Sefil Abdal giydi şaha aşkolsun -b

6+5 duraklı hece vezniyle yazılan şiirin dilinde yer yer yabancı kelimeler bulunsa da , halk dili özelliklerini taşımaktadır. Şairin mahlasının da kullanıldığı bu nefes, dörtlükler hâlinde yazılmış 4 kıt'adan meydana gelmiştir. Konu ise, Allah - Muhammed ve Ali üçlemesine dayanıyor.

$$\begin{array}{ccc} a & a' & a'' \\ (1+2) & + (3+4) & + (5+6) = A \end{array}$$

1.3.m. 1.3.m. 2.4.m.

Melodi-Makam

Sâdece hüseyni - dügâh arasında ve sadece beş nota kullanılarak meydana getirilmiş eserde geçki ve asma karar veya güçlü perdesinde kalış yok. İlk ölçüde karar perdesinde duran melodi, kürdî perdesine önem vererek devam ediyor ve dügâhta kalıyor. İkinci mısraın sonunda şiir dışı "hu" kelimesi kullanılmış. İkinci mısraın kullanılışlarında senkoplu girişler var.

Usûl

Usûle uygun seyrediyor.

Segâh makamında Nefes

SOFYAN

N° 157

[D- 96] Biz e lest bez mi n de de mi şiz be li hü

li hü em rü fer man e t ti ol za li ce li hü

ol za ti ce li hü ez kâ rı mız o l su n gün düz gi ce

li hü li hü a man ya mu ha m met

me det ya a li hü me det ya a li hü

Biz Elest bezminde demişiz beli -a
Emrû ferman etti ol zati celi -a
Efkârımız olsun gündüz geceli -a
Aman ya Muhammet aman ya Ali -a

On iki imamın kulu kurbanı -d
Fedadır yoluna baş ile canı -d
İllet meveddet hakkın fermanı -d
Aman ya Muhammet aman ya Ali -a

Ne olur çok ise cürm ile günah -b
Lataknatu emrin okuruz her gâh -b
Mahrum kalmam haşa sizsiniz penah -b
Aman ya muhammet aman ya Ali -a

Arif olan canlar nefsini bilir -e
Varlığın terkeyler hep hakkı bulur -e
Nuri Muhammed'den didar görünür -e
Aman ya Muhammet ya Ali -a

Tahir makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 158

[108] Bu züm re i gül şa ha kı zıl — ba — şı de si — n

Hoş fır ka i mün kir bi ze kal la — şı de si — n

ler — ya — hım ol su ki i kev ser — bu lar ay —

le — r şa hım Ben fah ri de rim kim — ba na bek —

Der gâ hı A li nin — bu da bir —

ya — şı de si — n ler hü ya — şı de si — n ler hü

ta — şı de si — n ler hü ta — şı de si — n ler hü

Bu zümrei gülşaha kızılbaşî desinler -a
Ol sakii kevser bular ayyaşî desinler -a
Hoş fırkai münkir bize kallaşî desinler -a
Ben fahrederim kim bana bektaşî desinler -a
Dergâhı Ali'nin bu da bir taşî desinler -a

Cebreylemedi kimse bana kendim özendim -b
Mürşit aradam bilmek için kendimi kendim -b
Dünyada vü ukbada ne beis var efendim -b
Ben fahrederim kim bana bektaşî desinler -a
Dergâhı Ali'nin bu da bir taşî desinler -a

Münkir gibi kuttai tarik olmıyayım da -c
Cahilsıfat âdâya refik olmayayım da -c
Anlar gibi lân içre garik olmayayım da -c
Ben fahrederim kim bana Bektaşî desinler -a
Dergâhı Ali'nin bu da bir taşî desinler -a

Rahmet Ali evladına, düşmanıma lânet -d
Lânet o Yezidin dinü imanına lânet -d
İkrarını inkar edenin canına lânet -d
Ben fahrederim kim bana Bektaşî desinler -a
Dergâhı Ali'nin bu da bir taşî desinler -a

Bu rahı Ali Zikrî ki erkânı velide -e
Âdâp ile erkân ile ruzu ezelîde -e
Bu oldu bizim kısmetimiz Kalûbelide -e
Ben fahrederim kim bana Bektaşî Desinler -a
Dergâhı Ali'nin bu da bir taşî desinler -a

Mef û lü / me fâ î lü / me fâ î lün / fe û lün
kalıbıyla yazılmış karışık aruz vezni olan güftenin di-
linde yabancı kelimeler mevcut. Şairin mahlasının da
kullanıldığı eser beş mısralı 5 kıt'adan meydana gelmiş.
Konusu Bektaşî felsefesi ve inançlarını kapsıyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \qquad \qquad \qquad \text{a} \\ \overbrace{||(1+2+3+4):||} + \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} + \overbrace{||(13+14+15+16):||} = A \\ \text{1.m.} \qquad \qquad \qquad \begin{array}{c} 2.m. \\ 4.m. \\ 5.m. \end{array} \qquad \qquad \begin{array}{c} 2.m. \\ 4.m. \\ 5.m. \end{array} \qquad \qquad \text{3.m.} \\ \text{Melodi-Makam} \end{array}$$

Makamın tiz seslerinden başlayan melodi, birinci
cümlecğin sonunda segâh perdesinde kalıyor. İkinci cümleci-
ğe rast çeşnisiyle başlanıp, 1. kullanılışında nevada,
2. kullanılışında (röprizde) dügâhta kalınmış. Mısra
sonlarında şiir dışı olarak "şahım" ve "hu" kelimeleri
kullanılmış.

Usûl

Usûlün yapısına uygunluk görülüyor.

Gerdaniye makamında Nefes

DÜYEK

N° 159 [♩=128] Ak— de— ni— zi— sey— rey— le— dim—
Se nin a şık la rın çık maz
ya— h— dan na sı— ha— li bö— y le al— dim
yo— lun dan gö— rü— nür i mam ev le ri
gö— rü— nür şa hın der gâ hı
ah u lu— da— n hü— hü— hü—
ah gâ rü nû r hü hü

Akdenizi seyredelim yalıdan -a
Nasihati böyle aldım uludan -a
Senin âşıkların çıkmaz yolundan -a
Görünür imam evliri görünür -b
Görünür Şahın dergâhı görünür -b

Senin dervişlerin geçmez tevbeden-c
Sırtına giydiği hırka abadan -c
Her kaçan çağırsa imdat babadan -c
Görünür imam evleri görünür -b
Görünür Şahın dergâhı görünür -b

Ali Dede söyler idi bu pendî -d
Yüz yüze gelince Ali'dir kendi -d
Horasanda yatan Rıza efendi -d
Görünür imam evlire görünür -b
Görünür Şahın dergâhı görünür -b

11'li hece vezniyle yazılan şiirin dili halk dili özellikleri taşımaktadır. Şairin mahlasının yer aldığı nefes 5 mısralı 3 kıt'adan meydana gelmiştir. Konu olarak Bektaşîliğin "bir lokma bir hırka" felsefesine değinilmiş.

$$\begin{array}{ccccccc} \text{a} & & \text{b} & & \text{a} & & \\ \hline \overbrace{|| (1+2+3) : ||} & + & \overbrace{(4+5+6+7+8) + (9+10+11+12+13)} & + & \overbrace{|| (14+15+16) : ||} & = & A \\ \text{1.m.} & & \text{2.4.5.m.} & & \text{2.4.5.m.} & & \text{3.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

Makama uygun seyreden melodide birincik; nevâda, ikinci cümlecik ise; önce nevâda, tekrarında ise düğâhta kalıyor. Esere Klâsik Türk Müziği tavrı hâkim. Şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmış.

Usûl

Melodi, Sofyan usûlüne de uygun seyrediyor.

Segâh^(*) makamında Nefes

DÜYEK

N° 160

[♩ 126] Him met— ey le bi ze— sa ki i de— v ra— n

hū SAZ hū SAZ bir se— n iç— ey— sa— ki bir— ba

na do— l du— r hū SAZ hū SAZ

Himmet eyle bize sakii devran -a
Bir sen iç ey sâki bir bana doldur -b
Böyledir usûlü meclisin her an -a
Bir sen iç ey sâki bir bana doldur -b

Cem olduk bir yerde cümle muhibbin -a
Ref' oldu hicaplar kalmadı güman -a
Gönlümüz şad olsun sürelim devran -a
Bir sen iç ey sâki bir bana doldur -b

Aşk ola bu meydan içre geldinse -c
Canın feda edip serden geçtinse -c
Ayini cem içre sâki oldunsa -c
Bir sen iç ey saki bir bana doldur -b

Mezhebim sorarsan derler Caferî -d
Pirimiz Hünkardır hem de Rum eri -d
Kevser şarabından doldur ey peri -d
Bir sen iç ey sâki bir bana doldur -b

Geçti kamu korku gelmez hiç uyku -e
Mushafı kübradır Ademi oku -e
Demden geri kalmaz harabattır bu -e
Bir sen iç ey sâki bir bana doldur -b

(*) Segâh makamı olarak belirtilmiştir, ancak, incelenildiğinde Rast makamında olduğu görülmektedir.

11'li hece vezniyle yazılan şiirin dili, halk dili özellikleri göstermektedir. Bu şiirde şairin mahlası olmadığı için, şiirin kime ait olduğu da belli değildir. Dörtlükler hâlinde ve 5 kıt'adan meydana gelen şiirin konusu, Bektaşîlikte bir ibadet şekli sayılan Ayin-i Cem ve bu tören esnasında tasavvufî manada içilen aşk şarabı temaları işlenmektedir.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{(1+2+3+4) + (5+6+7+8)}^{\text{a}} + \overbrace{(9+10+11+12) + (13+14+15+16)}^{\text{b}} = A \\ \text{||:} \quad \text{:||} \quad \text{||:} \quad \text{:||} \quad \text{||:} \quad \text{:||} \\ 1.3.m. \quad 1.3.m. \quad 2.4.m. \quad 2.4.m. \\ \text{Melodi-Makam} \end{array}$$

1. cümleciğe segâh gibi giren melodi, 2. cümlecikde makamın rast olduğunu gösteriyor. Klâsik Türk Müziği tavrı var. Şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmış.

Usûl

Düyek usûlünün yapısına uygunluk görülüyor.

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Segâh makamında Nefes

SOFYAN

N° 161

[D. 92] Hm met ey le bi ze sa ki i dev

ra n hü bir sen iç ey sa ki

bir ha na dol du r hü du r hü

Not: Bu nefesin güftesi 160 no'lu nefesle aynı olduğundan, tekrar güfte incelemesi yapılmadı.

Melodi-Makam

Gerdaniye perdesinden giren melodi, evc perdesi kullanmadan, önce nevada, devamında segâhta kalıyor.

2. cümlecik segâh perdesini tutarak başlıyor ve sonunda yine bu perdede kalıyor. Şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmış.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||:(1+2+3+4)||} \quad + \quad \overbrace{||:(5+6+7+8) + (9+10+11+12)||} = A \\ \text{1.3.m.} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \end{array}$$

Rast makamında Nefes

SOFYAN

Giştesi meşhur şair Kâzım Paşanındır

N° 162

[J=68] Per va ne o lup_ şem_i ne nu ri_ e_ ze_ li_

den can_ ver_ me_ de_ yim ra_ hı na zeh ra_ vü A li_ nin

Kâ zım be_ ni_ mest ey_ le di sah ba yî mu ha_ b bet

des_ ti_ ke_ re_ min den ha cı bek la_ şı ve li_ nin

Pervane olup şem'ine nuri ezelinin -a
Can vermedeyim rahına Zehra vü Ali'nin -a
Kâzım beni mesteyledi sahibayı muhabbet -b
Desti kereminden Hacı Bektaş-ı Veli'nin -a

8+6 durakları olan 14'lü hece vezni ile Mef û lü / me fâ î lü / me fâî lü / fe û lün kalıplı aruz vezni de görülüyor. Dilinde yabancı kelimeler de bulunan bu şiir dörtlük hâlinde tek kıt'adan meydana gelmiş. Bu tek kıt'a içerisinde şairin mahlasının da bulurduğu eserin konusu Hacı Bektaş Veli ve Ali sevgisi üzerine kuruludur.

a 1.m.

b 2.m.

c 3.m.

b 4.m.

$$\underbrace{(1+2+3+4)}_A + \underbrace{||:(5+6+7+8):||}_B + \underbrace{(9+10+11+12)}_C + \underbrace{||:(13+14+15+16):||}_D = AB$$

Makam klâsik şekilde kullanılmış. Neva perdesinde hicaz geçkisi görülüyor. Klâsik tavır görülen eser, form olarak şarkı formuna benzemektedir.

Usûlün yapısına uygundur.

Uşşak makamında Nefes

RAKIS

N° 163 [♩=136] Za hit gel gör ha li — mi zi din le — hem ak
va li mi zi din le — hem ak va li mi zi

1	Zahit gel gör hâlimizi	-a	2	Bize bu yol ezelidir	-c
	Dinle hem akvalimizi	-a		Taptığımız put Ali'dir	-c
	Dostla yeriz malimizi	-a		Pirimiz Bektaş velidir	-c
	Bektaşîyiz halis özü	-b		Bektaşîyiz halis özü	-b
3	Muhabbettir hep kârımız	-d	4	Hak perestiz gerçek eriz	-e
	Böyle bulduk bu varımız	-d		Ademe biz baş eğeriz	-e
	Ta ezelden ikrarımız	-d		Birbirimiz pek severiz	-e
	Bektaşîyiz halis özü	-b		Bektaşîyiz halis özü	-b
5	Meclisimiz gam kaşırır	-f	6	Maksadımız zevku neş'e	-g
	Mihneti baştan aşırır	-f		Bu hâle cümle halk teşne	-g
	Gam bizi görse şaşırır	-f		Gıllü gıştan yok hiç nesne	-g
	Bektaşîyiz halis özü	-b		Bektaşîyiz halis özü	-b

4+4 duraklı 8'li hece vezniyle yazılan şiirin dili sâde ve halk dili özellikleri göstermektedir. Dörtlükler hâlinde yazılmış 6 kıt'adan meydana gelen eserde şairin mahlasını göremiyoruz. Konu olarak Bektaşî felsefesi ve düşüncesine değinen bu nefeste, Bektaşîlerin birbirleri ile aralarındaki sıkı bağdan da söz edilmektedir.

Melodi-Makam

Yeden perdesi kullanarak başlayan melodi, bu perdede nikriz geçkisi yaptıktan sonra, yine bu perdeyi kullanarak kalıyor.

Usûl

Altı ölçüden meydana gelen nefesin üç ölçüsünde notalar, usûl vuruşlarıyla aynı kullanılmış. Diğer ölçülerde de usûle uygunluk görülüyor.

$$\begin{array}{ccccc} a & b & c & & \\ (1+2) & + & (3+4) & + & (5+6) & = & A & (6 \text{ ölçülük eksik period}) \\ 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & & \end{array}$$

Hüzzam makamında Nefes

AKSAK

N° 164 [♩. 120] Ah bir a ca yıp ha l di r

sır rı ha ki kat SAZ kat SAZ sen a nı ma

de ri n a şı mı san dın SAZ dın

Bir acayip haldir sırrı hakikat -a
Sen anı maderin aşı mı sandın -b
Danei gevherdir dürri kıyamet -a
Her gözden akanı yaş mı sandın -b

İnkılâpta âsitani gören var -c
Teveccühte de cananı gören var -c
Ten içinde gizli canı gören var -c
Sen kendini sarraf başı mı sandın -b

Yesarî'ye cevreyleme ey mahım -d
Ta arşa irişti dudi siyahım -d
Senin gönlün billur sarayda şahım -d
Ye beni değirmen taşı mı sandın -b

11'li hece vezniyle yazılan bu şiirin dilinde yabancı kelimeler göze çarpmaktadır. Dörtlükler hâlinde 3 kıt'adan meydana gelen eserde şair mahlasını da kullanmıştır. Tasavvufî bir konu üzerine kurulu olan şiir nakîkat temalarını işlemektedir.

Melodi-Makam

Evc perdesini yedenleyerek giren melodi, 1. cümlecik-
ğin sonunda yine bu perdede, 2. kullanılışında ise hisar
perdesinde kalıyor. Hisar perdesiyle başlayan 2. cümlecik
sonunda yine bu perdede, 2. kullanılışında ise segâh per-
desinde kalıyor.

Usûl

Melodi usûlün yapısına uygun seyrediyor.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & b & & \\ \hline (1+2+3+4) & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12) & + & (13+14+15+16) & = & A \\ ||: & & :|| & & ||: & & :|| & & \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Saba makamında Nefes

A K S A K

N° 165 [♩ = 140] Biz a lî nin ku... lu... yu... z biz a

lî nin ku... lu... yuz bir bağ çe nin gû lû... yüz şa hım...

hû... bir bağ çe nin gû lû... yû... z pi rim... hû

1		2
Biz Ali'nin kuluyuz	-a	Bu cihan abad oldu -b
Bir bahçenin gülüyüz	-a	Nuri Ahmed yad oldu -b
Sanma bizi deliyiz	-a	Şahım ol dem şad oldu -b
Cümlemiz de veliyiz	-a	Boş değiliz doluyuz -a
3		4
Cebraîl göke uçtu	-c	Çün Ali zahir oldu -d
Anda hakka kavuştu	-c	Beytullah tahir oldu -d
Perrü bâli dolaştı	-c	Hem resûle yar oldu -d
Aklı evvel deliyiz	-a	Biz anın has kuluyuz -a
5		6
Ali kulunu bekler	-e	Ali kevsere sâki -f
Her kazalardan saklar	-e	Ali Hakka mülaki -f
Üçler, Yediler, Kırklar	-e	Ali'dir Hayyil Baki -f
Biz anların birisiyiz	-a	Ölü değil diriyiz -a
7		8
Nasırî ibni Şem'an	-g	Asım bir kemter kuldur -h
Mürd oluptur bir zaman	-g	Hakkın rahmeti boldur -h
Şahım edince ferman	-g	Sâki peymane doldur -h
İhya olduk diriyiz	-a	Biz bu yolun eriyiz -a

4+3 duraklı 7'li hece vezniyle yazılan bu şiir, dörtlükler hâlinde yazılmış 8 kıt'adan meydana gelmiştir. Şairin mahlasının da yer aldığı şiirin dili oldukça sâde ve halk dili tarzındadır. Konusu ise Ali sevgisi üzerine kuruludur.

$$\begin{array}{ccc} \text{a} & \text{b} & \text{b'} \\ \overbrace{(1+2+3+4)} & + \overbrace{(5+6+7)} & + \overbrace{(8+9+10)} = A \\ 1.3.m. & 2.4.m. & 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-makam

Auftaktlı giren melodi çargâh perdesini göstererek başlıyor ve cümle sonunda da bu perdede kalıyor. İkinci cümlecik sonunda ise dügâhta karar veriyor. Şiir dışı olarak "Şahım", "pîrim" ve "hu" kelimelerinin kullanıldığı görülüyor. Melodi, toplam 5 ses arasında geziniyor.

Usûl

Diğer nefeslerde rastlanmayan, auftaktlı giriş var. Bunun dışında melodi usûle uygun suyrediyor.

Evîç makamında Nefes

AKSAK

N° 166 [♩ = 90] Gel gel ya na—lîm a— te şî a— ş ka—
a— te şî a— ş ka— şu— le— ve re lîm— a te şî a— ş ka—
a— te şî a— ş ka fah ri ci han dîr mus ta fa —
gün den a yan dîr— mus— ta— fa gün den a yan dîr mus— ta— fa

Gel gel yanalım ateşi aşka
Şûle verelim ateşi aşka

-a
-a

Nakarat
(Fahri cihandır Mustafa
Günden ayandır Mustafa)

Ey padişahım affet günahım
Yanmaktır kârım ateşi aşka

-b
-b

Nakarat

Evvel aldandım pek kolay sandım
Kat beket yandım ateşi aşka

-c
-a

Nakarat

Narım yitirdim dosta getirdim
Geçtim oturdum ateşi aşka

-d
-a

Nakarat

Varın verenler dosta gidenler -e
Yandım erenler ateşi aşka -a

Nakarat

Aşk ehli ölmez Yerde çürümez -f
Yanmayan bilmez ateşi aşka -a

Nakarat

Seyyit Nesimî terk etti resmi -g
Yandırdı cismi ateşi aşka -a

Nakarat

5+5 durakları olan 10'lu hece vezniyle yazılmış olan güftenin dili oldukça sâde olup, yalın bir anlatımı vardır. Tasavvufî mânada aşk ateşinde yanmayı anlatıyor. 7 beyitten oluşan nefesin aralarında nakarat bölümleri de mevcut

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & c & \\ \hline (1+2) & + & (3+4) & + & (5+6) & + & (7+8) & + & (9+10) & + & (11+12) & = & A \\ ||: & :|| & & & ||: & :|| & & & ||: & :|| & & & \\ 1.m. & & 1.m. & & 2.m. & & 2.m. & & Nakarat & & Nakarat & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Evc perdesiyle giren melodi birinci cümleciğin sonunda neva perdesinde kalıyor. Birinci cümleciğin terkarına evc, ikinci cümleciğin tekrarına hüseyinî perdeleriyle bağlanıyor. İkinci ve üçüncü cümlecikler birbirlerinin varyasyonu şeklinde ve ikisi de ırak perdesinde yedensiz karar veriyor.

Usûl

İlk ölçüdeki Türk Aksağı şeklinde giriş dışında usûle uygun seyrediyor.

AYNI CÜFTENİN BAŞKA BİR MAKAMDA BESTESİ

Hicazkâr makamında Nefes

A K S A K

N° 167 [♩ = 90] Gel gel ya na lı m a te ş i a ş ka
ş u le ve re li m a te ş i a ş ka
a te ş i a ş ka fah ri ci han dır mus ta fa
gün den a yan dır mus ta fa gün den a yan dır mus ta fa

$$\begin{array}{ccccccc} a & & b & & b' & & \\ \hline ||:(1+2):|| & + & (3+4) & + & (5+6) & + & (7+8) + (9+10) = A \\ 1.m. & & ||: :|| & & ||: :|| & & \\ 2.m. & & 2.m. & & Nakarat & & Nakarat \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi makamın dizi seslerinde geziniyor ve makamın yapısına uygun seyrediyor.

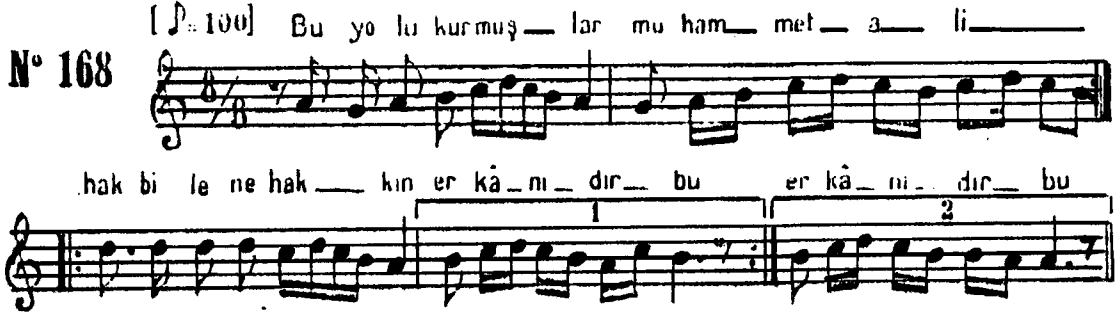
Usûl

Usûlün yapısına uygun bir işleyiş var.

Uşşak makamında Nefes

DÜYEK

N° 168 [♩=100] Bu yo lu kurmuş lar mu ham met a li

hak bi le ne hak kın er kâ m dır bu er kâ nı dır bu

Bu yolu kurmuşlar Muhammed Ali -a
Hak bilene Hakkın erkânıdır bu -b
Münkirler giremez demeden beli -a
Sadıklar girer er meydanıdır bu -b

Hasan'la Hüseyin sevdiği budur -c
Zeynel'Abidin gördüğü budur -c
İmamı Bakırın gösterdiği budur -c
Caferi sadıkın imanıdır bu -b

Mûsî Kâzımdan ayrıldı bir şah -d
Son meyvası pirim Bektaş eyvallah -d
Rûmu irşadeden ol gal yüzlü malı -d
Ayini cemin şahmerdanıdır bu -b

İmam Ali, Rıza Naki'ye verdi -e
Ali Naki, Askeri'ye bildirdi -e
Muhammet Mehdî'de bu sırra erdi -e
Muhammet Ali'nin devranıdır bu -b

Zahidin halü istikbali duman -f
Bu sırra erenler eylemez güman -f
Nasibi olanlar alırlar heman -f
Aşıkı sadıkın vicdanıdır bu -b

Aşıkı sadık olanlar buna yederler -g
El ele verirler Hakka giderler -g
Erler meydanında semâ ederler -g
Aşka düşenlerin dermanıdır bu -b

Mehlika sakiler bade sunarlar	-h
Sundukca Ali'nin elin anarlar	-h
Baba Güncî Kevser içip kanarlar	-h
Ariflere Şahın burhanıdır bu	-b

6+5 durakları olan 11'li hece vezniyle yazılmış olan güfthenin dili sâde olup, yabancı kelimelerden arınmıştır. 7 kıt'adan meydana gelen şiirde, diğer nefeslerde olduğu gibi şairin mahlasını görüyoruz. Konu olarak yine Ali sevgisi, tasavvufî aşk gibi öğeler göze çarpar.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||:(1+2):||} + \overbrace{(3+4) + (5+6)} = A \\ \qquad \qquad \qquad ||: :|| \\ 1.3.m. \qquad 2.4.m. \quad 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi, yeden perdesiyle beraber sâdece uşşâk dörtlüsü içinde seyrediyor.

Usûl

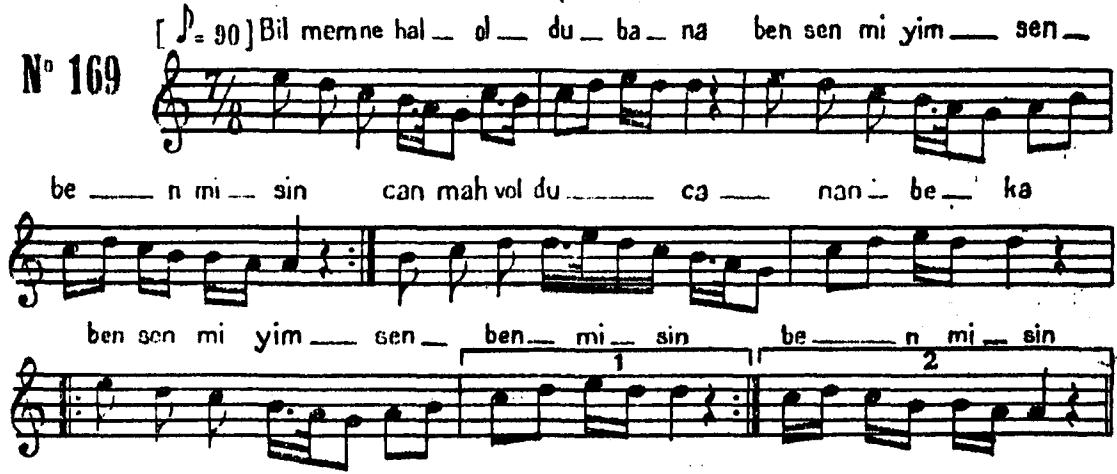
Sofyan usûlüne de uygunluk görülüyor.

Hüseyinî makamında Nefes

DEVRI HINDÎ

Nº 169

[♩ = 90] Bil memne hal — ol — du — ba — na ben sen mi yim — sen —
be — n mi — sin can mah vol du — ca — nan — be — ka
ben sen mi yim — sen — ben — mi — sin be — n mi — sin

Bilmem ne hâl oldu bana -a
Ben sen miyim sen ben misin -b
Can mahvoldu canan beka -a
Ben sen miyim sen ben misin -b

Gözden nihan oldu mekân -c
Sen oldun her yerde iyan -c
Sen ben, ben sensin bi güman -c
Ben sen miyim sen ben misin -b

Kâfir oldum hep mevcûda -d
Varım verdim sen mabûda -d
Kıldım nazar şu vücûda -d
Ben sen miyim sen ben misin -b

Küfrüm iman oldu benim -e
Cismim canan oldu benim -e
Eski varım noldu benim -e
Ben sen miyim sen ben misin -b

Lâhut oldu hep kâinat -f
Çıktı aradan mümkûnat -f
Bahrettin oldu bir serap -f
Ben sen miyim sen ben misin -b

4+4 duraklı, 8'li hece vezniyle yazılmış olan güf-
tenin dili sâde, anlaşılır bir dildir ve 5 kıt'adan mey-
dana gelmiştir. Konu olarak, varlık ve benlik üzerine fel-
sefî öğeler anlatılıyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{a'} \\ \hline ||:(1+2+3+4):|| + (5+6+7+8) + (9+10+11+12) = A \\ \hline \underbrace{\quad} \quad \underbrace{\quad} \quad \underbrace{\quad} \quad \underbrace{\quad} \quad \underbrace{\quad} \quad \underbrace{\quad} \\ 1.m. \quad 2.m. \quad 3.m. \quad 4.m. \quad 3.m. \quad 4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Bütün eser ilk iki ölçünün varyasyonu şeklinde.
Melodi, hüseyni - rast arasında, makamın pest bölgesinde
seyrediyor ve yedensiz kalıyor.

Usûl

Usûle uygun seyrediyor.

Karcıgar makamında Nefes

DÜYEK

N° 170 [♩=112] Ah be ni can dan u san—dı—r di ah ce fa dan yar

u san—maz—mı ah ce fa dan yar—u san—maz—mı

ah fe lek ler yan dı a—hım—dan ah mu ra dım—şem—

i yan—ma—2 mı—hü—mı—2 hü

Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı -a

Felekler yandı ahımdan muradım şem'i yanmaz mı -a

Kamu bimarına canan devayı dert eder insan -b

Niçin kılmaz bana derman beni bimerı sanmaz mı -a

Şebi hicran yanar canım döker kan çeşmi giryanım -c

Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı -a

Güli ruhsarına karşı gözümde kanlı akar su -d

Habibim faslı güldür bu akar sular bulanmaz mı -a

Gamım pinhan tutardım ben dediler yâre kıl ruşen -e

Desem ol bivefa bilmem inanır mı inanmaz mı -a

Değildim ben sana mail sen ettin aklımı zail -f

Bana ta'neyleyen gafil seni görgeç utanmaz mı -a

Fuzulî rindi şeydadır hemişe halka rüsvadır -g

Sorun kim bu ne sevdadır bu sevdadan usanmaz mı -a

Not: Kaynağında, dörtlükler şeklinde yazılmış olan bu güfte, Fuzûlî'nin bir Gazel'idir ve beyitler hâlin-
dedir.

Güftenin, Me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün /
me fâ î lün kalıbında aruz vezni vardır. Fuzûlî'nin bir
gazeli olduğu için, vezin olarak elbette ki aruz ölçüsü
kullanılmış. Dil oldukça ağıdalı ve de yabancı kelimeler
mevcut. Tasavvuf şairlerinin başında gelen Fuzûlî, bu ga-
zelinde de özet olarak Allah aşkını işliyor. Mânevî ola-
rak sevgiliye (Allah'a) bir türlü kavuşamamanın verdiği
aşk ateşiyle yanıp kavruluyor. Fakat bu aşk acısını tat-
mak bile ona tasavvufî mânâda ayrı bir zevk veriyor.
Güfte 7 beyitten meydana gelmiştir.

$$\begin{array}{cccccc} & a & & b & & \\ \hline \text{||: (1+2):||} & + & \text{(3+4+5+6)} & + & \text{||: (7+8):||} & + & \text{(9+10+11)} & + & \text{(12+13+14)} = A \\ \text{1.m.} & & \text{2.m. 2.m.} & & \text{3.m.} & & \text{4.m.} & & \text{4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi, muhayyer - rast arasında makamın yapısına uygun
seyrediyor ve yedensiz kalıyor. Her mısraın başında şiir
dışı olarak "ah" kelimesinin kullanıldığı dikkati çekiyor.
Pekçok nefeste şiir dışı olarak kullanılan "hu"kelimesi
bu nefeste de var.

Usûl

Sofyan usûlüne de uygunluk görülüyor.

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Rast mâye makamında Nefes

D Ü Y E K

N° 171

[128] Be ni can dan u sa n dı r dı

ce fa dan yar u san maz mı fe lek ler yan

dı a hı m dan mü ra dım gem i yan maz nu

Bu nefeste, 170 no.lu nefesin güfteleri değişik melodi ile kullanılmıştır. Dolayısıyla, edebi bakımdan aynı özellikler mevcuttur.

$$\begin{array}{c} a \qquad \qquad \qquad a' \\ \overbrace{(1+2) + (3+4)} + \overbrace{(5+6) + (7+8)} = A \\ 1.m. \quad 2.m. \quad 3.m. \quad 4.m. \end{array}$$

Melodi - makam

Güçlüden giren melodi makamın yapısına uygun seyrediyor. Hiç geçki olmayan nefeste, rast-neva arasında seyreden melodi sadece 5 perde kullanıyor ve yedensiz kalıyor.

Usûl

Usûle tam uygun sereden melodi sadece 1. ve 5. ölçülerde sofyan gibi giriyor.

Hüseyni makamında Nefes

CURCUNA

N° 172 [♩.♩ = 44] Si nem de bir — tu — tuş mu — ş
yan — mış — çe rağ — o lay — dı — zül fün — ka ran —
lı ğın — da — bez me — çe — rağ — o la — y dı — o la — y dı

1
Sinemde bir tutuşmuş
Yanmış ocak olaydı
Zülfün karanlığında
Bezme çerağ olaydı

3
Meyhaneler kapusu
Bahtım gibi kapansın
Rindane bade içmek
Sensiz yasağ olaydı

5
Terki cünûn ederdi
Leylâ gamınla mecnun
Bir gün yüzün göreydi
Alemden sağ olaydı

2
Gülşen sarayı hüsnün
Bir ah ile yıkardım
Kanuni aşk içinde
Cüz'i mesağ olaydı

4
Deşti cünûn içinde
Gezmezdi böyle gönlüm
Keysûlerin kemendi
Boynuma bağ olaydı

6
Nolaydı ah nolaydı
Sâki bade sunaydı
Sundukca camı mahbub
Rakipe dağ olaydı

7
Daha neler yazardım
Sevdayı aşka dair
Gamdan dilimde Hayri
Hayli ferağ olaydı

Duraksız, 7'li hece veznindedir. Dilde yabancı kelimeler mevcut. 7 Kıt'adan meydana gelmiş bu eser, aslında bir nefes olmamakla beraber, sözlerinin uzunluktan dolayı Bektaşî tarikat âyinlerinin arkasından okunması âdet hâline getirilmiş. Konu olarak içki meclisi anlatılıyor ama buradaki içki, tasavvufî manada sunulan içki.

$$\begin{array}{c} \text{a} \\ \overbrace{||:(1+2+3+4):||} \\ \text{1.m.} \quad \text{2.m.} \end{array} + \begin{array}{c} \text{b} \\ \overbrace{||:(5+6+7+8):|| + (9+10+11+12)} \\ \text{3.m.} \quad \text{4.m.} \quad \text{3.m.} \quad \text{4.m.} \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Birinci cümleciğe yedensiz giren melodi, hüseyni-muhayyer arasında bir oktav içinde makamın yapısına ve seslerine uygun olarak seyrederek düğah perdesinde kalıyor. İkinci cümlecikte ise yerinde hüselsni beşlisinin seslerinde gezinerek yedensiz karar veriyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygunluk görülüyor.

Rast makamında Nefes

DÜYEK

N° 173

[♩ = 98] Ca — n A — li — ca — nan — A — li

ca — n da ca — na — nı — m A — li a — le min — üm —

mi — di si — n ha cı bek — ta — şı — ve — li kor ka rım — sen — den —

ma — nı mı — z bir i ma na be — n ze mez kor ka rım sen den

ya — A — li kor — ka rım ol — ku — lun — dan — kim

ya — A — li kor ka rım ol ku lun dan kim

kork maz sen — den — ya — A — li Bi — z bir a — ye — t

kork maz sen den ya A — li (Son)

o — ku — ruz hi — ç kur a — na — be — n ze — me — z

Can Ali canan Ali, canda cananım Ali -a
Alemin ümmidi sensin Hacı Bektaş Veli -a

Nakarat

(Korkarım senden ya Ali, korkarım ol
Kulundan kim korkmaz senden ya Ali)

Biz bir âyet okuruz hiç kur'ana benzemez -c
Şu bizim imanımız bir imana benzemez -c

Nakarat

Kamu cihan okuyor dillerde senin methin -d
Ali Baba kuluna olsun daim himmetin -d

7+7 durakları olan 14'lü hece vezniyle yazılmış olan güfte toplam 3 beyitten oluşuyor ve aralarında nakarat beyiti var. Dili sâdedir. Şair, "Ali" olan kendi ismini ve Hz. Ali'ye olan sevgisini güzel bir benzetme ile ifade etmiş.

Melodi-Makam

Melodi, rast-hüseyni arasında ve makamın yapısına uygun seyrediyor. Genellikle hep aynı motiflerin tekrarı yapılıyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor. Ancak, Sofyan usûlüne de uygunluk var.

$$\begin{aligned} & \overbrace{||: (1+2+3+4):||}^{a(1.m)} + \overbrace{||: (5+6+7+8):||}^{a'(2.m)} + \overbrace{||: (9+10):||}^{\text{Nakarat}} + \overbrace{(11+12+13+14)+}^{a''(\text{Nakarat})} \\ & \quad \quad \quad \underline{A} \quad \quad \quad \underline{A'} \\ & \overbrace{(15+16+17+18)}^{a'''(3.m)} + \overbrace{||: (19+20+21+22):||}^{a'(4.m)} + \overbrace{||: (23+24):||}^{\text{Nakarat}} + \\ & \quad \quad \quad \underline{A} \quad \quad \quad \underline{A'} \\ & \overbrace{(25+26+27+28)}^{a'' \text{ Nakarat}} = A \ A' \ A'' \ A' \end{aligned}$$

Eviç huzi makamında Nefes

SOFYAN

N° 174 [J. 76] Di va na gön lü _____ mûz geç rinz yû zel

den hū den hū mih rin yer ey le di len de ya A li hū li hū

Divane gönlümüz geçmez güzelden -a
Mihrin yer eyledi tende ya Ali -b
Benim arzumanım sensin ezelden -a
Gitmez muhabbetin candan ya Ali -b

Canü dilden sevenlerin canısın -c
Aşıkların methitmenin şanısn -c
Noksana kalmaz mürüvvet kanısın -c
Geçersin gūnahtan kandan ya Ali -b

Müşkülünü halledersin dostuna -d
Çağırdıkça irişirsin düşküne -d
Kerbelâ'da yatan İmam aşkına -d
Şefaât umarım senden ya Ali -b

Nice yüz bin kandilde durdun -e
Atanın belinden anadan geldin -e
Anın için halkı gūmana saldın -e
Bin bir dondan başgösterdin ya Ali -b

Tarikat içinde şemsi visalin -f
Hakikat içinde zati kemalin -f
İstemem cenneti göster cemâlin -f
Kul Himmet'in geçti serden ya Ali -b

11'li hece vezniyle yazılmıştır. Dili sâde sayılır. Yer yer Osmanlıca kelimeler geçmekle birlikte, anlaşılır bir ifadesi var. 5 kıt'adan meydana gelen bu nefes, konu olarak Kenbelâ vakasından ve Ali sevgisinden bahsetmektedir.

$$\begin{array}{c} \text{a} \\ \overbrace{||:(1+2+3+4):||} \\ 1.3.m. \end{array} + \begin{array}{c} \text{b} \\ \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} \\ \begin{array}{cc} || & :|| \\ 2.4.m. & 2.4.m. \end{array} \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Evc perdesinden giren melodi nevada kalıyor. Ancak, birinci cümleciğin sonunda tekrar evc perdesine , ikinci tekrarında ise hüseyini perdesine taşınıyor. İkinci cümlecikte ise, bir oktav içinde hüseyini seslerinde gezinip dügahta yedensiz karar veriyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygun bir seyir görülüyor.

Uşşak makamında es

GURCUNA

N° 175 (D. D. 48) Dün ge ce sey rim i çin— de
ben de dem A li yi gör— düm e ğil dim ni yaz
ey le— dim dül dü lün na lı nı gör— düm

Dün gece seyrim içinde	-a	Üç çırak yanar şişede	-d
Ben Dedem Ali'yi gördüm	-b	Aslanlar gizli meşede	-d
Eğildim niyaz eyledim	-c	Yedi iklim dört köşede	-d
Düldülün nalını gördüm	-b	Ben Dedem Ali'yi gördüm	-b
Kanberi durur sağında	-e	Kızıl güller deste deste	-f
Salınır Cennet başında	-e	Bergüzar yolladım dosta	-f
Ali, Musa Tur dağında	-e	Üç dolu mihmandan iste	-f
Ben Dedem Ali'yi gördüm	-b	Ben Dedem Ali'yi gördüm	-b
Cennet kapısında duran	-g	Yüce dağlar coşkun coşkun	-h
Kilidin mührünü kuran	-g	Kul Himmet'in aşka düşkün	-h
Yezide kılıncın vuran	-g	Cümle meleklerden üstün	-h
Ben Dedem Ali'yi gördüm	-b	Ben Dedem Ali'yi gördüm	-b

8'li hece vezni ile yazılan güftenin dili sâde ve arı bir Türkçe kullanılmış. 6 kıt'adan meydana gelen bu nefes, konu olarak her zaman olduğu gibi yine Ali sevgisini vurguluyor. Ali'nin sevgisini vurguluyor. Ali'nin kahramanlığını ve Yezid'e karşı vermiş olduğu savaş, şiirin önemli temaları arasına giriyor.

Makam-melodi

Bütün eser ilk iki ölçünün tekrarından meydana geliyor. Hüseyini perdesinden giren melodi yeden kullanarak düğah perdesinde kalıyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

$$\begin{array}{ccccccc} a & & a & & a & & a \\ ||:(1+2):|| & + & ||:(3+4):|| & + & ||:(5+6):|| & + & ||:(7+8):|| & = & A \\ 1.m. & & 2.m. & & 3.m. & & 4.m. & & \end{array}$$

Beyatî araban makamında Nefes

CURCUNA

N° 176 [D. ♯ = 48] Ha ki kat cem i ne

da hil o la n la r da hil o la n

lar .SAZ te vel lâ sı r nı na

be li de di le r hū te vel lâ sı r

nı na bi li de di le r hū

Hakikat cem'ine dahil olanlar -a
Tevella sırrına beli dediler -b
Hakkı aynel yakın bunda görenler -a
Ehli beyte nuri celi dediler -b

Cümle evliyanın oldur serveri -c
Yedinde gösterip yeşil enveri -c
Horasan pirleri Rum'un erleri -c
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dediler -b

Mürşidin pendini can ile duyup -d
Muhammet Ali'nin damenin tutup -d
Yedullahi fevka eydihim deyup -d
El ele el Hakkın eli dediler -b

İkrar verdim Hilmî dönmem ebedî -e
Kalbimde uyandı şem'i Ahmedî -e
Üz tenimde gördüm Hayyü Samedi -e
Gördüğüm didara Ali dediler -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan güftheniniğinde yabancı kelimeler olmasının yanısıra, anlaşılır bir ifade ve dil özelliği mevcut. 4 kıt'adan oluşmuş bu nefeste şair her zamanki gibi kendi mahlasını kullanmış. Konu olarak Tevellâ sırrı, Ali'nin ululuğu ve Hacı Bektaş'ın Hünkarlığı şiirin başlıca temalarını teşkil ediyor.

$$\begin{array}{ccccccc} \text{a} & & \text{b} & & \text{b'} & & \\ \hline (1+2+3+4+5+6) & + & (7+8+9+10) & + & (11+12+13+14) & = & A \\ 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Makamın yapısına uygun seyreden melodi, tiz çar-gah - rast arasında seyrediyor ve yedensiz kalıyor. Şiir dışı olarak "hu" kelimese kullanılıyor.

Usûl

Yer yer Türk Aksağı şeklinde girişler dışında usûle uygunluk görülüyor.

Acem makamında Nefes

AKSAK

N° 177 [♩=132] Za lut le... r e... y ler la' nı...
mı... z so... fu lar... bi... l mez... ha li... miz...
ey... val... la... h hū... hū...
1 2

1	2
Zahitler eyler ta'nımız	-a Kur'an okuruz ezberi -b
Sofular bilmez halimiz	-a Muhammet Ali'den beri -b
Dilküşâdır ahvalımız	-a Pirimiz Horasan eri -b
Biz bendei Bektaşîyiz	-a Biz bendei Bektaşîyiz -a
3	4
Rehberi kimdir biliriz	-a Bize ihsan etti Celi -b
Mürşide ikrar vermişiz	-a Bu meslekteki ta ezeli -b
Zannınız gibi değiliz	-a Tuttuk edep erkân yoli -b
Biz bendei Bektaşîyiz	-a Biz bendei Bektaşîyiz -a
5	6
Otuz iki salât ile	-c Yoktur bizim bir şanımız -d
Haccı savmü zekat ile	-c Hak saklasın imanımız -d
Nice yüz bin kerrat ile	-c Bektaşîlerdir namımız -d
Biz bendei Bektaşîyiz	-a Biz bendei Bektaşîyiz -a
7	8
Taş atan bizden dediler	-e Kârü zarar kendimize -f
Attıranı sevmediler	-e Hükmedemez kimse bize -f
Şahittir üçler dediler	-e Seven gelsin yanımıza -f
Biz bendei Bektaşîyiz	-a Biz bendei Bektaşîyiz -a
9	
Yeter Nutkî faşeyledin	-g
Ariflere taşeyledin	-g
Zahit ne telaş eyledin	-g
Biz bendei Bektaşîyiz	-a

8'li hece vezniyle yazılmış olan şiirin içerisinde çok az da olsa yabancı kelimeler mevcut. Ama yine de dil olarak sâde bir anlatım tarzı vardır. Dörtlükler hâlinde ve 9 kıt'adan meydana gelmiş bu nefesin ana teması ise; Bektaşîlik ve Bektaşîlerin özellikleridir.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & b & & \\ & \frown & & & \frown & & \\ \overbrace{||:(1+2+3+4)||} & + & \overbrace{(5+6+7+8)} & + & \overbrace{(9+10+11+12)} & = & A \\ & & ||: & & :|| & & \\ 1.3.m & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Melodi-Makam

İki cümlecikten meydana gelen eser birinci cümlecik sonunda nevada, ikinci cümlecik sonunda dügâhta kalıyor. Melodi makamın yapısına uygun seyrediyor. Şiir dışı olarak "eyvallah" ve "hu" kelimeleri kullanılmış.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Pencügâh makamında Nefes

AKSAK

N° 178 [♩.160] Zin cir kâr ey le — mez — biz le re so —

fu — m hü — fu — m hü — bin can i le —

bi — z ca — na ne bağ li — yi — z hü — yi — z hü —

Zincir kâr eylemez bizlere sofı -a
Bin can ile biz canana bağılıyız -b
Okuduk anladık emri marufı -a
Hükmü baki Âdil hana bağılıyız -b

Lamekândan fimekâna gelmişiz -c
Nice makamlarda mihman olmuşuz -c
"Eynema yüdrikküm" mevdi bilmişiz -c
"Küllümen aleyha fan"a bağılıyız -b

Seçmedik yârımız ağıyarımızdan -d
Kimse vâkıf değil esrarımızdan -d
Dönmedik Mir'ati ikrarımızdan -d
Hacı Bektaş Pir Sultan'a bağılıyız -b

Güfte, 11'li hece vezniyle yazılmış. 14. yüzyılda yazılan bu şiirin içerisinde yer yer Osmanlıca kelimeler ve deyimler geçmesine rağmen genelde anlaşılır bir Türkçenin varlığını da ilave etmek lazım. 3 kıt'adan meydana gelen bu nefeste şair kendi mahlasını kullanmayı ihmal etmemiş. Konu olarak şair, her ne olursa olsun Ali'ye olan bağlılığını anlatıyor.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & & \\ \overbrace{(1+2+3+4)}^{||:} + \overbrace{(5+6+7+8)}^{:||} & + & \overbrace{(9+10+11+12)}^{||:} + \overbrace{(13+14+15+16)}^{:||} & = & A \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Birinci cümlecik, rast makamının bir oktavlık seslerinde dolaşarak rastta kalıyor. İkinci cümlecik çargah perdesini tutarak başlıyor, rastta nikriz yapıp tekrar rast çeşnişiyle rastta kalıyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor. Sâdece, ikinci cümleciğe başlamadan bir önceki ölçünün sonu evfer şeklinde kullanılmış.

Rehavî makamında nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 179 [J=98] Gel dur ma gö__ nül ra__ hı na e__ r

kâ__ nı A lî__ dî__ r dî__ r

ey can gö züm a__ ç . sı__ t kî__ la__ bür

ha__ nı A lî__ dî__ r dî__ r

Gel durma gönül rahına erkânı Ali'dir -a
Ey can gözün aç sitkıla burhanı Ali'dir -a

Pâkeyle gönül kâbesini durma tavaf et -b
Her şahsa nasip olmaz o divanı Ali'dir -a

Kalbinde eğer doğdu ise şemsi hakikat -c
Ref'ola o dem perde ki meldanı Ali'dir -a

Maksudun eğer rüyeti didar ise elhak -d
Zatinde o bir noktai irfanı Ali'dir -a

Takdis ede gör sen de o mihrabı elesti -e
Hesti görünen âlemi imkânı Ali'dir -a

Mef û lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fe i lün
kalıplı aruz ölçüsü kullanılan bi eser, 5 beyitten meydana gelmiştir. Divan edebiyatının özelliklerini gösteren bu gazelde yabancı kelimelerin varlığı dikkat çekicidir. Şairin mahlas kullanmadığı ama Mihrabî'ye ait olduğu bilinen bu eserde konu olarak Ali'ye olan özlem

ve sevgi temaları göze çarpar.

$$\begin{array}{ccccccc} & & a & & & b & \\ \hline \overbrace{(1+2+3+4)}^{||:} + \overbrace{(5+6+7+8)}{:||} & + & \overbrace{(9+10+11+12)}^{||:} + \overbrace{(13+14+15+16)}{:||} & = & A \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Makamın yapısına uygun seyreden melodi yegah-hüseyni arasında seyrediyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Hüseyinî makamında Nefes

SOFYAN

N° 180 [J = 60] Gös ter ce ma lin_ şem_ i_ ni_ A_ l lah A_ l lah

A_ l la_ hım yan sın o_ da per_ va_ ne_ ler_

A_ l lah A_ l lah A_ l lah A_ l la_ h_ yan sın o_ da

per_ va_ ne_ ler_ A_ l lah A_ l lah A_ l la_ hım

1	2
Göster cemâlin şem'ini	-a Ey alı çok âlâ güzel -d
Yansın ota pervaneler	-b Yağmaladın gönlüm evin -e
Devlet değil mi âşık	-c Pek bağla aşkın zincirin -e
Şem'ine karşı yanalar	-b Boşanmasın divaneler -b
3	4
Ben meye tövbe etmezem	-f Mescit ile medreseyi -h
Ağyar elinden içmezem	-f Ismarladık zahitlere -i
Kudret elile sun bizlere	-g Hakka ibadet etmeğe -i
Dolu dolu peymaneler	-b Yeter bize meyhaneler -b
5	
Cevrû cefa etmek ile	-j
Şemsî seni terkeylemez	-k
Sen sanma ki seni seven	-l
Haşa senden usanalar	-b

8'li hece vezniyle yazılan güftede yabancı kelimeler bolca kullanılmış. 5 kıt'adan meydana gelen şiirde şair mahlasını kullanmış. Şiirde tasavvufî mânâda aşk ve ibâdet söz konusu.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & c & \\ \overbrace{(1+2+3+4)} & + & \overbrace{(5+6+7+8)} & + & \overbrace{(9+10+11+12)} & = & A \\ 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi 1. cümleciğin sonunda neva perdesinde kalıyor. 2. cümleciğin sonunda ise yegah perdesine kadar inip cümle tamamlanıyor. 3. cümlecik ise düğah perdesinde yedensiz karar veriyor. Neva ve yegah perdesinde kalışlar Hüseyni makamında alışılmış kalışlar olmadığından dikkati çekiyor. Ayrıca güçlü perdesi olan hüseynide kalış görülmüyor. Şiir dışı olarak "Allah", "Allah'ım" kelimeleri kullanılmış.

Usûl

Usûlün yapısına uygun bir seyir görülüyor.

Hüseyinî makamında Nefes

AĞIR DÜYEK

N° 181 [♩ = 98] Yū zūn gör dūm de dim e — I ha — m dū — lîl — lâ — h

bo — yun — gör dūm o — ku du — m kul hū val lah

bo — yun — gör dūm o — ku du — m ku — l hū val lah

Yüzün gördüm dedim "Elhamdülillah" -a
Boyun gördüm okudum "Kulhüvallah" -a
Müsel sel zülfünü gördüm muanber -b
Mukavves kaşların "Nasrun minallah" -a

Firakçı gözlerin yağmalarından -c
Yine dönüp dedim "Estağfirullah" -a
Dudağın şerbeti aynı şifadır -d
"Sekahüm Rabbühüm min rahmetillah" -a

Cemalin görmüşüm ayrılmağım yok -e
Eğer inanmazsan "Vallahi billahi" -f
Benim gönlüm sana hayran oluptur -g
Ne kim cebbar kılır "Elhükmü lillâh" -a

Otuz iki huruf oldu visâlin -h
Visâlidir visâlidir eyvallah -a
Nesimî kıldıysa bir kat"i tövbe -i
Nasuhî tövbesi "Tübtü ilallah" -a

Güfte 11'li hece vezniyle yazılmış. İçinde geçen âyet sözcüklerinden dolayı yabancı kelimeler mevcut ama onun dışında anlaşılır bir Türkçe kullanılmış. 4 kıt'a-dan meydana gelen şiirde, şair mahlasına rastlıyoruz.

Tasavvufî mânâda Allah'a olan aşkın anlatıldığı şiirde şair, beşerî mânâda anlattığı bu güzellikleri aslında Allah aşkı ve sevgisiyle bütünleştiriyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||:(1+2):||} + \overbrace{(3+4) + (5+6)} = A \\ 1.3.m. \quad 2.4.m. \quad 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi, makamın yapısına uygun seyrediyor. Eser; çargah, hüselni ve düğah perdelirende karar veren 2 cümlecikten meydana geliyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygunsuzluk görülmüyor.

Evic huzi makamında Nefes

SOFYAN

N° 182

[♩ = 80] Sa ba hin se he — r de cün bü ge gel

di — m hü di — m hü bağ lar ya — mu ha — m met

a — li ça ğı rı — rı a — li ça ğı rı — rı

Sabahın seherde cünbüşe geldim -a
Dağlar ya Muhammet Ali çağırır -b
Erenler meclisi bağı gülistan -c
Güller ya Muhammet Ali çağırır -b

Gördüm felek semalarda dönüyor -d
Talip olan mürşidinden kanıyor -d
Yüreğime bir od düştü yanıyor -d
Yanar ya Muhammet Ali çağırır -b

Pir Sultan Abdal'sın vardürür aşkın -e
Aşık olanlar da yakar ışığın -e
Hasan ile Hüseyin beşiğin -e
Sallar ya Muhammet Ali çağırır -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan güf-
tenin sâde ve anlaşılır bir dili var. 3 kıt'adan meyda-
na gelen şiirde şairin mahlası her şiirinde olduğu gibi
bu şiirinde de görülüyor. Konu olarak yine Muhammet ve
Ali sevgisi ön plânda.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & b & & \\ \hline ||:(1+2+3+4):|| + \underline{(5+6+7+8)} + ||:(9+10+11+12):|| + \underline{(13+14+15+16)} & = & A \\ \hline 1.3.m. & 1.3.m. & 2.4.m. & 2.4.m. & & & \end{array}$$

Melodi-Makam

174 no'lu nefesin varyasyonu gibidir. Şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmıştır.

Usûl

İlk ölçüdeki senkoplu giriş dışında usûle uygunluk görülüyor.

AYNI GÜFTENİN BAŞKA BİR BESTESİ

Araban makamında Nefes

SOFYAN

N° 183

[4/4] Sa ba lun a e lu r da can ba y e gel di

dağ lar ya mu ha n me t a li ça ğı rı

Bu nefeste, 182 no.lu nefesin güfteleri değişik melodi ile kullanılmıştır. Dolayısıyla, edebi bakımdan aynı özellikler mevcuttur.

$$\begin{array}{c} a \\ \text{||: (1+2+3+4):||} \\ 1.3.m. \end{array} + \begin{array}{c} b \\ \text{||: (5+6+7+8):||} \\ 2.4.m. \end{array} = A$$

Melodi-makam

Makamın karar sesinden başlayan melodi 1. cümlecikte; makam seslerinde sünbüle perdesine kadar olup tekrar karar perdesinde kalıyor. 2. cümlecikte ise, yine karar perdesinden başlayan melodi, inici bir seyirle rast perdesinde bûselik beşlisi gösterip sonunda nevâ perdesinde karar veriyor.

Usûl

İlk ölçüdeki senkop dışında sofyan usûlüne uygunluk görülüyor.

Tahir makamında Nefes

DEVRI HINDİ

N° 184

[D, 112] Ey — be nim di — va — ne — gö — n' —

lü — m lü — m dağ — la ra — düp —

tan — ya lı — nı — z nı — z

Ey benim divane gönlüm -a Dağlar var dağlardan yüce -d
Dağlara düştüm yalnız -b Can mı dayanır bu gece -d
Bu benim ahım yüzünden -c Halimi üç gün üç gece -d
Bir milhak gördüm yalnız -b Söylesem bitmez yalnız -b

Pir Sultan'ım der görenler -e
Pirlere niyaz edenler -e
Üçler yediler erenler -e
Mürvete geldim yalnız -b

8'li hece vezniyle yazılmış güftenin dili sâde.
3 kıt'adan oluşmuş eserde şairin mahlası kullanılmakta.
Konu olarak, tasavvufî mânâda Allah'a kavuşma ve bu aşamada çekilen çile dile getiriliyor.

$$\begin{array}{ccccccc} a & & b & & & & \\ \hline (1+2+3) & + & (4+5+6) & + & (7+8+9) & + & (10+11+12) & = & A \\ ||: & :|| & & & ||: & :|| & & & \\ 1.3.m. & 1.3.m. & 2.4.m. & 2.4.m. & & & & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Makamın yapısına uygun olan eserde ikinci cümleciğin başında acem perdesinin kullanılması genelde nefeslerin makamın dizi seslerinde gezinmelerine aykırı olması nedeniyle dikkati çekiyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygunluk görülüyor.

Hicaz makamında Nefes

DEVRI HINDİ

N° 185

[104] Lâ mekân e... li... n den mû sa fir... gel...

di... m şu fe na... mül kü... ne

bas tım ka... de me... me...

Lâmekan elinden müsafir geldim -a
Şu fena mülküne basdım kademe -b
Nerenin selâmın getirdin dersin -c
Elest bezminden geldim bu deme -b

Şu fena mülküne gelip giderken -d
Sarüban olup Hak katarın yederken -d
Çamurun yoğurup balçık ederken -d
Arkam ile su taşıdım Adem'e

Şu fena mülküne gelip gitmeden -d
Can tohumudur derler ekip biçmeden -d
Makamım kaldırıp tamam etmeden -d
Arş yüzünden yönüm döndüm kibleme -b

Kıblem beni ben kiblemi bilüptür -e
Enbiya evliya ondan gelüptür -e
Ben bilirim anam benden oluptur -e
Ol vakitte nikah kıydım anama -b

Ben babamı kucağımda uyuttum -f
Kudret südile emzirdim büyüttüm -f
Muhkem tutup kalbim evin arıttım -f
Şimdi gelmiş sultan olmuş obama -b

Ben obam içinde baki can idim -g
İlim idim nur idim iman idim -g
Cümle evliyaya ben canan idim -g
On sekiz bin halkı koldum obama -b

Ahmet erenlerin izin izleriz -h
Can evinde cananımız gözleriz -h
On iki imam Şahmerdanı özleriz -h
Nurları göründü o dem dideme -b

Güfte 11'li hece vezniyle yazılmış. Dili sâde ve içinde yabancı melime yok. 7 kıt'adan meydana gelen şiir, mahlasını da kullanan Ahmet Bey'e aittir. Konu olarak Tasavvuf ve tasavvufî öğeler ön plândadır.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{a'} \\ \overbrace{||: (1+2) + (3+4):||}^{\wedge} + \overbrace{(5+6) + (7+8) + (9+10) + (11+12)}^{\wedge} = A \\ \text{1.3.m.} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodi, acem-dügah arasında makamın yapısına uygun seyrediyor ve yedensiz kalıyor.

Usûl

Melodi usûle uygun seyrediyor.

Saba makamında Nefes

RAKIS

[♩. 120] Taç— ma — ri. fet — ta — cı — dı — r

N° 186

san ma — gay ri. taç o — la — taç o — la —

1		2	
Taç marifet tacıdır	-a	Düşe düşüp aldanma	-d
Sanma gayri tacola	-b	Kendin hayrete salma	-d
Taklit ile tok olan	-c	Haktan gayri ne vardır	-d
Hakikatte açola	-b	Tâbire muhtaç ola	-b
3		4	
Sana Âlem görünen	-e	Bir ağaçtır bu Âlem	-g
Hakikatte Allah'dır	-a	Meyvası olmuş Âdem	-g
Allah birdir vallahi	-f	Maksut olan meyvadır	-a
Sanmaki bir kaç ola	-b	Sanmaki ağaç ola	-B
5		6	
Bu Âdem meyvasının	-h	Bu sözlerin meali	-k
Çekirdeği sözündür	-ı	Kişi kendin bilmektir	-l
Sözsüz bu Âdem, Âlem	-j	Kendi kendin bilene	-m
Bir anda taraç ola	-b	Hakikat miraç ola	-b
7			
Hak denilen özündür	-n		
Özündeki sözündür	-n		
Gaybî özün bilene	-p		
Rububiyet tacola	-b		

7'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin dili sadedir. 7 kıt'adan meydana gelmiş ve mahlası olan bu şiirin konusunda Allah'ın birliği öğelerini görüyoruz.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||:(1+2):||} + \overbrace{\begin{array}{c} (3+4) + (5+6) \\ ||: :|| \end{array}} = A \\ 1.3.m. \quad 2.4.m. \quad 2.4.m. \end{array}$$

Melodi-Makam

Rast - hüseyini arasında seyreden melodi, yeden kullanarak karar veriyor.

Usûl

Melodi usûle uygun seyrediyor.

Nihavent makamında Nefes

AKSAK

N° 187

(♩=100) Hak dir__ Al__ la__ hı__ m

Mu ham met ma__ hı__ m A li dir şa__

hı__ m e fen__ dim Al lah ey__ va__ l la__ h

Hakdır Allahım
Muhammet mahım
Ali'dir şahım
Allah eyvallah

4

Musii Kâzım
Rıza imanım
Takiyüddaim
Allah eyvallah

7

Kanberü Selman
Pir Balım Sultan
Bunlardan ihsan
Allah eyvallah

10

Ali'den nimet
Veliden himmet
Dervişten hizmet
Allah eyvallah

Fatma Zehra
Hatice kübra
Nuri Kibriya
Allah eyvallah

5

Nakidir iman
Askarîdir can
Mehdii devran
Allah eyvallah

8

Aşka burhanım
Sırrı Rahmanım
Derde dermanım
Allah eyvallah

11

Yüzümüz yerde
Özümüz darda
Huzuri Pirde
Allah eyvallah

Şüpeyrü şeper
Abidin server
Bakırü Cafer
Allah eyvallah

6

Çehar deh masum
Şehidan mazlum
Cümlesi malum
Allah eyvallah

9

Can ile canım
Dinü imanım
Virdi zebanım
Allah eyvallah

12

Münir'i kemter
Sizden ey server
İsteriz kevser
Allah eyvallah

5'li hece vezniyle yazılmış güftenin dili sâde ve halk dilidir. 12 kıt'adan meydana gelmiş şiirdeşairin mahlasını da görüyoruz. Konu olarak bu şiirde, Bektaşîliğin temelinde yatan önemli şahsiyetlerin isimlerini görüyoruz. Bu şahsiyetlerin özellikleri kafiyeli bir dil

ile anlatılıyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \\ \hline ||:(\underbrace{1+2}_{1.m.}+\underbrace{3+4}_{2.m.}):|| \\ \text{b} \\ \hline ||:(\underbrace{5+6}_{3.m.}+\underbrace{7+8}_{4.m.}):|| \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Eserin melodisi bir oktavı bulmuyor. Makamın yapısına uygun seyreden melodi, diğer nefeslerde pek görülmeyen bir özellik olarak yeden perdesi kullanıp karar veriyor. Şiir dışı olarak "efendim" kelimesinin kullanıldığı görülüyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

ruzi makam da Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 188 [J. 108] Ba ha— rın gel — di — gi — n

ne de — n bi le — yi — m gül di ken de —

bi — te — r bül bül — dal da — dı — r dı — r

Baharın geldiğin neden bileyim -a
Gül dikende biter bülbül daldadır -b
Eyyubun teninden iki kurt kaldı -c
Biri ipek sarar biri baldadır -b

Gönlüne getirme şek ile güman -d
Seyyit Nesimîye de ol oldu şan -d
Tanrı ile binbir kelâm söyleşen -d
Ali Medinede Musa Turdadır -b

Şeriat yolunu Muhammet açtı -e
Tarikat gülünü Şah Ali seçti -e
Şu dünyadan nice yüz bin er geçti -e
Anlar makamında Mehdî yoldadır -b

Şimdi aynı cemde didarı gördüm -f
Hünkar meydanına yüzümü sürdüm -f
Cinanın goncecik güllerin dürdüm -f
Kudret zenburının balı nerdedir -b

Pir Sultan'ım eder sırrın duyurma -g
Kıla gör namazın kazaya koyma -g
Şu yalan dünyada hiç sağım deme -g
Tenim teneşşirde sinem saldadır -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış güfte-
nin dili sâdedir. Dörtlükler hâlinde 5 kıt'adan meyda-
na gelmiştir. Şairin mahlasının da kullanıldığı şiirin
konusu, Şeriat, Tarîkat ve Dünya ile alâkalıdır.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||: (1+2+3+4):||} + \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} = A \\ \text{1.3.m.} \qquad \qquad \text{||: 2.4.m. :||} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

Makamın yapısına uygun seyreden melodi, 1. cümle-
cik sonunda neva, 2. cümlecik sonunda düğah perdesinde
yedensiz kalıyor.

Usûl

Usûle uygunsuzluk görülmüyor.

Uşşak makamında Nefes

SOFYAN

Nº 189 [♩ = 80] Bu gö nül şeh ri — ni sey ran i — der —
ke — n e fe — n dim de di sır — rım ba — na —
sey ran — i çin — de — hū — de di ba rıa
sı — r rı — m sey ran — i çin — de — hū

Bu gönül şehrinı seyran ederken -a
Dedi sırrım bana seyran içinde -b
Derde düştün niçin derman ararsın -c
Aşıklar derd arar derman içinde -b

Mihneti rahat bil rahat arama -d
Rahat mı bulunur zindan içinde -b
İçip aşkın meyın şöyle mest olkim -e
Divane desinler yâran içinde -b

Bu aşk meydanıdır bunda ar olmaz -f
Başını top eyle meydan içinde -b
Aç gözünü Eşref Hakkı zikreyle -b
"Fezkürûni" dedi Kur'an içinde -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmaş olan güf-
tenin dili sâdedir. Dörtlükler hâlinde yazılmaş 3 kıt'a-
dan meydana gelmiştir. Şairin mahlası da kullanılmaktadır.
Kon olarak Tasavvufî mânada aşka değinilmiştir.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||: (1+2+3+4): ||} + \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} = A \\ \text{1.3.m.} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \qquad \qquad \text{2.4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

Halk müziği tarzında giren melodi, cümlecik sonunda neva perdesinde kalıyor. 2. cümleciğin ortasında, giriş motifini andırarak segah perdesinde kalan melodi, 2. cümleciğin sonunda ise, yine aynı motifi andırarak ve nefeslerde pek görülmeyen yeden perdesini kullanarak karar veriyor. Şiir dışı olarak "efendim" ve "hu" kelimeleri kullanılmış. Makamın yapısına uygun bir seyir görülüyor.

Usûl

Melodi usûlün yapısına uygun seyrediyor.

Hicazî uşşak makamında Nefes

BEKTAŞÎ RAKSÎ

N° 190

(♩. 192) Ü nü me bir ce bel düştü bir u cu şe hir i çin de

Ika {

be nim şa hımdük kânaç mış ne a rar san var i cin de

dük kâ na var pa zar ey le ra ki bin den ha zer ey le

Ay la gû ne na zar ey le Mu ham med A li i çin de

Ünüme bir cebel düştü bir ucu şehir içinde -a
Benim şahım dükkân açmış ne ararsan var içinde -a

Dükkana var pazar eyle rakibinden hezar eyle -b
Ayla güne nazar eyle Muhammet Ali içinde -a

Ay Ali'dir gün Muhammet okunan seksen bin âyet -c
Balıklar hep suya hasret çarha döner göl içinde -a

Göl içinde çarha döner susuzluktan bağıryanar -d
Müminler secdeye iner seyir var seyir içinde -a

Kudretten verdi o balı bahanesi oldu arı -e
Dinle imdi ahü zarı, arı inler bal içinde -a

Pir Sultan'ım hey gaziler alnımızda var yazılar -f
Talip mürşidin arzular bülbül öter gül içinde -a

8+8 duraklı 12'li hece vezniyle yazılan bu eserin dili oldukça sâdedir. 6 beyitten meydana gelmiştir. Şairin mahlasının da kullanıldığı şiirin konusu Muhammet ve Ali sevgisi üzerinedir.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \text{b} \qquad \qquad \text{b'} \\ \overbrace{(1+2) + (3+4)}^{1.m \quad 2.m} + \overbrace{||:(5+6):||}^{3.m} + \overbrace{||:(7+8):||}^{4.m} = AB \\ \underbrace{\hspace{10em}}_A \quad \underbrace{\hspace{10em}}_B \end{array}$$

Bu nefesin makamı da, usûlü de, klâsik makam ve usûllerimize benzememektedir. Rauf Yekta Bey'in bu konuda şöyle bir notu vardır:

"Bu nefesin makamı gibi ikâ da tetkike değer. Hicaz'dan başlayıp Uşşâk'ta karar verdiği için biz buna Hicâzî Uşşâk, ve klâsik usûllerimizden hiç birine benzemeyen ikâna da Bektaşî Raksı adlarının verilmesini münasip gördük."

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Neveser makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 191 [♩=114] A lem yū zū ne sal_ dı zı ya_ a_ lı mu ham
Na dan ne bi lir da_ na bi_ lı_r a_ lı mu ham_

me_ t Seylin şa ke di_ p ge_ l di yi_ ne_

me_ t Fe sal lı a lâ_ sa_ da lı_ na_

Fe sal lı a lâ_ mür_ şı di_ na_

a_ lı mu ham me_ t a_ lı mu ha_ m mel

a_ lı mu ham me_ t şa_ hı ve_ lâ_ yet

Âlem yüzüne saldı ziya âli Muhammet -a
Seyfin şakedip geldi yine âli Muhammet -a
Nadan ne bilir dâna bilir âli Muhammet -a

Nakarat

(Fesalli alâ sadatına âli Muhammet -a
Fesalli alâ mürşidina âli Muhammet) -a

Kemter kuluyum Ali'nin o şahı keremdir -b
Hasan başımın tacı Hüseyin gözümde nemdir -b
İmam Zeynel'Aba, Bakır mihri haremdir -b

Nakarat

İmam Caferi Sadık gibi olmaya irfan -c
İmamı Musa Kâzım gibi bir ulu sultan -c
Güneş yüzünü gördü dedi şahı Horasan -c

Nakarat

İmamı Taki gözlerime nurü ciladır -d
İmamı Naki sayesi o zılli hümadır -d
Nasan Askerî derdimize aynı şifadır -d

Nakarat

Çün Mehdi zuhur ede nihan perde -e
Haricileri kesse gerek tiğu teberle -e
Seyyit Nesimî methin okur şamü seherde -e

7+7 duraklı ve 11'li hece vezniyle yazılmış güf-
tenin, Üçer mısralı 5 kıt'ası ve iki mısralı bağlantısı
var. Dilinde yer yer yabancı kelimeler görülüyor. Şai-
rin mahlasının da kullanıldığı güftede , Bektaşîlikle
alâkası olan önemli kişilerin isimleri geçiyor. Bu ki-
şilerin isimleri ile kafiye olarak Bektaşîlik anlatı-
lıyor.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||: (1+2+3+4):||} + \overbrace{(5+6+7+8) + (9+10+11+12)} = A \\ \quad \quad \quad ||: \quad \quad :|| \\ 1.3.m. \quad \quad 2.m.+Nakarat \quad \quad 2.m.+Nakarat \end{array}$$

Melodi-Makam

İki cümlecikten meydana gelen eserde melodi, ma-
kamın yapısına uygun seyrediyor ve yedenli karar veriyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Rast makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

[D. 112] Şe hin şa— hı ha— ve— r A— li hü— küm— fer— ma
N 192
kiş ve— r A— li Şa hı mız dil pe— na— hı— mız
laz— lı— hu— da hay da— r A— li ey sa kı i
kev— ser— A— li va— sı— y yi— pey gam be— r A— li

Şehinşahı haver Ali	-a
Hüküm ferma kişver Ali	-a
Şahımız dilpenahımız	-b
Fazlı Huda Hayder Ali	-a
Ey sakii kevser Ali	-a
Vasii Peygamber Ali	-a

7'li hece vezniyle yazılmış olan bu şiir 6 mısra-
dan oluşan tek kıt'adan meydana gelmiştir. Kısacık olan
bu şiir de şairin mahlası bulunmadığı için kime ait ol-
duğu belli değildir. Dilinde yabancı kelimeler bulunan
nefesin konusu ise, tamamı ile Ali sevgisi üzerine kuru-
ludur.

$$\begin{array}{ccccccccc} & a & & a & & a & & & \\ \overbrace{(1+2)} & + & \overbrace{(3+4)} & + & \overbrace{(5+6)} & + & \overbrace{(7+8)} & + & \overbrace{(9+10)} & + & \overbrace{(11+12)} & = & A \\ 1.m. & & 2.m. & & 3.m. & & 4.m. & & 5.m. & & 6.m. & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Eserin tamamı ilk iki cümlecik olup, sürekli tekrarlanmaktadır. ilk cümlecik dügahta, ikinci cümlecik rastta yedenli kalıyor. Melodi, yegah perdesinin kullanılmasının dışında rast - neva arasında seyrediyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Hüseyinî makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 193

[J = 96] A de mi A de m e den üç harf le beş

nok ta dır A le mi a lem e den

üç harf le beş nok ta dır İb ni Et hem şah i ke n

lah lü ta cın terk e di p Et he mi Et

hem e den üç harf le beş nok ta dır

Ademi Âdem eden üç harf ile beş noktadır -a
Alemler Âlem eden üç harf ile beş noktadır -a

İbni Ethem Padişehken tahtü tacı terkedip -b
Ethemî Ethem eden üç harf ile beş noktadır -a

Ademi iğva eden evsani dil buldu vücut -c
Ebkemi ebkem eden üç harf ile beş noktadır -a

Bi peder İsayı mevlut batnı Meryemden garaz -d
Meryemi Meryem eden üç harf ile beş noktadır -a

Ey Türebî yek nefeste on sekiz bin âlemi -e
Alemler Âlem eden üç harf ile beş noktadır -a

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün
kalıbında ve aruz vezniyle yazılmış bu şiirin dilinde ol-
dukça çok yabancı kelime vardır. 5 beyitten meydana ge-
len bu eserde şair kendi mahlasını da kullanmıştır. Konu
ise, tamamen tasavvufî mânâda evrenin ve insanın

yaradılışıyla alâkalıdır.

Melodi-Makam

Melodi, makamın yapısına uygun seyrediyor. Biçimi şarkı gormu gibidir. Ancak eserde şarkı tavrı görülmemektedir.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

$$\begin{array}{c} \begin{array}{cc} a(1.m.) & b(2.m.) \end{array} \\ \begin{array}{c} \overbrace{(1+2) + (3+4)}^{a(1.m.)} + \overbrace{(5+6) + (7+8)}^{b(2.m.)} + \\ \underbrace{\hspace{1.5cm}}_{c(3.m.)} \quad \underbrace{\hspace{1.5cm}}_{b(4.m.)} \end{array} \\ \begin{array}{c} \underbrace{\overbrace{(9+10) + (11+12)} + \overbrace{(13+14) + (15+16)}}_B = AB \end{array} \end{array}$$

Acem kürdi makamında Nefes

RAKSAN

N° 194 [♩ = 108]

Şa hı mer da — nin a — va — zı —

ika {

tur na der ler — bir kuş — ta — dır SAZ dır SAZ

SAZ a sa sı nil — de ni — zin — de —

hır ka sı — bir — der viş — de — dır SAZ dır SAZ

1	2
Şahı merdanın avazı -a	Nil denizi umman oldu -d
Turna derler bir kuştadır -b	Sarardı gül benzim soldu -d
Asası Nil denizinde -c	Bakışı aslanda kaldı -d
Hırkası bir derviştedir -b	Ali'min darbı koştadır -b
3	4
Özen pirim oğlu özen -e	Ali'm etmezdi benliği -f
Var kendine bir dost kazan-e	Kalbinde yoktu kinliği -f
Hayrını şerrini yazan -e	Zülfikarın keskinliği -f
Sağ yanında Feriştelerdir -b	5 Zerrecesi kılıçtadır -b
Nerde Pir Sultan'ım nerde -g	
Canım feda olsun merde -g	
Yemenden öte bir yerde -g	
Hâla Düldül savaştadır -b	

7'li hece vezniyle yazılan şiir, 4 mısraîlı 5 kıt'a-
dan meydana gelmiştir. Şairinin mahlasının da kullanıldı-
ğı bu şiirin dili oldukça sâdedir. Konu ise, Âli sevgisi
üzerine kuruludur.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & & \\ \overbrace{(1+2)} & + & \overbrace{(3+4)} & + & \overbrace{(5+6)} & + & \overbrace{(7+8)} \\ \parallel: & : \parallel & & \parallel: & : \parallel & & \\ 1.m. & & 2.m. & & 3.m. & & 4.m. \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Makamın yapısına uygunluk görülüyor.

Usûl

Genelde usûlün yapısına uygundur. Ancak, yer yer usûl vuruşlarıyla ters (senkop gibi) olan melodilere de rastlanmaktadır. Meselâ: 1. ve 2. cümleciklerin 2. ölçülerinin sonları ile, 2., 3., 4., ölçülerin ilk Te-Kâ vuruşlarına gelen melodiler gibi.

Uşşak makamında Nefes

CURCUNA

N° 195 [D. ♩ = 44] Sup hu şam ey gö — nū — |

çe ke — lim gül ba — nk şa him ba — nk şa him

ha yır lar fet ho — l su — n şer ler de fol bu — n hü

va kıt lar aş ko — l su — n şer ler de fol su — n hü

Suphu şam ey gönül çekelim gülbank -a
Hayırlar fetholsun serler def'olsun -b
Niyaz et muradın Mevlâdan iste -c
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun -b

Sabahın seherinde durup duaya -d
El kaldırıp yüzün çevir semaya -d
Sıtkıla yalvar ol gani Mevlâya -d
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun -b

Leylei muzlimde âşıkı naçar -e
Çihar civarın alsa derdile efkâr -e
Sıtkıla on iki imama yalvar -e
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun -b

Bin bir ismin biri Kadiyülhacet -f
Andan hasıl oldu her türlü hacat -f
Yere yüzler sürüp eyle münacat -f
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun -b

Akılsan âlemde uyma kallâşa -g
Beyhude yerlere düşme savaşa -g
Var türaba yüz sür Hacı Bektaş -g
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun -b

Perişan fetheyle hayra dehanın -h
Daima zikretsin Hakki zebanın -h
Eşiğine baş koy Balım Sultanın -h
Hayırlar fetholsun şerler def'olsun -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılan şiirin dili yabancı kelimelerle doludur. Dörtlükler hâlinde yazılan şiir 6 kıt'adan meydana gelmiştir. Şairin mahlas kullandığı şiir, konu olarak Allah'a yapılması gereken ibâdeti anlatıyor.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & b & & \\ \hline (1+2+3+4) & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12) & + & (13+14+15+16) & = A \\ ||: & & :|| & & ||: & & :|| & \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & \end{array}$$

Melodi-Makam

Melodik yapı usûlün vuruşları üzerine kurulmuş. b cümlecisinde melodi yürüyüşü görülüyor. Bu nedenle de ölçü beşleri Türk Aksağı usûlü şekline girmiş. Şiir dışı olarak "Şahım" ve "hu" kelimeleri kullanılmış. Bir oktavı aşmayan melodi yedensiz karar veriyor.

Usûl

Yer yer Türk Aksağı usûlü şekline girmesi dışında melodi usûl vuruşlarına uygunluk gösteriyor.

Uzzâl makamında Nefes

DÜY EK

N° 196 [J. 96] Ev li ya da n ge la n ke lām
o ku na n ku r a n de gi
o ku na n ku r a n de gi l mi

1	2
Evliyadan gelen kelâm -a	Çün Hak seni yarattığı -d
Okunan kur'an değil mi -b	Zatine mir'at ettiği -d
Gerçek evliyanın sözü -c	Tecellii zat kıldığı -d
Surei Rahman değil mi -b	Sureti insan değil mi -b
3	4
Hak haberin dinleyene -e	Gerçek elini tutmayan -f
Candan kabul eyleyene -e	Gönlün ana berkitmeyen -f
Hak bilip anlayana -e	Hakkı batıldan seçmeyen -f
Sözümüz burhan değil mi -b	Cahilü nadan değil mi -b
5	
Ey Kaygusuz hâlin nola -g	
Sen de gidi gör bu yola -g	
Hak kerem edicek kula -g	
Hak günden ayan değil mi -b	

7'li hece vezni kullanılan bu şiirin dili oldukça sâde sayılır. Dörder mısralı 5 kıt'adan meydana gelen eserde şair kendi mahlasını kullanmayı ihmal etmemiş. Şiirin konusunda yatan anlam ise, kâinatta var olan, görünen ya da görünmeyen her şeyin özünde Allah'ın varolmasıdır.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \text{b} \\ \overbrace{||:(1+2):||} + \overbrace{(3+4) + (5+6)} = A \\ \text{1.3.m.} \qquad \text{2.4.m.} \quad \text{2.4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

İnici bir uzzal seyrini gösteren eserin ilk cümle-
ciği hüseyni beşlisi ile hüseyni perdesinde kalacakmış
gibi iken, bir sürprizle neva perdesinde kalıyor. 2. cüm-
lecik ise acemden aşağıya inen bir seyirle yeden kullan-
madan karar veriyor.

Usûl

Düyek usûlünde belirtilmesine rağmen, Sofyan usû-
lüne de uygunluk gösteriyor.

Hüseyinî makamında es

KATIKOTI

N° 197

(♩=128) İn san in— sa— n di— r ler i— di

in san ne— di— r şı— m di bi— l dim in san in— san

in san ne— di— r şım di bi— l dim hü—

İnsan insan derler idi	-a	Müminin kalbinde olan	-c
İnsan nedir şimdi bildim	-b	Bulmadı taşrada bilen	-c
Can deyu söyler idi	-a	Kendisinde buldu bulan	-c
Bu can nedir şimdi bildim	-b	İman nedir şimdi bildim	-b

Bir kılı kırk yardıkları	-d	Ehli takvanın tuttuğu	-e
Birin köprü gerdikleri	-d	Müminlere ok attığı	-e
Erenler gösterdikleri	-d	Münkirlerin şekkettiği	-e
Erkân nedir şimdi bildim	-b	Güman neder şimdi bildim	-b

Sohbette sözünü bilmez	-f	Sıfat ile zat olmuşam	-g
Sözünün yüzünü bilmez	-f	Kadr'ile Berat olmuşam	-g
Ne gafil özünü bilmez	-f	Hak ile vuslat bulmuşam	-g
Hayvan nedir şimdi bildim	-B	Mihman nedir şimdi bildim	-b

Özümü eyledim zelil	-h	Muhittin eder Hak nazır	-1
İnayet eyledi Celil	-h	Görene her yerde hazır	-1
Dil içinde yanan delil	-h	Nihan nedir, nedir zahir	-1
Burhan nedir şimdi bildim	-b	İnsan nedir şimdi bildim	-b

4+4 duraklı 8'li hece vezniyle yazılan şiirin dili oldukça sâdedir. 4'lükler hâlinde yazılmış 8 kıt'adan meydana gelen şiirde, şairin mahlasını da görüyoruz. Konu ise bir önceki şiirin konusuyla hemen hemen aynı. Burada da her şeyin özünde Allah'ın varlığı söz konusu.

$$\begin{array}{ccccccc} \text{a} & & \text{a}' & & \text{a}'' & & \\ \text{---} & & \text{---} & & \text{---} & & \\ (1+2) & + & (3+4+5) & + & (6+7+8) & = & A \\ 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Hüseyini beşlisi içinde seyreden melodi, bir defa rast perdesini kullanıyor ve yedensiz karar veriyor. Şiir dışı olarak "hu" kelimesi kullanılmış.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Segâh makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 198 [J. 112] Bir gū ze lin ben de aî— yem haz re tî— mäh
bu— bi ce— li SAZ a sı kî üf ken de si— yem
ca— nü gö— nül den— e ze— li SAZ nu ri hu da
nu ri a— had za— tî dir— al la— hüs sa— med SAZ
i ki ci han iç re e bed gel memiş a— a la be de— li

Bir güzelin bendesiyem hazreti mahbubı celi -a
Aşıkı üfkendesiyem canü gönülden ezeli -a

Nuri Huda nuri Ahad zatidir Allahüssamed -b
İki cihan içre ebed gelmemiş asla bedeli -a

Namı Muhammet Arabî mefhari mevcûd Nebi -a
Hilkati eşya sebebi feyzi füyûz -a

Cennet ile Hûrû Melek yaratılup çerhi felek -c
Aşkî ile devriderek on iki burcu hameli -a

Cismüke cismi ezeli, demmüke demmi ezeli -a
Lahmüke lahmi ezeli, nûri Muhammetle Ali -a

Hazreti zehrayı sadef, dürdanei Şahı Necef -d
Ol iki genci lev'araf, gevheri Hak lemyezeli -a

Biri Hasan biri Hüseyin, ceddi Resûlûssekalayn	-e
Yâni Emirül müminin oldu bu aşkın temeli	-a
Şahım Ali Zeynel Aba Bakıru hem bedri	-f
Cafer imam rahnüma, kaşifi esrarı Celi	-a
Canda cananım Kâzımî, Ali Rızayı Haşimî	-a
Mevcut ilminin âlimi, fazlı budanın ekmeli	-a
Hubbi Muhammetle Taki, Aşkı Ali ile Naki	-a
Ayeti hüsnün sebakı, okuyup ezberlimeli	-a
Askarîyem askerîyem, emrine fermanberiyem	-g
Hem Alevî Hayderîyem, rahı muhabbette beli	-a
Hatmi imamını cihan, mehdii sahibüz zeman	-h
Hadii her ins'ile can, fazlının olmaz haleli	-a
Çehardei masûmin, revnakı hem nakşı nigin	-ı
Bağı behişt'ile berin, gonçei tomarı güli	-a
Cedde Nebi, nesli Ali, vakıfı sırrı ezeli	-a
Gösteren ol kudret eli, pir Hacı Bektaş Veli	-a
Hintayı ahcar kılup, ahceri güftar kılup	-j
Mucizin izhar kılup, yürüten oldur cebeli	-a
Cümle şecer olsa kalem, insü melek etse rakam	-k
Eyleseler vasfını hem şerhidemezler dügeli	-a
Hilmî'i kemter kemine, Şah Kulu Sultan demine	-l
Dâhil eduptür cemine, iki cihanın güzeli	-a

Fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ
tün kalıbında ve aruz vezninde yazılan bu gazelin dili
oldukça yabancı kelimeler ile doludur. 17 beyitten oluşan
eserin sonunda şairin mahlasını da görüyoruz. Konu olarak
kısaca Hacı Bektaş Veli ve Bektaşî felsefesini anlatıyor.

$$\begin{array}{ccccccc} \text{a} & & \text{a} & & \text{a} & & \text{a}' \\ \hline (1+2+3+4+5) & + & (6+7+8+9+10) & + & (11+12+13+14+15) & + & (16+17+18+19+20) = A \\ \text{1.m.} & & \text{2.m.} & & \text{3.m.} & & \text{4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

a cümleciğinin üç defa arka arkaya kullanılması-
dan ve a' cümleciğinden meydana gelen eser yeden kullana-
rak karar veriyor. Saz paylarının dışında melodi rast
perdesini kullanıyor ve bir defa kullanılan yeden perdesi
hariç tutulursa melodi segâh - acem arasında 5 perdeyi
geçmiyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Hicaz makamında Nefes

YÜRÜK SEMAİ

N° 199 [♩ = 96] Aş kı m be nim fû zu _____ n dur

hat ten zi ya de _____ sa _____ ki tah lif _____ i _____ çin

e lin _____ le _____ sun do _____ lu _____ ba de sa _____ ki

Aşkım benim füzundur -a
Hatten ziyade saki -b
Tahfif için elinle -c
Sun dolu bade saki -b

7'li hece vezninde yazılan şiirin devamı bulunamadığı için, şu an elimizde sâdece 4 mısradan oluşan tek kıt'ası bulunuyor. Bu tek kıt'ada yabancı kelimeler mevcut. Şairi de belli olmayan bu şiirin dolayısıyla mahlası da bulunmuyor. Tek kıt'a olduğu için konuyu söylemek biraz zor. Ancak içinde geçen aşk, sâki ve bâde gibi kelimeler olduğu ve de bir nefes bestesi içinde terennüm edildiği için, Bektaşîlikle alâkalı bir konu denebilir.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \text{||: (1+2) + (3+4):||} + \text{||: (5+6) + (7+8):||} = A \\ \text{1.m.} \qquad \qquad \text{2.m.} \qquad \qquad \text{3.m.} \qquad \text{4.m.} \end{array}$$

Melodi-Makam

Evc perdesi yerine acem perdesinin kullanıldığı eserde makamın dizi seslerinde dolaşılmış, melodi bir oktav içinde dolaşıyor ve yedensiz kalıyor.

Melodi usûle uygun seyrediyor.

Mahur makamında Nefes

DÜYEK

N° 200 [♩=100] Ah ku rul du cem er kân a çıl dı
er ler et ti i k li da i k li da
Ah u ya rıl dı çı ra ğı şa hın gö rül dü bir
me h li ka me h li ka

Kuruldu Cem erkân açıldı erler etti iktida -a
Uyarıldı çırağı şahın görüldü bir mehlika -a

Giren canlar niyaz ederler meydan içre Mevlâya -a
Gösterildi elest deminde anlara bu iptida -a

Cömertlikte müsabekatle Şahın yolun sürenler -b
Varlarını meydana korlar sir kitabı müçteba -a

Koyulanlar muhabbete hiç başka birşey bilmezler -c
Hakka vuslat bulup ananla hoş görürler bir safa -a

Birbirini sevip kaçanlar nadana sır vermezler -d
Hasedinden şaşkınlığından münkir eyler iftira -a

Sırlarını sır eyleyenin demine hu çekeriz -e
Sırrı aşkı iyan edene lâneti Haktır seza -a

Haccül ekber gönül tavafı olduğun bilenler -f
Her fırsatta tavaf edip hacı olurlar daima -a

Gerçek erler muhabbeti esası -g
Anlayıp da kılan dehâlet etmiş olur ihtida -a

Derslerini örften almış Küntü Kenzi bilmişler -b
Giyinmişler aba vü tacı eylemişler ihtifa -a

Olanlar Hak cemale sâcîc veçhüllehtan dönemez -1
İyan eyler ayatı hakkı çün anlara ol sima -a

Hakkın kudret elile içip demi aşkı neş'eyle -j
Kalkarlar da sema'ederler şeyhu şabı pür eda -a

Dem bu demdir devran bu devran bunda gönül eyleyin-k -k
Haber aldık bundan geridi Güncî Baba yok ceza -a

Aruz özellikleri göstermesine rağmen 16'lı hece vezni özellikleri göstermektedir. 12 beyitten meydana gelen eserin içerisinde bolca yabancı kelimeler kullanılmaktadır. Şairin mahlasının da kullanıldığı eserde konu, Bektaşîler için önemi çok büyük olan ve bir nevi ibadet şekillerini anlatan Cem meclisinin kurulması ve bu meclis içerisinde yaptıkları ibadet anlatılmaktadır.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & b & & \\ \hline (1+2+3+4) & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12) & + & (13+14+15+16) \\ ||: & & :|| & & ||: & & :|| \\ 1.m. & & 1.m. & & 2.m. & & 2.m. \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Mahur makamının kısa bir özeti sayılabilecek bu eserde mısra başlarında şiir dışı olarak "ah" kelimesi kullanılmış. Melodi, tiz çargah-hüseyini aşiran arasında diğer nefslere oranla, geniş bir sahada seyrediyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor. Ancak, Sofyan usûlüne de uygundur.

Hüseyinî makamında Nefes

SOFYAN

N° 201

(♩=88) Ge ce gün'düz lü t fun u ma rız da

i m im ü mi dim sen de di r

me det ya a li a man ya a li

Gece gündüz lutfun umarız daim -a
Ümidim sendedir medet yâ Ali -b

11'li hece vezniyle yazılan bu eserin devamı bulunmadığı için, görünen bu haliyle beyit havasındadır. Bu iki mısraın içerisinde yabancı kelime bulunmamaklı birlikte, devamı hakkında bir yorum yapmak zordur. Şiirin devamı olmadığı için şairin mahlasının olup olmadığını da göremiyoruz. Konu ise bu beyitten anlaşıldığı kadarıyla, Ali sevgisini dile getiriyor.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & b & & \\ \overbrace{(1+2+3+4)} & + & \overbrace{(5+6+7+8)} & + & \overbrace{(9+10+11+12)} & + & \overbrace{(13+14+15+16)} \\ ||: & & :|| & & ||: & & :|| \\ 1.m. & & 1.m. & & 2.m. & & 2.m. \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Evc yerine acem perdesinin kullanıldığı eserde, melodi bir oktavı aşmıyor ve yedensiz kalıyor.

Usûl

Yer yer Düyek usûlüne aykırılıklar görülüyor.

Segâh makamında Nefes

Y U R U K S E M A I

N° 202 [♩=100] San man bi zi kim bes te di li nef si ga vi —

yi — 1 — 2 yi — 2 — ha ki ka de mi a — li — a — ba —

mu — s ta fa vi — yi — 2 yi — 2

Sanman bizi kim beste dili nefsi gaviyiz -a
Haki kademi Ali Aba Mustafavîyiz -a
Ne havfi emiran biliriz ne bedeviyiz -a
Razı şudei hükmi kaza Murtazavîyiz -a
"İkrarımıza ser veririz ahte kaviyiz" -a
"Biz Şahı veladet kuluyuz hem Alevîyiz" -a

Nakşı hevesi safhai dilden sile geldik -b
Fark eyleyü ben Ali Resule dile geldik -b
İa ruzi ezelden dile geldik bile geldik -b
Kurbanı ilâhi olup İsmail'e geldik -b
"İkrarımıza ser veririz ahte kaviyiz" -a
"Biz Şahı veladet kuluyuz hem Alevîyiz" -a

Alemlere isna aşer ebraç değil mi -c
Her birisi mihrü hehe sertaç değil mi -c
Tiri siteme cümlesi amaç değil mi -c
Davayı muhabbet buna muhtaç değil mi -c
"İkrarımıza ser veririz ahte kaviyiz" -a
"Biz Şahı veladet kuluyuz hem Alevîyiz" -a

Avanı Yezidin hele hasmanıyız elhak -d
Lanet keşi imanü dinü canıyız elhak -d
Bu marekenin Samü Nerimanıyız elhak -d
Evlâdı Hüseyin kulu kurbanıyız elhak -d
"İkrarımıza ser veririz ahte kaviyiz" -a
"Biz Şahı veladet kuluyuz hem Alevîyiz" -a

Yoktur bizi tektire havariçte liyakat -e
Ednamız eder Âlemi pür lerze vü dehşet -e
Amma nidelim böyle imiş hükmi meşiyet -e
Can başı feda eylese Esat ne saadet -e
"İkrarımıza ser veririz ahte kaviyiz" -a
"Biz Şahi veladet kuluyuz hem Alevîyiz" -a

7+7 duraklı 14'lü hece vezniyle yazılmış olan bu şi-
iriniğerisinde yer yer yabancı kelimelere rastlanmaktadır.
4'er mısralı 5 kıt'ası ve 2 mısralı bağlantıdan meydana ge-
len bu müseddesin içerisinde şairin mahlasına da rastlıyo-
ruz. Konu olarak Alevîlik ile ilgili temalara rastlanmak-
tadır.

$$\begin{array}{c} \text{a} \qquad \qquad \qquad \text{b} \\ \hline \overbrace{(1+2+3+4) + (5+6+7+8)}^{\text{a}} + \overbrace{(9+10+11+12) + (13+14+15+16)}^{\text{b}} = A \\ \text{||:} \quad \quad \text{:||} \quad \quad \quad \text{||:} \quad \quad \quad \text{:||} \\ 1.3.m.+bağ.1 \quad 1.3.m.+bağ.1 \quad 2.4.m.+bağ.2 \quad 2.4.m.+bağ.2 \end{array}$$

Melodi-Makam

Bir oktavı aşmayan bu eserde acem perdesinin ve ye-
rinde uşşâk, rast çeşnilerinin kullanılması ile, yedensiz
kalış dikkati çekiyor.

Usûl

Usûle uygunluk görülüyor.

Pencügâh makamında Nefes

DÜYEK

N° 203 [128] Ha ra bat eh li _____ yi _____ z bu bir â lem

di _____ r hü _____ şevk i le _____ on da _____ de _____ m

sü ren ler de _____ ni _____ z hü _____ ni _____ z hü _____

Harabat ehliyiz bu bir âlemdir -a
Şevk ile onda dem sürenlerdeniz -b
Hesap sorma bizden, bizhayli demdir -a
Defteri âmali dürenlerdeniz -b

Huni dil nuş ettik bezmi safada -c
Zevki cavidanı bulduk rızada -c
İfayı ahdiğin vakti belada -c
Tiri kahra göğüs gerenlerdeniz -b

Bu nefsi hotkamı çekip de dâre -d
Gülerek ser verdik ulu serdare -d
Bir gamze uğruna didarı yare -d
Canla başla gönül verenlerdeniz -b

Ders alıp cananın fattan gözünden -e
Şiir meşkeyledik şirin sözünden -e
Gizlice bir yoldan, bâtın yüzünden -e
Kâbei maksuda erenlerdeniz -b

Nuri aşk enince dili agâha -f
Mürği ruhu saldı tâ kurpgâha -f
Baba ocağıdır, biz o dergâha -f
Destursuz, pervasız gidenlerdeniz -b

Teveccüh kılmadık bâbı niyaza
İrfanla eriştik rütbei naza
Aşına çıkmışız şûbedebâza
Perdenin ardını görenlerdeniz

Arifsen kâmiller önünde eğil
İlminle öğünme, sen kendini bil
Bağı marifette biz bir gül değil
Deste deste çiçek dürenlerdeniz

Hey Rıza arifiz dervişnihadız
Alâik kaydından çözüldük şâdız
Mesti lâya'kılız, gamdan azadız
Postu meyhaneye serenlerdeniz

6+5 duraklı hece vezniyle yazılmış olan şiir, 4'lükler hâlinde ve 8 kıt'adan meydana gelmiştir. Şairin mahlasının da kullanıldığı şiirde dil oldukça sâde ve akıcıdır. Konu olarak şair, şiir içerisinde kendi felsefî düşüncelerini anlatıyor.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & b & & & \\ \hline ||: (1+2+3+4):|| & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12) & = & A \\ & & ||: & :|| & & & \\ 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. & & \end{array}$$

Melodi-Makam

Rast makamı gibi seyreden melodi, 1. cümleciğin sonunda nevada, 2. cümleciğin sonunda rastta yedenli karar veriyor. Şiir dışı olarak "hu" kelimesinin kullanıldığı görülüyor.

Usûl

Genelde usûle uygunluk görülüyor.

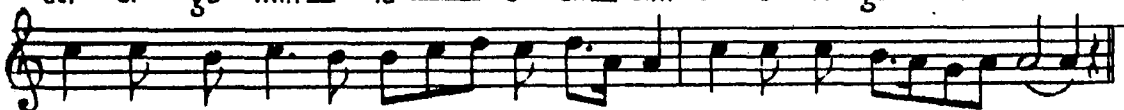
Uşşak makamı a Nefes

AĞIR DÜYEK

N° 204 [♩ = 64] Nol du bu gön lü_____ m nol du bu gö_____ n lüm gönlüm

der di ga min_____ la_____ e fen_____ dim dol du bu gö_____ n lü_____ m

Noldu bu gönlüm noldu bu gönlüm -a
Derdü gamınla doldu bu gönlem -a
Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm -a
Yanmada derman buldu bu gönlüm -a

Gerçeğe yandı gerçeğe yandı -b
Rengine aşkın çümle boyandı -b
Kendi de buldu kendi de buldu -b
Matlabını hoş buldu bu gönlüm -a

Elfakru fahri elfakru fahri -c
Demedi mi ol âlemler fahri -c
Fahrini zikret fahrini zikret -d
Fahri fenada buldu bu gönlüm -b

Sevadı âzam sevadı âzam -e
Belki oluptur Arşı muazzam -e
Meskeni canan meskeni canan -f
Olsa acep mi şimdi bu gönlüm -b

Bayram'ım imdi Bayram'ım imdi -g
Bayram edersin yâr ile şimdi -g
Hamdû senalar hamdû senalar -h
Yar ile bayram kıldı bu gönlüm -b

5+5 duraklı 10'lu hece vezniyle yazılan şiir, 4'er mısraîlî 5 kıt'adan meydana gelmiş. Şairin mahlasının da kullanıldığı şiirin dili oldukça sâde ve akıcı. Konu olarak Tasavvufî mânâda Allah aşkını anlatıyor.

$$\begin{array}{ccccc} a & & b & & \\ \underline{(1+2)} & + & \underline{(3+4)} & = & A \end{array}$$

1.3.m. 2.4.m.

Melodi-Makam

İkişer ölçülük 2 cümlecikten meydana gelen eser makamın yapısına uygun seyrediyor ve muhayyer-dügah arasında bir oktavı aşmıyor. Yedensiz karar veren eserde, şiir dışı olarak "efendim" kelimesi kullanılmış.

Usûl

Usûle uygun seyir var.

Hüseyini makamında Nefes

SOFYAN

N° 205

[♩ = 72] Ben bu meclis ler de ib ret ler gör

dü m al lah dü m al lah u yur dı ma ya n dı m

be n a yan gör dü m a l lah dü m kal bi mi nur

i le bo yan mış gör dü m al lah dü m al lah

Mu ham me din kö sü ça lı nır bun da a l lah

ol ser ve rin i s mi ya d o lur bun da

Ben bu meclislerde ibretler gördüm -a
Uyurdum uyandım ben iyan gördüm -a
Kalbimi nur ile boyanmış gördüm -a

Nakarat

Muhammedin kösü çalınır bunda -b
Ol serverin ismi yad olur dilde -c

Yürük değirmenler gibi dönerler -d
El ele vermiş Hakka giderler -d
Gönül kâbesini tavaf ederler -d

Nakarat

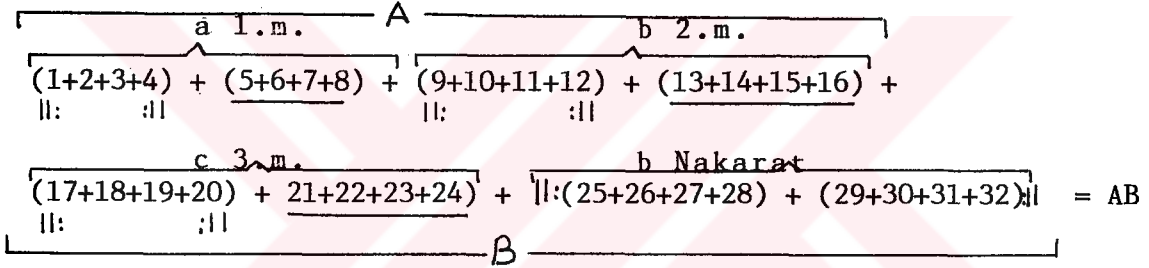
Hep turnalar gibi yüksek uçarlar -e
Kanadile halka rahmet saçarlar -e
Abı Kevser şarabından içerler -e

Nakarat

Derviş Yunus gör ne haller oldu sana -f
Bu ateşin aşkı dokunur cana -f
Aklını başına devşir divane -f

Nakarat

6+5 duraklı ve 11'li hece vezniyle yazılan bu şiir üçer mısralık 4 kıt'adan ve 2 mısralı bağlantısından meydana gelmiştir. Şairin mahlasının da kullanıldığı bu müsellesin ana konusu ise, Allah'a duyulan aşk ve bu aşkın insana verdiği derin ruh hâli anlatılmak isteniyor.

Melodi-Makam

1. cümleciğin sonunda segah çeşnisiyle kalan melodi, ikinci tekrarında hüseyni perdesinde kalıyor. 2. cümlecikte yine hüseyni perdesinde kalan melodi, ikinci tekrarında düğah perdesinde kalıyor. 3. cümlecikte meyan açarak önce muhayyerde, 2. tekrarında ise segahta kalan melodi, b cümleciğini iki defa tekrarlayarak önce hüseynide kalıp sonra dügahta karar veriyor. Diğer nefeslere oranla biraz daha uzun ve yapı olarak a, b, c, b, biçimiyle şarkı formunda olduğu görülüyor. Karar veren son cümleciğin dışında her mısraın melodisinin sonunda şiir dışı olarak "Allah" kelimesinin kullanıldığı görülüyor.

Usûl

Usûle uygunsuzluk görülüyor. Ancak, bâzı ölçülerde Düyek usûlünün girişi gibi senkoplu girişler görülüyor.

Hüseyinî makamında Nefes

AĞIR DÜYEK

N° 206

[J = 84] İ k si ri a z a m d ır nu tu ku _ eh lû _ _ _ _ l la _
Yek na zar da ha ki ki mi ya e de _ _ _ _ r le _
_h nut ku e hi lû _ _ _ _ l la _ _ _ _ h nut ku _ e hi lû _ _ _ _ l lah
_r kim ya a _ _ _ _ de _ _ _ _ r le _ _ _ _ r kim ya e _ _ _ _ de _ _ _ _ r ler

İksiri âzamdır nutkı ehlullah -a
Yek nazarda hâki kimya ederler -b
Hakkın esrarından anlardır ahâb -a
Ve lâkin surette ihfa ederler -b

Bakma hakaretle dervişanlara -c
Köhne aba giyen ârifanlara -c
Varisi Enbiya denmiş onlara -c
Mürde gönülleri ihya ederler -b

Emrah'ım cehdeyle hali hal'eyle -d
Kal ehli olandan infisâl eyle -d
Erenleri bul da imtisal eyle -d
Seni de vasılı Mevlâ ederler -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılan bu şiir dörtlükler hâlinde 3 kıt'adan meydana gelmiş. Şairin mahlasının da kullanıldığı bu eserin dilinde yabancı kelimeler bulunuyor. Konu olarak dervişlerin Allah ile aralarındaki bağdan söz ediyor.

$$||: \overbrace{(1+2)}^a + \overbrace{(3+4)}^b :|| = A$$

1.m. bağ.

2.m.

3.m.

4.m.

Melodi-Makam

Eserin tamamı dört ölçüden meydana geliyor. Bu 4 ölçüde şiirin sâdece bir mısırâı kullanılmış. Makamın yapısına uygun seyreden melodi, gerdaniye - ırak arasında seyrediyor ve yedenli kalıyor.

Usûl

Usûlün yapısına uygunluk görülüyor.

Hüzzam makamında Nefes

DEVRÎ HİNDÎ

N° 207 [♩=100] - Ey mu hibbi— sa—dı kı— a li— a— ba—
li— a— ba ve— y o lan gön lünde ih— lâ— su— ve fa—
e— y ledim bu vak a yı şer hü be ya— n
vey— o lan— gön lünde ih— lâ— su— ve fa mür te za— mev
ey le dim bu vaka yı şer hü be yan
lû dı nı— din— le— a— yan ah le— a— yan

Ey muhibbi sadıkı Ali Aba -a
Vey olan gönlünde ihlâsu vefa -a
Murtaza mevludını dinle iyan -b
Eyledim bu vak'ayı şerhu beyan -b

11'li hece vezniyle yazılmış olan güfte 4 mısralık tek kıt'adır. Diğer kıt'alarının olup olmadığı bilinmediğinden, mahlası da bilinmemektedir. İçinde yabancı kelimeler var. Konusu, Şiirin bütünü elimizde olmadığı için tam olarak anlaşılamasa da içinde geçen kelimelere göre, Ali sevgisini ve düşüncesini ifade ediyor diyebiliriz.

''iseynî makamında Nâfes

DEVRI HINDI

N° 208

Sensin bizim zahir batın ulumuz -a
Aman medet mürvet Pir Hacı Bektaş -b
Her taraftan sana çıkar yolumuz -a
Ali'sin bir adın Pir Hacı Bektaş -b

Pirlerin pirisin yok sana teki -c
Müminin canısın münkirin şekki -c
Zahirde batında değilsin iki -c
Yetmiş üç milletsin bir Hacı Bektaş -b

Seni sevdik senden yana yıkıldık -d
Münkirlerin kesretinden sıkıldık -d
Her birimiz günci gamda tıkıldık -d
Yetiş bu imdada ir Hacı Bektaş -b

Pirlerin pirisin zati Ali'sin -e
Hem ilim kanısın Şahı velisin -e
Abdal Musa kendin kızıl velisin -e
Mahlasınla derler şir Hacı Bektaş -b

Kul kemter Kenzî'yim sana dayandım -f
Uyur idim himmetinle uyandım -f
Hep isteyenlere verdim inandım -f
Benim de muradım ver Hacı Bektaş -b

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan güf-
tenin dörder mısralı 5 kıt'ası var. İçinde bugüne göre
yabancı kelimeler olan güftede şairin mahlasını görüyoruz.
Ana tema olarak Hacı Bektaş'a varılan yoldan bahsediliyor.

$$\begin{array}{ccccccc} & a & & & a' & & \\ \hline (1+2+3+4) & + & (5+6+7+8) & + & (9+10+11+12) & + & (13+14+15+16) \\ ||: & :|| & & & ||: & :|| & \\ 1.3.m. & & 1.3.m. & & 2.4.m. & & 2.4.m. \end{array} = A$$

Melodi-Makam

Eser, 4 ölçülük bir cümleden ve onun tekrarlanmasın-
dan meydana gelmiştir. 3. ölçünün sonunda küçük bir karcı-
ğar çeşnisi vardır. Şiir dışı olarak "hu" kelimesi kulla-
nılmıştır.

Usûl

Melodinin usûle uygun olduğu görülüyor.

Not: Bundan sonraki iki nefesin güfteleri Samih Rifat Bey'e aittir ve Koleksiyonda notaları yoktur. Aşağıda, bu iki nefesin sâdece güftelerini ve inceleme-sini veriyoruz:

Medet ey Piri kutsi asitanım	-a
Kapındır melceü darül'emanım	-a
Değil hali dili natık zebanım	-a
Sirişki didem olsun tercümanım	-a

Büyüksün mazharı sırrı Ali'sin	-b
Gören çeşmana her dem müncelisin	-b
Keremver bi muadil bir velisin	-b
Kalır vafında pek aciz lisanım	-a

Gönül ayinesin mihri münevver	-c
Bütün hüsnünle ruşendir gönüller	-c
Tutarken destimi mürşitle rehber	-c
Güzel nurile meşhun oldu canım	-a

Görüp aynel yakın zati Hudayı	-d
Çıkardım hatırımdan masivayı	-d
Rehi aşkında buldum her safayı	-d
Senin sayendediremnü emanım	-a

Fuyuzi Hakkı gördüm Mürşidimden	-e
Hümayı evci feyzü rif'atim ben	-e
Havayı aşka uy olsun gönül şen	-e
Getir sakı getir rıtlı giranım	-a

Senindir Samih ey piri muallâ	-f
İdersen mahvolur babından iclâ	-f
Ne var hayranı feyzim olsa dünya	-f
Kulun olmakla mağbuti cihanım	-a

11'li hece vezniyle yazılmış olan güftenin dörder mısralı 6 kıt'ası var ve Samih mahlası kullanılmış. Konu, kısaca, Ali'ye olan sevgi ve saygıyı içeriyor.

Nedir ey dil sende bu dağı elem -a
Tarik ehli çekmez felekten sitem -a
Medethah olanlar görür dembedem -a
Ali'den mürüvvet Ali'den kerem -a

Ali'dir vahyi Resûli Kibriya -b
Anındır mürüvvet anındar atâ -b
Olan barigalu Ali'den cüda -b
Çeker ta bemahşer azabü nedem -a

Cihan olsa şayet bugün rehzenim -c
Yolumdan udûlüm görölmez benim -c
Ali zati Haktır diyenlerdenim -c
O dur rûhı manayı levhu kalem -a

Yalandır bu varlık bu sahnı şühut -d
Muhammet Ali var cihan bi vücut -d
Ne lazım taharrii bûdü nebût -d
Getir sakıya sen hemen camı Cem -a

Yarın sen idersin cihandan güzar -e
Kalır halka Samih sözün yadigar -e
Ölürsen de ruhun olur neş'dar -e
Okundukça nutkun negam ber negam -a

6+5 duraklı 11'li hece vezniyle yazılmış olan güf-
tenin dörder mısırâlı 5 kıt'ası var ve mahlas kullanılmış.
İçinde bugüne göre yabancı kelimeler var. Konusu, diğ^{er}
şiirde de olduğu gibi Ali sevgisi ~~üzeri~~nerinedir.

4.4.1. İncelenen Nefeslerde Güfte

Burada incelenen nefes güftelerinin toplam sayısı 89'dur. Bu güftelerden 77 tanesi kıt'alardan, geri kalan 12 tanesi ise beyitlerden meydana gelmiştir. Kıt'alardan meydana gelen güftelerin 71 tanesi 4 mısırâlı kıt'alardan, 3 tanesi 5 mısırâlı kıt'alardan, 2 tanesi 3 mısırâlı kıt'alardan, 1 tanesi de 6 mısırâlı kıt'alardan meydana gelmiştir. Sâdece 3 kıt'a ve 1 beyitte bağlantı güftesi kullanılmış, diğerlerinde böyle bir özellik görmüyoruz. 89 nefesin sâdece 9 tanesinde mahlas kullanılmamış, geri kalan bütün nefeslerde güfte sahibinin mahlası kullanılmıştır. Buradan çıkan sonuca göre nefes güfteleri, çoğunlukla 4 mısırâlı kıt'alar hâlinde, bağlantı güftesi olmadan ve mahlas kullanılarak yazılmışlardır.

Bütün nefesler kafiyeleli olup, son mısırâların kafiyeleli diğer kıt'alarla aynıdır. Çoğunlukla hece vezniyle yazılmış olmalarına rağmen içlerinde aruz veznine dikkat edenler de vardır. Genelde, güfte yazarlarının halk ozanları ve Bektâşîlikle alâkası olanları; hece vezniyle, dîvan edebiyatı şairleri ise; aruz vezniyle yazmaya rağbet etmişlerdir.

Bu güftelerden bir kısmının içinde geçen kelimeler yabancı kökenli olmasına rağmen, o devrin konuşma diline yabancı değildirler. Ancak, halk ozanı olan şairler; Türkçeye, dîvan edebiyatı şairleri de; sanatlı bir dil kullanmayı tercih ettiklerinden dolayı Osmanlıcaya rağbet etmişlerdir. Bunun yanı sıra, halk şairi olmasına rağmen, o dönemin dîvan şairlerinden etkilenip, dîvan edebiyatı türünde nefes güfteleri yazan ozanlar da vardır. Fakat, nefes güftelerinin dili genellikle daha sâde olan halk dilidir ve buradaki güftelerin çoğu da bu özelliği taşır.

Nefesler, Bektâşî tarîkat âyinlerinin sonunda icrâ edilen dinî formda eserlerdir. Bektâşîlik, Allah, Muhammed

ve Ali sevgisi taşıyan ve Hacı Bektaş Veli'nin felsefesi ve görüşlerini benimseyen bir tarîkat olduğundan, güftelerde de bu önderlere olan sevgi, bağlılık ve fikirlerini benimsemek gibi temalar ana konuyu teşkil eder. Bunun yanı sıra Ali efradı olan Hasan ve Hüseyin'in, Yezid tarafından Kerbelâ'da katledilmesi, Hayber kalesi savaşları, dinî inançlar uğruna yapılan savaşlar gibi tarihi olaylar ve Bektâşî tarîkatına karşı olan görüşleri yerme, kendi tarîkatlarının felsefelerini övme, davet,... gibi konular da işlenmiştir.

Not: İstanbul Konservatuvarı'nın neşretmiş olduğu bu nefes güftelerini incelerken, mıs râların yazılış şekli bakımından bâzı hatalara rastladık. Örneğin: Bâzı güfteler, beyitler hâlinde olmaları gerekirken dörtlükler hâlinde, tam tersine; dörtlükler hâlinde olmaları gereken güfteler ise, beyitler hâlinde yazılmışlardır. Bu yüzden, koleksiyonda, notalardan sonra yazılan güfteleri, doğru inceleyebilmek ve kafiye düzenini çıkarabilmek için, bu durumu gözönüne alarak yeniden yazmayı uygun bulduk.

Örnek: Koleksiyonun II. cildinin 203. sayfasında, 170 no ile neşredilen nefesin sözleri, bir dîvan şairi olan Fuzulî'ye aittir. Fuzulî'nin pek meşhur olan ve beyitler hâlinde olması gereken bu gazeli;

Beni candan usandırdı
Cefadan yâr usanmaz mı
Felekler yandı ahımdan
Muradım şem'i yanmaz mı

şeklinde dörtlükler hâlinde yazılmıştır. Aslı aşağıdaki gibidir:

Beni candan usandırdı cefadan yâr usanmaz mı
Felekler yandı ahımdan muradım şem'i yanmaz mı

Tezimizin içerisinde bu ve bunun gibi örnekleri, doğru şekilleriyle değiştirmeyi uygun bulduk.

4.4.2. İncelenen Nefeslerde Form

İncelenen 87 nefesin, 75 kadarının biçiminin tek bölmeli (A) şeklinde olduğu görülüyor. İkinci derecede en fazla kullanılan biçim A B ' dir. Bunun dışında birer ikişer A B A, A A, A Ā Ā Ā, biçimlerine de rastladık.

Melodinin biteviye tekrarlandığı nefeslerde güfte uzun fakat beste kısa yapıdadır. Çünkü söz unsuru önde olduğu için nefeslerde melodik açıdan büyük formlara girilmemiştir. Bütün eser 4'er veya 8'er ölçüden meydana gelen (a b) gibi iki küçük cümlecikte tamamlanmaktadır. Genellikle güftenin 1. mısraı 1. cümlecigi, 2. mısra da 2. cümlecigi (ā veya b) meydana getirmektedir. Dolayısıyla, nefeslerin tek bölmeli (A) bir form olduğu görülmektedir.

Not: Rauf Yekta Bey nezaretinde neşredilen bu koleksiyonun içindeki nefes notalarını, aslına sâdık kalarak tezimize olduğu gibi koyduk. Fakat bu notaları, form açısından incelerken, pek çok nota yazım hatasına da rastladık. Bu nedenle, tezimizi incelerken, notaların kaynağına sâdık kalma düşüncesinde olduğumuzdan, nefeslerin biçimini verirken, ortaya çıkan biçim bozukluklarının nedeni budur.

4.4.3. İncelenen Nefeslerde Makam ve Melodi Yapısı

Melodi

Nefeslerde melodik yapı genellikle makamın kısa bir özetini verecek şekildedir. Bir veya birkaç ölçüden meydana gelen melodilerin sıkça tekrarlandığı görülür. Notalar genellikle yanaşık seyreder, çok büyük aralıklı atlamalara rastlanmaz. Nota değerleri, usûlün ana yapısına uygun derecede ayarlanmış olup, usûlün vuruşlarını meydana getiren değerlerden çok daha büyük ya da küçük değerlerde

kullanılmamışlardır. Saz payları yok denecek kadar az, aranağmeleri yoktur. Melodi yürüyüşleri, senkoplar ve usûl vuruşlarına ters gelebilecek uygulamalar yoktur. Hecelerin melodiye uygulanması yönünden, bir heceye bir nota demek olan sylabique (silabik) işleyiş ile, bir heceye birden fazla nota vermek demek olan melismatique (melizmatik) işleyişin karışımı görülür. Ancak, güfteleri halk ozanlarına ait olan nefeslerde sylabique işleyişin, güfteleri divan şairlerine ait olan ve son devir bestekârlarına ait olan nefeslerde ise melismetique işleyişin daha çok kullanıldığı dikkati çekiyor. Prozo-dik açıdan ise, bugün bâzı çevrelerin prozodi anlayışına göre hatalar vardır.

Bütün nefeslerde melodinin bir oktavı geçmediği, hâttâ bulmadığı görülüyor.

Şiirde olmamasına rağmen melodide Allah, hu, şahım, sofum, ah, pîrim, medet,.. gibi şiir dışı kelimelere rastlanmaktadır. Şah kelimesi, nefeslerde "padişah" anlamında kullanıldığından, bâzı nefeslerde "şahım" kelimesinin geçtiği yerlerde heybetli bir hava veren melodilere rastlanmaktadır.

Makam

Nefesler, belli bir makamda yoğunlaşmamışlardır. Makamlar âdeta, kullanılan makamın bir özetini verecek şekilde ve didaktik mahiyettedirler. Nefeslerde, geçkiye rağbet edilmemiş, makamın dizi seslerinde dolaşılmıştır. Makamın seyrine bağlı kalınmış, genellikle yeden kullanılmadan karar verilmiştir. İncelenen 87 nefes notası içinde 27 değişik makam kullanılmış, bunların içinde âşık mûsîkîsinin etkisiyle, en fazla Hüseyinî ve Uşşâk makamlarının kullanılması dikkati çekiyor. Ancak, 87 nefes içinde 27 değişik makamın kullanılması, belli bir makamda yoğunlaşma olmadığını, değişik makamlara rağbet edildiğini gösteriyor.

4.4.4. İncelenen Nefeslerde Usûl

İncelenen 87 nefeste 11 değişik usûl kullanılmıştır. Bu usûller adetlerine göre şunlardır: Düyek 23, Yürük Semâî 15, Sofyan 11, Aksak 10, Rakıs (Raks Aksağı usûlü bu isimle belirtilmiştir) 9, Devr-i Hindî 8, Curcuna 6, Katikofti 2, Devr-i Revan 1, Raksan 1, Bektâşî Raksı (Rauf Yekta Bey notunda, bu nefesin usûlünün, hiçbir klâsik usûle uymadığını belirtip, bu ismi kullanmayı uygun gördüğünü belirtmektedir) 1.

Kullanılan usûllerin, Devr-i Revan ve Bektâşî Raksı dışında diğerleri küçük usûldedirler. Bu usûllerde en fazla 8'lik mertebelerin kullanıldığı görülüyor. En fazla Düyek usûlünün kullanıldığı görülüyor ancak notaların üzerinde usûlün Düyek olarak belirtildiği nefeslerin, melodik yapıları incelendiğinde gerçek usûlün, birkaç nefes dışında, Sofyan kalıbına uygun olduğu görülmektedir. Düyek usûlünün, diğer usûllerin girişlerinde görülmeyen bir özelliği olan senkop, bu usûl adı altında belirtilen nefeslerin pek çoğunda görülmemektedir. Ayrıca, nefeslerde genel olarak hâkim olan 4'lük ve 8'lik notaların melodik yapıyı oluşturan düzümleri, Sofyan usûlünün düzümine daha uygun düşmektedir. İstanbul Konservatuvarı'nın neşrettiği nefeslerin çoğunun Sofyan usûlü özellikleri göstermesine rağmen, Düyek usûlü olarak belirtilmelerinin inceleme sonucunda, hatalı olduğu görülmektedir. Ancak, Düyek usûlünün o devirde, bu şekilde kullanılmış olabileceği de gözardı edilmemelidir. Bu durum gözönüne alındığında, incelenen nefeslerde Sofyan usûlünün hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.5. Nefeslerin Beste ve Güfte Yazarları

Bektâşî âyinlerinde okunan nefesler, saz şairlerinin veya onları taklit edenlerin besteledikleri mahsullerdir. Hem bu tarîkatın erkân, âdâb ve âyinlerinin

gizliliğinden dolayı, hem de bestekârının tekkeye ve bu işe hürmeten kendi isimlerini bildirmemelerinden dolayı şu an elimizde bulunan nefeslerin büyük bir bölümünün henüz kimler tarafından bestelendiği bilinmiyor.

Klâsik Türk Mûsıkîsi bestekârlarımızdan hiçbirinin, Bektâşîler tarafından vücuda getirilen nefeslere beste yaptığı da XIX. asır sonlarına kadar görülmemiştir. Bu çok dikkate değer husus da gösteriyor ki; Bâtınîlik demek olan Bektâşîlik, müteşerri tarîkatlar arasına sokulamamıştır. Bektâşî mûsıkîsi ve Bektâşî bestekârlarının kimliği hakkında epey araştırma yapan ve fakat pek fazla bilgiye rastlayamayan Saadittin Nüzhet Ergun da bu konudaki görüşlerini şöyle ifade ediyor:

"...Evvelki asırlarda olduğu gibi XIX. asırda Bektâşî nefesleri vücuda getiren mûsıkîşinaslar hakkında sarîh vukufumuz yoktur. XV. asırdan başlayarak son asra kadar dînî, lâdînî mahiyeti haiz bir çok münacat, tesbih, na't, âyin, durak, ilâhi, şuşul, kâr, murabba, nakış, semâî, şarkı, türkû gibi muhtelif şekillerle vücuda getirilen eserlerin bestekârları hakkında oldukça etraflı malûmata sahip bulunuyoruz. Fakat kütüphanelerde ve husûsi ellerde mevcut olan yüzlerce Bektâşî cöngünü bu maksatla taradığım halde, tespit edilmiş bir nefes bestekârına rastlamadım.

Bu asırda bestelenen nefeslerin çoğu hiç şüphe yok ki sazşairlerinin eserleridir. Ezgileriyle bereber bir kısım güftelerin de gene bu asır mahsulü oldukları muhakkaktır." (80)

(80) Saadettin Nüzhet Ergun, Dînî Mûsıkî Antolojisi, c. II, İstanbul, 1943, s. 407

İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyetinin 2 cilt hâlinde neşretmiş olduğu, 87 nefesten bile, bugün sâdece üçünün bestekârı tespit edilebilmiş. Geri kalan bestelerin sahipleri ise hâlâ meçhul. Bestekârı tespit edilebilen bu eserlerden, ikisinin güfte ve bestesi, son asır bestekârlarından biri olan "Samih Rıf'at Bey'e (doğum rûmi 1291 - vefat 1933) ait. İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti'nin fahrî âzası ve Samih Rıf'at Bey'in de büyük kardeşi olan Ali Rıf'at Bey, kardeşi hakkındaki oldukça geniş ve detaylı özgeçmişini, Konservatuar Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından neşredilen bestesinin hemen arka sayfasına iliştirmiştir.(s.151)

Bu özgeçmişe göre; Samih Rıf'at Bey'in aslında, müntesibi olduğu Bektâşî tarîkatına ait, dört kıymetli nefesinitanzim ederek ve onları bizzat bestelediği belirtiliyor. Fakat, İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti'nce neşredilen bu bestelerden, birinci cildin 150 ve 160 numaralı sayfalarında yer alan iki bestesini görüyoruz. Rauf Yekta Bey'in bu konuda verdiği malumata göre; üçüncü ve dördüncü nefeslerin güfteliri bulunmuş ise de, bestelerini bilen zevat aramış fakat bulunamamıştır. Ama buna rağmen, edebî kıymetleri çok yüksek olduğu dile getirilen bu iki nefesin hiç olmazsa güfteleri ile, "Bektâşî nefesleri" külliyyatının son sayfalarında yayınlamak arzusunu kendilerinden alamamışlardır. Güftesi ve bestesi Samih Rıf'at Bey'e ait olan bu nefeslerden Konservatuar Tasnif ve Tesbit Heyeti'nce birinci cildin 150 numaralı sayfasında ve de 122 No ile neşredilen Hüzam makamında ve 7/8'lik Devr-i Hindî usûlünde bestelenen ve altı kıt'adan meydana gelen bu nefesin güftesi, bu tezde, nefeslerin incelendiği bölümde verildi.

Yine güftesi ve bestesi Samih Rıf'at Bey'e ait olan, Uşşâk makamında ve 8/8'lik Düyek usûlünde, birinci cildin 160 numaralı sayfasında, 131 No ile neşredilen ve de beş kıt'adan meydana gelen ikinci nefesin

güfteleri de yine nefeslerin incelendiği bölümde verildi.

Besteleri henüz ortaya çıkmamış, ama güfteleri koleksiyonun ikinci cildin de ve son 243 ile 244 numaralı sayfalarında yer alan, ilki; beş, diğeri; altı kıt'adan oluşan nefeslerin güfteleri de, notaları olmadığı için, incelemenin sonunda verildi.

Samih Rıf'at Bey'e ait olan ve güfteleri murabba tarzında yazılmış nefeslerin hepsinde, konu olarak Hz. Ali sevgisini görmek mümkün. Ayrıca nefeslerin hepsinin son kıt'alarının ilk beyitlerinin içerisinde, bestecinin kendi ismini görüyoruz. Böylece Samih Rıf'at Bey'in, nefeslerinde kendi isminden başka bir mahlas kullanmadığını da bu vesile ile öğrenmiş bulunuyoruz.

İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti'nin neşretmiş olduğu nefeslerden, bestecisi belli olan diğer nefes ise, güftesi "Güncî Baba" isimli bir Bektâşîye ait olan bir manzumeyi besteleyen "Nuri Halil"e aittir. Koleksiyonun birinci cildinde, 174 numaralı sayfasında ve 144 No ile neşredilen, Hüseyinî makamında ve 9/8'lik Raksan usûlünde bestelenen ve sekiz kıt'adan oluşan bu nefesin güftesi de, incelememizde, Konservatuvarın yayınladığı nefeslerin aynı sıra numarasıyla ve notadan sonra yazılmıştır.

Koleksiyonda, hayatı hakkında malumat verilmeyen ve güftesi Güncî Baba'ya ait olan, konu olarak Bektâşîlik hakkında bilgi veren bu nefesin, yine aynı sayfada ve 145 No ile, "Uşşâk" makamında ve de 8/8'lik Düyek usûlünde bestelenmiş bir başka bestesi daha mevcut ama; ne yazık ki bu nefesin de bestesinin kime ait olduğu hâlâ bilinmemektedir.

Son kıt'alarındaki beyitlerin içinde, güfte yazarının ismi bulunan hemen hemen diğer tüm nefeslerdeki gibi, güftesi Güncî Baba'ya ait olan bu nefesin son kıt'asında da güfte yazarının ismi bulunuyor. İstanbul

Konservatuvarı Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından neşredilen bu nefesin güfte yazarı olan Güncî Baba gibi, bes-tekârı olan Nuri Halil Bey'in hayatı hakkında da bu koleksiyonun içinde malumat verilmemiş.

Konservatuvar Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından, Bektâşi nefeslerinin büyük bir bölümünün bir arada neşredildiği ve bizim de konumuz için örnek alıp, tetkik ettiğimiz bu koleksiyonda, aslında birçok bestenin, güfte yazarının kimliği ile birlikte, hayatları hakkında da bilgi verilmiştir. Kısa kısa olan bu bilgiler az da olsa, en azından güfte yazarının nereye bağlı olduğu -Bektâşi olup olmadığı, ya da başka bir tarîkat müntesibi olduğu veya hiçbir tarîkat ile bağlantısının bulunmadığı- hakkında bize bilgi verebilmektedir. Koleksiyonda, hayatları hakkında mâlumat verilen güfte yazarları, koleksiyondaki sıraya göre şunlardır:

"Samih Rifat Bey

Rumi 1291' de İstanbul'da doğmuştur. Askerî makamı Rifat Bey'in oğludur. Arabî ve Farisî lisanlarını hususi muallimlerden öğrendikten sonra, senelerce edebiyat ve şiir ile meşgul olmuş ve henüz pek gençken yazmağa başladığı ilk şiirleri edebi gazetelerde intişar etmiştir. 18 yaşında bulunduğu esnada bir müddet Şehremanetine devam etmiş ise de birkaç ay sonra memuriyetini terk ile muharrirlik mesleğine girmiş ve Sabah gazetisi başmuharrirliğini deruhte etmiştir. O tarihlerde çıkan bütün edebi risale ve mecmualarda neşriyatta bulunmuş ve bir aralık Mektep gazetisi başmuharrirliğini ifa etmiştir. Meşrutiyetin ilânından bir-iki sene evvel "Matbuatı dahiliye" kaleminde ve muahharen "Tesrii muamelât" komisyonunda bulunmuştur. Meşrutiyetin ilânında İttifak gazetesini çıkarmakta iken Çanakkale ve oradan Balıkesir mutasarrıflıklarına ve bir müddet sonra da Trabzon valiliğine tayin edilmiştir. Trabzondan infisalini müteakip Dahiliye nezareti müsteşarlığını deruhte etmiş ve harbi

umumî bidayetlerinde de iki defa Konya valiliğinde bulunmuştur. Konyadan infisali üzerine iki sene kadar İstanbul'da kalmış ise de Anadolu'da Mücahedei milliye başlar başlamaz derhal Anadolu'ya geçerek Mücahedei milliye ye iştirak etmiş ve bir müddet sonra Maarif Vekâleti müsteşarlığına tâyin olunmuştur. Mücahedei milliye esnasında yazdığı edebî eserler pek ziyade takdir edilmiş ve bunlardan bir kısmı mektep kitaplarına da geçmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nin ikinci ve üçüncü devrei iştimaiesinde Çanakkale mebusluğuna intihap olunmuştur. Mebusluğu esnada Telif ve tercüme encümeni ve bilâhare Türk dili tetkik cemiyeti riyasetlerine ve Türk tarihi tetkik cemiyeti riyaseti saniyesine tâyin edilmiştir. Vücuduna arız olan ve günden güne artan zafa ehemmiyet vermeyerek hayatının son dakikasına kadar millete hizmetten biran hâli kalmamıştır. Mücahedei milliyede vatanî vazifesini hakkile ifaya muvaffakiyeti Âli makamlarca takdir olunarak daima iltifata mazhar olmuş ve mevsimsiz vefatı erbabı maarifi ve kendisini tanıyanları citten dagıdar etmiştir.

Son derece müstakim ve namuskâr bir memur idi. Türk edebiyatında ve hususile ilmi lisanda büyük bir mevki ihraz etmiştir. Rakik ve hassas bir şair, büyük bir hatip idi. Ahlakı hasene ile muttasıf ve tab'an beşuş olduğu için herkesin muhabbet ve hürmetini kazanmıştı.

Biraralık musikiye de merak ederek tambur çalmasını öğrenmiş ve müntesibi olduğu bektaşî tarikatine ait dört kıymetli "nefes tanzim ederek onları bizzat bestelemiştir. 3 kânunuevvel 1333 de Ankara'da vefat etmiştir. Cenabı hak rahmet eyleye âmin.

Harabî

Harabî Edip Ahmet bey, bahriye kâtiplerindendi. Fevkalâde velût ve hakikaten kıymetli bir halk şairi olan Harabî, icazetname almadan "babalık" yapmağa kalkıştığı cihetle bektâşiler tarafından hiç sevilmezdi; hâttâ bektâşî tekkelerine de gidemez ve kabul edilmezdi. Daha ziyade bektâşî olmayan rint adamlarla ve şairlerle düşer kalkardı. Sâdetten Nüzhet bey "Bektaşî şairleri" adlı kitabının 79'uncu sahifesinde Harabî'nin hayatı hakkında tafsilat verirken: "onun bazı nefeslerinin Anadolu'nun hemen her tarafındaki bektâşî tekkelelerinde büyük bir neş'e ile okunduğunu" ve bilhassa notasını yazdığımız: Kâfünun hitabı... matlalı nefesini "kendine mahsus bestesile bilmeyen bektâşî bulunmadığını" kaydediyor. Hicrî 1334'te vefat etmiştir.

Pir Sultan Abdal

Asıl adı Koca Haydar'dır. Sivas muzafatından Yıldızeli kazasının Çırçır köyünden yetişmiştir. Kul Himmet'in dervişidir. 17. asırda yaşamış, Hızır paşa tarafından Sivas'ta idam edilmiştir. Bektaşî ve kızılbaşîler, Pir Sultan Abdal'ın idamından sonra dervişleri tarafından cellatlara bahşiş verilerek cesedinin alınıp Merzifon'a nakl ve defnedildiğini söylerler ve Merzifon'daki Piribâba'yı Pir Sultan Abdal olarak tanıyıp ziyaret ederler. Çok kudretli bir şairdir.

Hatayî

Meşhur, Şah İsmail Safevî'dir. Hicrî 882'de doğmuştur. Mensup olduğu Şah Safi sülalesinin ruhanî nüfuzuna istinat ederek çok genç yaşında iken Azerbaycan'da bir Türk hükûmeti kurmuş, az zamanda bütün o tarafları zaptetmiş, 920'de Yavuz Selim'le Çaldıran'da harbederek mağlup olmuş ve 930'da vefat etmiştir. Velût ve kudretli bir şairdir. Hece ile söylediği şiirlerde olduğu gibi aruzla yazdığı şiirlerde de muvaffak olmuştur.

Dertli

Gerede kazasına mülhak Şahneler karyesinde Kara Hüseyin oğullarından bayraktar Ali Ağa'nın oğludur. Hicrî 1186'da doğmuştur. İsmi İbrahim'dir. 1263'te Ankara'da Koyunpazarındaki camiin kabristanına gömülmüştür. Basılmış divanı vardır. Evelce "Halvetî" tarikatine mensup iken sonradan "Bektaşî" olmuştur. Dertli, Anadolu'nun en kıymetli saz şairlerindendir.

Kaygusuz Abdal

Bektaşî an'anesine göre Hacı Bektaşın amcası Haydar Ata'nın oğlu Abdal Musa'ya mensup bir beyzâdedir. Asıl adının Kaygı Bey olduğunu ve Antalya civarında doğduğunu rivayet ederler. Kendisi de nefeslerinde Abdal Musa'ya mensup olduğunu bildirir. Mensur bir eserinde Hicretin 800'üncü senesinde doğduğunu söyler. Abdal Musa tarafından Mısır'a gönderilmiş ve orada vefat etmiştir. Kahire şehri haricinde bir mağara içinde metfun olduğundan araplar, bu zata "Abdullahülmağarevî"den muharref olarak "Abdullahülmağavrî" diyorlar. Yunus tarzında şiir söyleyenlerden olmakla beraber üslûbunun husûsiyetini de muhafaza edebilmiş ve bilhassa "şathiyye" vadi-sinde çok muvaffak olmuş bir şairdir.

Mehmet Ali Hilmi Dede Baba

1258'de İstanbul'da doğdu. Hacı Hasan dede babadan "nasip", Turabî Ali dede babadan "hilâfet" almıştır. Perişan Baba Hacı Bektaş postunda iken yerine kendisini tâyin ettirerek oraya gitmişse de oturamamış, Hükûmet tarafından İstanbul'a iade edilmiş, ve nihayet Merdiven köyündeki Bektâşî tekkesine Baba olmuştur. 1325 muharreminde vefat etmiştir. Tarikat usûlüne muhalif olarak tekkesinde mücerretlik âyini yapmasından dolayı bir kısım bektaşîlerin teveccühünü kazanmış ise de ekseriyet, tarikat erkânını bozduğu ve bilhassa Hükûmete sığınarak Perişan Baba sağ iken üstüne gittiği için hiç sevmezler. Divanı 1337'de Mehdi Baba tarafından bastırılmıştır.

Fuzulî

Türk edebiyatının en büyük şairi olan Fuzulî Mehmet Süleyman'ın bektaşî olduğunu bilmiyoruz; şu kadar ki müfrit ve hâttâ gali ve belki de bâtınî bir Şiî olan Fuzulî'yi Bektaşîler kendilerinden sayarlar ve Kerbelâ'daki Bektaşî tekkesi babalarından (Abdülmümin Dede) nin mensuplarından addederler. H. 963'de Kerbelâ'da ölmüştür.

Muhittin Abdal

Müfrit bir "Hurufî" olan bu bektaşî şairinin hangi devirde yaşadığı malum değildir; bir nefesinde Otman Baba tekkesinde şeyh olan bir Baba'ya intisap ettiğini söylemesine ve bu Baba'nın hicrî 882'de öldüğüne bakılarak XVI. asırda yaşadığı zannolunmaktadır.

Veli Baba

Sadettin Hüzhet beyin "Bektaşî Şairleri" adlı kitabında (sayfa 392) söylediğine göre bektaşîlerin (Veli Baba) isminde iki şairleri vardır; bunlardan biri Senirkend nahiyesine tâbi İlegup karyesinde metfundur; diğeri de Rumeli'de yaşamıştır. Bu nefesin hangisine ait olduğunu bilmiyoruz.

Derviş Tefvik

İstanbul'ludur. Mızıkayı hümayun'a mensup olan bu zat, Çamlıca'lı Nuri Baba'nın dervişlerindendir. Hicrî 1305' te ölmüştür.

Nesimî

Klâsik edebiyatımızın üstad şairlerinden biri olan meşhur Seyyit Nesimî'nin hece ile yazılmış şiirleri bulunmadığı gibi, Bektaşîlikle de hiç alâkası yoktur; binaenaleyh bu nefes ile daha aşağı sayfalarda notaları neşredilen "Nesimî" mahlaslı diğer nefeslerin Bektaşî şairlerinden aynı ismi taşıyan başka bir zat tarafından söylenmiş olacağı şüphesizdir.

Sadettin Nüzhet bey tarafından da hüviyeti tespit edilemeyen bu Nesimî'nin mecmualarda gözümüze ilişen bir nefesin "Maktâ" beyitinde "Kul Nesimî" mahlası bulunduğu bakılırsa, bu pek laübali meşrep Bektaşî şairinin Yeniçeri ocağına mensup olması ve hece ile söylenmiş Bektaşî nefeslerinin umumiyetle bu "Kul Nesimî" ye aidiyeti kuvvetli bir ihtimal olarak söylenebilir.

Sefil Abdal

Rauf Yektâ Bey'in notu:

Bu nefesin sahibi olan Sefil Abdal'ın hangi devirde yaşadığına dair mâlûmat yoktur.

İbrahim Baba

Sadettin Nüzhet beyin tahkikine göre bu nefesin sahibi olan İbrahim Baba (Sütlüce), bektaşî tekkesi Babası "Münir Baba" nın dervişlerindendir. Hacı Bektaş tekkesi postnişini "Feyzullah Dede" den icâzet almıştır. Vefatı tahminen Hicrî 1327 tarihlerindedir.

Zikrî Baba

Bektaşîler bu nefesin sahibi olan Zikrî Baba'nın

mühtedi olduğunu söylerler; Tekirdağlı "Hasan Cemâlî Baba" nın dervişlerinden imiş. Remeli'de yaşamış ve H. 1314 senesindeki Yunan harbinden evvel Tırhala civarında ölmüştür.

Ali Dede

Bektaşîlerin ikinci Pîr nazariye baktıkları Balım Sultan'ın kardeşi Kalender Sultan tarafından ihdas ve idare edilen mehdîlik isyanını şiddetle tenkil ettiklerinden dolayı bir nefesinde Osmanlı askerlerine beddua eden Ali Dede'nin Kanunî Süleyman devrinde yaşadığı tahmin olunmaktadır. Hayatı hakkında başka mâlûmat yoktur.

Yesarî Baba

Mustafa Yesarî Baba Filibe'lidir. Merdiven köyündeki Bektaşî tekkesi şeyhi olan Mehmet Ali Hilmi Baba'nın Hacı Bektaşî Veli dergâhına Postnişin ve Dede Baba tayin olduğu zaman bir müddet bu tekkede Hilmi Baba'ya vekâlet ettikten sonra Teselya'da Dürbali Sultan dergâhına gitmiş ve oradan İstanbul'a avdet ederken Hicrî 1325 senesi Muharreminin beşinci günü Golos'ta ölmüş ve oraya gömülmüştür. Sadettin Nüzhet beyin ifadesine nazaran Sinop Âsarî atika muhipler cemiyeti Kâtibî umûmisi Mehmet Şakir bey Yesarî Baba'nın şiirlerini toplamıştır.

Asım

Bu nefesi söyleyen Asım adlı bektaşî şairinin hangi devirde yaşadığı mâlum değildir.

Bahrettin

H.1314 senesinde vukûbular Yunan harbinden evvel Rumeli'de ölen bu bektaşî şairinin Mora'lı olup, Bayramî melâmilerinden olduğunu söylerler.

Kul Himmet

Pır Sultan Abdal'ın mürşididir. Kul taifesinden yâni Yeniçerilerden, yahut Yeniçeri oğullarından olduğu ve XVI. asrın son yarısında yaşadığı zan edilmektedir. Hayatı hakkında başka mâlumat yoktur.

Mir'atî

Kalecik'lidir. Gençliğinde medrese tahsili görmüş, icazet almış bir softa iken Türebî Ali Baba'dan "nasip" alarak Bektaşî olmuş ve saz çalmasını öğrenmiştir. Mir'atî zamanının hatırı sayılır saz şairlerinden idi. H. 1300 senesinde öldüğü tahmin olunmaktadır.

Mihrabî

Kırım Hanzâdelerindendir. Ecdadı, Selim III zamanında İstanbul'a gelen ve Vize'ye yerleştirilen Han ailesinden biridir. Gençliğinde bahriyeye intisap etmiş ve Çelebi Cemalettin efendiden Babalık icazesi almıştır. Gayet güzel saz çalar, gazel ve nefeslerini kendi bestelerdi. Hicrî 1338 senesi seferinin ikinci cumartesi günü 65 yaşlarında iken vefat atmıştır.

Şemsi Baba

Şemsi Baba'nın Tırhala civarında yaşamış bir Bektaşî şairi olduğunu söylerler. Zamanı mâlum değildir.

Sadettin Nüzhet beyin yazdığına göre İzmir Bektaşî tekkesi postnişini bir Şemsi Baba daha vardır ki H.1310 tarihlerinde ölmüştür. Bu nefesin hangisi tarafından söylendiği meçhuldür.

Münir Baba

İstanbul'da Sütlüce'da Bektaşî tekkesinin şeyhi olan bu zat, hece vezniyle bâzı nefesler yazmış ve Hürriyetin ilânından sonra vefat etmiştir.

Eşref

Hicrî 1263'te Kırkağaç kazasında Gelembe'de doğmuştur. Gelembeli Usulîzâde Hafız Mustafa efendinin oğludur. Manisa'da medrese tahsili gördükten sonra birçok kazaların mal müdürmüğü ve kaymakamlığında bulunmuştur. 1329 tarihlerinde İzmir'de oturduğu esnada Bektaşî tarikatına girmiştir. Son asrın Türk şairleri arasında bilhassa hicviyeleri ile tanınmıştır. Meşrutiyetten evvel Mısır'a gidip orada Deccal adlı bir gazete çıkarmağa başlamıştı. Meşrutiyetin ilânında İstanbul'a geldi ve Adana vali muavinliğine tâyin olundu ise de bir müddet sonra tekaüt edildiğinden memleketi olan Kırkağaç'a çekildi ve 9 Mayıs 1328'de öldü. Şiirlerinin büyük bir kısmı basılmıştır.

Türabî

Bektaşîlerin Pîr Evi dedikleri Kırşehir'deki dergâhlarına Hicrî 1266'da "Dede Baba" olmuş ve 1285'de orada vefat etmiştir. Hayatı hakkında mâlumat yoktur.

Perişan Baba

İstanbul'da Kazlıçeşme'deki Bektaşî tekkesi Babası iken Hacı Hasan Dede Babanın ölümünden sonra Hacı Bektaş tekkesine Dede Baba olmuştur. Hacı Rifat efendinin "Mir'atül mekasıt fi def'il mefasıt"adlı kitabında hüviyeti "Konyalı Hafız Perişan Baba" diye tesbit edilmesine bakılırsa Konya'dadoğduğu ve hıfzı da olduğu anlaşıyor. Asıl ismi Mehmet'tir. Bir müddet gözlerine karasu inmiş ise de sonra iyileşmiştir. İstanbul'lu Mehmet Ali Hilmi Dede Baba, bu zatın yerine kendisini "Dede Baba" tayin ettirerek Hacı Bektaş'a gitmesi üzerine Perişan Baba da "Balım evi"ne çekilerek orada münzevi bir halde yaşamış ve Hicrî 1292'de ölmüştür. Bundan dolayı, M.A.Hilmi Baba ile araları açılmış ve bu gerginlik her iki babanın taraftarlarına da sirayet etmiştir. Hilmi Baba'yı sevenler Perişan'a "Kör Perişan" derler. Perişan'ı seven Bektaşîler ise -ki bunların çoğu "Hurufî" an'anelerine varis olan asıl bektaşlardır- "Gör Perişan" diye bu zatı takdis eder ve birçok karametlerini söylerlerdi.

Perişan Baba gayet güzel saz çalarmış. Bizzat bestelediği bu nefesin nağmeleri Bektaşîlerin o kadar hoşuna gitmiştir ki, bunun altı kıt'asını okumakla doyamazlar ve bâzan Şahî'nin pek meşhur :

Kurbanlar tığlandı gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim

bazân Bosnavî'nin:

Makamı vahdetten düştüm yabana
Yaban yollarını geçtim de geldim

bâzan da Teslim Abdal'ın:

Mürşide varmağa talip olursan
İptida insandan rehber isterler

Matlâ'lı nefeslerini de baştan nihayete kadar hep bu bestenin nağmeleriyle okurlardı.

Yunus Emre

Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden Tapduk Baba'nın dervişidir. Hicrî 707'de tarikate girdiğini kendisi söylüyor. VIII. asırda vefat eden ve Porsuk nehrinin Sakarya'ya döküldüğü yerdeki Sarıköy karyesinde gömülen bu büyük Türk halk şairinin mufassal tercemei hâli Profesör Köprülüzâde Mehmet Fuat beyin "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" isimli kitabında yazılmıştır.

Erzurumlu Emrah

Mülga Kadirî ve Nakşî tarikatlarına mensup olan Emrah'ın bektaşîlikle alâkası yoktur." (81)

Bunun yanı sıra yine bu koleksiyonda, birçok bestenin güfte yazarının kim olduğu bilindiği halde, hayatları hakkında mâlumat verilmemiş. Hayatları hakkında bilgi verilmeyen bu güfte yazarları da alfabetik listele göre şöyle sıralanmaktadır:

"Ahmet Sarüban, Asım, Gaybî, Güncî, Hacı Bayram, Hayri (Harputlu), Kâzım, Kenzî, Kerim, Nutkî, Rıza." (82)

Bu koleksiyonun iki cildinde toplanan 87 nefesten sâdece yedi tanesinin güfte yazarının kim olduğu bilinmiyor. Diğer nefeslerin hemen hepsinde güfte yazarlarının hayatları hakkında mâlumat verilmemiş olsa bile,

(81) İstanbul Konservatuvarı'nın neşrettiği "Bektaşî Nefesleri" c.1,2'de, hayatları hakkında mâlumat verilen güfte yazarları.

(82) a.g.e. c.2, s.245

en azından yazdıkları şiirlerin son kıt'alarında, kendi isimlerini ya da mahlaslarını kullandıkları için, güfte yazarının ismi ortaya çıkmış oluyor. Ama, bu 7 nefesin güftelerinin hiçbir kıt'asında, şair ismine ya da mahlasına rastlayamadığımız için, ne yazık ki sözlerin kime ait olduğunu da bulamadık. Zâten Konservatuar Tasnif Ve Tespit Heyeti de, bu 7 nefesin güfte yazarının kim olduklarını bulamamış olacak ki, bu yüzden bu konuda herhangi bir bilgi de verememiş.

İstanbul Konservatuvarı Tasnif Ve Tespit Heyeti'nin neşretmiş olduğu bu 87 nefes dışında, bâzı nota koleksiyonlarında tesadüfen rastlanan nefeslerin bestekârlarının kimliği hâlâ tartışma konusudur. Örneğin Abdülkadir Töre'nin nota koleksiyonunda:

"Kemter kuluyam ben Ali'nin ol Şah-ı keremdir
Hasan başımın tâcı, Hüseyin gözümde nemdir"

beyitleriyle bestelenmiş olan meşhur Neveser makamındaki bu nefesin Hüseyin Baba isminde bir zat tarafından bestelenmiş olduğu kayıtlıdır. Fakat aslına tam olarak inilmeden verilen bu mâlumatın doğruluk derecesi tartışma konularından biridir. Yine sahibi meşhul olan, Bektaşî tarîkatına mensup âşıkların yazdıkları nefesleri aynı zamanda kendilerinin bestelemiş oldukları ya da halk tarafından veya çok iyi bestekârlar tarafından bestelendikleri kuvvetle tahmin edilmektedir. Bu konuda, Bektaşî şairi Mihrabî (vefat 1338-1919)'nin kendi vucuda getirdiği şiirleri, yine bizzat kendisinin bestelediğini Abdülbaki Gölpınarlı rivayet etmektedir. (Bektaşî Nefesleri, c.II, s211)

Nefeslerin gerek bestelerini gerek bestekârlarını ve gerekse güfte sözlerini ve güfte yazarlarını bulup neşretmek bakımından azamî gayreti sarfeden, Konservatuar Tasnif ve Tespit Heyeti Reisi Rauf Yekta beyin, neşredilen bu nefeslerin bestecileri hakkında, yayınlamış olduğu

mukaddemesindeki şu sözleri ile, bu bahsi de burada kapamayı uygun buluyoruz.

"Topladığımız Bektaşî nefeslerinden birkaç tanesi istisna edilirse diğerlerinin kimler tarafından bestelendiğini bilen yoktur. Bektaşî şairlerinden bâzıları aynı zamanda saz çalmasını da bildikleri için, sâzende olan şairlerin kendi eserlerini kendileri bestelediklerine ihtimal veril mektedir. Saz çalmasını bilmeyen şairlerin söyledikleri nefeslere gelince, bunların da herhalde yine Bektaşîler arasında az-çok mûsıkî bilen ve yahut saz çalanlar tarafından bestelenmiş olacağı şüphesizdir.

Bununla beraber nefesler arasında besteleri o kadar parlak olanlar vardır ki; bunlar en muktedir ve yetenekli mûsıkî üstadlarımıza da verilse mevzuları ile mütenasip daha âlâ bestelenemezler. 123, 125, 128, 130, 137, 140, 146, 149, 152, 158, 170, 179, 181, 195 numaralı nefesler bu cümledendir."

4.6. Nefeslerin İcrâsında Enstrümanın Önemi

Bektaşîlerce pek mukaddes sayılan nefeslerin okunduğu Bektaşî âyinlerinde ve muhabbetlerindeki âşık sazı bu mezhep için özel bir anlam ifade etmektedir. Bektaşî tarikatlerinde "Bağlama" ve ailesi önemli bir yer almıştır. Uzun asırlardan beri bu tarîkatın üyeleri âyinlerinde ve muhabbetlerinde âşık sazını hiç eksik etmemişlerdir.

Bektaşîlikte "saz"a büyük bir kudsiyet verildiğine değinen Sadettin Nüzhet Ergun, Antoloji'sinin bektaşî mûsıkîsiyle alâkalı kısmında, saz çalan bektaşî şahsiyetleri hakkında şu bilgileri veriyor:

"X III. asır mutasavvıflarından Tabduk Emre'nin bizzat "şesta" yâni altı telli saz çaldığı "Vâkıât-ı Üftade" de tasrih edilmektedir.

...Bektaşî tekkelerinde saz çalan epeyce şahsiyet tanıyoruz. Bunlar arasında bilhassa Ceyhunî ile Çınarî en meşhurlarıdır. Yüz yaşına kadar yaşayan Erzurumlu Ceyhunî, Yedikuleli Hacı Hasan Baba'nın müridlerindendi. İrticalen şiirler söyleyen ve saz çalmak hususunda muvafak olan bu değerli saz şairi, 1304 (M.1886) da vefat etti. Birçok şakird yetiştiren Ceyhunî'nin en maruf talebesi Çınarî'dir. Bulgaristan'da Çırpan kazasında doğdu. On telli saz çalardı. Sütölce Bektaşî tekkesi şeyhi Münir Baba'ya mensubdu. 1317 (M.1899) da yetmişbeş yaşında iken vefat etti.

Çamlıca Bektaşî tekkisi mensublarından İnebolu'lu Aşık Ahmed de bu devrin en iyi saz çalanlarındanandır." (83)

Şehirlerde kurulan Bektaşî tekkelerine zamanla klâsik mûsıkînin "Keman", "Kanun", "Ud" gibi bâzı sazları girmiştir. Fakat köylerdeki Bektaşî tekkeleri sazdan başka hiçbir enstrümanı kabul etmemiştir. Muhabbetlerde çalınan âşık sazının kudsiyetini Vahit Lütfî Salcı da şöyle ifade ediyor:

"Saz o kadar mukaddes tanınmıştır ki, büyük meydan sazının oniki telli olması oniki imamlara işaret olduğu kanaatını hâsıl etmeş ve bu inanış bütün Alevî kollarının efkârında, erkânında yerleşmiştir. Bu inanış daha ileri giderek mûsıkî makamâtında esas itibarı ile oniki makam olduğunu iddia edenler de olmuştur. XIX. asrın çok kudretli mutasavvuf şairlerinden Edirneli Süleyman Rüştü, bir müseddesinde onikileri tasavvuf lisanı ile sayarken şöyle diyor:

Et nazar ebrac ve eflâk oldu el'an oniki
Gör şuhur vesal ve ay da oldu el'an oniki

(83) S.N.ERGUN, Türk Mûsıkîsi Antolojisi (Dînî Eserler), c.II, İstanbul, 1943, s.412.

Saatın devri bu resm üzere de her an oniki
İktibas üzere (makamı musikyan) oniki

Böyle dedikten sonra da bu onikileri ve diğer bütün mukaddes sayıları şöylece birliğe döküyor:

Dört kitap, nushaydi, fen oniki, esrâr bir
Köşe dört, iklim yedi, rah oniki, mimar bir

diyor. Bu itibar ile sazın kudsiyeti de artıyor ve saz çalmak hakiki ibadet telakkisine mazhar oluyor. Neleri olduğunu kısmen ve iftiharla anlatan şair Sulhî de bir nefesinde saz çalmanın ibadet olduğunu söylüyor:

Muhammed Ali'den hidayet olur,
Saz çalmak Allah'a ibadet olur
Haktan bize her dem mayet olur
Davut Peygamberden rebabımız var

diyor. Böyle olunca da bu saz çalışlarda ayrı hususiyet olacağı da şüphesizdir. Bu hususiyetin temeli yine halk mûsıkîsidir." (84)

Görüldüğü gibi halk ozanlarının ve çaldıkları sazın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu düşünürsek, bağlama ve ailesinin, Bektaşî tarikatında ve nefeslerinin icrasında son derece önemli bir yer teşkil ettiğini de anlamış oluruz. Çünkü, Bektaşî tarikatında bu enstrumana büyük önem verilmiş, mutlaka ihtiyaç duyulmuştur.

(84) Vahit Lütfi Salcı, Gizli Türk Halk Mûsıkîsi ve Türk Mûsıkîsinde Armoni, İstanbul, 1940, s.9-10.

4.7. Nefeslerde Tavır Ve Uslûp Özellikleri

Nefesler, Bektaşîliği terennüm eden ve daha ziyade âşık mûsıkîsi uslûbunda bestelenmiş olan manzumelerdir. Asıl Bektaşî nefesleri, âşık eserleri tavrındadır. İlâhilerde görülen zünd, ibâdet, ubudiyet gibi mefhumlara Bektaşî şiirinin ruhunda rastlayamayız. İlâhîler her ne kadar mutasavvufane nağmeler ile yapılmış ise buna karşın nefesler, güfteleri ile mütenasip olarak rindane nağmeler ile bestelenmiştir. İlâhîler ister bestelenmiş, ister bestelenmemiş olsun hiçbir zaman nefes değildir. Fakat nefesler içinde ilâhî uslûbu ile yazılmış ve tabiatıyla ilâhî uslûbuyla bestelenmiş olanları da yok değildir. Rumeli ve Anadolu erkânlarında süregelen ve şayi olan nefesler tamamiyle mahalli nağmelerden oluşmuştur. Bu ezgiler aynı zamanda daha sâde ve daha samimidir.

Yukarıda, âşık mûsıkîsi uslûbuna benzediğini belirttiğimiz Bektaşî nefeslerinin uslûp yapılarını daha iyi kavrayabilmek için, öncelikle âşık mûsıkîsi tavrı hakkında bilgi sahibi olmamız gerekir. Sadettin Nüzhet Ergun, "Türk Mûsıkîsi Antolojisi - Dînî Eserler" isimli eserinin I. ve II. ciltlerinde, âşık mûsıkîsi hakkında bakınız şunları söylüyor:

"Âşık mûsıkîsi, sazşairlerinin vücuda getirdikleri dînî mahsullerdir. Bunların da kendilerine mahsus mûsıkî uslûpları vardır. Nasıl ki tekke ve divan tarzlarının haricinde "Âşık Edebiyatı" denilen bir edebiyat tarzı varsa, "âşık mûsıkîsi" denilen bir tarz da öylece mevcuttur. Saz şairlerinin mühim bir kısmı "Bektaşîdir". Fakat içlerinde diğer tarikatlara intisabı olanlar da vardır. Bunların vücuda getirdikleri "divan, semâî, kalenderî, koşma,.." gibi mahsuller arasında tamamiyle dînî mahiyeti haiz olanlar da mevcuttur. "Koşma"ları andıran "Bektaşî nefesleri" ni de ayrı bir tarzda ve ayrı bir tavırdan olmakla beraber "Âşık mûsıkîsi" çerçevesinde mütalâa etmek lâzımdır. Bu eserlerin bir

kısımında "ilâhi"lere benzer bir eda da mevcuddur. Esasen "âşık mûsıkîsi", bir taraftan "halk mûsıkîsi"nin, diğer taraftan da Tekke" ve "Klâsik mûsıkî"lerin tesiri altında teşekkül etmiş bir sanat şubesidir." (85).

"...Yukarıda da söylediğimiz gibi, âşıkların ekserisi tarikat mensubu olan basit bilgili insanlardır. Ve mühim bir kısmı Bektaşîdir. İçlerinde diğer tarikatlara mensub olanlar da vardır. Bilhassa doğu vilâyetlerinde en ziyade Kadirîlik ve Nakşibendîlik gibi tarikatlar şâyi olduğu için, bu muhitlerde yetişen saz şairlerinin de daha çok bu iki tarikata intisab ettikleri görülmektedir. Geçirdikleri hayat ve şiirlerinde ifade ettikleri ruh, onların hangi tarikat mensubu olduklarını gösterecek mahiyettedir. Binaenaleyh "Bektaşî nefesleri" ile "Sünnî" tarikatlara mensup saz şairlerinin "âşık mûsıkîsi" tavrında besteledikleri "ilâhiler" ya "âşık mûsıkîsi" kadrosunda idhal etmek veya "Bektaşî nefesleri" ve "âşık ilâhileri" diye ikiye ayırmak icap eder. Nitekim İstanbul Konservatuvarı tarafından neşredilen "Bektaşî Nefesleri" adlı eserde, Bektaşîlere âid olmayan bâzı "âşık ilâhileri" mevcuddur." (86)

Görüldüğü gibi uslûp bakımından birbirlerine çok benzeyen bu iki ayrı tür, birbirleriyle karıştırılabiliyor ve âşık mûsıkîsi kapsamına giren birçok âşık ilâhileri Bektaşî tarîkatlarında, nefes olarak söylenebiliyor.

Yine bu konuyla ilgili olarak; Bektâşî nefesi sayılan ama Bektaşîlikle alâkası olmayan - Vizeli Alâeddin, Gaybî, Şeyh Galip, Emrah, Kâzım Paşa - gibi bâzı şairlerin, şiirlerinden bir kısmı, Bektaşî tarîkatlarında nefes uslûbunda okunmaktadır. Esasen bu şiirlerden mühim bir kısmının, bilhassa diğer tarîkat dergâhlarında çokça okunan bu manzumeler hakkında merhum Rauf Yekta Bey

(85) S.N.Ergun, a.g.e., I.cilt, s.121

(86) S.N.ERgun, a.g.e., II.cilt, s.368

şunları söylemektedir:

"Bu nefeslerin içinde Bektaşîlikle hiç alâkası olmayan şairlerin söylediği birtakım manzumeler de vardır ki, Bektaşîler her nasılsa bunları benimseyerek bestemişlerdir. Biz bunları nefes oldukları için değil, mahzâ bestelerinin "nefes" uslûbunda olması ve senelerce Bektaşî tekkelerinde nefes makamında okunmaları itibarıyla mecmuamıza dercettik."

Doğrudan doğruya Bektaşî tarîkatına bağlı olan ve yalnızca Bektaşî tarîkatlarında ve Alevî köylülerinin özellikle kışın düzenledikleri "mahalle muhabbetleri"nde söyledikleri nefeslerin bir kısmı daha ziyade halk mûsikîsi tavrına, bir kısmı ise sanat mûsikîsi tavrına daha uygun düşmektedir. Bu tavırlardaki çeşitliliğin nedenini şöyle açıklayabiliriz: Evvelki asırlarda bestelenmiş olan parçalar, özellikle âşık tarzında vücuda getirilmiştir. Son asırda meydana getirilen ezgilerde ise "şarkı tavrı" hâkimdir. Ve bu nefesler, özellikle İstanbul'da şâyi olan parçalardır. Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif kasaba ve köylerinde ise, daha pek çok nefesin yaşamakta olduğunu da unutmamak lâzım.

Köylerin yanısıra şehirlerde kurulan(87)Bektâşî tekkelerinde okunan nefeslerin tavrı, okundukları yerin ve zamanın şartlarına göre değişik tarzlar ortaya çıkarmıştır. Köylerdeki Bektaşî tekkelerinde yapılan

(87) İstanbul'da yedi tane büyük ve meşhur ve fakat gizli Bektaşî tekkesi vardır. Mevkileri ve isimleri şunlardır:

- 1-Rumeli hisarı'nda (Şehidlik)
- 2-Büyük Çamlıca'da (hacı Tahir Baba)
- 3-Merdiven köyünde (Şahkulu Sultan)
- 4-Karaağaç'ta (Hasib Baba)
- 5-Eyüp'te (Kar yağdı)
- 6-Yedikule'de (Kazlı)
- 7-Sütlüce'de (Münür Baba)

"âyin-i cem" merasimlerinde ve bir ibâdet şekli telakki edilen "muhabbet" meclislerinde okunan nefesler, halk müziği tavrının dışına asla çıkmamıştır. Zaten doğal olanı da budur. Anadolu ve Rumeli'nin mahallî halk nağmelerini ihtiva eden ince zarif ve çok güzel manzumelerden oluşmuş Bektaşî nefesleri, bu tavrılarını ve hususiyetlerini son asra kadar muhafaza etmişlerdir. Fakat şehirlerde kurulmuş olan Bektaşî tekkelerinde özellikle, XIX. asrın sonu XX. asrın başlangıcından itibaren nefeslerin eski karakterlerinin yavaş yavaş kaybettiğini, şarkı mûsıkîsine doğru yöneldiğini görmekteyiz. XIX. asrın içinde de epeyce Bektaşî nefesinin vücuda getirildiği muhakkaktır. Bu asrın ortalarında ve özellikle sonlarında birtakım klâsik mûsıkîşinasların da bu tarza temayül gösterdikleri ve birtakım nefesler besteledikleri söylenmektedir. Örneğin Haşim Bey (doğumu 1230-1814 , ölümü 1285 -(1868) gibi bâzı klâsik mûsıkîşinasların da nefes bestelediklerinin rivayet edildiği ve dolayısıyla nefeslerde sanat mûsıkîsi tavrına doğru bir gidişatın başladığı göze çarpar. Evvelki asırlarda "âşık tarzında" vücuda getirilen bu eserlerin ezgileri ve melodilerinde son asırlarda "şarkı tavrı" hâkim olmuştur.

Fakat görünen odur ki; XIX. asrın sonundan itibaren klâsik mûsıkî tavrında bestelenen bu eserlerde, asıl Bektaşî nefeslerindeki tarz ve tavır kaybolmuş gibidir. Bunlar uslup ve tavır olarak kısmen ilâhilere, kısmen de şarkılara benzeyen mahsullerdir. Bektaşî nefeslerinde var olan Klâsik mûsıkî tesiri, özellikle İstanbul'daki Bektaşî tekkelerinde okunan parçalarda mevcuttur. Rauf Yekta Bey'in nezaretinde tasnif ve tertib edilen Nefesler, devirlerine göre incelendiğinde, bu hususiyetleri eserler üzerinde rahatlıkla görmek mümkündür. Bu yüzden; şarkı tavrının hâkim olduğu nefeslerin XIX. asrın sonlarından itibaren revaçta olan şarkı formunun etkisiyle ve İstanbul'da meydana getirildiğini tahmin edebiliriz.

Yirminci asrın başlarından itibaren, Bektaşî nefeslerinde şarkı tavrının hâkim olması, tutucu bâzı çevreler tarafından kabul edilmemiş ve de nefeslerdeki bu klâsik mûsıkî tavrı, çok sert bir dille eleştiriye maruz kalmıştır. İşte, Vahit Lütfi Salcı da, bu konudaki eleştirici görüşlerini şöyle dile getiriyor:

"...On sekizinci ve on dokuzuncu asırlarda Bektaşî olan dîvan edebiyatçıları bile, Bektaşî cemlerinde karşılaştıkları ve bir toplu inanış edebiyatı olarak gördükleri bu taşavvufî âşık edebiyatı ve mûsıkîsini saygılarla karşılamışlar ve onun kendine mahsus saf ve temiz bünyesine yabancı bir aşî aşılamaı lûzumsuz bulmuşlardır. Yirminci asrın başlangıcında ise İstanbul Bektaşî tekkeleleri , bu asil ve vakur karakteri artık kaybetmeğe başlamışlar ve pek az bir zamanda kendilerini şark mûsıkîsinin ağdalı bir nevî olan "İstanbul zümre mûsıkîsine" kaptırmışlar, ve bu sûretle haddi zâtında halk mûsıkîsinden olan mûsıkîlerini, şehir gizli tekke mûsıkîsi olarak bir nevî ihdasına sebep olmuşlardır. Âşık ve halk edebiyatının ise bu insafsız ve nankör taarruz ve hücumuna karşı iyi bir tabiye usûlü ile mütevekkilane ricatını görüyoruz. Mehmet Ali Hilmi Dede Baba ve muakkiplerinin zuhuru Bektaşî olan diğer dîvan edebiyatçılarını da eski saygılarından soğutmuş, onları da kendi aralarına alarak hücumlarına ve nankörlüklerine iştirak ettirmişlerdir. Bu iş edebiyatta olduğu gibi mûsıkîde de böyle olmuştur. Artık şehir Bektaşî tekke mûsıkîsi, eski vakur ifadeleri bırakarak, şark mûsıkîsinin uyşuk ve yayık motif ve prelotlarına iltifat eder olmuş, canlı ve tarihî öz Türk ruhundan kopup gelen besteleri bozmuştur. Bu bozguncu hareket, yavaş başlamış ve fakat birden hızlanarak hücumlarına zaman zaman ve atlaya atlaya devam etmiştir. Bundan sonra, Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'nın inadına ağdalı, inadına çözülmöz düğümlü nefesleri hükmünü icra etmeğe başlamıştır.

Artık bundan sonra iş çığırından çıkmış, âşık ve halk edebiyatının, temiz bir şûbesi olan Bektaşî edebiyatını şehirliler kaybetmişlerdir. İstanbul Konservatuarı'nda Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından toplanan ve neşredilen iki cüz' Bektaşî nefesleri de bu melez şehir zümre mûsıkîsi parçalarından başka birşey değildir." (88)

Vahit Lütfi Salcı'nın, nefeslerin bu uslûp ve tavrı hakkındaki böylesine saldırgan eleştirisine karşın, bizim de hemfikir olduğumuz Sadettin Nüzhet Ergun'un, Antolojisiinde kullandığı şu cümleleri ile, nefeslerin uslûbu ve tavrı ile alâkalı bu bahsimizi burada tamamlamayı uygun buluyoruz.

"...Bütün bunlara rağmen Rauf Yekta merhumun tertib ettiği Bektaşî nefesleri bu tarz mûsıkînin hususiyetlerini gösterecek mahiyette faydalı bir eserdir. Bay Vahid Lütfi, Konservatuar'ın bu sahaya âid neşriyatını İstanbul nefeslerine inhisar ettirdikleri için uzun uzun yazılarla tenkid etmektedirler. Fakat bu heyet imkan nisbetinde çalışmış ve bu nefesleri tâbettirebilmiştir. Sahifeler dolusu faydasız tenkidler yerine Anadolu köylerinde hâlâ bakıyelerine tesadüf edilen nefeslerin notalarını neşretmek, elbette daha müsbet bir hareket olur. Bu münekkid, "Konservatuar'ın neşrettiği Bektaşî nefesleri, Türk mûsıkîsi ve Türk Bektaşî nefesleri değildir!" gibi ilme ve hakikate aykırı sözler de sarfetmektedir. (Yeni Türk Mecmuası, s.4, 1936). Fakat bu kabil itirazlar cevabdan müstağnidir." (89)

(88) Vahit Lütfi SALCI, Gizli Türk Halk Mûsıkîsi Ve Türk Mûsıkîsinde Armoni, İstanbul, 1940, s.6

(89) Sadettin Nüzhet ERGUN, Türk Mûsıkîsi Antolojisi-Dînî Mûsıkî, c.II, İstanbul, 1943, s.643.

SONUÇ

Türk dînî mûsikîsinin geniş kapsamlı incelemeyi bekleyen konularından biri de, Bektâşî erkânında önemli bir yeri olan nefesler'dir. Bu konuda şimdiye kadar geniş kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. İncelemeye aldığımız İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın 1933 yılında neşretmiş olduğu Bektâşî Nefesleri kolleksiyonu, her ne kadar o dönem için yapılan önemli çalışmalardan biri olarak kabul edilse de; bir repertuar çalışmasından öteye gitmemiş, nefeslerin sâdece notaları ve güfteleri verilmiş, bâzı güftelerin yazarları hakkında çok kısa notlar düşülmüş, bunun dışında detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, nefeslerin topluca bir arada bulunduğu yayınlardan biri olan ve 87 adet nefəsi kapsayan "Bektâşî Nefesleri" kolleksiyonunu, Bektâşî erkânında yer alan nefesler hakkında daha detaylı bilgi verebilmek amacıyla inceledik. Güfte, makam, melodi, yapı ve usûl yönünden incelediğimiz bu 87 nefes yardımıyla bâzı sonuçları vardık. Yaptığımız inceleme sırasına göre bu sonuçlar şunlardır.

Konservatuvar'ın neşretmiş olduğu nefes güftelerini incelerken, mıs râların yazılış şekli bakımından bâzı hatalara rastladık. Güfteleri, özellikle kafiye ve vezin yönünden hatasız bir şekilde inceleyebilmek için, öncelikle bu güfteleri doğru biçimleriyle ve yeniden yazmayı uygun bulduk. Gördük ki; güfteler çoğunlukla dört mısralı kıt'alar hâlinde bağlantı güftesine fazla rağbet edilmeden yazılmışlar. Genelde eserin sonunda şairin adına ya da mahlasına rastlanan güftelerin, 5 veya 6 kıt'adan meydana geldiğini görüyoruz. Kıt'aların bu kadar uzun olmasının nedeni; nefeslerde söz unsurunun melodiye nazaran daha önde olmasından kaynaklanmaktadır. Zaten, eserlerin icrası esnasında da, bu kıt'aların hepsi arka arkaya okunuyor. Çoğunlukla hece vezniyle yazılan bütün nefesler kafiyeyle olup, son mıs râların kafiyeyle diğer kıt'alarda da aynıdır. Serbest veznin kesinlikle kullanılmadığı bu eserlerde, pek de nâdir olsa, aruz veznine de

rastlayabiliyoruz. Allah, Muhammed ve özellikle Ali ve efradı gibi din ulularına olan sevgi ve bağlılık, Bektâşîlik ve Hacı Bektâş Velî felsefesine olan inanç, Bektâşî tarîkatını övme, davet ve diğer görüşleri yerme, alay, v.b. gibi güfteler, konu olarak nefesler de ana temaları teşkil etmektedir. Bektâşîlerin, hayata nükteli bir yaklaşımları olduğu için; güftelerde sır ve nükte ön plandadır. Güftelerde, özellikle sünni fikirlere karşı alaycı bir ruhla eleştiri görmek mümkün. Nefeslerde, belirli bir alay, şaka, mizah dolu bir karakter vardır. Bu özelliği kavramadıkça, şiirin içeriğini anlamak zordur. Güftelerin içeriğini anlamayan kimseler için, nefeslerin dilinin kullanılış biçimi; insanı bir nevî şoka sokar, öfkelenendirir ve hatta kızdırıp sinirlendirir niteliktedir. Güftelerin ana manâsını kavramış kişiler için bu sözler aslında hiç de anarşik bir tavır değildir. Aslında bu tavrın içersinde büyük bir disiplin vardır. Nefes güftelerinin dili, genellikle oldukça sâde olan halk dilidir ve incelenen güftelerin büyük bir kısmı da bu özellikleri taşımaktadır.

Kolleksiyondaki nefesleri biçim açısından incelediğimizde gördük ki; birkaç tanesi hariç, büyük çoğunluğu tek bölmeli (A) yapısındadır. Bütün eser dörder veya sekizer ölçüden meydana gelen (a b) gibi iki cümlecikte tamamlanmaktadır. Genellikle güftenin birinci ve üçüncü mısra'ı, birinci cümlecigi (a), ikinci ve dördüncü mısra'ı da, ikinci cümlecigi (a, a' veya b) oluşturmaktadır. Melodinin biteviye tekrarlandığı nefeslerde güfteler oldukça uzun fakat beste tam tersi kısadır. Bu yüzden nefeslerde melodik açıdan büyük formlara girilmediği sonucuna ulaşıyoruz.

Makam ve melodi yapısı açısından incelenen nefeslerde, başta da belirttiğimiz gibi söz unsuru önde olduğu için, melodi yapısı oldukça sâdedir. Güftenin iyi anlaşılması bakımından, oynak nağmelere rağbet edilmemiştir. Eserlerde kullanılan makamın dışına hemen hiç çıkılmamış; hâttâ geçki bile kullanılmamıştır. İki cümlecik içinde anlatılan makamlar, didaktik yani öğretici mahiyette olup; dizi sesleri içinde

seyretmişlerdi. En fazla Hüseyinî ve Uşşak makamlarının kullanılmasına rağmen, nefesler özellikle belli bir makamda yoğunlaşmamışlardır. İncelenen nefeslerde kullanılan ses sahası bir oktavı geçmemekte, hâttâ 4-5 ses içinde gezinilmektedir. Tiz notalara ve meyanlara rağbet edilmeyen nefeslerde daha çok orta tondaki sesler kullanılmıştır.

Bektâşî tarîkat âyinlerinin sonunda icra edilen ve dîni formdaki eserler gurubuna giren nefesler, usûl yönünde, Düyek ve Sofyan usûllerinde yoğunlaştığı görüldü. Zikir havasını sağlamak amacıyla, ilâhilerde olduğu gibi, nefeslerde de bu usûllere rağbet edilmiş ve sıkça kullanılmışlardır. Yalnız Düyek usûlüyle bestelenen kolleksiyondaki nefeslerden bâzılarının, incelendiğinde, üzerinde yazan usûlün yapısına uygun özellik taşımadığı görüldü. Bu eserlerden, usûl adı nota üzerinde "Düyek" olarak yazan eserler incelendiğinde, ne girişinde, ne ortalarında, ne de sonunda Düyek usûlünün senkoplu yapısını göremedik. Bu yapı yerine, "Sofyan" usûlünün kuvvetli zaman girişlerinin ön planda olduğu göze çarptı. Notanın üzerinde yazan usûlle, içinde kullanılan usûl kalıbı aynı olmadığı için yazım hatası olabileceği sonucuna vardık.

Bektâşî erkân ve âdetlerinde nefeslerin ayrı bir önemi ve yeri olduğunu anladık. Doğumdan ölüme kadar her önemli olay anında nefeslerin okunduğunu gördük. Bektâşî erkân ve âdetlerinin ayrılmaz bir parçası olan, incelemeye aldığımız nefeslerin tümünün; üçüncü döneme aid olduğunu gözledik. Burada incelemeye aldığımız nefeslerin dışında, bazı yazılı kaynaklar içerisinde yer alan notalı nefes örneklerini de incelediğimizde; hepsinin üçüncü döneme aid nefesler olduğunu gördük. Çünkü bu nefesler de ya Belediye Konservatuarı neşriyatının kopyası, ya değişik varyasyonu ya da bestekârları bilinen ve yirminci yüzyıla aid bestelerdi. İncelediğimiz kaynakların hiç birinde birinci ve ikinci döneme aid bestelere rastlayamadık.

İncelenen 87 nefesten sâdece 3 bestenin bestekâarı

tesbât edilebilmiş, diğerlerinin edilememiştir. Dolayısıyla nefeslerin, halk mûsikîsinde olduğu gibi anonim olduğu sonucuna varabiliriz.

Bektâşî nefeslerini incelediğimiz, Tasnif ve tesbit Heyeti'nin neşretmiş olduğu bu kolleksiyonun dışında, özellikle Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif kasaba ve köylerinde bu konuda bizlere bilgi ve malûmat verebilecek, ortaya çıkarılmayı ve neşredilmeyi bekleyen kimbilir ne kadar çok, nefeslerle ilgili örnekler mevcuttur. İnaniyoruz ki; Bektâşî tarîkatının kendi gizli bünyesinde saklı olan bu nefesler, zaman içinde bu konuya ilgi gösteren genç, dinamik ve tarafsız araştırmacılar sayesinde bir bir ortaya çıkarılacaktır.

KAYNAKLAR

- (1) ATALAY (VAKTİDOLU), Adil Ali, İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Can yay., İst., 1993.
- (2) ATALAY (VAKTİDOLU), Adil Ali, Kumru, Can yay., İst., 1992.
- (3) BANARLI, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Fas., 4, M.E.B.yay., İst., 1983.
- (4) BELVİRANLI, Ali Kemal, Mûsıkî Rehberi-Dînî Mûsıkî, İst., 1975.
- (5) BIRGE, John Kingsley, Çev: Reha Çamuroğlu, Bektâşîlik Tarihi, Ant yay., İst., 1991.
- (6) CAN, Halil, Dînî Mûsıkî Antolojisi, "Mûsıkî Mecmuası", İst., 1966-1967.
- (7) CAN, Halil, (Hazırlayan: Ethem Ruhi Üngör), Dînî Mûsıkî, (Mûsıkî Mecmuası'ndan ayrı baskı).
- (8) COŞAN, Prof. Dr. Esad, Makâlât, Seha Neşr. Ank., 1971.
- (9) ÇAMUROĞLU, Reha, Günümüz Aleviliğinin Sorunları, Ant yay. İst., 1991.
- (10) ÇAMUROĞLU, Reha, Yeniçerilerin Bektâşiliği ve Vaka-i Şerriye, Ant. yay., İst., 1991.
- (11) DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ank., 1986.
- (12) DIERL, Anton Jozef, Çev: Fahrettin Yiğit, Anadolu Aleviliği, Ant Yay., İst., 1991.
- (13) ERGUN, Saadettin Nüzhet, Dînî Mûsıkî Antolojisi, c.I, İst., 1942.
- (14) ERGUN, Saadettin Nüzhet, Dînî Mûsıkî Antolojisi, c.II, İst., 1943.
- (15) ERSEVEN, İlhan Cem, Alevîlerde Semah, Ekin yay., Ank., 1990.
- (16) ETİK, Arif ve Kâzım, Notalarıyla İlâhîler, Konya, 1960.
- (17) EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, Der yay., İst., 1989.
- (18) EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Bektâşîlik, Der yay., İst., 1990.
- (19) GÖLPINARLI, Abdülbâki, Alevî-Bektâşî Edebiyatı, Remzi Kitabevi, Yükselen mat., İst., 1963.
- (20) GÖLPINARLI, Abdülbâki, Hazret-i Ali Nehc'ül-Belâga, Der yay., İst., 1390.

- (21) HARABİ, Edip, Harâbî, Ayyıldız yay., Ank.
- (22) KARADENİZ, M. Ekrem. Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, Ank., 1979.
- (23) KOCA, Turgut ve Zeki ONARAN, Güldeste, Doğuş mat., Ank., 1987.
- (24) NOYAN, Doç. Dr. Bedri, Bektâşîlik Alevîlik nedir. 2. Baskı, Ank., 1987.
- (25) ÖMÜRLÜ, Yusuf, İlâhîler, c.I-II, İst., 1979.
İlâhîler, c.III, İst., 1981.
İlâhîler, c.IV, İst., 1982.
İlâhîler, c.V, İst., 1984.
İlâhîler, c.VI, İst., 1985.
İlâhîler, c.VII, İst., 1989.
İlâhîler, c.VIII, İst., 1992.
- (26) ÖMÜRLÜ, Yusuf, İlâhiyât-ı Ken'an, İst., 1988.
- (27) ÖZKAN, İsmali Hakkı, Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usul-leri, (Kudüm velveleleri), İst., 1984.
- (28) ÖZTUNA, Yılmaz, Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, c.I-II, İst., 1976.
- (29) ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, Tarih Boyunca Bektâşîlik, İst., 1990.
- (30) REVNAKOĞLU, Cemâleddin Server, "Yunus'un Bestelenmiş İlâhîleri Nerede ve Nasıl Okunurdu?", Türk Yurdu, (Yunus Emre özel sayısı), c.V, S, 319, İst., 1966.
- (31) SALCI, Vahid Lütfi, Gizli Türk Halk Mûsikîsi ve Türk Mûsikîsinde (Armoni), İst., 1940.
- (32) SALCI, Vahid Lütfi, Gizli Türk Dîni Oyunları, İst., 1941.
- (33) SEZGİN, Bekir Sıdkı, Dînî Mûsikî Ders Notları, İ.T.Ü., T.M.D.K., 1988.
- (34) ŞENER, Cemal, Alevî Törenleri, Ant yay., İst., 1992.
- (35) ŞENER, Cemal, Alevîlik Olayı, Ant yay., İst., 1993.
- (36) ŞENER, Cemal, Alevîlik Üstüne Ne Dediler, Ant yay., İst., 1990.
- (37) TORUN, Doç. Mutlu, Dînî Mûsikî Ders Notları, İ.T.Ü., T.M.D.K., 1987.
- (38) TURA, Yalçın, Dînî Mûsikî Ders Notları, İ.T.Ü., T.M.D.K., 1987.

- (39) Türk Mûsikîsi Klâsiklerinden Bektâşî Nefesleri, c. IV, İstanbul Konsersatuarı neşr., İst., 1933.
- (40) Türk Mûsikîsi Klâsiklerinden Bektâşî Nefesleri, c. V, İstanbul Konservatuarı neşr., İst., 1933.
- (41) ULUDAĞ, Süleyman, İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ, İst., 1976.
- (42) UNGAY, M. Hurşit, Türk Mûsikîsinde Usûller ve Kudüm, İst., 1981.
- (43) YÜRÜR, Ahmet, Mi'raçlama in the Liturgy of the Alevi of Turkey, Maryland Üniversitesine sunulmuş doktora tezi, 1989.

ANSİKLOPEDİLER

- (1) ANA BRITANNICA, c. III., Bektâşîlik ve Hacı Bektaş Velî maddeleri, İst., 1986-87.
- (2) GENÇLİK ANSİKLOPEDİSİ, Baki Kurtuluş, Kurtuluş yay., Ankara, 1963.
- (3) GÖRSEL GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ, c.I-II, İst., 1981.
- (4) İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, c. II, M.E.B., İst., 1944.
- (5) MEYDAN LAROUSSE, c. II, İst., 1969.
- (6) TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, c.I, İst., 1985.

GAZETELER

- (1) CUMHURİYET, Gencay Şaylan ve Şenay Kalkan'ın "Alevîlerin Can'lı Dünyası" adlı yazı dizisi, 6.5.1990-24.5. 1990.
- (2) GÖNÜLLERİN SESİ, Yıl:2, S:13, İst., Aralık 1992.
- (3) GÖNÜLLERİN SESİ, Yıl:2, S:19, İst., Haziran 1993.
- (4) SABAH, Prof. Dr. Fuat Bozkurt'un "Alevîlik" adlı yazı dizisi, 22.1.1990-10.2.1990.

MÜLAKATLAR

- (1) Doç. Ahmet YÜRÜR, M.S.Ü., Etnomüzikoloji Bölüm Başkanı.
- (2) Yücel PAŞMAKÇI, İ.T.Ü., T.M.D.K., Öğretim Üyesi, T.R.T. Radyo Sanatçısı.

ÖZGEÇMİŞ

1966 yılında doğduğu İstanbul'da Beşiktaş Kız Lisesi'ni bitirdi. 1983 yılında girdiği İ.T.Ü. Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı, Temel Bilimler Bölümü'nden 1987 yılında mezun oldu. Mezun olduğu yıl, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı Yüksek Lisans eğitimini, 1989 yılında tamamladı. Aynı Yıl İ.T.Ü. T.M.D.K.'nda Araştırma Görevlisi oldu ve Sannatta Yeterlik çalışmasına da başladı. Yurt içinde ve dışında çeşitli konser programlarına Klâsik Kemençe icrâcısı olarak katıldı. Evli ve bir kız çocuğu annesi olup; hâlen Araştırma Görevlisidir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON MERKEZİ